

Furs de Jaume I (1238-1271)

VERSIÓ DE TREBALL A DIA 12-6-2016
i per tant **susceptible de modificacions**, de la transcripció
dels Furs promulgats al llarg el regnat de Jaume I

*****

Aquest document forma part del projecte general:

FURS DE VALÈNCIA (1238-1645)
Transcripció, traducció i estudi de tots els furs promulgats
per les Corts Valencianes al llarg de l'època foral

*****

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE TRANSPARÈNCIA, RESPONSABILITAT SOCIAL,
PARTICIPACIÓ I COOPERACIÓ
(Direcció General de Responsabilitat Social i Foment de l'Autogovern)

UNIVERSITAT JAUME I
FACULTAT DE CIÈNCIES JURÍDIQUES I ECONÒMIQUES
(Àrea d'Història del Dret)

VALÈNCIA – CASTELLÓ
2016

En l'an de nostre Senyor M.CC.XXXVIII, IX dies a l'entrada d'octubre, pres lo senyor En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó, la ciutat de València.

[A]

Començament de saviea sí és la temor de Déus, e naturalment lo devem témer a amar. La temor, perquè ell és poderós, com aquell que·ns féu de nient e·ns desfarà con a ell vendrà de plaer, car res no podem fer sens ell, segons la paraula que·ns retrau sent Johan en l'Avangeli: «Amar-lo devem de tot nostre cor e de tota nostra pensa, car ell és donador de gràcies e de béns esperituals e temporals».

E majorment lo deuen témer e amar los reys: témer, perquè és tot poderós; e amar, per lo bé que·ls dóna, car per ell regnen e an bones costumes, e major poder e major riquea.

E la raó per què rey deu regnar, majorment sí és per justícia; car aquesta li és donada, que si justícia no fos les gens no aurien mester rey.

Primerament, és necessària, que meyns de justícia no poden viure los hòmens en aquest món, car no tan solament se deuen jutjar los hòmens per los reys o per aquels qui tenen lur loch, on los és donat poder del Senyor de les creatures; e null hom no pot viure en veritat ni en dretura si donques no té justícia en si mesex; car si om no jutjava a si tan bé com a altre, no poria aver vida de manera d'ome, ne segons la noblea ne la dignitat que Déus volch donar a home can lo féu a sa semblansa.

Donchs, car justícia és il·luminament de les coses que són sperituals e temporals, car null hom no pot venir a salvació si primerament no reprèn si dels falimens que farà; ne pot ben governar ço que Déus li ha donat, si ab fe e ab justícia e ab carrera d'amor no guarda sa gent aquel a qui és donada, que als que faran bé reta guardó de bé, e als que faran mal reta guardó de mal, avén misericòrdia migancera can veurà que loch sia; car lum terrenal on los hòmens poden veer e guardar si e altruy d'arrar, ve per justícia. Donchs aquesta no pot ésser ben tenguda si no és per los majors, car si cascú podia fer ço que ha en volentat a altruy, aquest segle no seria mas tenebres e dolor, car açò és declarament de cor e de pensa d'ome, car no·s donara dupte que negun li face mal si donchs no feya per què.

E si los reys són de bones costumes, en totes coses o en partida, no·ls tendria prou tota aquela gràcia que Déus los auria donada, si donques no usaven de justícia e de dretura, car aquest és lur offici de veritat. E faén bé aquesta gràcia de justícia, perquè nostre Senyor los hi à meses, moltes altres bones costumes poden passar e encobrir, car aquesta és gran cuberta de reys.

E axí com nós, En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó e de Malorques e de València, e comte de Barcelona e d'Urgel, e senyor de Montpesler, volén que nostre Senyor nos jutge avén a nós misericòrdia, en aquesta manera devem jutjar nostres sotsmeses. Mas la misericòrdia no à obs a ésser tanta, que exempli de mal pogués dar als altres qui·s volguessen venyar e emperar, per sa aucturitat pròpia, de ço que és offici nostre, dels venjamens. E jassia que nós siam necligens algunes vegades en justícia, pus que a nós no auria mester ne a aquels que nostre Senyor nos à comanats, clamam mercè a aquel qui aquesta gràcia e aquest poder tan gran nos à donat, que ells que·ns ó perdó; car nul hom en aquest món no pot viure sens peccat, e si nos avem errat contra l'offici que nós tenim per ell, avem volentat que d'aquí enant no errem plus.

E per aquesta rahó avem feyt aquest libre de Dret, e·l qual metem nostra pensa e de nostres savis, aquels que nós poguem aver, bisbes e richs hòmens, cavalers e hòmens de ciutat. E pregam e manam a tots aquells qui seran ni volrran ésser dins aquests furs, que guarden e observen aquests furs e mantenguen, e per aquests se jutgen per tots temps.

[B]

Comencen les Costumes e·ls Establiments del regne e de la ciutat de València, del senyor En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó e de Malorques e de València, comte de Barchinona e d'Urgell, e senyor de Montpeler, axí com davayl són hordenades d'aquel qui la ciutat e tot lo regne ab gran victòria guanyà.

Com manamens sien de dret honestament viure, e altre no agreuyar, e son dret a cascú donar, e·ls prínceps de les terres, per la misericòrdia de Déu, agen reebuts los governaments dels regnes per ço que donassen egualment son dret tam bé al pobre com al rich, e que purgassen de mals hòmens, ab gran diligència, les províncies a ell comanades, no departén d'on fossen aquels mals hòmens, emperaçò nós, En Jacme, per la gràcia de Déu rey d'Aragó e de Malorques e de València, comte de Barchinona e d'Urgell, senyor de Montpeler, cobeejans dur a acabament les davant dites coses, havén Déus denant nostres ulls, Costumes en aquesta reyal ciutat de València e en tot lo regne, e en totes les viles, castells, alqueries, torres, e en tots altres lochs en aquest regne edificats ho a edificar, sotsmeses novellament per la volentat de Déu al nostre governament, fem e ordenam, ab volentat e ab consell d'En Pere, per la gràcia de Déu archebisbe de Tarragona, e dels bisbes d'Aragó e de Catalunya, ço és a saber: d'En Berenguer, bisbe de Barcelona, e d'En Vidal, bisbe d'Oscha, e d'En Bernat, bisbe de Saragoça, e d'En Ponç, bisbe de Tortosa, e d'En Garcia, bisbe de Taraçona, e d'En Bernat, bisbe de Vich; e ab coseyl dels nobles barons: d'En Ramon Folch, vescomte de Cardona, d'En Pere de Muncada e de Guillem de Muncada e d'En Ramon Berenguer e d'En Ramon de Peralta e d'En Pere Ferràndeç d'Albarraý e d'En Pere Cornell e d'En Garcia Romeu e d'En Examen d'Orrea e d'En Artal de Luna e d'En Examen Pèriç; e dels prohòmens de les ciutats, ço és a saber: d'En Ramon Pere, de Leyda, e d'En Ramon Ramon e d'En Pere Sanç e d'En Guillem de Belloch e d'En Bernat Gisbert e d'En Thomàs Garidell e d'En Guillem Moragues e d'En Pere de Balaguer e d'En Marimon de Plegamans e d'En Romeu Durfort e d'En Guillem de la Cera e d'En Bernat Çaplana e d'En Pere Martel e d'En Guillem Bou e d'En Esteve de la Geferia e d'En Uch Martí e d'En Ramon Munyós e d'En Ferran Pèriç e d'En Andreu de Linyan e de molts altres.

Mas emperò, si costumes no eren posades en scrit, porie éser entre aquels qui pledejen gran confusió e porie·n exir gran matèria de contendre, per ço com memòria de hom molt és lenegable e la feblea de l'hom és molt aparellada ha hublidança. E per açò aquestes Costumes fem metre en escrit a perdurable memòria, car aver memòria de totes coses e que en neguna cosa hom no·s desviàs, majorment pertany a Déu que a hòmens.

Vedam donchs que nengunes altres costumes en la ciutat ho en alcun loch del terme altre del regne de València en alcuna cosa no agen loch; mas per aquestes Costumes la cort e·ls jutges degen los pleyts jutyar e determenar, car assats covinentment poran departir per aquestes Costumes la cosa egual d'aquela que no serà egual e la cosa leeriva d'aquela que no serà leeriva.

E aquestes coses enaxí sobredites volem que là on aquestes Costumes no poran abastar, aquels que jutyan pusquen leerivament recórrer a natural sen e a egualtat.

[1] DEL TERME DEL REGNE E DE LA CIUTAT DE VALÈNCIA

[1] Aquests són los térmens del regne de València: del canar de Uyldecona, que és riba la mar, axí com va lo riu ensús, e passa per la Cénia, e ix a Benifaça, e roman Benifaça e·l terme del regne de València. E Morella ab sos térmens, axí com parteix ab Monroyg; e ix al riu de les Truytes, que és prop la Gleziola; e axí com va a Arçedo e a Ledo, los quals són dintre el dit regne. E axí com va a la Musquerola, e de la Musquerola a Móra, e entenem Riuvellos e·l dit regne. E de Móra, axí com va a la Font de la Babor, e axí com va el riu d'Alventosa, e ix a la Maçanera, però dellà el riu és d'Aragó, e del riu ençà és del regne de València. E axí com va a la serra de Javalambre; e de la serra de Javalambre axí com ix a Castel Phabib e a Ademuç, e aquests dos castels són del regne de València. E de Ademuç, axí com va al terme que parteix Ares e Sancta Creu; e d'allí axí com ix al terme de Toxa, e de Xelva, e ix a Xenarchas, e parteix terme ab Castella. E axí com ix a Xerelli e a la serra de Rua, e fenex a Cabriol, e al terme de Garamoxén, e a la Font de la Figuera; e com ix a Burriaharon, e d'allí a Almizra e al port de Biar, que partex terme ab Billena; e axí com va la serra de Biar entrò en la Mola e entrò en la mar, que partex ab Bosot e ab Aygües. [1.1.1]

[2] Los térmens de la ciutat són: entrò al terme de Murvedre, que partex ab Puçol; e entrò al terme d'Alocau, e de Xiva, e de Buynol e de Torís; e entrò en Munserrat; e entrò al terme d'Algezira e de Cullera. E de la riba de la mar sie e dur lo terme per C milers dintre la mar. [1.1.2]

[3] Aquel que mourà terme enganosamente, sia ponit de pena de L morebetins alfonsins, e perda la terra que haurà presa per sa pròpia auctoritat. [1.1.3]

[4] Negú no pusque posar térmens entre lo camp seu e aquel de son vehí, per si tant solament; ne aquels que.y seran posats no·n pusque remoure sens presència del senyor de qui és lo camp vehí; car presents los senyors dels camps vehins, e consintens, deuen los térmens ésser posats e remoguts. [1.1.4]

[2] DE LES PASTURES E DEL VEDAT

[5] Atorgam que·ls pobladors de la ciutat e del terme de València ajen pastures franques e liures pels térmens de les viles, dels cavalers e dels clergues e dels religioses, d'era a era e de céquia a céquia. E ajen un abeurador sobre la vila e altre dejós la vila. E si faran tala en blats o en vinyes, esmenen aquella. E si talaran arbres donen V sous, esmenada primerament la tala.[1.2.1]

[6] Tot bestiar de València, tan bé de cavalers com d'altres, pusquen jaure dins los térmens de la ciutat e ésser franchament e liurament, e haver aquí pastures, sens carnatge e erbatge e beuratge que nós ne negun no deman ni prena per negú temps. [1.2.2]

[7] Cavaler ni altre no pusque fer vedat en alcun loch dintre los térmens de la ciutat ne del regne sens nostra licència e sens perjudici d'altre. Mas pusque ber boalar covinent segons la valor e la granea de la vila en la qual aquel fer volrrà. [1.2.3]

[8] Negú no tingue cabana de bestiar d'ovelles ne de vaques ne d'altres bèsties, dintre la orta o alqueries de la orta de la ciutat, sinó d'aquels bous o d'aquelles bèsties que hauran obs a laurar, les quals tingue en sa pròpia heretat. E si mal faran a les heretats d'altre, la guarda d'aquell loch, preses penyores movens, sie creegut d'aquela malafeyta per son sacrament; e de mantinent aquela malafeyta sia emenada al senyor de la heretat.

Enadex lo senyor rey que là on diu que sia creegut la guarda, majorment lo senyor ab son sacrament sia creegut, e sos misatgés. [1.2.4]

[9] Donam e atorgam per tots temps que en tots los castells, viles, alqueries, torres, mases e lochs quals que sien altres tots, e en les habitacions dins lo regne bastides o a bastir, axí de richs hòmens com de cavallers, com de bisbes com de tots religioses e de ciutadans, puscats franchament e liurament, sens tot servii forssats que no siats tenguts de fer a nós ni als nostres, e sens tota altra redemptió d'altri, pendre, levar, trer, fer portar e fer talar fusts menuts, grosses, pochos e grans, calç, guix o algepç, moles e rodes de molins, e pedres, a mellorar o a fer o a edificar los estatges vostres, cases, torres e totes altres heretats vostres, e el mur de la ciutat e tots los altres lochs, en qualque loch que sien dins lo regne, e a tots altres vostres uses, e encara a vendre e en altra manera alienar. [1.2.16]

[10] En la rambla o en l'areyn qui és prop lo real nostre e el riu de Godolaviar, segons que va la céquia e comença dels molins d'En Ferran Lòpeç de Varea, e devalla entrò als molins del real nostre, e entre en Godalaviar, exceptada la antiga lauraó, negun hom de nou no façe lauraó ne laure aquí, ne encara en altres lochs públics, mas tot sie donat a ús de la ciutat, sens neguna redemptió e sens negun servii. [1.2.18]

[11] Les carreres antigues per les quals va hom a les heretats, als ortos, a les vinyes, a les alqueries o a altres lochs quals que sien, no sien closes ne estretes ne piyorades. [1.2.19]

[12] Qui mourà o hastirà, dins la ciutat o de fora, paret o portals o altres hedificis sobre fundament o sobre alcun sòl de terra o de cases o d'obradors, axí dels nostres com dels altres, o dels edificis qui ixen en alguna carrera, jaquesquen una vegada a la carrera pública, del sòl seu, espay de miga alna de València. [1.2.20]

[13] En les riberes, places e patis tot hom, a obs seu ho a públic ús, pusque collir e levar arena, grava e draps secar e lavar, e terra pendre; ne nós puscam vedar, ne altre, açò, per alcun acapte o adquisitió que n'aya feyta de nós o dels nostres, o d'aquí enant la farà, ne per longa usança. [1.2.21]

[14] En torn del mur, ço és a saber, en la barbachana, dins o defora, no faça negun hom estatge ne casa ne edifici, per alcun acapte ne adquisitió feyta ne a fer; ne en aquela barbachana negun hom no haye logar ne sòl. [1.2.22]

[15] Si per aventura serà sòl públich o carrera pública, aquel sòl o la carrera negú no pusque cobrir, car lo cel qui sobre aquel sòl o aquella carrera és, deu ésser liure, ço és a saber, sens cobertura. E si del temps ençà de la preson de la ciutat, sòl o carrera pública cubert o cuberta és, de tot en tot ne sia remoguda la cobertura. E si antiga cobertura per negun cas serà destruïda, altra vegada no hi sie retornada. [1.2.23]

[16] Negun hom no pusque fer casa, cambra, portxe, anvà o bescalm sobre carrera pública o sobre plaça pública; mas aquel qui edificarà les sues parets de prop la carrera pública, o de prop lo sòl públich, o de prop la plaça pública, dreta linya dels fonaments ensús entrò a aquels lochs per los quals l'aygua decorre per les canals, bastesque o edific sens tot contrast qu-e-l mig no sie. [1.2.24]

[3] DE LA CORT

[17] La cort o aquel qui serà sots delegat d'ell, el començament de la sua administració jur en presència de tot lo poble de la ciutat e públicament:

«Jo, aital, jur que aytant can tendré la cort e la administració de la ciutat e de la cort de València, tendré e guardarè rahó e justícia a tots hòmens e a cascunes persones quals que sien, e de qualque loch sien o seran, qui heien pleit o hauran en la cort denant mí, segons les Costumes de la ciutat, gitats e departitz de tot en tot, to hoy, gràcia, amor, parentesch, vehinat, e que per mí ni per altre per neguna rahó, aver, do, servii, permissió d'alcú o d'alcuns, per nom d'aquels qui pleyt han o hauran en la cort, no pendré per mi ne per altre, ans de la fi del pleyt ne depuxes, o ans que sie pagat o satisfeyt al creador o al demanador, e pendré ab mí bons e leyals hòmens qui donen a mí conseyls, e daré drets juhiis en tots los pleyts en que yo seré. E celaré totes coses que en secrets e en conseyls e en dictar sentència o sentències, que a mi seran descubertes. E totes aquestes coses sens engan e sens art e sens mal enginy, a bona fe guardaré e a fealtat del senyor rey. E observaré en totes coses les Costumes de la ciutat e tots los pleyts jutjaré, segons aquelles Costumes, si Deus m'ajut e aquests sants evangelis de Déus». [1.3.1]

[18] La cort, ab conseyl dels prohòmens de la ciutat, jutge tots los pleyts criminals e civils, observades en totes coses e per totes les Costumes de la ciutat. [1.3.6]

[19] La cort o-l jutge, no jutge los pleyts segons la sua consciència ne segons ço que sabrà, mas segons ço que les parts al·legaran davant ell e provaran, car covinent

cosa és que·l jutge do sentència segons aquelles coses que davant ell seran provades leyalment. [1.3.11]

[20] Si dos jutges o més, o dos sots delegats o més, seran en un pleyt, ensemps deuen enantar en aquell pleit, si donchs la un d'aquels no s'escusava que no·y pogués ésser. Dels quals jutges negun no·s pusque escusar d'aquel pleyt a ésser, sens justa escusació, e aquela que mostre al justícia. Però, si denant la justícia mostrarà justa escusació, aquell qui ésser i podrà, pusque jutjar sens los altres, si doncs no serà sospitós en aquel pleyt, e que la sospita sie provada, presens emperò los altres qui ésser i poran, e presents les parts qui pledejaran qui ésser hi poran, o·ls procuradors d'ells.

Enadex lo senyor rey que aquel jutge qui s'escusarà, o serà mort, o no·y podrà ésser per longua malaltia o per lonch viatge, ço és si serà absent un mes, entretant no córrega temps a les parts; que la cort n·i meta altre no sospitós en loch d'aquell ab lo qual se puscha enantar el pleyt. [1.3.12]

[21] Establim e prometem per tots temps que, negun temps, nós o alcun nostre successor no darem, ni vendrem, ni empenyorarem, ni en neguna altra guisa no alienarem ni transmudarem, a temps ni per tots temps, la cort de la ciutat ne d'alcuna vila del regne de València, ne les justícies, ne les rendes ne·ls esdeveniments de la cort, a clergues, cavallers, ne a persones ecclesiàstiques o religioses, ne a seglars; ne posarem, a temps ne en per tots temps, aquí, negun hom per aver ne per servii, mas d'an en an mudarem e posarem aquí cort en la festa de Nadal de nostre Senyor.

Enadex lo senyor rey que les rendes de la cort, ne les justícies, ne·ls esdeveniments no pusquen ésser venuts, per sí, specialment ni generalment, ab les altres rendes. [1.3.13]

[22] La cort en sa pròpia persona, en la casa que ça enrre era sepultura dels reys serrahins, sigue, oge, termen, pledeig e defenesque, ab conseyl dels prohòmens de la ciutat o d'altre loch del regne de València on sia la cort, tots los pleitz criminals e civils e tots los clams qui seran en la ciutat e en tot lo terme de la ciutat, si donchs no serà embargat per grans e per alts afers, o per malaltia o per altra justa ocasió no serà detengut, o quant li convenrà exir defora la vila. Per les quals escusacions pusque tots los pleits o alguns d'aquels a algun savi habitador de València delegar e comanar.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que quant la justícia leixarà en son loch alcú, que aquel que·y leixarà faça aytal sacrament com la justícia haurà feyt. [1.3.8]

[23] La cort pot fer enquisició contra aquels qui són públicament infamats d'omicidi, e de vici sodomítich, e de ladrocini, e d'esvahiments de cases, e de furt, e de rapina, e de trencament de camins, e de tala de camps e de vinyes e d'orts, e de foch a metre, e de crim de lesa majestat e de falsadors de moneda, si a ell denunciatió serà feyta, e no en altres cases. E feyta la inquisició, e·ls dits dels testimonis reebuts e publicats, sie feyta còpia d'aquels e donat translat a aquels contra los quals aquels testimonis seran donats. E dada la còpia o·l translat, si poden dir contra los testimonis, que sien oïts, e si no, sia termenat lo pleyt. [1.3.99]

[24] Lo batle, o aquels qui rendes o sensals o alcunes altres exides nostres tendran o reebren, o qui aministració de batlia haurà o tendrà, no oye, ne determen, ne jutge ne defenesca alguns pleys criminals o civils, sinó tant solament los pleys e les demandes qui seran sobre los sensals nostres o les altres rendes nostres, los quals pleys e demandes solament oje, jutge e defenesque. [1.3.62]

[25] Aquel qui tendrà nostre loch o serà batle o cort, no sie advocat ne rahonador per alcú, ne do ajuda a alcú en advocació rahonan. [1.3.71]

[26] Cascun an, el terç dia ans de Nadal, sie eleta cort, e no enans, per neguna necessitat, ne per neguna rahó ne per neguna ocasió.

E en la festa de Nadal, enans que l'avangeli de la missa major sia dit, denant tot lo poble e públicament, enaxí que·l batle nostre tingue lo sacramental en les sues mans, la cort façe lo sacrament que és contengut en la Costum de la ciutat. E fet lo sacrament, començ aministrar e governar e usar baronilment de son offici.

Enadex lo senyor rey, si donchs lo justícia no moria dins l'an o no feya tals coses per les quals degués perdre lo justiciat; e la-donchs, que n-i sia mes altre, segons que l'altre hi ere mes, segons fur e privilegi, e que complexca l'an que l'altre devia complir, e que prenga salari segons lo temps. [1.3.17]

[27] La cort no deman ni prena alcuna cosa per donar auctoritat sua, o fermament, a alcuna scriptura o cartes que sien feytes d'establiments de tudors o de curadós, ne de reparacions de cartes o de translats que sien feyts d'alcunes cartes originals o d'altres scriptures. [1.3.15]

[28] La cort o alcun altre no façe neguna covinença ab aquel qui haurà presa injúria, la qual injúria li serà estada feyta corporalment o per paraula, que no faça posa ne transacció ab aquel qui la haurà feyta la injúria. E si açò faran, sien ponits e donen per pena tan gran quantitat com devie ésser condempnat aquel qui avie feyta o dita la injúria; e que sia infamis. E la pena sie donada a la obra dels ponts o dels murs. [1.3.16]

[29] Quant la cort delegarà o comanarà alcun pleit o pleits principals a alcú o a alguns, la cort façe jutjar e determenar aquel pleyt o aquels pleys a aquel o a aquels a qui seran comanats o delegats, enaxí que no prenguen salari ne loguer de les parts. [1.3.54]

[30] L'accessor de la cort jur que sie feel e leyal en donar conseyls a la cort, e en donar sentències, e en totes coses que pertàyen a offici d'assessor; e que no prenga negun do ne servii ne promessa, per negun pleyt que sie en la casa de la cort ni defora, en poder de la cort, ne que·y sperassen a ésser.

Enadex lo senyor rey que là on haurà assessor, que ell reeba los testimonis en pleyt criminal on pena corporal se deja seguir, o en pleyt civil de C morabetins a ensús. E si no hi haurà assessor, que·ls reeba la justícia, ab l'escrivà ensemps. [1.3.44]

[31] Can la cort elegerà o pendrà a.ssi assessor, elege e prena a.ssi assessor covinent en aquel dia e·l qual ell serà elet en cort. Lo qual assessor sigue ab ell en la

cort; e aquel sie habitador e vehí de València; e no sie en aquel offici perdurablement, mas d'an en an sie elet per aquel qui serà elet en cort. [1.3.46]

[32] En fer enquisicions contra los crimosos o encolpats en aquels crims sobre los quals la cort deu fer enquisició, segons que en la Costum de València és contengut, la cort enant en aquesta guisa: Que denunciatió primerament feyta e clamosa insinuació, ço és a saber demostrament cridan o dien per fama pública per rahó d'aquels crims dels quals alcú és encriminat e encolpat, la cort apell e deman aquel contra lo qual deu ésser feyta enquisitió, e do a ell los capítols escrits sobre los quals deu ésser feyta enquisició contra ell.

Les quals totes damunt dites coses feytes, la cort reebe sagrament e confessió d'aquel encolpat; e si ell negarà aqueles coses sobre les quals deu ésser feita enquisitió contra ell, la cort apel e deman testimonis, los quals testimonis sien de bona fama, e no enemichs, e juren que diran veritat, veen e hoen aquell qui serà encolpat. E puys sien reebuts los dits d'aquels, e quant los dits d'aquells testimonis seran reebuts, sien publicats en presència d'aquell qui serà encolpat. E axí com seran publicats, o públicament lests, sien nomenats los noms dels testimonis, e sie donat translat dels dits dels testimonis a aquell qui serà encolpat. E sobre aquels sie donat leer de deffendre a ell, per sí o per son avocat.

Si, emperò, lo jutge serà sospitós a aquell contra lo qual la enquisició deu ésser feita, si serà provada la sospita, la cort do a ell altre jutge no sospitós; e si la cort o el jutge al començament no ere sospitós, e mentre que·l pleit de la enquisició se menarà serà feyt sospitós per alguna novela rahó, la-doncs la cort do a ell altre jutge no sospitós, axí com dit és. [1.3.105]

[33] En alguns pleys civils no sie feita enquisitió, mas tant solament en los criminals. [1.3.107]

[34] Negun hom sinó la cort o delegat de la cort no façe enquisició sobre alcunes coses, en les quals enquisitió deu ésser feyta per Costum de València. [1.3.109]

[35] nós e la cort devem, denant tots los altres, mantenir sens tota defuita en son dret, pubils, vid[u]es, hòmens vells e dèbils, e aquels als quals naturalment deu hom haver merçè quan seran venguts a pobrea o a debilitat per cas d'aventura; car no deu ésser departiment a nós ne a la cort, de persones ne de guardons. E axí la cort oyrà lo poch com lo gran, e·l pobre com lo rich. [1.3.112]

[4] DEL QUART E DE LES PENES DE LA CORT

[36] Oltra aquela cosa que·l demanador demana e que serà jutgada a ell, aja la cort la quarta part de tots los deutes, ço és a saber, d'aquels que seran condempnats deutors o fermances, pagat emperò primerament al creador tot lo seu deute, ans que la cort age lo seu quart. E la cort destrenga los deutors e les fermances a venir denant si, e a fer dret e a pagar lo deute sens alcuna messió del demanador. [1.4.1]

[37] Aquel qui serà condemnat en demanda que serà feita contra ell, de cosa movent o no movent, a donar o a restituir o a mostrar a son avversari, o d'aquel qui serà mes en possessió de cosa movent o no movent, o de dret o de deute, per contumàcia de l'avversari per rahó de guardar la cosa, la cort no deman ne prengue d'aquestes coses quart. [1.4.4]

[38] Atorgam e meyloram novellament que·ls destrenyiments de la cort sien feits en aquesta manera: que a negun hom de la ciutat ne del regne de València no sien tancades portes dementre que aja movent o sient on pusque ésser destret de pagar o de penyorar de ço de que li serà feita demanda, o per la citatió de la justícia; e si no haurà movent o sient de que pusque pagar o ésser penyorat, que li sien tancades les portes. E si la cort o·ls saigs de la cort tancaran a alcú les portes, e aquel a qui seran tancades les obrirà sens licència de la cort, per cascuna vegada que les obrirà pach a la cort LX sous.

Aquela metexa pena sia observada si negun trencarà emparament que la cort age feyt per clam de negun. [1.4.3]

[39] Negun hom no sie liurat ne pres per quart de la cort; ne negun hom no sie liurat ne pres per usures, ne vestedures ne lit ne armes de sa pròpia persona no sien penyorades per quart de la cort. [1.4.21]

[40] Si alguns hòmens hauran baraila o contenció entre·ls mateis, dins la ciutat o defora, e·s ferran o·s nafraran, e enans que clam ne sie fait a la cort se posaran entre·llos matexs o per tractament de lurs amics, neguna pena ne calònia no sie demanada a ells. Emperò sien restituïdes les despeses que seran feytes en curatió de les nafres. [1.4.11]

[41] Si posa o composició serà feyta dins X dies entre aquel qui demanarà e qui serà demanat, jasia açò que lo pleyt sie començat, e agen fermat sobre tots deutes e sobre totes altres demandes civils o criminals o de qualque condició o manera sien, aquel qui era demanat no sie tengut dar ne pagar quart ne calònia alcuna a la cort ne a altre, ne d'aquel quart ni d'aquela calònia no sie tengut de respondre dins X dies, los quals X dies sien contats del temps enans que·l pleyt serà començat. Passats emperò los X dies, si aquel qui serà demanat serà vençut, sie tengut de donar e de pagar quart, donada emperò segurtat que no fuge ne·s des, en tal guisa que no sostengue les penes que devia sostenir per los mals que avia feits.

Enterprete lo senyor rey que là on diu que no pusque ésser demanat quart ni calònia, que de tota calònia de que deja aver pendre, que lexa axí que se'n pusca fer composició de les parts. Mas que no s'i entena crim on se deja seguir pena corporal principalment. [1.4.12]

[42] Aquel qui serà condemnat en demanda real d'alcuna cosa, si aquella cosa que li serà demanada no porà retre, e per açò car no la porà retre serà condemnat en lo preu d'aquela cosa, no sie tengut de donar quart, car aquel preu és en loc de la cosa. [1.4.5]

[5] DE SEGURTAT E DE DONAR FERMANÇA

[43] Los hòmens de la ciutat e del regne de València pusquen, quant que·s volran, vendre tots lurs béns e·l preu que d'aquels béns hauran pusquen ab si portar là on volrran, francament e liurament, sens alcun embargament. E nós o la cort o aquels qui nostre loch tenrran devem dar a ells, e a les coses lurs e a la companyia lur, guiatge per tota la terra nostra e per la senyoria e per lo poder nostre. [1.5.1]

[44] Tot poblador e habitador de València sia salv e segur, ab totes les sues coses e ab tots los seus béns, en anan e·n estan e en retornan, per terra e per mar e en tot loch, donan fermança de dret segons la quantitat e la qualitat de la cosa o de l'aver que li serà demanat. E si haver o querer volrrà fermança, aja alongament d'un dia o de dos, si aquel qui demana l'alongament serà tal persona que posseesque coses seents, o aja casa poblada, o posseesque coses seents là on serà demanat. E si aquel que demanarà alongament d'un dia o de dos per querer fermança, no tenrrà casa poblada ne possehirà coses seents, no sia donat a ell alongament a querer fermança sinó en aquesta manera: que vagen ab ell I saig o II, qui seguesquen ell entro que aje trobada fermança; e si no la trobarà o no la volrrà donar, sie tornat a la cort e sia pres e retengut, e aquí estan pres respone al clam que li serà feit, e seguesque tot son dret axí com si pres no fos. Aquela mateixa cosa sia feyta d'aquel qui posseex coses seents e no volrrà donar fermança ho no la trobarà. [1.5.8]

[45] Si la cort pendrà o reebrà fermança que no sie bastant, can açò sabrà pusque demanar fermança bastant o donar les penes damunt dites a aquel que no volrrà o no podrà donar fermança bastant. [1.5.15]

[46] Quant la cort o alcun dels curials o dels oficials de la cort demana fermança d'alcú per clam feit a la cort d'alcuna cosa, deu a aquel de qui serà clam feyt, jasia ço que ell no o deman, manifestar e dir la persona d'aquel qui·s clama e la soma e el feit de que serà feit lo clam. [1.5.19]

[47] Sobre pleit de manifesta e provada tratió no sie presa fermança, mas sia a nostra mercè e de la cort nostra del loch. Manifesta tració entenem que és solament per cosa jutjada o per confessió d'aquel qui serà demanat. [1.5.20]

[48] Los mercaders de la ciutat e del regne de València pusquen haver e pendre segurtat de christians e de sarrahins per rahó de mercaderia a usar e a fer, jasia ço que nós ab christians e ab sarrahins guerra hajam o haurem o la dejam haver, dementre emperò que no porten a la terra d'aqueles coses vedades. [1.5.24]

[49] Tal fermança sie reebuda que pusque pagar ço que serà jutjat, e que pusque ésser destret de la cort e leujerament ésser demanat. [1.5.13]

[50] Clergue no deu ésser reebut per fermança, car no podria ésser destret per la cort, com no sie de jurisdicció de la cort, si donchs no haurà tant de realench que bast a paga a fer de ço que serà jutjat. [1.5.17]

[51] Si la fermança, duran lo pleit vendrà a pobrea per algun cas d'aventura, aquela fermança deu ésser mudada e altra ésser donada. [1.5.16]

[52] Menor de XX anys no deu ésser reebut per fermança, car no pot fer son dan. [1.5.18]

[53] De quanta que quantitat serà feita demanda, d'aytanta quantitat sie tenguda la fermança que serà donada per fer dret. [1.5.14]

[54] Si alcú farà fermança per algun hom qui serà demanat sobre algun contrat, e aquel qui serà demanat per algun malefici que haurà fait serà condempnat a pena de mort, o per sa volentat, sens que no haurà fait negun malefici, fugirà o morrà, jens per açò no roman que la fermança no sia tengut en açò per què fo fermança, si els béns d'aquel per qui fo fermança no bastaven a la demanda en la qual ell fo fermança; dels béns del qual primerament sia feita paga, enans que hom puxa demanar la fermança o ls béns d'aquel. E si aquel qui haurà feita la fermança per alcú en pleit, après la fermança feita farà tal malefici per lo qual los béns d'aquela fermança dejen a nós ésser confiscats o encorreguts, primerament dels béns d'aquela fermança sia satisfeyta la demanda en la qual feu fermança, enans que a nós los béns d'aquel fosen confiscats ne encorreguts. [1.5.21]

[55] Si els béns d'alcú, per algun malefici que ell haurà fait, o per altra rahó, a nós o a altre pervenran, los creedors e ls altres qui han dret contra aquel o los béns d'aquel agen tot lur dret, salv en aquels béns; dels quals béns sia a ells satisfeyt enaxí com fóra per aquell satisfeyt a aquels a qui ere tengut o obligat. [1.5.22]

[56] Si lo marit d'alcuna fembra serà condempnat per públich juhii, ço és per tal malefici que alguna part dels béns d'aquel, o tots los béns d'aquell, a nós sien publicats o encorreguts, nós som tenguts satisfeyt per aquela part que a nós serà publicada o encorreguda, a la muler e als creedors d'aquell condampnat. [1.5.23]

[6] DE CLAM QUE NO SIA MUDAT

[57] Can alcú se serà clamat a la cort, de son adversari, pusque créxer al clam seu o amirvar, entro a la sentència diffinitiva; mas no pusque posar ne fer novell clam de tot en tot per novella rahó, entro que la primera demanda serà termenada; ne pusque aquell qui serà demanat fer reconventió sinó enfre tres dies, los quals dies sien comptats del temps enant que lo pleyt serà començat. E aquesta reconventió no pusque ésser feita sinó davant aquell jutge davant lo qual serà feita la primera demanda; e sie feita aquesta reconventió entre los davant dits III dies. E açò sie entés si d'aquel feyt mateix o d'altre serà feyta reconventió.

Declara lo senyor rey que là on diu que novella demanda no sia feyta, ni novell clam, per nova rahó, tro la primera sie determenada, que pusque fer qualque demanda se vulla per altra rahó; mas la demanda clara no sia retardada per demanda qui puys sia feyta, si donchs clara no és. [1.6.1]

[58] Aquel qui·s clamarà primerament a la cort, primerament men son pleyt e sie hoït, e la cort destrengue son adversari de respondre a aquell qui primerament se serà clamat. [1.6.7]

[59] Si pleit serà mogut realment denant jutge sobre alguna cosa, pus lo pleit serà començat, ne el demanador lo dret que creu haver en aquela cosa que demane, ne aquel que és demanat la cosa la qual entén defendre, no pusquen a alcú alienar per alguna manera. E si ho faran no vaila la alienació que per els serà feita. Mas cascun d'aquels que pledejen pot haver d'un altre terçer que no sie en aquel pleit, que agués dret en aquella cosa de la qual és pleit, tot lo dret e la rahó que·l terçer hagués en aquella cosa de què és pleit entre aquels dos per cessió o per altra alienació. [1.6.8]

[60] Alcú no deu ésser forçat que pos actió, mas deu ésser forçat de comtar lo fait al jutge, e de dir la rahó per què demane, e de donar lo seu clam en escrit. E enaxí com lo demanador haurà declarada la quantitat de l'aver que demana, o la cosa certa movent o no movent, o cert fait declarat en lo seu clam, deu ésser destret aquel qui és demanat a ell de respondre. Si emperò s'esdevindrà que·l demanador no pusque lo seu clam al començament de tot en tot declarar, e volrà jurar que no·l pusque declarar, deu a ell son adversari respondre. [1.6.10]

[61] Aquel qui·s clamarà una vegada de son adversari, sens tota defuita men e seguesca son pleit. E si en aquel pleit enfre X dies no volrà enantar, si porà haver còpia, ço és si porà haver la cort o el jutge enfre aquels X dies, puxes no sia hoït, si dins los dits X dies malitosament cessarà a menar lo seu pleyt. E la malícia deu ésser axí provada, que la cort cit o deman aquel qui·s serà clamat, una vegada, dues, e la terça, peremptòriament amonestan aquel que men e seguesque son clam. E si ell, axí amonestat, no menarà son pleit entre X dies a la demanda que haja feita, no puxa tornar per negun temps.

Enadex lo senyor rey que la justícia sia tengut de donar sentència d'absolutió si conexerà que aquell contra lo qual és fait lo clam, haja bon dret, e condemnar l'adversari en le despeses del pleyt depús XX dies sien passats, si donchs lo demanador justa rahó de absència no mostrarà. [1.6.20]

[62] Tota hora aquel qui·s clama pot a son clam créxer e minvar, e mudar, e corregir e esmenar, entro a la sentència diffinitiva. [1.6.2]

[7] QUALS PERSONES E QUALS COSES PUSQUE HOM PENDRE SENS MANAMENT DE LA CORT

[63] Ladre, robador manifest, heretges, sodomita, talador de nuyt de vinyes, d'orts e de camps, liurament pusquen ésser preses per tot hom sens manament de la cort, e que sien menats a la cort e liurats. [1.7.1]

[64] Tot hom pusque pendre cavall o altra cavalcadura o altres bèsties que vagen exerrades, mas no les pusquen vendre ne tondre ne alienar, e enaxí que aquel qui les trobarà que o denunciu a la cort dintre II dies. E si no ho denuntiarà sostingue e haje aquel dan que ladre deu sostenir e haver. [1.7.3]

[65] Si fembra serà demanada per son propri deute o per altre, no sia presa ne detenguda presa, mas jur que no ha alcunes coses o alguns béns de què pusque pagar alguna cosa a son creador. [1.7.5]

[8] QUE JUHEU NE ERETGE NE SARRAHÍ NO HAJE SERVU CHRISTIÀ

[66] Juheu ne sarrahí no deu ni pot comprar servu que sie christià, ne haver per rahó de donatió ne per altra manera. [1.8.1]

[67] Juheus ne sarrahins no tinguen ne hagen servens christians o christianes o nodrices christianes; ne obren en los dies de les festes públicament dintre la ciutat ne defora, en alguna part del regne de València, mas dintre les lurs cases pusquen obrar; ne no tinguen obradors uberts en los dies de les festes; e si o faran que perden totes aqueles coses, sens remey, que poran ésser atrobades en lo obrador d'ells aquel dia.

Crexem en aquest fur que als sarrahins no sie vedat laurar en lurs heretats pròpies ne en altres que tinguen a laurar a miges, o a cosa sabuda, els dies de les festes, enfora lo dia de Nadal, e el dia de Pascha Florida, e lo dia de Cinquagèsima, e-l dia de sancta Maria miyant agost. Mas negun sarrahí ne juheu no obre en obrador ne defora de sa casa en dies de festes; ne christià negun no gos logar catiu ne altre sarrahí ne christià per laurar en la sua heretat en los dits dies. [1.8.2]

[68] Si alguns juheus fugiran o iran a altre senyor ecclesiàstich o seglar, o en la senyoria d'altre faran casa o estaran, jens per ço no són de la nostra senyoria absolts, que per tots temps no sien nostres, si donchs lo senyor del loch, de nós o dels nostres, no haurà sobre aquestes coses diffinitió o donatió. [1.8.3]

[9] D'AQUELS QUI FUGEN A LES ESGLÉYES

[69] Juheus o sarrahins que seran encolpats d'alcú malefici, o seran obligats a molts deutes, e faran semblant que·s vullen fer christians, e fugiran e·s metran en les esgléyes per ço que pusquen esquivar e estorçre de la pena del malefici de que seran encolpats, e que no sien tenguts de pagar los deutes en què seran obligats, sien destrets de pagar tots los deutes que deuran o que·ls asseguren de pagar; e no sien ans reebuts a baptisme entro agen tots los deutes pagats o assegurats de pagar, o seran desencolpats e purgats d'aquel malefici del qual eren encolpats.

Esmenam en aquest fur que·l baptisme no·ls sie vedat ne alongat per deute que degen ne per crim; mas quant seran batejats sien tenguts de respondre al crim e de pagar ço que deuran. [1.9.1]

[70] Encara fem fur nou, que negú qui haurà sarrahina no la tingue per putana sabuda, ne-n prengue soldada. E si o farà, que la perde e sie a nós confiscada. [1.9.3]

[71] Qui nafrarà o ociurà alcú, si puxes fugirà a esgléya o a loch religiós o a casa o a loch de cavaller, la cort ab aquels los quals li serà viyares, que.y sien obs, trague aquel d'aquel logar sens dan de son cors. E quant l'aurà en son poder aquel reeba la justícia que haurà servida.

Enadex lo senyor rey que tot hom que fuge a l'esgléya, que sia defès per la esgléya, e que la cort ni altre no-l ne tragua, si donchs no haurà mort o nafrat hom dins la esgléya o dins XXX passes prop de la esgléya, o no havia home mort a tratió, o no era públich trencador de camins o nocturn destruïdor de camps, o hom qui ocia axí com ociure no deu. E açò atorgà lo senyor rey a la esgléya de sancta Maria, e de sent Vicent, e a la una major esgléya de cascun loch del regne de València. [1.9.4]

[10] DELS ESTABLIMENTS E DELS MANAMENTS DEL PRÍncep

[72] Certa cosa és que los establiments e les constitutions s'estenen als feyts qui són per venir, e no s'estenen als feyts qui són passats, si donchs nomenadament no era dit que s'estesessen als temps passats, e encara als feyts que penjen, ço és que són començats e no són termenats. [1.10.1]

[73] Si alcú qui vingue en alcun loch o a alcú e dirà que ve ab nostre manament, tuyt sàpien que no deu ésser creegut d'aquel manament si no o provava per nostres letres. [1.10.2]

[74] Una Costum, una moneda de lig e de pes e de figura, una alna, un quarter, un almut, una fanecha, un kafiç, una onça, un march, una liura, una arrova, un quintar, e un pes e una mesura en tot lo regne e en la ciutat de València sia per tots temps. Enadex lo senyor rey que axí sia entès lo fur en tot lo regne de València com en la ciutat. [1.10.3]

[11] DE IGNORÀNCIA DE DRET E DE FEYT

[75] Com per ignorància de dret, ço és, per no sabença de dret, leujerament no.t pusques escusar, si eres major de XX ans, cant renunciest a la heretat de ta mare, tardat t'és demanar la heretat que has rebujada, car d'aquí avant no la pots demanar. [1.11.1]

[76] Error de feyt que sia feita en pleit, si lo pleyt no és fenit, a negun no nou; mas si lo pleyt és fenit o determenat, per errada de feyt no deu ésser restaurat ne revocat. [1.11.2]

[77] Jasie ço que a fembres nogue error, con no saben dret sobre aqueles coses a demanar, que no seran estades lurs, e per aqueles novellament a guanyar pledejaran, aço no ha loch en aqueles que són menors de XX ans, car menors de XX ans si bé.s pledejen d'aquela cosa que no serà lur mas de novell la volen guanyar error, car no saben dret, no·ls ten dan que no o pusquen demanar. [1.11.3]

[78] Error en dret no deu ésser entesa en aquela manera que error de feyt, perquè.l savi pogués ves Déu errar en dret, perquè los drets són certs e fenit; mas en lo feyt pot errar moltes vegades, perquè no és cosa certa per molts feits e per moltes causes que vénen de nou cascun dia.

Aquest fur arromançà lo senyor rey. [1.11.4]

[79] Tot hom qui haurà cosa d'altre per compra o per do o per altra manera, si ell sab que d'altre sia, aquela sabença sua li nogue, axí que perde la cosa e el preu. E si nega que no o sab e li serà provat, atresí perde la cosa e el preu; mas si no o sab e lo venedor o sab, no nogue al comprador la sabença del venedor.

Aquest fur romançà lo senyor rey. [1.11.5]

[80] Com per falsa demostració la veritat del feyt no pusque ésser mudada, responen alcú que los béns que són del pare sien de la mare, a aquel qui açò dirà no li tingua dan.

Aquest fur arromançà lo senyor rey. [1.11.6]

[12] DE PRECS FEYTS AL PRÍncep

[81] Tots los rescrits e les cartes que seran inpetrades o acaptades per alguns sobre allargaments dels deutes que ells deuen, que no sien tenguts de pagar tro a cert temps; d'altra guisa aquels alogaments no vaylen, si donchs aquels qui seran alongats no donaran fermaça covinent que paguen aquel deute que deuran a aquel dia tro al qual seran alongats. [1.12.1]

[82] Los rescrits o les cartes qui seran inpetrades o acaptades contra dret, manam a tots los nostres jutges que no les reeben ne les obeesquen, si doncs alguna cosa no y havia o no hi ere contenguda que no nogués a altre e que tingués prou e profitàs a aquel que les haurie acaptades, o no ere contengut en aqueles cartes o rescrits que perdonàs algun malefici a aquels que les haurien acaptades

Enadex lo senyor rey que aquel qui inpetrarà rescrits o cartes callada veritat contra fur de València o contra dret, que sia tengut de retre les messions a aquel contra lo qual haurà inpetrar lo rescrit o la carta, les quals haurà feytes o farà per rahó de la inpetració. E lo inpetrador sia tengut de fermar les dites mesions en poder del justícia del loch, si açò serà demanat per aquel contra qui serà inpetrat lo rescrit o la carta. E si fer no o volrrà, que la carta o·l rescrit no sia reebut e aquel pach les messions can lo senyor rey manarà per ses letres que aquel rescrit o carta inpetrat contra fur de València o dret no sia reebut ni haja valor. [1.14.2]

[83] Qualque cosa nós donem o perdonem o atorguem, o entre altres sia feit per algun contrat o en alcuna manera alienat, tota hora sie entés que sie feit sens perjudici de dret de altre, jasie ço que espessament no sie dit ne contengut en la carta. [1.12.11]

[84] Si alcú inpetrarà o acaptarà que dintre cert temps no sie demanat per sos creadors dels deutes que ell deje, altresí aquel qui serà alongat no pusque demanar sos deutes a sos deutors dintre aquel temps dintre'l qual serà alongat. [1.12.3]

[85] Aquel qui una vegada serà alongat sobre un deute, altra vegada no pusque ésser alongat sobre aquel matex deute; e si de nós serà alongat altra vegada d'aquel deute, no valla aquel alongament. [1.12.4]

[86] Deute que per rahó de depòsit o de comanda serà degut, o per rahó de lexa en testament o en altra derrera voluntat serà lexat, nós ne·ls nostres successors no ho puscam alongar.

Enadim en aquest fur que deute que sie d'esposalici ne d'exovar ne de compra, nós ne els nostres no·ls puscam alongar. [1.12.5]

[13] QUE PENDENT E DURAN LO PLEYT ALCÚ NO·S PUSQUE APPEL·LAR

[87] Alcú no pusque suplicar, pendent lo pleit o durant, si donchs aquell qui conexerà del pleit no volia mostrar les actes ho pronunciament, ço és, sentències o interloqutories. [1.13.1]

[88] Aquel qui lexarà la appel·lació la qual devie fer, per tots temps deu callar, ço és, que no·s pusque appel·lar d'aquí avant; ne negú no asaig de demanar ajuda de nós sobre açò que·s pusque appel·lar; e si o farà sàpia que de nós no li serà atorgada. [1.13.2]

[14] SI CONTRA DRET ALCUNA COSA SERÀ INPETRADA

[89] Si excepció o defeniment serà posat contra algun rescrit o cartes, dien que sien inpetrades o acaptades per monçònegues, les quals mençònegues sien dites en recomtan lo feit o·l dret, o per engan callan veritat serà inpetrat o acaptat rescrit o cartes, lo jutge, segons la tenor de la veritat deurà conéxer e no segons lo rescrit o les cartes que per mençònegues o callan veritat seran inpetrades; e segons açò deu donar e·l pleyt sentència. [1.14.1]

[90] Etsi constitutionibus... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[91] Los rescrits o les cartes donades o acabtades que tolguen son dret de tot en tot a altre, no hajan valor. [1.14.14]

[15] DELS VULTS E DE LES IMAGES

[92] Los vults ne les images de Déus ne dels sancts públicament no sien entallats ne feits ne pintats en les places, ne sien posats ne portats a vendre per les places. E qui o farà, pach XX sous per pena. [1.15.1]

[16] DE DEMOSTRAR ESCRIPTURES PÚBLIQUES O COMUNES

[93] Aquel qui volrrà demanar a altre civilment, ço és a saber, en coses de què no pusque ésser feita justícia corporal, haja proves o cartes. E si açò no haurà, aquel qui serà demanat pas ab sacrament.

Aquest fur declarà e arromançà lo senyor rey. [2.1.1]

[94] Si alcú demanarà a altre aver e entre els serà libre comú de feit de mercaderia o de feit de mar o de companyia, aquel qui aquel libre tindrà sie tengut de mostrar aquel al demanador; e valle aquel libre al demanador; en totes altres coses sien feites cartes.

Aquest fur arromançà e esmenà lo senyor rey. [2.1.2]

[95] Fem fur nou que tot libre de taula de camiador, e d'obrador de draperia sia creegut ab sacrament del senyor de l'obrador o de taula entro a L solidos, mas no de més, meyns de carta. [2.1.3]

[96] Justa cosa demana aquel qui és demanat de cenç o de tribut, si demane que·l demanador li mostre lo libre o l'escrit de les pagues que ell ha feites. E açò s'enten també de nostres batles com dels altres.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.1.5]

[97] Aquel qui serà demanat sia tengut de mostrar les cartes que fan per si e per aquel qui demane, jasia ço que per aventura aquel qui és demanat no vulle usar d'aqueles cartes e·l pleyt. E·l demanador sia tengut de mostrar les cartes a aquel qui serà demanat, ab les quals volrrà demanar aquel en pleit. [2.1.6]

[98] Si·l deutor haurà pagat l'aver o el deute que devie a son creador, e açò porà provar o·l creador o atorgarà, la cort destrengue lo creador a retre la carta del deute o jur que no ha la carta del deute ne féu res perquè no la agués, e la·donchs fassa carta d'absolviment. [2.1.7]

[99] Translat feit d'alcuna carta de deute per rahó de prest en pleit o en juhii no sie creegut, si donchs aquel qui·l traurà primerament, la carta principal no mostrarà, o no jurarà que la carta principal sia mostrada dintre cert temps, lo qual per la cort li serà

assignat. En tots altres cases valle traslat qui serà traslladat o feït ab auctoritat de jutge ordinari per man de escrivà públich. [2.1.8]

[17] D'AQUELLS QUI SERAN APPELLATS EN DRET

[100] Los servs o·ls fils d'aquels servs no pusquen demanar ne metre en pleit lurs padrons ni lurs padrones, ço és, lurs senyors ne lurs dones, ni·ls pares ni les mares, ne·ls fils, ni·ls hereus d'aquels patrons o d'aquels senyors, jasiè ço que aquels hereus no tanguen res als patrons o als senyós, sens licència demanada a la cort per aquells servs o per sos fills. [2.2.1]

[101] Qui in potestate... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[102] Fill, dementre que sie en poder del pare, no·s pusque clamar de son pare, ni damanar ell ne metre en pleit sobre coses famoses ne criminals, axí com de furt o de rapina ne d'altres coses semblants a aquestes, jasia ço que fos absolt de son pare que se'n pogués clamar; ne catiu que serà deliurat e fet cristià per son senyor no pusque demanar ne metre en pleyt son senyor sobre aqueles coses damunt dites. [2.2.2]

[103] Servu comú de dos o de més no·s deu clamar ne metre en pleyt ab negú d'aquels senyors, per ço car ell és servu de tots e de cascú. [2.2.5]

[104] Aquells qui serà feït franch d'alcú col·legi o d'alcuna universitat o d'alcuna ciutat, de cascun d'aquells se pusque clamar e demanar en dret, car no és franch feït per cascú, mas per lo col·legi o per la universitat o per la ciutat. E si contra aquell col·legi o contra la universitat, o contra la ciutat, o contra lo procurador d'aquell col·legi o de la universitat o de la ciutat volia fer demanda, que ho pusque fer. E en aquestes coses lo procurador d'aquella universitat o d'aquella ciutat o d'aquel col·legi deu jurar de calúmpnia, e no la universitat ne la ciutat ne·l col·legi. Mas si serà demanat del jutge que alguns de la universitat o de la ciutat o del col·legi juren de veritat a dir, que o juren.

Emperò, aquel procurador porà donar en testimonis cascu de la universitat, no, emperò, la major partida d'aquella universitat ne d'aquella ciutat ne d'aquell col·legi; car ço que és degut a la universitat o a la ciutat o al col·legi, no és degut a cascú de la universitat o de la ciutat o del col·legi, ne cascú de la universitat o de la ciutat o del col·legi, deu ço que la universitat o la ciutat o el col·legi deu; e ço que és de cascú, no és de la universitat ne de la ciutat ne del col·legi, e ço que és degut a cascú no és degut a la universitat ne a la ciutat ne al col·legi.

Aquest fur esmenà lo senyor rey. [2.2.6]

[18] DE COVINENÇES E DE CONSPIRACIONS, ÇO ES DE MALS EMPRENIMENTS

[105] Si l'hereu del mort vendrà los béns qui seran estats del pare e el pare d'aquel havia obligats aquels béns que l'hereu ha, a sos deutes, e aquel o aquels que

hauran creeguda la sua cosa vendran, clamants que·s pusquen tornar a l'hereu. E si·ls béns d'aquel hereu no bastaven al deute o als deutes, que·s pusquen tornar als compradors qui hauran comprats los béns d'aquel hereu, mas si l'hereu los pagarà no·s pusquen tornar als compradors.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.3.1]

[106] Depuys que tu renunciest al pleyt que havies mogut d'alcun camp o d'altra cosa, a aquel pleit al qual havies renunciat e que havies deffinit, per neguna rahó no·y pots tornar. [2.3.2]

[107] Covinençes que seran feytes contra constitucions o contra bones costumes, no volem que hajen valor per dret. [2.3.4]

[108] Egualtat de dret e de rahó vol que les pus derrerres covinençes sien observades e tengudes. [2.3.7]

[109] La covinença que serà mostrada que sia feita a bona fe, jasie ço que ab scriptura no sie feita, e per altres proves porà ésser provada la veritat de la covinença, axí ésser feita, deu ésser observada e tenguda. [2.3.8]

[110] Lo fill que farà covinença ab lo deutor de son pare, absolven o alongan aquel deutor del deute del pare o reeben paga de tot lo deute o d'una partida, ço que·l fill haurà fait ab aquel deutor, no nogue al pare. [2.3.9]

[111] Covinençes que sien feites entre los deutors contra los creedors no deuen noure als creedors. [2.3.10]

[112] Jasie ço que a vegades entre alguns sia feita scriptura en la qual sie contenguda aytal covinença, ço és que aquel qui més viurà haje les coses de l'altre qui morrà, stablim que açò no haje neguna fermetat si aquel qui morrà haurà fils o frareso fils de frares. [2.3.11]

[113] Vedam, sots pena del cors, que no sien feites confradries, sacramentals ne conspiracions, ço és, mals empeniments entre alguns pobladors o habitants del regne de València e de la ciutat o entre alguns oficials. [2.3.24]

[114] Mercaders no sien osats fer alcunes covinençes entre ells, que coses o mercaderies compren o venen a cert preu. E si o faran, sien condempnats peccunialment, ço és en aver. [2.3.3]

[115] Covinença o covinençes que hajen en sí legea no vallen. Enaxí que si alcu prometrà que fassa furt o rapina o altra leja cosa, e covinença o contrat, en lo qual la un d'aquels serà enganat per lo frau o per l'engan de l'altre, per dret no valle ne tingue aquell contrat ne la covinença. [2.3.12]

[116] No valle covinença de deffinició ni de remissió, ço és, de lexa ne de renunciació, que sie feita per força o per paor d'alcú o per frau o per engan de l'adversari, jasia ço que aquella covinença de diffinició o de remissió o de renunciació sia feyta ab sacrament. [2.3.13]

[117] Si entre·l senyor e·l servent no serà feita covinença de soldada o de loger, lo senyor no sia tengut de dar a aquel loger, sinó tan solament menjar e vestir per aquel temps que ab ell haurà estat, si doncs per aventura entre els no serà dit que a cosiment e a mercè sie del senyor e estie ab ell. E la·donchs lo senyor, oltra lo menyar e·l vestir, do a ell loguer o soldada a conexença de bons homens. [2.3.14]

[118] Si el creador retrà al deutor la carta del deute o la penyora, reden la carta o la penyora aquel deutor, lo deute li sia lextat, axí que depuys no li pusque ésser demanat. [2.3.15]

[119] Aquell qui serà obligat o tengut a molts creadors, e les coses d'aquel deutor no abasten a satisfer ne a pagar als deutes de aquels creadors; e aquels creadors s'acordaran en una cosa e en un consentiment e declaran de quanta part del deute cascú sie contengut e pagat, manam que açò sie tengut e observat. Si, emperò, aquels creadors se desacordaran, lavors la volentat de la major partida dels creadors deu ésser seguida.

Major part dehim que és segons la manera e la quantitat del deute e no segons lo nombre de les persones. Mas si aquels creadors seran equals en la quantitat del deute, la·donchs la volentat dels creadors qui més seran deu ésser seguida. [2.3.16]

[120] Qualque covinença serà feita o posada con alcú liure cosa o coses a altre per qualque contrat o per qualque rahó, aquella covinença que serà posada e·l liurament de les coses, aquella volem que sia complida e observada. [2.3.19]

[121] Si alcú creador haurà dos o més deutors obligats cascú per lo tot en alcú deute, e haurà reebut de la un d'aquels deutors sa part del deute, lo creador no pot demanar a aquel deutor qui sa part haurà pagada per les parts dels altres deutors. [2.3.20]

[122] Les covinençes que seran feitas entre·ls hereus del deutor contra los creadors, no poden noure a aquels creadors que·ls deutes no puxen ésser demanats e pagats dels hereus del deutor per aqueles parts de les quals seran hereus. [2.3.22]

[123] Si alcú, donan, venen alguna cosa, o logan o establen a cenç o a certa part de fruits, posarà en carta que d'açò serà feita alguna paraula o alguna clàusula escura o dubtosa, aquella paraula o clàusula escura o dubtosa sia entesa e esposta a utilitat e a profit d'aquel qui pren la cosa e contra aquel qui en la carta la dita paraula o clàusula escura o dubtosa posà. Per ço car en poder e en voluntat d'aquel qui dava, venie o logava o estable, fo la dita paraula o clàusula escura o dubtosa pus ubertament e pus clarament posar e metre en la carta. [2.3.23]

[19] DE TRANSACCIONS E DE COMPOSICIONS

[124] Si alcú manà a altre que demanàs alguna cosa per ell en pleit, e aquel qui reebé lo manament de demanar aquella cosa en pleit feu transacció o posà ab l'avversari, aquella transacció o posa no nou a aquel qui féu lo manament, que encara no pusque demanar aquella cosa, per ço car no li era manat que·n feés transacció ne posa, mas tan solament que la demanás. [2.4.1]

[125] Pleyts o contenssons fenits o determenats per transaccions o per poses, no cové que sien retractats ne desfeyts per nostres cartes. [2.4.2]

[126] Les coses promeses per transacció o per posa sots pena certa, si no seran ateses o complides, certa cosa és que la pena pot ésser demanada a aquel qui no les haurà ateses ne complides. [2.4.3]

[127] Transacció o posa feita a bona fe entre alguns, per rahó de cartes que puyt sien trobades, que feessen a aquel feyt del qual era feyta la posa, no pot ésser desfeyta ne revocada. [2.4.4]

[128] Volem que aqueles coses que seran feytes o determenades per transaccions o per poses, que hajen aytan gran força e aytan gran auctoritat com les coses jutjades e determenades per sentència. [2.4.5]

[129] Si transaccions o covinençes seran feites entre alguns per falses cartes, jasia ço que sien jurades, manam que sien retractades e desfeytes. En axí, emperò, que si de moltes coses aqueles transaccions o covinençes seran feites, aquella cosa tant solament sia retractada e desfeita que per rahó o per ocasió d'aquella falsa carta serà feita, los altres capítols d'aqueles transaccions o covinençes romanents e estants en lur fermetat. [2.4.6]

[130] D'aquels pleits e d'aqueles contençons que venen per rahó de testament, no pot ésser feyta transacció o composició, ne·n pot ésser encercada d'altra manera la veritat, si no són esguardades e conegudes les paraules del testament. [2.4.7]

[131] Si·l pare fa transacció o posa de la cosa dels fils, los quals no té en son poder, aquella transacció o posa no nou als fills. [2.4.8]

[132] Si sobre la transacció o posa que algun fa, prometrà pena certa de donar, si venie contra aquella transacció o posa, per ço no romangue que, pagada la pena, la transacció o la posa no sie ferma, jasia ço que en la transacció o posa no serà dit. [2.4.9]

[20] DE ERRADA DE COMPTE

[133] Errada de compte que serà en un contrat o en molts, ço és, en un feyt o en molts, establida cosa és que a la veritat no fa negun perjudici ne negun dan. On les rahons, ço és les scriptures dels comptes moltes vegades feits de nou poden ésser

retractades e desfeytes, si donchs après del compte fait sobre aqueles coses no serà donada sentència o feita transacció o posa. E si per errada de compte promesist de dar o de pagar alguna quantitat o alguna cosa, axí com si la deguesses e en veritat no la devies, pots demanar per dret que sies absolt d'aquella quantitat o d'aquella cosa que havies promesa de pagar o de donar. [2.5.1]

[21] DELS ADVOCATS

[134] Aqueles coses les quals los advocats al·legaran en presència de les parts de les quals seran los pleits, aytant vallen com si d'aquels senyors dels pleyts eren al·legades e dites. [2.6.1]

[135] Aquella cosa que·ls advocats diran en pleit denant lo jutge e presents les parts o·ls procuradors d'aqueles e planament en romanç, aytant valle com si o dehien aquels dels quals seran advocats. Si, emperò, aquels advocats erraran en dret, pusquen esmenar aquella errada dintre dos dies. E atresí aquells de qui serà lo pleyt poden emenar la errada, si adonchs manifestament mostraran que hauran errat en dret. [2.6.2]

[136] Quant les parts hauran fait sacrament de calúmpnia, los advocats juren que negun pleyt no reeben sots lur advocació ne ajuda, lo qual serà a ells vist que no serà dreturer pleit, segons lur bons consciència, ne diran ne faran maliciosament alguna cosa en pleits. E si en alguna part del pleit, ço és en lo començament o el mig o en la fí, serà viyares a els que el pleit no sia dreturer, de mantinent o diguen a aquel que defendran el pleit. En axí que l'advocat d'aquí avant el pleit no enant, e que·ls advocats no al·legaran contra lur bona consciència alguna cosa, ne faran covinença ab alcun lo qual ajudaran en pleit, que alguna certa part de la cosa de la qual serà pleit deje ésser d'ells, ço és dels advocats; ne instruiran ne enformaran les parts sinó de dir veritat. Lo qual sacrament façen una vegada a tots los pleits generalment. [2.6.3]

[137] Canonges reglars e altres religioses persones, com tudories e públics officis, sien a els vedats, no poden advocar o rahonar, ne pubil ne furiós ne horat.

Enadex lo senyor rey que clergues preveres no pusquen ésser advocats ne rahonar alcun, sinó per lurs esgleyes o per conjunctes persones o miserables o per clergues. [2.6.23]

[22] DE LES QUALS COSES INFÀMIA SIA DONADA O POSADA A ALCÚ

[138] Negun no és fait ni és infamis per ço solament car és mes en carçre, o per ço solament car per manament del jutge serà mes en presó. [2.7.1]

[139] Si la justícia devia donar major sentència que no dóna contra alcú, aquel complen la sentència que la justícia dona, sia absolt de la infàmia. E açò s'entén en aministracions públiches dels oficials, e pusque tornar en son offici o en altres.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [2.7.2]

[140] Negú no és infamis per ço can s'absté que no vol prendre los béns del pare ne ésser son hereu. [2.7.3]

[141] Los deutors qui desempararan lurs béns, jasia ço que, per aquela rahó, car los hauran desemperats, seran venuts los béns d'aquels, per açò no són infamis. [2.7.4]

[142] Aquels qui pendran usures que seran vedades per Costum de València o pendran usures d'usures, pena d'infàmia lur sia donada. [2.7.5]

[143] Infamis són aquels qui seran condempnats en juhii de furt, de rapina, d'omecidi, de aülteri e d'altre crim consemblant a aquests. [2.7.6]

[23] DE PROCURADORS

[144] Si alcú serà absent e en absència d'ell serà donada contra ell sentència, no li deu dan tener, car dretura cosa és que li sia restituïda tota sa defensió. Ni no li deu dan tener si sa muler fo present e·l juhii ne atorgà la sentència, car altruis feits no poden ésser menats o procurats altrament per fembres, si no són feites procuradrius, axí com en lur cosa pròpia e a lur utilitat e profit.

En aquest fur creix lo senyor rey que si neguna cosa li havien presa ne enperada per juhii, que li sia tornada. [2.8.1]

[145] Si alcú serà acusat d'alcun crim, no pot ésser procurador en negun pleit entro sia purgat d'aquel crim o d'aquella acusació de què serà acusat. [2.8.2]

[146] Si alcú serà establert procurador a una cosa certa a fer o a menar, e aquell procurador passarà lo manament que li serà feyt, ço que farà oltra lo manament, no pot fer perjudici ne tenir dan al senyor. Mas, si aquell procurador hac plen poder de demanar o de fer alguna cosa e en ço de què hac plen poder de demanar o de fer serà donada sentència, aquella sentència ne ço que serà jutjat no deu ésser desfeyt ne trencat, car si alguna cosa aquell procurador haurà feyt per engan o per frau en aquell feyt en què havie plen poder, lo senyor que·l feu procurador lo pot demanar d'aquel engan o d'aquel frau.

Enadex lo senyor rey que là on diu que·l senyor pot demanar lo procurador de frau e de engan, que sia entés si lo procurador ha de què pagar. En altra manera si l'adversari consentí en aquell engan o frau, que lo pleit, ço és la sentència, sia retractada e desfeyt en aytant quant serà l'engan. [2.8.3]

[147] Negú no deu ésser forçat ne destret de reebre procuració d'altre. Mas si alcú reebrà per sa volentat procuració de menar alcú pleit, depús que sentència serà donada en aquell pleyt, no és tengut d'aquí enant de menar aquell pleit, mas és tengut tan solament que s'apell, car abaste que ço que ha reebut e ha promés de fer, que ho

complesque. Ne negun no deu ésser forçat ne destret de defendre negú en pleyt, que sia absent. [2.8.4]

[148] Offici de hòmens és de reebre defensió o procuració d'altre; e no és offici de fembres; per què si alguna fembra haurà fill que sia pubill e sia demanat en pleyt, deu-li demanar tudor qui·l defene. [2.8.5]

[149] Pot demanar cascú per nom d'altre, emperò, si nostre manament d'aquel per qui demane, o si dien aferme que ha manament d'aquel per qui demane, e no ho mostre, deu donar fermança que ço que serà feyt ab ell, que·l senyor de qui és procurador o haja per ferm, si donchs lo pleit no era de cosa criminal. E aquel procurador qui demanarà per nom d'altre, deu respondre per ell si aquel qui és demanat li volrà fer alguna demanda, car a procurador deu ésser denegada demanda si no defen aquel per qui demane.

En aquest fur creix e esmena lo senyor rey que negú no sia reebut en procurador si no mostra carta de procuració o en que les actes sia establít procurador, o si no era persona ajustada de parentesch d'aquel per què farà aquela procuració o ab testimonis no provarà aquella procuració. [2.8.7]

[150] Fembra no pot ésser procuradriu, sinó per si mateixa o per son pare o per sa mare, si doncs lo pare o la mare no havien altres persones que demanassen per ells. [2.8.8]

[151] Si conjunta persona farà demanda a altre, aquel a qui serà feita la demanda pusque demanar per qui fa aquella demanda; e aquel qui farà la demanda sie tengut de dar fermança que aquel per què ell fa aquella demanda o haurà per ferm. E si aquel per qui la demanda serà feyta no volrà atorgar açò ne o volrà haver per ferm, aquel qui per sa volentat haurà feita aquella demanda sie tengut de donar a aquel a qui demande les messions que feutes haurà en aquella demanda; e si aquel no porà pagar aquella fermança, sie tengut de pagar aqueles messions.

Conjunctes persones són pare e fill, frare, sor, net, neta, besnet, besneta, e·ls altres cosins. Emperò, si aquel qui no és conjunta persona volrà demanar sens manament per nom d'altre, no deu ésser oyt, jasia ço que vulla donar segurtat que aquel per qui demana o haurà per ferm.

Aquest fur declarà lo senyor rey. [2.8.9]

[152] Tots hòmens poden ésser defeses, axí en criminal pleit com en civil, a al·legar e dir les rahons de la absència per procuradors sufficiens.

En aquest fur esmene lo senyor rey que·l procurador deje demostrar rahons bastans per què aquel de qui és procurador no venc denant lo jutge. [2.8.10]

[153] Covinent cosa és que sia denegada demanda a aquel que vol demanar per nom d'alcú que sia absent, si no defen aquell absent per qui demane. [2.8.11]

[154] Procurador, axí de part d'aquel qui és demanat com de part del demanador, no pusque fer procurador enans del pleyt començat. [2.8.12]

[155] Ne tudors ne curadors e·l pleyt del pubil, ço és menor de XV ans, ne de l'adult, ço és d'aquel qui és major de XV ans entro a XX ans, no poden fer procuradors. Lo pubil o la pubila, ço és menor de XV ans; lo adult o la adulta, ço és major de XV ans entro a XX, també a demanar com a defendre, poden ordenar e fer procurador ab auctoritat e ab conseyl del tudor o del curador d'els.

Declara lo senyor rey que tudor e curador e marmessors pusquen establir e fer procurador ans del pleit del pubil començat e après del pleyt començat, quantesque vegades se volrran. [2.8.13]

[156] Procurador establít o feit a aministrar o a procurar los negocis o los feits d'alcú, no ha poder de vendre alcunes coses d'aquel qui establít ni·l feu procurador, si donchs specialment no li serà manat que pusque vendre; e·l qual cas, ço és que haja manament que pusque vendre, la·donchs haja poder d'obligar les coses d'aquel qui l'haurà feit procurador per evicció de la cosa que haurà venuda, ço és que si aquela cosa que·l comprador haurà comprada li serà tolta per dret, les coses d'aquel senyor que l'establít procurador li sien obligades; e aytal obligació valla. Lo procurador, emperò, no és tengut d'obligar les sues coses per evicció d'aquela cosa que haurà venuda d'aquel qui·l feu procurador specialment a vendre. [2.8.14]

[157] Procurador pusca ésser establít o feit tota hora, ço és ans del pleit començat e après del pleyt començat. [2.8.15]

[158] Lo senyor qui establex o fa procurador en pleit o en negocis, ço és en afers a aministrar, pusque aquel remoure e revocar ans del pleit començat o après lo pleit començat, qualque hora a ell plaurà, e menar son pleit en sa pròpia persona o per altre procurador, si fer o volrrà. [2.8.16]

[159] Lo procurador qui serà establít o feit per alcun pleit a menar, après la mort d'aquel qui l'haurà establít o feit procurador, pusque seguir e menar lo pleit que serà començat o no començat. Emperò, dementre que l'hereu del mort qui l'haurà feit procurador no·l revoch o no li contradigua.

Remou e toll lo senyor rey la paraula que diu: «o no començat», per ço que no sia contrari al fur qui és el títol: «Del manament», e·l segon capítol. [2.8.17]

[160] Establím que aquels qui tenrran nostre logar e·l regne de València o tenrran altres officis nostres, no sien jutges e·ls nostres feits ne en los lurs. Mas en nostres feits, e en los lurs pusquen ésser personalment e procurar e rahonar. E tenen los officis nostres, no pusquen comprar ne encantar ne trer d'encant nostres rendes, ne haver part en elles, ne pusquen comprar alcunes heretats que per juhii o per sentència de cort s'auran a vendre; mas altres heretats, qualsque sien, pusquen comprar meyns de tot embargament.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.8.23]

[161] Si el procurador d'alcú alguna cosa e·l pleit que a ell serà comanat haurà guanyat e aconseguit, principalment, ço és aquella cosa o el preu d'aquella cosa en què serà establert procurador, o per rahó d'aquella cosa que demanave fruyts o penssions, ço és loguers o altra cosa semblant conseguirà o haurà, deu totes les coses que haurà preses restituir e redre a aquel qui l'havia feyt procurador. Encara, si sens manament d'aquel qui l'haurà feyt procurador, alguna cosa, per nom d'ell o per acassió o per rahó de la cosa que serà d'aquel qui l'haurà feyt procurador, conseguirà o haurà res o encara cobrarà o haurà per rahó d'aquel qui l'haurà feyt procurador, alguna cosa que no serà deguda, axí com si era deguda, tot o deu retre a aquel qui·l feu procurador [2.8.18]

[24] QUE ALCU NO PUSQUE LES SUES ACCIONS O DEMANDES DONAR NE COMANAR A PUS PODERÓS DE SI

[162] Si alcú donarà o volrà donar part de les sues coses o de les sues demandes al fisch, ço és al príncep, o a aquel qui tindrà son logar, per ço que per lo poder d'aquel mils ne fos defés e mantengut, aytal donació en nenguna manera no haja valor. [2.9.1]

[25] DELS NEGOCIS O DELS AFERS QUE PER ALCÚ SIEN MENATS O FEITS

[163] Si el deute que hom deurà a alcú, altre lo demanarà, e aquel creador primer haurà per ferm ço que aquel haurà reebut, haja lo creador tota sa demanda contra aquel qui haurà reebut lo deute; e no pusque haver demanda contra aquell qui haurà pagat, pus que ho haurà haüt per ferm.

Aquest fur romança lo senyor rey. [2.10.1]

[164] Si catiu d'alcú serà en loch de on no fos son senyor, e negú hi fahie messió covinent en garir de plagues o de malautia o en menyar, aquella messió li sia tengut de retre lo senyor del catiu. E si no·l ne volie creure, aquel qui haurà feita la messió faça sacrament que hi haurà mes; e feyt lo sacrament, que·n sie creegut. E si no li volia redre la messió que feita hi haurà, feyt lo sacrament, que aquel catiu sie seu, e no·l cobre lo senyor.

Aquest fur cresch e romança lo senyor rey. [2.10.2]

[165] Si alguna fembra farà despeses en nodrir sos fils, e aqueles despeses volrà cobrar, no les pusque cobrar, per ço car semblant és que aquelles despeses haja feytes per pietat que mare deu haver a sos fills. [2.10.3]

[166] Si·l fill per son pare paga algun deute o pagarà, no ha neguna demanda per aquella paga que haurà feita o farà contra son pare, jasia ço que fos en poder de son pare quan feu aquella paga o no fos en son poder.

En aquest fur esmenà lo senyor rey açò: «car entés és que pus o paguà, en volentat li o havie de donar».

Enadí encara en aquest fur, que si·l pare no era en la vila, e·l fill pagave a profit de son pare, la·donchs sie tengut lo pare de restituir al fill ço que per ell haurà pagat. E açò metex entenem e·l feyt de les mares. [2.10.4]

[167] Si alcú farà despeses alcunes en la malaltia de sa muller, no les pot demanar a son sogre, car per affecció, ço és per amor de sa muller les haurà feites. [2.10.5]

[168] Si per amor de pare o de mare alcú nodrí o nodrirà sos fillastres, o logers alguns per aquells a ensenyar donarà a maestres, nul·la demanda no pot fer d'allò que haurà despés, si donchs no o protestarà a la justícia d'aquel logar, que vulle aquelles despeses recobrar.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [2.10.6]

[169] Si algú, aministran o feen los negocis de sa sor, per ella pagarà alcú tribut, o per manament o per prechs d'ella lo paguà o·l pagarà, aquel tribut que haurà pagat porà recobrar per rahó de les coses que haurà aministrades o feytes de sa sor, per prechs o per manament d'ella.

En aquest fur enadí lo senyor rey que axí cobre lo tribut que pagarà per lo frare o per altre parent, com per sa sor. [2.10.7]

[170] Aquells qui aministraran o faran alcuns negocis o coses d'altruy, no són tenguts de cas d'aventura, si donchs no fo feita especial covinença entre·l·ls que·n fossen tenguts.

En aquest fur declarà lo senyor rey. [2.10.8]

[171] Null hom qui adob a altre lo seu sens volentat sua o sens manament, aquel no sia tengut de retre ni d'esmenar la messió que feyta hi haurà en aquell adob, si no o faie per sa plana volentat.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.10.9]

[172] Si en procuran o en faen los negocis o les coses d'alcú absent, alguna cosa per procurador serà útilment despés, lo senyor o haja per ferm e rede a ell ço que en aquels negocis o coses haurà despés. [2.10.10]

[173] Si alcú amministran o faen los negocis o les coses d'alcú, despendrà més que no deurà en aministran o en faen aquels negocis o aqueles coses, deu recobrar tant solament aclò que justament haurà despés. [2.10.11]

[174] Si alcú pagarà algun deute per altre, jasie açò que aquel per qui pague aquell deute no u sabia o no·u volie, aquel qui no u sabia o no u volia és absolt e deliurat del deute que devia. Mas si alcú deurà alguna cosa a altre, negun no o pot demanar sens volentat d'aquel a qui serà degut lo deute, per ço car cascú pot fer mellor la condició o la cosa de l'altre, jasie ço que no ho sabie o no li placia, mas piyor no la pot fer. [2.10.12]

[26]

D'AQUELLES COSES QUE SERAN FEYTES PER FORÇA O PER PAOR

[175] Si alcú, per força o per paor de mort o per turment de son cors, vendrà alguna cosa a altre, e puyt can serà estort o deliure d'aquella força o d'aquella temor o de aquell turment, no consintrà ni otorgarà aquella venda, porà demanar aquella cosa que haurà venuda, no tenen dan a ell la venda que haurà feyta per aquella rahó. [2.11.1]

[176] Si alguna carta serà feyta de donació, de transacció, de promessió o de qualque altre contract o obligació per paor de mort o per turment de cors o per menaços capitals, ço és mortals, si açò serà provat, no haje valor ne alguna fermetat ço que feyt serà per aquella rahó. [2.11.2]

[177] Les vendes, les donacions, les transaccions que per força de poder seran feytes, no hagen valor ne fermetat. [2.11.3]

[178] Si alcú prometrà alguna cosa a altre per força o per paor, e après la promisió feyta per força o per paor, si puixt per sa pròpia volentat pagarà o donarà aquella cosa que haurà promesa, no pusque depuixt demanar aquella cosa que haurà pagada o donada menys de força o de paor, per rahó car per força o per paor la havie promesa. [2.11.4]

[179] Si negú per força o per paor, ne per tort, haurà pres alguna cosa d'alcú e no u haurà esmenat, l'ereu e·ls hereus seus sien tenguts de restituir tot ço que aquells de qui són hereus haurà haüt per força o per paor, jasi ço que muyre ab testament o sens testament; e cascun dels hereus pach segons la part que haüda haurà dels béns d'aquell de qui serà hereu.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.11.5]

[180] Si alcú, dementre que serà en presó d'altre o per alguna altra paor prometrà a dar o a fer alguna cosa e darà fermança que no serà destreta ni forçada, tan bé al deutor com la fermança no sien tenguts de pagar aquella cosa que·l deutor tan solament havia promesa, dementre que era en la presó d'altre o per altra paor, ans sien de tot en tot absolts e deliurats de tot homenatge e de tota altra segurtat que hagen feita per donar la cosa o per pagar. [2.11.6]

[27]

DE MAL ENGUAN

[181] Si alcú serà fermança per altre a alcú creador, al qual creador seran meses penyores per lo deutor per qui aquell serà fermança, e aquela fermança comprarà les penyores del creador que li haurà meses lo deutor pus aconselladament e mils farà si li restituex les coses o les penyores que haurà comprades, ab los fruits que n'haurà reebuts,

a bona fe, que si no les li retia lo deutor, emperò, pagan lo preu a la fermança, per lo qual preu les havie comprades, per ço que demanda d'engan no·n pogués ésser feyta a la fermança de fe trencada. [2.12.1]

[182] Engan no deu ésser estimar segons la quantitat del preu, mas segons la qualitat del feyt, ço és que no deu hom esguardar segons la quantitat del preu sie poc o gran, mas deu hom esguardar si el feyt, sie poch o gran, serà feyt algun engan o no. [2.12.2]

[183] Si alcú afermarà e loarà a algun creador que aquell a qui volrà prestar son aver és rich e covinent e açò dirà o farà per rahó de guany o de prou que haje, és tengut al creador del dan que y farà o que n'haurà per aquell engan, per ço car falsament lo li loà que era covinent e bastant e no u era. [2.12.3]

[184] Si alcú clamarà d'altre dien que l'haurà enganat d'alcuna cosa, deu especificar e dir l'engan e la cosa en què dira que serà enganat; car lo demanador deu saber en qual cosa sie enganat, car no és covinent cosa que en tant gran crim, ço és d'engan, vage negun varieyan o vagerian. [2.12.4]

[185] Si la fermança que haurà promesa de tornar alcuna bèstia al creador, e ans que la li tornàs, la ocís sens justa rahó, és tengut al creador de dar-li la estimació o el preu d'aquella bèstia per l'engan que féu, car la ocís sens rahó. [2.12.5]

[28]

DE RESTITUCIÓ DELS MENORS

[186] Menor sia dit tro a XX anys e aquella cosa metexa sia entesa e dita de tot menor, haje muller o no muller. E deim que del dan que haurà pres dintre XX ans, pusque demanar restitució dintre II ans, los quals li atorgam oltra los XX ans, a demanar restitució.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.13.1]

[187] Fill familiar, ço és que en poder de son pare, si és menor de XX ans e per algú farà fermança, no sie a alcuna cosa obligat per rahó d'aquella fermança; e si per son pare feu fermança e no succehy ne heretà los béns del pare, après la mort de son pare per aquella fermança no sie tengut ni obligat. [2.13.3]

[188] Menor de XX ans, en aqueles coses que, presens los tudors, en juhii o fora juhii seran dampnificats o hauran pres dan, en ço que poran provar que seran dampnificats ne hauran pres dan sien restituïts.

Enadex lo senyor rey que sia entés el estant menor e après XX ans que li còrrega prescripció axí com a major, salvu al pubill, que pusque demanar restitució dins dos ans après XX ans de ço que serà dampnificats en la menor edat. [2.13.4]

[189] Si alcú pare haurà feita donació d'alcunes coses a sos fils qui eren emancipats, ço és que no eren en son poder, e depuxes d'aqueles coses féu donació a altre, no tén dan a aquells fills als quals fo feyta la primera donació. [2.13.5]

[190] Menors de XX ans, en crims, ço és en maleficis, no són excusats per rahó de menor edat, car flebea de sen no excusa les costumes dels mals; però si és menor de VII ans no le tingue dan, car excusat deu ésser de malefici per rahó de edat de VII ans. [2.13.6]

[191] Contra menors de XX ans neguna prescripció no córregua, enans, encara, si comença a córrer contra'l pare, e'l pare vivent, la prescripció no serà compida, volem que, dementre aquels menors seran dintre edat de XX ans, aquela prescripció entretant estie que no córregua contra aquels menors.

Enadex lo senyor rey que sie entés ell estant menor, e après de XX ans que li córregua prescripció axí com a major, salvu al menor que pusque haver restitució dins II ans après XX ans de ço que serà dampnificat en la menor edat. [2.13.7]

[192] Si alcú menor de XX anys demanarà perdó de edat, ço és a saber, que sie pres per major de XX ans per rescrit o per atorgament del senyor rey, volen que aquel rescrit e aquell atorgament no haje valor, enans sie pres tota via per menor tro haje XX ans.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.13.8]

[193] Si aquels qui hauran edat complida de XX ans e depuys hauran per ferm e atorgaran aqueles coses que dintre XX ans hauran feites, no les poden trencar ni desfer per restitució de menor edat. [2.13.9]

[194] Pleyt de restitució pot ésser menat per procurador. E si per lo procurador establít per aucturitat del tudor, o si tudor no ha per aucturitat del jutge serà establít, contra aqueles coses les quals aytal procurador farà, lo menor no pusque demanar restitució, ans haje valor ço que aquel farà.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey. [2.13.10]

[195] La cort pusque, present lo senyor rey o absent el regne de València, donar benefici de restitució als menors de XX ans e a les altres persones les quals dejen haver restitució e restaurar als menors qualque dan hauran pres dintre XX ans. [2.13.11]

[196] Si menor de XX ans, jasia ço que haje tudor o no tudor, vendrà alguna cosa movent o seent, aytal venda per dret no valla. [2.13.12]

[197] Aqueles coses que seran feytes ab los menors de XX ans, jens tota hora no deuen ésser revocades ne desfeytes. Mas la-donchs deuen ésser desfeytes e revocades can serà manifest e cert que serà enganat lo menor de XX ans per engan de son adversari, o el menor negligentment, per leugeria de son sen, algun contrat haurà feit son dan o piyorament de ses coses. [2.13.1]

[198] Si menor de XX ans creurà o prestarà diners a menor de XX ans, aquell qui pres lo préstet no és tengut de retre aquell aver, si doncs no era trobat que·n fos pus rich. Enaixí és vist que és pus rich; si aquell aver o diners que menlavà són en son poder o si comprà alguna cosa d'aquell aver o d'aquels diners, la qual cosa sie encara en son poder. [2.13.14]

[199] Si·l jutge qui conixerà d'alcuna restitució de menor de XX ans, lo qual menor haurà feyta venda d'alcuna cosa en la qual serà enganat o dampnificat, manarà que la cosa que era venuda sie restituïda e retuda al menor de XX ans, e manarà al menor que rede lo preu d'aquela cosa venuda al comprador, e aquell menor no volrà que la cosa que haurà venuda li sie restituïda ne retuda, haje valor la venda e el comprador sie per tots temps segur en aquella cosa que li serà venuda. [2.13.15]

[200] Si menor de XX ans serà enganat en algun contract per feblea de edat e açò porà provar, pusque demanar benefici de restitució, ço és que li sie desfeyt l'engan e el dan que haurà pres; e açò com serà conegut que o deje fer, e axí trencar e desfer lo contract en lo qual per feblea de edat serà enganat.

En aquest fur esmenà lo senyor rey que si alcú manarà a menor de XX ans que façe sacrament per algun contract que façe ab ell, que no haje valor aytal contract.

Enadex lo senyor rey que là on diu que pusque demanar benefici de restitució, que sie entés si·l menor o volrà; en altra manera, sens restitució, pusque demanar que·l contract en què serà dampnificat sia desfeit. [2.3.16]

[29] SI TUDOR O CURADOR SERÀ E·LS FEYTS DELS MENORS

[201] Aqueles coses que·l tudor o·l curador mal haurà aministrat o feyt en los béns del pubill, que no tinguen dan al pubill, ans o pusque demanar al tudor o al curador o a aquell qui los seus béns haurà haüts; e açò sie en volentat del menor.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.14.1]

[202] Per ço que per trop gran subtilitat los menors no pusquen sofrir dan, volem que totes les coses que ab los menors de XX ans seran feytes, en presència dels tudors o en absència o ab consentiment d'ells, si en aqueles coses que hauran feytes aquells menors poran provar que sien estats enganats o dampnificats, sens tot benefici de restitució aquelles coses que hauran feytes sien retractades e desfeytes. [2.14.2]

[203] Los menors pusquen demanar, si·s volrran, per recobrar les coses que seran venudes per lurs tudors o per lurs curadors, a aquells qui les tendran, o pusquen demanar aquells tudors o curadors a cobrar d'ells tot lo dan que hauran soffert per lo contract o per la venda que serà estada feyta per aquells tudors o curadors, e no sie feyt perjudici a aquells menors, si hauran elet de donar primerament aquells qui tendran les coses o·ls tudors o·ls curadors que les hauran venudes. [2.14.3]

[204] Aquels sacraments qui seran feyts per plana volentat d'aquells qui hauran complida edat de XX ans sobre alguns contracts o vendes que hagen feytes de lurs coses,

que no sien retractades, aquells sacraments sien guardats e observats e en neguna cosa no sien revocats. [2.14.4]

[205] Can menor trencarà o desfarà algun contract, per ço car per rahó d'aquell contract haurà sofert e haüt dan, manam que axí com aquell recobrarà totes les coses d'aquell ab qui féu lo contract, axí aquell menor deu retre e restituir a aquell ab qui féu lo contract qualque cosa d'aquell contract aquell menor n'ac ne·n venc en son poder, jasie ço que per aquell contract lo menor no fo feyt pus rich.

En aquest fur ajustà e mellorà lo senyor rey, que sie entés de les coses que·s fan de major a menor. [2.14.5]

[30] DE ÀRBITRES REEBUTS E DE DAR SEGURETAT

[206] Si alguns comprometran sots certa pena sobre alguna cosa en àrbitre o en àrbitres, e la un d'aquells qui hauran compromés no volrà comparar o venir davant aquell àrbitre o àrbitres, aquell qui no y volrà venir és culpable, ço és de pagar la pena que y serà promesa e posada e·l compromés, per ço cor no volch comparar ne venir davant l'àrbitre o·ls àrbitres, pus que per III vegades fo amonestat o citat, o car no volch ésser a la sentència a hoir li fos dia assignat que fos a hoir sentència. [2.15.1]

[207] Volem e manam que fembres no sien en alcú offici d'àrbitres o de jutges. E si alguns comprometran en fembres o en fembra sots certa pena o sots certes covinençes, e la un d'aquells qui hauran compromés no volrà comparar ni venir davant eles, aquell qui no y volrà venir no sie tengut de les covinençes ni de pagar la pena que era posada e·l compromés. [2.15.2]

[208] Volem que si la part que volrà seguir l'arbitri no porà haver les penyores o la pena d'aquell qui no volrà observar l'arbitri, que la justícia d'aquell loch destrengue aquell qui no volrà observar que les do a l'àrbitre, e l'àrbitre que les do tantost a aquell qui l'observarà. Mas si l'àrbitre tendrà les penyores en son poder, deu aqueles donar a la part qui observarà l'arbitri; e si la part qui volrà observar l'arbitri tendrà penyores de l'altra part que l'arbitri no volrà observar, pot retenir aqueles penyores per la pena en què aquell qui no volrà observar l'arbitri serà caigut. En aquest fur declarà e enadí lo senyor rey. [2.15.3]

[209] Si alguns comprometran en àrbitres sobre alguna cosa sots certa pena, e aquells àrbitres donaran sentència o diran per lahor o per composició, si alguna de les parts rebujarà e dirà que no volrà estar a la sentència dels àrbitres o a laor, o al dit o a la composició, dintre V dies és cahegut en la pena.

Passats, emperò, los V dies, l'arbitri passa en cosa jutjada e d'aquí enant neguna de les parts no y pot contradir.

Mas si passats los V dies alguna de les parts contradirà, sia en elecció d'aquella part qui no contradirà, si volrà demanar o defeniment posar per la sentència, o demanar la pena que serà posada e·l compromés. Car abdues les coses no pot demanar, ço és, la cosa que serà jutjada e dita per los àrbitres e la pena posada en lo compromés, si donchs

en lo compromés no era contengut que abdues les coses pogués demanar si alguna de les parts venia contra l'arbitri. [2.15.4]

[210] Compromés que sia feyt en son jutge ordinari, no ha valor ni encara que fos feyt amigablement. [2.15.6]

[211] Aquell en poder del qual compromés és feyt, pot lo pleit tractar e manat, pronunciar e defenir en escrits o sens escrits tan bé en dies feriatos com no feriatos, presents emperò les parts o la una de les parts present e l'altra per contumàcia absent, jasié ço que espressament no sie dit e-l compromés. E aquestes coses sien esteses als feits qui són passats e a cels qui són per venir. [2.15.7]

[212] Si alguns enduiran o faran venir aquels qui pledejaran a comprometre o a fer altra cosa en poder d'els, aquels en cuy serà compromés per aytal manera, de ço que diran entre les parts no hagen negun salari ni negun loguer. [2.15.8]

[213] Certa cosa és que aquell qui serà feyt davant lo jutge procurador del demanador e serà escrit en les actes, no deu ésser destret de donar segurtat o fermança que-l senyor o-l demanador que l'haurà feyt procurador haje per ferm ço que serà feyt ab aquell procurador, car en aquest cas aquell procurador deu ésser reebut axí con çel qui fo establí procurador per aquell demanador qui ere present. [2.15.9]

[214] L'àrbitre pusque assignar dia a pagar o a donar aquella cosa que en son arbitri haurà jutjada a la una de les parts que en ell hauran compromés; e si la part a qui l'àrbitre haurà dit o manat que do o pach aquella cosa a dia cert e assignat a l'altra part e no la li darà ni la li pagarà aquell dia, jasié ço que puys offerrà aquella cosa o vulle donar o pagar, jens per açò no roman que aquella part no sie cayguda en la plena del compromés, la qual pena deu ésser donada a la part a la qual lo jutge manà donar o pagar alguna cosa a dia cert. [2.15.10]

[215] Si de molts capítols o feits en alcú o en alguns serà compromés, l'àrbitre pusque departidament sobre aquells capítols o feits pronunciar e jutjat en un dia o molts, duran, emperò, tota hora l'arbitri, dementre que alguna cosa romandrà a pronunciar o a jutjat sobre alcun capítol. [2.15.11]

[216] Si alcú, depús que haurà compromés en altre enans que sentència sie donada per l'àrbitre, irà a la cort que rahó de pledeyar en poder de la cort sobre aquella cosa sobre la qual serà compromés, aquell que irà a la cort per rahó de pledeyar sia caygut en la pena; la qual pena sie donada a la part que en poder de la cort no vendrà ni volrrà pledejar, per ço que no sia en poder d'aquel qui-s va clamar a la cort, enaxí de escarnir lo compromés. [2.15.12]

[217] Si alcú serà elet en àrbitre e duran l'arbitri aquell àrbitre serà feyt prevere, pusque sentenciar sobre aquella cosa sobre la qual fo àrbitre enans que fos prevere; ni per ço car serà feyt prevere, l'arbitri no sia fenit.

En aquest enadex lo senyor rey que sie entés de tot clergue que promogut sia a sacres ordens. [2.15.13]

[218] Menor de XX ans no pusque ésser àrbitre. [2.15.14]

[219] Aquel qui davant la cort o el jutge o e·l libre de la cort o del jutge serà feyt procurador del demanador, no sie tengut d'assegurar ni de donar fermança que ço que serà feyt ab ell, lo senyor o·l demanador qui·l féu procurador o haje per ferm. Mas si puy lo senyor qui l'haurà feyt procurador del pleyt mudarà sa volentat e no volrà que aquell sie procurador, gens per ço no roman que ço que serà feyt ab aquell procurador, ni enantat e·l pleit que·l jutge no ho haje per ferm. [2.15.15]

[220] Si alcú serà procurador d'alcú demanador o defenedor d'aquell qui serà demanat, jasie ço que aquell defenedor o procurador sie escrit e·l libre de les actes, deu donar asegurement al començament del pleyt, de pagar ço que serà jutjat.

Esmena lo senyor que s'entena tot en procurador del demanat e no en procurador del demanador. [2.15.16]

[221] Si alcú serà demanat sobre alguna cosa moble e no haurà assegurat per aquella cosa moble, e la persona serà sospitosa a la qual demana hom seguretats per aquella cosa moble, aquella cosa sie comanada en loc segur, entrò que aquell haje donada segurtat o aquell pleyt sie fenit o determinat. [2.15.17]

[222] Si dues persones o més, comprometan en algun àrbitre, e la una d'aqueles persones qui comprometan morrà, l'ereu del mort pusque menar lo compromés en poder d'aquel àrbitre, axí com faere l'altre si fos viu. Axí, emperò, que si l'ereu no era de plena edat, que la justícia del loc li don tudor e·l tudor que men aquell compromés en loc de·l hereu.

En aquest fur enadí e romança lo senyor rey. [2.15.18]

[223] Si alguns comprometan en algun àrbitre e no serà dia cert posat e·l compromés enfre lo qual dia l'arbitri serà determenat, deïm que los compromeses de cels qui seran presents dins lo regne de València en què dia no haurà posat, que sien determenats dintre mig an, e·ls compromesses d'aquels qui seran fora lo regne de València, que sien fenits dins un an.

En aquest fur enadí lo senyor rey, «si donchs les parts no alongaran lo temps». [2.15.19]

[31] DE NAUXERS, DE TAVERNERS E D'OSTALERS

[224] Nauxers, taverners, ostalers, qualque cosa o mercaderia, de grat o de volentat o en altra manera reebbran d'alcú, salvament les restituesquen; e no tan solament aquels sien tenguts per lo lur feyt propi o per lur colpa pròpia; mas encara los nauxers sien tenguts per tots los mariners qui seran logats per els, axí com lo taverner e l'ostaler és tengut per lo feyt dels viandans.

Encara lo nauyer és tengut de les coses que seran posades en la riba de la mar, pus que les haurà una vegada reebudes, jasie ço que encara no sien meses en la nau, si el ribatge de la mar perien, si donchs cas d'aventura no s'esdevenia, axí com de naufrag o per alguns qui mesessen foch. [2.16.1]

[225] Si·l nauyer dirà, ans que reeba les coses, que cascú d'aquels qui les aduran ni les aportaran en la nau guart les sues coses e que no·ls seria tengut de dan que aguessen, e aquels qui aportaran les coses sues consentran e atorgaran ço que aquel nauyer haurà dit, deuyts aquell nauyer no és tengut. [2.16.2]

[226] Si molts homens hauran una nau e alcunes coses se perdran en la nau, cascú d'aquels dels quals serà la nau és tengut de les coses que seran perdudes per aquela part que haurà en la nau. [2.16.3]

[227] Si ab volentat del pare lo fill, o ab volentat del senyor lo servu, usaran de menar nau o usaran de tenir taverna o usaran de tenir hostaleria, lo pare o el senyor seran tenguts per lo tot de ço que serà feit per aquells. [2.16.4]

[228] L'ereu del nauyer o del taverner o de l'ostaler sie tengut de la comanda que serà feita al pare, axí com lo pare, ço és a saber, segons la part de què ell heretarà en los béns del pare.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.16.5]

[229] Si algú posarà altre a alcunes negociacions o mercaderies a usar ne fer, ço és a saber, a draps a comprar e a vendre, e a forment e a ordi, e a vi e a oli, o altra cosa a compradr o a vendre, o a tenir obrador de draps o de draperia o de altres coses, o a tenir taula de cambis, o a tenir ostaleria o taverna, o a menar per mar nau o galera, sagetia o altre leny poch o gran, per nòlit o per guany o per mercaderies a usar e a fer, aquel senyor qui aquel aytal en los officis en los feits damunt dits posà, és tengut e obligat de tots los contrats qui seran feits per aquel qui serà posat en les dites coses.

E aquels qui faran contrat ab aquel que en les damunt dites coses serà posat, són tenguts e obligats al senyor qui posà aquel en les damunt dites coses e mercaderies a fer e a usar. [2.16.6]

[32] DE SAGRAMENT DE CALÚPNIA

[230] Can fermança de dret serà donada, la cort façe de mantinent jurar les parts de calúpnia. E per ço que, ans del pleit començat, les parts no poguessen calumpniosament alongar lo començament del pleit, l'actor, ço és lo demanador, jur que deman veritat, e aquel qui serà demanat que defen veritat, segons creença d'els; e que cascú respone a la cort segons veritat a aqueles coses que li seran demandades. E que neguna cosa no fassen ne defenen en tot lo pleyt maliciosament. E que no donen falses proves; e que la una part no sostragua ni tolga proves a l'altra part; e que no donaren ni donaran, ni promeseren ni prometran alcuna cosa al jutge que per ells do sentència.

E totes les damunt dites coses pusquen ésser demanades entro a sentència diffinitiva. E si lo demanador e aquell qui és demanat no volrran fer sagrament de calúmpnia, axí com damunt és dit, pus que n seran requests e demanats, la cort o el jutge no hoya aquels ne alguna cosa que ells faran o al·legaran o mostraran o diran no haje fermetat; mas lo demanador caje de la demanda que haurà feita e perda aquela; e aquell qui és demanat sie haüt per confés e per vençut e en aqueles coses que contra ell seran demandades sie condempnat. E si abdós, ço és lo demanador e aquell qui és demanat, aquest sagrament no volrrà fer, la-donchs la cort no enant e·l clam que serà proposat. [2.17.1]

[231] Si la part volrrà metre lo fait de què conten en sagrament de l'altre, que, fait lo sagrament, valle aytant com si sentència hi haurà estada donada; e aytambé si li volrrà lezar lo sagrament e se'n volrrà passar per sa paraula.

Aquest fur romançà lo senyor rey. [2.17.2]

[232] Si·l senyor del pleyt serà e·l regne de València, dementre que·l pleit se mena, jasio ço que sie poblador del regne o no, que·l senyor del pleit jur de calúmpnia. E si per aventura aquell senyor del pleit serà fora lo regne, lo procurador d'ell jur de calúmpnia. E açò sie observat aytambé en lo procurador d'aquell que demane, com en lo procurador d'aquell qui és demanat. E aytambé lo procurador sie tengut de respondre per sagrament de calúmpnia a demandes o a posicions feytes contra ell; e aytambé aquell procurador pusque fer posicions o dir de fait, a les quals lo adversari li sie tengut de respondre. [2.17.3]

[233] Aquell qui per nom de procuració demanarà per altre o encara se prepararà a respondre per altre qui serà demanat, jur de calúmpnia que no seguirà calumpniosament ni maliciosament l'ofici de procurador o de defenedor. [2.17.5]

[234] En tots pleits civils e criminals, per qualque negoci o feyt sien moguts, en lo qual negoci o feyt de necessitat dejen ésser proves donades, sagrament de calúmpnia sie feyt d'aquell qui demane e d'aquell qui és demanat. E aquels qui hauran fait lo sagrament de calúmpnia, ço és aquell qui demane e qui és demanat, no deuen ésser punits en alcuna cosa per rahó d'aquell sagrament que haurà fait, jasia ço que no ontengren e·l pleit en lo qual feeren aquell sagrament, ne és presumpció que aquels en neguna cosa no sien perjurats. [2.17.6]

[235] Aquell a qui serà comanat lo sagrament, jasio ço que no·l volrrà fer sempre que li serà comanat que·l pusque fer dins III dies pus que li serà comanat; e puy que no y pusque tornar si no·l fa, axí com dit és.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.17.7]

[236] L'actor, ço és lo demanador, jur primerament de calúmpnia que aquell qui serà demanat. [2.17.8]

[237] Si la un demana a l'altre e li diu: «Creu-me'n en vostre sagrament e tench-me'n per pagat», e l'altre diu: «Mas jurats-ho vós e jo tench-me'n per pagat», si·l

sagrament se fa, si·l fa aquel qui demanarà, deu l'altre pagar. E si·l fa aquel qui serà demanat, sie solt de la demanda.

Aquest fur romançà e declarà lo senyor rey. [2.17.9]

[238] Si la un de dos creadors done sagrament al deutor meyns de volentat de l'altre creador, deïm que no valle lo sagrament contra aquel creador que no comanà lo sagrament, ço és a saber, quant a la sua part; ne aytambé no valle a la fermança.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [2.17.10]

[239] Can dos deutors són tenguts per lo tot a alcú creador e·l creador qui demane per lo tot li diu que estarà a sagrament de la un a qui demanarà aquel sagrament profit a l'altre qui no jurarà, e sie absolt aytambé com si havie jurat. [2.17.11]

[240] Si negú demanarà a altre davant lo jutge e li dirà que pac o que jur que no li n'és tengut, e aquel no volrà pagar ni jurar ni tornar lo sagrament a l'altre, que sie tengut de pagar.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [2.17.12]

[241] Aquell qui menysprearà la religió del sagrament, ço és que·s perjurarà, assats és que nostre Senyor ne sie venjador, car abaste le pena del perjuri la qual spera de nostre Senyor. [2.17.13]

[33] DE JUHIS

[242] Servu en juhii ne en pleit no pot ésser, ne condempnació que sie feita en persona d'ell no estie ni haje valor.

En aquest fur adobà lo senyor rey que sie entés en pleit civil e no en criminal.
[3.1.1]

[243] Manifest de dret és que aquels qui pledejen poden recusar los jutges enans que·l pleit sie començat.

En aquest fur enadí lo senyor rey que·ls jutges se pusquen escusar per justa rahó.
[3.1.2]

[244] Alcú no pusque recusar la cort ne·l jutge ordenari; mas si haurà la cort o·l jutge sospitosos, deman que altre sia acompanyat a ells, ab lo qual enanten en lo pleit. Emperò, si serà jutge delegat, pusque ésser aquell recusar, si justa rahó de sospita esdevindrà, ans que·l pleit sie començat. Emperò, après lo pleit començat, si justes rahons de sospita esdevendran de novell, pusque ésser recusat, si donchs no serà renunciat a al·legacions e a rahons e a excepcions. [3.1.3]

[245] Depús que àrbitre o assessor serà elet de volentat de les parts, no pot ésser recusar de neguna de les part.

Enadex lo senyor rey, si donchs novella rahó de sospita no s·i esdevenie. [3.1.5]

[246] Establim e deïm que negú no sie jutge ne do sentència en la sua casa pròpia, car molt seria iniqua cosa e mala que a negú fos donada licència que pogués donar sentència en la sua pròpia cosa. [3.1.6]

[247] Tots los pleits e les demandes civils e criminals sien conluses dins XXX dies, si donchs no s'esdevenia que fossen alongades per rahó de testimonis o de cartes o per alguna justa cosa que fos rahonable. [3.1.7]

[248] Fembra, furiós, infamis, menor de XX ans, enemichs capitals o sospitosos per justa o per rahonable cosa, no sien jutges ne delegats ne àrbitres. [3.1.8]

[249] Offici de qualque jutge molt és ample e a molt s'esten, car deu totes les coses que al pleit pertanyen, diligentment enquerre, encercar e l'ordenament de les coses diligentment escrutar e esguardar, e loch segur e covinent a les parts assignar, e les qüestions incidens, ço és aquelles que après que el pleit sera començat esdevenran, per sentència interlocutòria defenir e per diffinitiva sentència lo negoci, ço és, el pleit termenar. [3.1.9]

[250] Si alcú serà jutge delegat d'altre jutge, aquel jutge axí delegat no haje poder de donar altre jutge, si donchs no serà jutge delegat del príncep. [3.1.13]

[251] Si alcú serà jutge delegat d'altre jutge, aquel jutge axí delegat no haje poder de donar altre jutge, si donchs no serà jutge delegat del príncep. [3.1.14]

[252] Si alcú serà d'altra jurisdicció, ço és d'altre destret, serà apelat de la cort sobre alguna cosa a algun fait, deu venir davant la cort qui l'haurà appellat e deu al·legar sos privilegis, si en poder d'aquela cort és tengut de respondre o nom, e aquela cort deu conéixer e aesmar si és de la sua jurisdicció, ço és del seu destret o no. [3.1.15]

[253] Si alcú pus que serà apelat en dret, ço és, pus que hom serà clamant a la cort d'ell e la cort l'aurà citat, serà fait clergue o serà fait d'altre for, ço és d'altre destret, en aquela rahó és que no pot revocar aquel for o aquel destret en lo qual fo primerament appellat a fer dret que no sie tengut aquí de respondre. [3.1.16]

[254] En aquel loch on és una vegada començat lo pleit, aquí deu pendre fi e deu ésser determenat. [3.1.20]

[255] Si alcú davant aquel qui no serà son jutge serà citat e davant aquel metex jutge demanarà que la acció, ço és la demanda li sie demostrada e declarada, gens per açò no ha consentit en aquel que sie son jutge. [3.1.21]

[256] Si serà pleit que alcú sia gitat per força de possessió, primerament sie conegut de la força que de la possessió.

Enadex lo senyor rey, si aquell qui serà gitat de possessió, se volrrà que·l jutge puxe conéixer ensemps de la força e de la possessió. [3.1.22]

[257] D'aquella cosa de la qual lo jutge conixerà, ço és de què serà pleit denant ell, d'aquella és tengut de pronunciar o de donar sentència. Lo jutge, emperò, qui entrò a certa suma deu jutjat, encara de major summa pot jutjar, si les parts s'i acorden. [3.1.23]

[258] Si alcú qui serà demanat se defendrà per procurador, si el procurador tan solament serà condempnat, o'l senyor tan solament, que valle la sentència, e açò haje loch aytambé el procurador del demanat com del demanador.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [3.1.24]

[259] Alguns són enbargats que no pusquen ésser jutges, enaxí com cech, sort, furiós, e aquel qui no haurà XX ans complits e fembres e servus, e qui reebrà diners o do o servii o loguer que lo sentència per alcú. [3.1.25]

[260] Si alcú serà gitat de la propietat d'alcuna cosa per força e d'aquella cosa serà pleit, primerament sie conegut de la força que de la propietat de la cosa. [3.1.26]

[261] Açò sie observat e guardat: que aquell no sie donat en jutge, lo qual la una de les parts nomenadament demanarà.

Enadex lo senyor rey que pusque ésser donat jutge, absent la part o present, si ben nomenadament per la una part serà demanat. Mas que-n pusque ésser gitat per justa rahó de sospita; e que la justícia del loch conega d'aquella sospitat. [3.1.27]

[262] En civils negocis o feyts criminals, pare no pot haver fill en jutge, ne fill lo pare. [3.1.28]

[263] Covinent cosa és que·ls jutges encerquen diligentment la qualitat, ço és, la veritat del pleit, e que demanen soven la una part e 'altra sobre ço que pertany lo pleit, e encara deuen demanar si les parts volen alguna cosa dir ni ajustar novellament; e quan que quan al jutge serà vist segons egualtat, que façe interrogacions, ço és, demandes de feyt, a les parts que pledejen, per ço que, cercada la veritat del feyt, pus tost e mils pusquen lo pleit jutjar e defenir. [3.1.29]

[34] QUE NEGÚ PER FORÇA NO SIE TENGUT DE ACUSAR NE DEMANAR ALTRE

[264] Negú no sia destret que per força deman ne acús altre. [3.2.1]

[265] Si alcú se clamarà d'alcun nauxer o còmit o de qualque altre senyor de nau o de galera o de sagetia, o de qualque altre leyn o barcha, lo qual nauxer o còmit serà aparellat de fer son viatge, la cort asigne temps al demanador, dins lo qual temps ell pos totes ses qüestions e les demandes e tot lo seu dret denant la cort, per ço que breument determen e jutge lo pleit o aquela demanda.

E si per aventura enfre aquel temps assignat al demanador aquell pleyt no pot ésser determenat, o jutjat lo nauxer o aquel qui serà aparellat de fer son viatge, jaquesque procurador e do fermança de pagar ço que serà jutyat. E si'l nauxer serà

estranys e no podrà trobar fermaça o procurador lejar, la cort enant en aquell pleyt de dia en dia. [3.2.2]

[35] DE CONTESTATIONE LITIS, ÇO ÉS DE COMENÇAR LO PLEYT

[266] Lo pleyt és començat la-donchs com la demanda e la resposta a aquella demanda per les parts és feita al jutge.

Enadex lo senyor rey, atorgan o negan o per excepció peremptòria. [3.3.1]

[267] En aquel dia en lo qual l'actor, ço és lo demanador, se clamarà a la cort, aquel qui serà demanat sie tengut de pendre el libell, ço és la demanda en escrit, si a ell serà donat. [3.3.2]

[268] Aquel qui serà demanat sobre alcuna cosa, si per engan lejarà que no posseesque aquela cosa sobre la qual serà demanat, sia condempnat en aytant aver al demanador per quant jurarà aquell demanador que la cosa valie, feta primerament taxació del jutge. [3.3.3]

[269] Totes excepcions dilatòries sien posades dins III dies ans del pleit començat, e passats los III dies no sia hoïda la part a posar excepcions dilatòries.

Enadex lo senyor rey que la hon diu que totes excepcions dilatòries sien posades dins III dies, que aquels III dies sien comptats del dia enant que serà fenida la primera dilació que haurà haüida per rahó d'acordar e de respondre al libell. [3.3.4]

[36] DE DILACIONES, ÇO ÉS, DE ALONGAMENS E DE FÈRIES, ÇO ÉS, DE DIES EN QUE HOM NO DEU PLEDEYAR

[270] Si entre alguns hòmens privats, ço és, que no tenran loch ni aministració de senyor, e entre-l fisch, ço és aquell qui tendrà loch o aministració de senyor, serà mogut alcun pleit, a cascuna d'aqueles parts deu ésser donat alongament, si serà demanat per les parts, si-l jutge conixerà que donar-lo-li deje. [3.4.1]

[271] L'abitador de la ciutat o del regne de València qui-s clamarà criminalment o civilment de-l habitador de la ciutat o del regne de València, e aquell de qui-s serà clamat demanarà dia a respondre, haja tres dies si la demanda és tro a summa de D morabatins alfonsins. E si la somma serà major de D morabatins, haje V dies a respondre, que sien comptat d'aquel dia enant que-l libell serà donat.

Enadex lo senyor rey que là hon diu que haje spay de V dies, que n'haje més, a conexença del jutge; e les altres dilacions que en lo fur de València no són contengudes sien donades a conexença del jutge. [3.4.2]

[272] Si alcun hom estrayn se clamarà d'alcun habitador de la ciutat o del regne de València criminalment o civilment, lo ciutadà responde a tercer dia a cascuna summa, ço és, si la demanda serà major de D morabatins o menor. [3.4.5]

[273] Si aquell qui serà demanat mostrarà justa rahó a la cort e no calumpniosa, que no pusque respondre als dies qui a ell seran assignats per la cort, e que sien e·l fur determenat, pot la cort e deu contra·l demanador, qui és del regne, altres III o V dies donar, o contra lo demanador estrayn altres III dies donar a aquell qui serà demanat. [3.4.6]

[274] La cort deu donar e absolvre avocat al demanador o a aquell qui és demanat qui no porà haver avocat, si jure que no·n pot haver.

E si la cort veurà que aquell qui demane o aquell qui és demanat no poran haver de què paguen avocat o advocats, ço és rahonadors, destrengue l'avocat que rahon sens algun preu o salari, aytals persones mesquines que res no poden haver.

E aquell avocat qui no volrà rahonar aytals persones, no rahon algun en pleit entro a cert temps, lo qual li sie assignat per la cort, segons que serà viyares a la cort. [3.4.7]

[275] Alongament de pleit no sie donat a alcú per absència d'avocat, si donchs justa cosa no serà provada per aquell qui deman l'alongament. [3.4.8]

[276] La cort, e aquells qui pledejen, cessen e estien que no pledejen ne menen alguns pleits els dies de digmenges; e de la vespra de Nadal entro a les kalendes de gener, ço és tro al dia de Ninou; e el dia d'Aparici e el dia d'Acensió e el dia de Sent Salvador; e del dia de Rams dentrò al dimecres après Pascha; e de la festa de Cinquagesma entro al dimecres après aquella festa; e en totes les festes de nostra dona sancta Maria, e en totes les festes dels apòstols e dels evangelistes e de sent Vicent e de sent Lorenç e de sancta Maria Magdalenam, e de sent Nicholau; e en la festa de Ompnia Sanctorum, e de sent Johan Babtista e de sancta Caterina. E en tots los altres dies e les festivitats pusque la cort e aquells qui pledejen lurs pleits tractar e menar e defenir, enaxí com serà rahó. [3.4.9]

[277] Negun jutge no sie tan hosat que per sa pròpia autoritat do ne atorch fèries. [3.4.11]

[278] Los habitants de la ciutat e del regne de València, ço és a saber, deutor o fermança, depús que serà condempnat, haje alongament de X dies a pagar al creador ço que serà jutjat.

Mas si per aventura la suma de la condempnació era tant gran que leujerament no pogués ésser pagada dintre X dies, sie lexat a conexença de la cort que assigne temps e dia a pagar aquell deute, e que aquell a qui serà assignat aquell temps e dia de pagar asegure que a aquell temps e aquell dia pach lo deute en què serà condempnat al creador; e si no pagarà a aquell dia o a aquell temps que per la cort li serà assignat, la cort vene de les coses movens.

E si coses movents no haurà, vene de les coses seents tantes que abasten al deute a pagar, en què haurà estat condempnat, e la cort sie fermança de salvetat. E la·donchs lo comprador o·l creador sie feyt senyor de la cosa. Emperò, si aquell era senyor per lo

deute del qual la cosa és venuda, e que no y haja altre creador, qui hi sia primer de temps ne y haja mellor dret. [3.4.12]

[37] DE JURISDICCIO, ÇO ÉS, DE PODER DE TOTS JUTGES, E DE FOR COVINENT, ÇO ES, DE CÒRT COVINENT

[279] Contra orde de dret demane aquell qui vol que aquell qui és demanat seguesque lo for, ço és, que respone en poder del jutge, d'aquell qui demane, e aquell qui és demanat no respone en poder de son jutge, car la on aquell qui és demanat ha son alberch o l'havie al temps del contract, aquí deu ésser demanat, jasia açò que après lo contract haja mudat en altre loch son alberch. [3.5.1]

[280] Tot hom qui s mudarà o s clamarà a altre jutge sens manament del príncep o de la senyoria, o si per aventura serà sentència donada per ell e demanarà a altre jutge o altra persona que la men a execució, o aquell contra que serà donada la sentència demanarà altra jutge o altra persona que aquella sentència no sia menada a execució, que l demanador perde la demanada e l demanat perde tot lo deteniment que pogués posar contra aquella sentència, pus a altre se mudarà per rahó de mal o de guerra.

Aquest fur ha declarat e romançat lo senyor rey. [3.5.2]

[281] Tot hom estrayn, qui no serà del regne de València, és tengut de respondre en poder de la cort d'aquesta ciutat de contract, de crim e de malafeita que l regne o en la ciutat féu o farà o si promés alguna cosa açí de pagar, si donchs no era clergue o religiós, o aquell qui té cenç per cosa acensada o si en altra cort no haurà fermat dret o en altre loch haurà feit contract de fora el regne de València, que si és trobat en loch on haurà feit lo contract que aquí respone. [3.5.3]

[282] Si clergue se clamarà de lech, lo lech façe dret en poder de la cort seglar. Mas si l clergue serà demanat per lo lech en manera de reconveniçió, la donchs lo clergue deu respondre o pledeyar en poder de la cort seglar, car en pleyt de reconveniçió denant aquell qui és jutge d'aquell lech qui és demanat, lo clergue qui serà reconvengut deu pledejar de ço de què serà feita demanda de reconveniçió contra ell. [3.5.5]

[283] Les companyes e ls hòmens dels clergues e de tots los religiosos e dels cavallers del terme de la ciutat són tenguts de pledejar en poder de la cort de la ciutat o en poder de la cort del loch dintre el terme del qual loch habitaran, si donchs no serà clergue qui port corona, si donchs aquella corona no s'avia feita per engan, o no serà lech qui port hàbit de religiós, si donchs, no l portave per engan.

Enadí lo senyor rey que clergue qui port corona e haze muler sie tengut de respondre en poder de la cort del loch de tot pleit. E si fer no o volia, que la justícia pusque enantar contra ell axí com en tot altre lech. E negun hom que sia pres e detengut per la cort no s pusque fer corona en la presó; e si ho farà, que no li valla e per ço no romangua que no sia punit segons la qualitat del crim o del malefici, axí com altre lech. [3.5.8]

[284] Tot hom lech respone en poder de la cort de la esglea de ferides de clergues, de matrimoni, de usura, de sacrilegi e d'altres semblants maleficis. [3.5.38]

[285] Juheus sobre totes qüestions e demandes civils o criminals les quals hauran ab christians, responen e prenen dret en poder de la cort de la ciutat, no contrastant alcun privilegi a ells feyt ne a fer. Mas si los juheus entre·ls matexs hauran pleit, que·n conegue lo lur jutge.

En aquel fur esmenà lo senyor rey. [3.5.48]

[286] Cavaller qui serà vehí o habitador de la ciutat o del regne de València és tengut de respondre en poder de la cort de la ciutat de València. E atresí és tengut de respondre en poder de la cort d'aquel loch dins lo terme del qual loch haurà cases o possessions o aquí habitarà, ço és saber, per rahó de son alberch qui aquí tendrà o per rahó de contrat o de crim o de malefici que aquí haurà feyt als ciutadans o als altres. [3.5.58]

[287] Los habitants del regne e de la ciutat no són tenguts de respondre en alcun loc ne en neguna cort de nostra terra ne d'altra nostra senyoria, conquesta o a conquerre, a alcú qui d'els se clam, ne fermar o fer dret sinó tan solament en la ciutat de València o els lochs en los quals dintre el regne de València habitaran, o en aquel loch on, segons fur de València, deuen respondre, sinó de deute que serà feyt en aquel loch, en lo qual a ell serà feyta demanda, o del contrat o del malefici aquí feyt. Emperò, pot alcun ésser demanat en los lochs en los quals no ha estatge, ço és a saber, si aquí promés alguna cosa de pagar o promés aquí de dret a fer, o si d'altra manera aquí s'obliga, axí com venen, compran o prenen comanda o manament, reeben d'alguna cosa, o a fer o a dir o en altra manera feen contrat o malefici. [3.5.50]

[288] Si·l ciutadà se clamarà d'om d'altre loch del terme de València, del pleit civil que se'n clam al senyor d'aquel loch e prenga'n dret en son poder. E si·l senyor d'aquel loc no le'n vol fer dret, que la cort de València lo destregue, o si dóna sentència contra l'actor que·s pusque appel·lar a la cort de València.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [3.5.70]

[289] Nengú no pusque ésser jutge elet, si no·l fa el príncep o son lochtenent en les nostres viles e els lochs.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [3.5.36]

[290] Aquel qui promés a alcú creador dar o pagar alguna cosa en loch cert, en negun altre loch no pot pagar aquella cosa contra volentat del creador. [3.5.49]

[291] L'om estrayn qui no és tengut de respondre a alcú ciutadà o estrayn qui d'ell se clamarà en la ciutat o en altre loch del regne de València, no sie tengut de donar alcuna satisfació, ço és, fermança, ne de fer alcuna promessió de fer dret açí o en altre loch, si no serà vagarós, ço és, hom qui no haja cert loch en què estie, lo qual vagarós sie tengut ací de respondre o en altre loch del regne de València, en lo qual serà demanat. O si aquel vagarós afermarà que ha cert estatge en altre loch, sie destret de dar

segurtat que façe compliment de dret a aquels qui d'ell se clamaran la hon diu que haurà son estatge o la on deurà. [3.5.4]

[292] Aquel a qui és dada jurisdicció, ço és poder de jutjat o d'altres coses a fer en juhii, totes aqueles coses li són atorgades, sens les quals aquela jurisdicció o poder no-s pot acabar ni complir. [3.5.37]

[293] Tots los abitans o estadans en castels, viles, alqueries, torres, qui són o seran dins lo terme de la ciutat de València, e-ls senyors encara d'aquels castels e de totes les damunt dites coses dins lo terme de la ciutat responen e fermen e pledejen dins la ciutat de València, en poder de la cort d'aquela ciutat, sobre totes les qüestions e demandes personals, civils e criminals, que seran feytes d'aquels o aquels faran d'altres abitadors, o qui hauran heretats dins lo terme de la ciutat. Enfora qüestió o demanda de cases o d'altres possessions que seran el terme del castel o de la vila o de l'alqueria o de la torre o de qualque altre loch dins lo terme de la ciutat de València, de les quals coses responen, fermen, e pledejen en poder del senyor de la casa de què serà qüestió o demanda.

En aquest fur adobà lo senyor rey que-ls hòmens qui són d'altruy senyoria, en lo terme de la ciutat de València, façen dret en poder de lur senyor, dels pleits civils; e si ell no-n volie fer dret, que la justícia de València lo-n puxe destrènyer. E si-l senyor d'aquel loch dóna sentència contra l'actor, pusque's al justícia de València appellar. [3.5.71]

[294] Si alcú posseex per franch alou alguna heretat o cases o orts o vinyes o altres possessions, dins los termens d'alcun castel o d'alcuna vila o d'alcuna torre o d'alcuna alqueria o d'altre loch, e d'aqueles cases, orts, vinyes o d'altres possessions, qüestió o demanda serà feita, aquela qüestió o demanda sia menada en poder d'aquel senyor de qui serà aquell castel o vila o torre o alqueria o altre loch. [3.5.69]

[295] Si lech o clergue o religiós, de clergue o de religiós se clamarà, demanan a aquel cases, orts, reals, camps, vinyes, o altres heretats o possessions per rahó de penyora o per algun altre dret o manera, o encara que deman fruyts de les dites coses, lo clergue o-l religiós tota ora respone e faça dret en poder de la cort nostra de València a cascú qui d'ell se clam de les coses damunt dites, car al començament totes les damunt dites coses foren de nostra senyoria, a aquels qui les preseren e les reeberen no vengren per rahó de religió ni d'esgleya, e per aquesta rahó deuen ésser dites e jutjades per tots temps del realench.

En aquest fur enadí e adobà lo senyor rey que là on diu que tots façen dret en nostre poder e-l prenen, o de la nostra justícia de totes possessions, que-n sien exceptades totes les donacions per nós feytes e-s faran d'aquí avant per nós o per nostres successors a esgléya o a òrdens.

Esmenà lo senyor rey que de ço que tendran per la esgleya façen dret en poder de la esgleya, e de ço que tendran de realench, que-n façen dret en poder de la cort seglar del loch. [3.5.6]

[38] EN QUAL LOCH DEJA ÉSSER FEITA DEMANDA DE CRIMS O DE POSSESSIONS O DE LEXES FEITES EN DERRERA VOLENTAT

[296] En aquels logars on los crims o ls malefics són feits, o en aquel logar on serà pleit començat d'alcun malefici, o en aquel logar on seran atrobats aquels qui seran colpables d'alcun malefici, coneguda cosa és que aquí deuen ésser fenits e determenats o en aquel logar on seran trobats aquels qui són dits colpables de alcun crim, si són vagabunts, ço és que no hajan cert estatge en alcun loch, o la hon hauran cert domicili, ço és, son cert alberch; o si són d'aquel crim de què són demanats o acusats, públicament infamats. [3.6.1]

[297] En aquell llogar on la força serà feita d'alcuna cosa o possessió serà demanada o trobada, lo jutge de aquel logar deu conéixer e jutjat contra aquel qui la possessió torba. [3.6.2]

[298] Si lexa serà feyta a alcú d'alcuna cosa en alcuna derrera volentat, en aquell logar on és la heretat qui serà lexada deu ésser demanada. [3.6.3]

[39] ON DEU ÉSSER DEMANAT AQUEL QUI PROMÉS DONAR O PAGAR ALCUNA COSA EN CERT LOC

[299] Aquel qui ha promés de pagar en cert loch o ha promés de respondre en dret, atresí en cert loch, e no ha feita la pagua, segons que ha promés, ne respòs en dret en lo loch on havia promés, volem que puxa ésser demanat en tot altre loch; e sia tengut a aquel a qui la promesa havia feita de la paga a fer e de respondre en dret de tot lo dan que'l demanador haurà suffert, car la paga no li fo feita ne li fo respost en dret la on li fo promés. E açò sia fait a conexença e arbitre del jutge d'aquel loch on respondrà.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.7.1]

[300] Qui sots disjuncció prometrà alcuna cosa de donar o de pagar a algú, ço és en aquest loch o en aquel, aquel a qui serà feita la promesa en aytal manera, ha elecció en qual loch d'aquels la vuelle demanar. Mas aquel qui féu la promesa en aytal manera, ha elecció de donar o de pagar aquela cosa que havie promesa en qualque logar se vulle d'aquels, ans que demanda sia feita contra ell d'aquela cosa que'n aytal manera haurà promesa.

Aquela mateixa cosa serà si alcú prometrà alcuna cosa a altre de donar o de pagar conjuntament, ço és en aquest loch e en aquel; aquell a qui serà feita la promesa en aytal manera, pot demanar la una partida en la un loch e l'altra partida en l'altre. [3.7.2]

[40] EN QUAL LOCH DEJE ÉSSER FEITA DEMANDA DE COSES

[301] Si alcú demana a altre alguna cosa, no contra lo venedor, mas contra lo posseïdor sie demanada, per ço car possessió e la teneó d'aquel qui té la cosa done dret al demanador que deman la cosa al posseïdor.

Aquest fur declarà e adobà e romançà lo senyor rey. [3.8.1]

[302] Si alcú, per nom d'altre, alguna cosa moble o no moble possehirà, e d'aquella cosa li serà feyta demanda per alcú, de mantinent deu nomenar lo senyor de qui fo aquella cosa en juhii en auctor, ço és en defenedor. E si en aquella ciutat on serà demanada la cosa serà aquel auctor, o de fora la ciutat estarà, o en altra terra serà ne estarà, lo jutge deu donar espahy de cert dies a aquel qui nomenarà l'auctor que amonest l'auctor que vingue o que trameta son procurador tal qui, contra la demanda del demanador, defene aquel a qui és demanada la cosa. [3.8.2]

[303] L'actor, ço és, lo demanador, seguesque lo for, ço és, que deman son dret en poder del jutge d'aquel qui serà demanat, qualque demanda sie real o personal; mas els lochs en los quals seran les coses que seran demandades, deïm que en aquest loch sie feita demanda contra aquel qui les posseex. [3.8.3]

[304] Si alcú en la cort de València serà demanat sobre alguna cosa que sie fora lo regne de València, la-donchs lo jutge deu conéxer e jutjar segons les Costumes que són en aquella terra en la qual aquella possessió és.

Car açò és dret general que'l jutge, tota hora deu conéxer e jutjar segons les Costumes que són en aquel loch en lo qual aquella possessió, de què és pleit, serà.

E si fora'l regne de València algú, de volentat serà demanat sobre alguna cosa que sie el regne de València, lo jutge deu conéxer e jutjar segons les Costumes de la ciutat de València. [3.8.4]

[305] Can alcú farpa contrat en algun loch o farà alcú malefici, o prometrà alguna cosa de pagar en algun loch e en altre loc haurà domicili, ço és, son alberch, elecció sie de l'actor, ço és, del demanador, en qual loch d'aquels vulle demanar, ço és, en aquel loch on fo feit lo contrat o'l malefici, o en aquell loch on promés de pagar o de donar, si en aquels lochs serà trobat, o là on haurà son alberch. [3.8.5]

[41] EN QUAL LOCH HERETAT DEJE ÉSSER DEMANADA

[306] En aquel loch on ha son domicili, ço és en son alberch, aquel qui és demanat, o si en aquel loch on les coses de la heretat són, és aquel qui és demanat, aquí deu ésser determenat lo pleit de tota la heretat o la on la major part de la heretat serà. [3.9.1]

[42] EN QUAL LOCH DEU ÉSSER DEMANAT COMPTE D'ALCUNA AMINISTRACIÓ

[307] Aquel qui negocis, ço és, afers d'altres aministrarà per rahó de tudoria o d'altra manera, en aquel loc on aministra deu retre compte d'aquela aministració. [3.10.1]

[43] DE DONACIONS QUE SIEN FEITES CONTRA OFFICI DE PIETAT

[308] Si·l pare farà donació de tots sos béns als fils seus que sien exits de son poder o sien en son poder, o·ls n'aurà tants donats que·ls altres fils o néts ne perdessen lur legítima, e ha altres fils o néts o li'n naxen de leal conjutge, que aquela donació se revoch en tant que aquels altres fils o néts ne pusquen aver lur legítima.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [3.11.1]

[44] DE DEMANDA DE HERETAT

[309] No és dret que sie destret el posseïdor que digue a aquel qui·l demane la rahó per què posseex.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [3.12.1]

[310] Si alcú posseex alguna heretat a bona fe e altre demana a aquel aquella heretat la qual posseex e serà condempnat de restituir aquella heretat a aquel qui la demane, no és tengut que la li rede entro que li pac tots los deutes que ell provarà que haurà pagats per rahó d'aquela heretat als creadors de la heretat. [3.12.3]

[311] Si alcú serà posseïdor d'alguna heretat e, per ço car crehie que fos hereu per testament d'aquela heretat, pagà lexes a alcú o a alguns a qui eren feites, e altre depuys evencé aquella heretat, ço és, que la li tolç per dret, aquel qui possehia aquella heretat retenga tota aquella tan longament entro que sie satisfet a ell, ço ès per paga o per altre assegurament a volentat d'aquel, en tot ço que per aquella heretat pagà. [3.12.4]

[312] Si alcú posseïdor d'alguna heretat, pus que pleit serà començat d'aquela heretat contra ell, començarà moltes altres coses hereditàries a posseir, serà condempnat a restituir aquella heretat al demanador; e·s tengut de restituhir axí aqueles coses les quals començà a posseir de la heretat, pus que·l pleit fo mogut e començat com aqueles que posseie d'aquela heretat e·l temps que·l pleyt fo començat e mogut. [3.12.5]

[313] Si alcú dirà o afermarà que sie hereu d'alcú, e demanarà algun deutor d'aquel de qui diu que és hereu, que li pach ço que devie a aquel de qui diu que és hereu, aquel deutor no és tengut de respondre ne de pagar alguna cosa a ell entro que prou que sie hereu d'aquel de qui diu e aferma que és hereu. [3.12.6]

[45] EN QUAL MANERA DEU E POT HOM RECOBRAR LA SUA COSA QUE ALTRE TÉ

[314] Si alcú pert son catiu e·l pot trobar, aquel qui demanarà deu-lo mostrar davant lo jutge del loch, e·l jutge conega primerament de la possessió e puys de la propietat.

Enadex lo senyor rey que si·l demandor se volrrà, lo jutge pusque conéxer ensems de la possessió e de la propietat. [3.13.1]

[315] Si alcú vendrà un camp o altra cosa a algun hom, e puys aquel meteix camp o aquela mateixa cosa vendrà a altre e metrà el derrer comprador en possessió d'aquel camp o d'aquela cosa, meylor dret ha lo primer comprador, jasia ço que no sie mes en possessió de la cosa que no ha lo derrer comprador, jasia ço que sie més en possessió de la cosa. [3.13.2]

[316] Aquels qui posseexen a mala fe, esmenen tots los fruits que hauran haüts de aquella cosa que possehiran a mala fe; e entenem ésser possehidors de mala fe aquels qui cientament fam compres d'aquels qui no o poden vendre, e aquels qui han donacions d'aquels qui donar no o poden, e aquels qui cambien ab aquels qui no han dret en aqueles coses que cambien, e aquels qui forçadament o amagatons entren en ço d'altruy, e aquels qui han successió d'aquels qui no·ls poden lexar aquella cosa que·ls donen, e aquels qui en semblants cases possehiran altruy cosa.

E aquels qui posseexen cosa en què cuyden haver bona fe, si meyns de pleyt volen restituhir la cosa que posseexen, sien tenguts de restituir la cosa e tant solament los fruits, los quals en aquel temps trobarà hom que seran exits d'aquela cosa aquels que no seran despeses.

Encara aquels qui són posseïdors de bona fe sien tenguts, donada la sentència contra ells, de restituhir la cosa e tots los fruits que·n seran exits depuys que·l pleit fon començat.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.13.3]

[317] Rahó de dret veda que aquels qui posseÿran algunes coses les quals no posseïran per just títol, que no hagen la senyoria d'aqueles coses, per ço car no les posseexen per just títol. [3.13.4]

[318] Si alcú posseirà alguna cosa a bona fe, e enans que la prescripció o la teneó sia complida, altre li farà demanda d'aquela cosa, depús que·l pleit sia començat, aytant de temps quant trigarà el pleit a fenir o a determinar, no córrega prescripció ni teneó contra aquel qui demanarà la cosa, car les tragues del pleyt no deuen noure ni tenir dan al demandor, ni profitar al posseïdor. [3.13.5]

[319] Si alcú posseirà coses d'altruy, jasia ço que no haje justa rahó de posseir ni de tenir aqueles coses, no sia destret de redre aqueles coses a alcú, si aquel qui les demanarà no mostrarà que agués dret en aqueles coses. [3.13.6]

[320] Aquel qui sembrarà a bona fe el camp qui serà d'altre, los fruits que reebe e hac d'aquel camp duran sa bona fe, sien d'aquel qui sembra. Mas quant sabrà que·l dit camp sie d'altre, los fruits que haurà reebuts d'aquel camp, pus que u sabrà e haurà mala

fe, restituesque aquels fruits a aquell de qui serà el camp, levades les despeses necessàries que alí haurà feytes. [3.13.9]

[321] Si alcú demanarà alguna cosa a altre e aquell qui serà demanat serà cert d'aquella cosa qualque sia per la demanda del demanador, jasia ço que'l demanador erra el nom d'aquella cosa que demane, ço és que no la apell per aquell nom que és appellada, la error del nom no nou al demanador que sa demanda no valle e no sia dreita. [3.13.10]

[322] De qualque cosa demanda serà feyta a alcú, aquell qui demanarà la cosa deu dir e assignar o demostrar en sa demanda si demana tota aquella cosa o part d'aquella.

E si demana cosa que sia de pes, ço és que per natura s'aje a pesar, deu dir lo pes.

E si demana coses que estien en nombre, deu dir e declarar lo nombre d'aqueles coses que demana.

E si demana cosa que sia fabregada o feita, axí con enap o escudela o altres coses semblants a aquestes, deu dir e declarar la forma d'aqueles coses.

E si demana alguna cosa que estie en mesura, deu dir la mesura.

E si demana vestedures, deu dir lo nombre e la color d'aqueles.

E si demana home, ço és servu o catiu, deu dir lo nom d'aquell e deu dir si és infant o macip, ço és de quyn jovent és.

E si no sap lo nom d'aquell hom que demana, deu demostrar aquell hom en aquesta manera, ço és: que demana aytal hom o aytal servu o aytal catiu qui fo d'aytal heretat o qui fo d'aytal fembra o qui fo d'aytal serva o d'aytal cativa nat.

E si demana camp, deu dir en qual loch sia e deu dir II afrontacions d'aquell. [3.13.11]

[323] Aquell qui tendrà o posseirà cosa moble o no moble o semovent per rahó de comodat, ço és de prest, o per rahó de loger, o serà mes en possessió per guardar la cosa que li serà liurada, per rahó d'alcuna lexa que li serà feita en derrera volentat, o car alguna fembra tendrà o serà mesa en possessió per nom de son ventre, ço és per rahó de l'infant qui encara serà en son ventre, o car alcú serà mes en possessió d'alcuna cosa de son vehí, per ço car aquell vehí no volrà assegurar que no vingue dan a l'altre vehí de les cases d'aquell qui seran aparellades de caure, pusque aqueles cases les quals alguns tendran o posseiran per aytals rahons, a ells ésser demanades, jasia ço que no sien dits verdaders posseïdors. Encara pusquen ésser demanades aqueles coses que tendran o posseiran a tot hom qui haje poder de restituir o de retre aqueles coses que li seran demanades. [3.13.12]

[324] Si alcú posseirà alguna cosa e d'aquella cosa que posseirà serà a ell feita demanda e serà condempnat que reda aquella cosa al demanador, no és tengut de restituir tan solament la cosa en què serà condempnat, mas tot lo piyorament d'aquella cosa que serà feyta peyor en son poder. [3.13.13]

[325] Si alcú posarà o metrà en les sues cases biga o trau o cabiró que sia d'altruy, no sia tengut aquell remoure d'aquí, mas reda lo preu d'aquell al senyor de qui era la biga o'l trau o'l cabiró.

En aquest fur enadí lo senyor rey que tot hom pusque pendre la biga de son vehí o altre fust per estalonar sa casa, si caer volrrà, o la paret de sa casa, esmenan a ell lo preu; e si en altra manera la prenie meyns de volentat del senyor del fust o de la biga, que li'n do doble preu. [3.3.18]

[326] Si alcú demanarà a altre alcun camp o vinya e en aquel camp o vinya haurà fruyts que no sien colits, aquels fruyts venen en la demanda ab lo camp o ab la vinya, per ço com són part d'aquel camp o d'aquella vinya. [3.13.15]

[327] Si posseïdor d'alcun camp aquel haurà laurat o sembrat, e puys aquel camp serà vençut d'ell, ço és, que altre-l li haurà tolt per dret, sie tengut de restituir aquel camp, ab ço que aquí serà sembrat, al demanador; ell reten, emperò, a aquel posseïdor totes les despeses que haurà feytes en aquel camp en laurar o en sembrar, si serà posseïdor de bona fe, car null cas no pot esdevenir qui embarch que aytals despeses no dejen ésser restituïdes. [3.13.14]

[328] Si algú ocuparà, ço és per sa pròpia aucturitat pendrà alguna cosa que a alcun altre pertanyerà per rahó de successió de mare o per altra guisa, aquel qui aquela cosa axí pres sie tengut de restituir aquella ab tots los loguers e les exides, les quals pres e pendre poch, e ab tot lo dan que en aquella cosa haurà de donat o feyt. [3.13.16]

[329] Si alcú comprarà alcun camp o altra cosa a bona fe d'aquel qui no és ver senyor d'aquela cosa que vené, si aquel comprador caurà de la possessió, ço és que la perdrà sens dret, pot aquella possessió demanar a tot altre posseïdor, exceptat al ver senyor de la cosa.

Enadex lo senyor rey, si donchs lo ver senyor no-l ne gita per força, car la-doncs la pot cobrar del ver senyor de la cosa. [3.13.17]

[330] Si cavall d'alcú emprenyarà egua d'altre, ço que n'exirà no és del senyor del cavall, mas del senyor de la egua. [3.13.19]

[46] DE USUFRUYT, ÇO ÉS D'AQUEL DIA QUI HA DRET E-L FRUYT A REEBRE D'AQUELA COSA E NO HA DRET EN LA PROPIETAT

[331] Tot hom qui haje violari en los béns d'altruy e ell tendrà la propietat, que sie tengut de donar fermança de restituir aquella propietat sens tot afollament.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.14.1]

[332] Si usufruyt, ço és violari, serà leixat a alcú a temps o en tota sa vida, pot aquell de qui és la propietat, a qui-s volrrà, obligar o donar aquella propietat, axí, emperò, que aquel haje l'usufruyt, ço és lo violari, salvu a qui serà leixat o donat a temps cert o a tota sa vida. [3.14.2]

[333] L'usufruyt, ço és lo violari, és fenit can serà mort aquel qui tenie l'usufruyt, ço és lo violari, a certs temps o a tota sa vida. [3.14.3]

[334] Aquell qui haurà usufruyt, ço és, violari, en alguna cosa, sia tengut de refer lo tet d'aquella casa si serà afollat e les parets calçar. E si hi haurà usufruyt, ço és violari, en algun camp o en aquel camp seran arbres e morran aquels arbres, ell, tenent aquel violari, deu-n'i altres plantar en loch d'aquels; e aquels arbres qui seran secats o morts sien d'aquel qui haurà violari en aquel camp. Emperò, si·ls arbres d'aquel camp seran arrencats per vellea, o per terratrèmol o per força de vent seran gitats, en loch d'aquels aquel qui ha lo violari e·l camp, no sia tengut de replantar altres arbres. [3.14.4]

[335] Aquel qui haurà usufruyt, ço és, violari, en alguna cosa no deu piyorar la propietat, mas bé la pot mellorar. [3.14.5]

[336] Si usufruyt, ço és, violari, serà leixat a algun hom, d'algun camp o vinya, e en aquel camp o vinya seran fruits madurs o asonats, aquel a qui serà leixat l'usufruyt d'aquel camp o d'aquella vinya haje los fruits, dementre, emperò, que·n lo camp o en la vinya estien los fruyts que no sien talats ne segats ni colits el dia de la mort del testador qui leixà aquel usufruyt.

Mas si aquel a qui serà leixat l'usufruyt, ço és, lo violari, se morrà e encara no haurà reebuts ni preses los fruyts madurs o asonats, aquels fruyts no són de l'hereu d'aquell qui haurà lo violari, mas tornen al senyor de la propietat, per ço car axí deu ésser entés; que la·donchs sien reebuts los fruits can aquell qui ha l'usufruyt, ço és, violari, los haurà dins sa casa, mas per ço no seran seus si bé.s són tallats, ni segats o collits. [3.14.6]

[47] DE CLAVEGUERES E D'ESTREMERES O D'ALBELLONS

[337] Les immundícies, ço és, les legees e les pudors de les clavegueres, d'estremeres e d'albellons, si no són adobades e nedejades e refeytes, fan lo cel pentelenciós, ço és, corrompiment de l'aer, e menaçon trabucañes, ço és, derrocaments de cases e de altres hedeficis. [3.15.1]

[338] Lo senyor de les cases sobiranes pot la claveguera e l'estremera e l'albelló de les sues cases, qui descorren per les cases jusanas de son vehí, refer e escombrar sens volentat de son vehí qui serà senyor de les cases jusanas, car públicament és cosa profitosa a tots, les clavegueres e les estremeres e·ls albellons, tan bé privats com públics, que sien refeytes e escombrats en la casa d'aquel vehí.

A les quals coses a fer, si mester serà, pot trencar los païmens del vehí, enaxí que do segurtat covinent que refaçe lo pahiment de son vehí que haurà trencat quant haurà escombrat l'albelló o la claveguera o la estremera. [3.15.2]

[339] Cascú vehí pot la claveguera o l'albelló de la estremera o altres aygües de les sues cases metre e menar en la claveguera o en l'albelló públich o comú, no contrastant contradiment d'alcú.

Ni alcú no pusque posar ni metra alguna cosa en la claveguera o en l'albelló comú o que sia d'alcú, qui piyor l'ús d'aquella claveguera o de l'albelló, ni embarch lo

decorriment de les aygües que decorreran e passaran per aquela claveguera o per l'albelló. [3.15.3]

[48] DE SERVITUT D'AYGUA E D'ALTRES COSES

[340] Tot hom qui façe cases prop l'altre e que.y haje carrera enmig, pusque alçar e fer quals obres se vulle, no contrastant si l'altre li diu que li toll la lum; o si farà obra en la paret on la finestra serà, per la qual la lum entra en son alberch, o altre paret tan prop per què la lum perdés lo senyor de les cases, que aquel qui aquela obra farà sie tengut de fer ab sa messió, en l'alberch d'aquell qui la lum perdrà, finestra on aquel a qui tolrrà la lum de son alberch haje lum covinent.

E si aquesta luminera no li pot donar, çes aquela obra, en guisa que no tolgue a altre la lum.

E açò haje loch en tot alberch que sie de servitut vella o antiga e prescripta.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [3.16.1]

[341] L'aygua que naxerà en altruy camp o loch, sens volentat d'aquel al qual l'ús de l'aygua pertayn, negú no la pot pendre.

En aquest fur enadex lo senyor rey que dementre que aquel de qui serà lo loch on naxerà l'aygua haurà mester aquela aygua, que la prena e la haje, e quant no la haurà mester, que la prenen e la hajan los vehins qui seran dejós ell. [3.16.36]

[342] Si alcú haurà aytal servitut en les cases de son vehí, ço és, que aquel vehí no y pusque obrar pus alt, e puy hi obrarà pus alt, lo jutge lo deu destrèyer que desfaçe ab ses pròpies despeses aquella obra nova que haurà feyta pus alta.

Mas si aquel qui diu que ha aquella servitut en aqueles cases no o porà provar, no és vedat a aquel vehí seu que no pusque obrar e levar pus alt en ses cases. [3.16.9]

[343] Negú no pot ni deu passar ni fer neguna cosa per altruy camp en què no ha servitut de passar ni de fer alcuna cosa.

Mas si en aquel camp ha carrera pública, no és vesat a negú que no pas dretament per aquella carrera pública e comuna. [3.16.27]

[344] Negú no pot posar aytal servitut en altruy camp o loch, ço és que culla fruyta, o s·i vage deportar o hi vage menyar o en altruy era batre son blat per rahó de servitut. [3.16.30]

[345] Cascun pot hedificar e fer bayn de prop la paret que li serà vehina, dementre que la paret vehina no·n valle menys ne·n prene dan. [3.16.4]

[346] Si dos companyons hauran una era o un pati ensemps comunalment e un altre qui serà vehí d'aquela era o d'aquell pati, lo qual havie servitut en aquella era o en aquel pati, ço és, que negú no y pogués hedificar ni obrar, e aquel vehí atorgarà a un d'aquels companyons que pogués en aquella era o en aquel pati hedificar, l'altre

companyó, vedan a aquel a qui és atorgat que y hedificàs, no y pot hedificar ni obrar.
[3.16.10]

[347] Si alcú en la tua era no ha dret, per quant que temps aquel usarà o emprarà
aquela era, no nou a tú qui és senyor d'aquela era. [3.16.31]

[348] Si alcú done a altre que pas aygua per lo seu loch, deim que li assigne loch;
e si no o fa, aquel a qui otorgat serà, pas aquela aygua per loch on meyns de dan sie
d'aquel qui l'atorgament li haurà feyt.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [3.16.23]

[349] Si alcun vehí, usan per X anys, haurà conseguida e guanyada alguna
servitut en les cases de son vehí, axí com és servitut d'estel·licidi, ço és a saber, que les
aygües sues degoten e cajen en les cases de son vehí, o servitut de metre cabirons o
bigues en la paret de son vehí, o de reebre lum per les finestres que seran envés les cases
de son vehí, o d'altra servitut, e puys de la casa d'aquel vehí serà gitat aquel stel·licidi,
ço és que haje mudat o gitat en altre loch lo decorriment o degotament d'aqueles aygües
que cajen en altre loch, o haurà treytes o departides aqueles bigues o aquells cabirons de
la paret o de les cases de son vehí, o haurà tancades les finestres on reebia lum, pus que
açò haurà feyt no porà pus reentegrar ni recobrar la servitut sobredita e que havie en les
cases de son vehí, per ço car aqueles cases de son vehí seran treytes e deliurades una
vegada de la possessió de la passada servitut.

Mas si primerament que les hagués tengudes per teneó de X anys, compre aquela
servitut sobredita de son vehí, o li fo atorgada per rahó de donació o lexada en testament,
la-donchs pot la passada servitut en l'estament primer en què era recobrar e restaurar.
[3.16.15]

[350] Si seran dos senyors de unes cases comunes, la un d'aquels no pot posar
servitut sens voluntat de l'altre en aqueles cases qui seran comunes. [3.16.11]

[351] Si el vehí meu farà ab mí covinença que ell no estie ni entre en lo seu
camp, o que ell no vaje per lo seu camp, o que no·l vena ni l'alien sens ma voluntat, no
val aytal covinença, per ço car negun interesse meu no és que les damunt dites coses no
sien feites, ço és, que negun dan no y he, si contra la covinença damunt dita serà feyt,
per ço car cascun pot fer e·l seu ço que·s volrrà, sol que no sie vedat en dret ço que ell
hi farà.

Mas altra cosa és si·l vehí meu prometrà a mi que no pusque e·l camp seu aygua
cercar ni pou fer, per ço que aquella aygua que naix e·l meu camp, ni·l pou qui serà en
aquel meu camp, no se n'exech ni se'n dessech. [3.16.29]

[352] La paret qui per natural rahó és comuna entre alguns vehins, la un d'aquels
vehins no ha dret de desfer ni de refer aquella paret, per ço car no és tant solament
senyor d'aquela paret.

*Diu lo senyor rey que là on diu que·l vehí no pusque desfer la paret comuna, que
s'entena: si doncs no era obs que aquella paret se reparàs e s'agués a millorar, segons
lo fur qui davall és, qui comença: «lo vehí, et cetera».* [3.16.5]

[353] Aquel qui feu covinença ab son vehí que ell e sos hòmens pusquen passar e haver carrera per lo camp de son vehí, o que hi haja altra servitut, jasia ço que no-n pas ne ús d'aquella servitut per II anys, gens per açò no és tolta ni-s pert aquella servitut, si doncs no cessave o no estave per X ayns que no usàs d'aquella servitut. [3.16.28]

[354] Si alcú haurà cases o hedificis o camp o altre sòl de terra que sie avironat de cascuna part de sos vehins, enaxí que no haurà carrera on hi pusque entrar ni metre ni menar aygua ni sia sabut per qual loch cert antigament ell agués carrera on pogués entrar a aquel camp seu o menar aygua, los vehins que meyns dan hi hauran, donen a ell, a obs del damunt dit loch per aquells lurs logars, sens tot preu, carrera on hi puscha entrar e metre e menar aygua. [3.16.22]

[355] Per nós e per los nostres donam e atorgam per tots temps a vós, tots ensemps e sengles habitants e pobladors de la ciutat e del regne de València e de tot lo terme d'aquell regne, totes e cascunes céquies franques e liures, mayors e miyanes e menors, ab aygües e ab menaments e ab uimens d'aygües, e encara aygües de fonts, exceptada la céquia real qui va a Puçol; de les quals céquies e fonts ayats aygua e enduïments e menaments d'aygües tots temps contínuament de dia e de nuyt, enaxí que puscats d'aqueles regar e pendre aygües sens alcuna servitut e servici e tribut, e que prenats aqueles aygües segons que antigament és e fo establít e acostumat en temps de sarrahins. [3.16.35]

[356] Si alcú per lo camp de son vehí haurà dret, ço és, servitut de menar aygua a rregar lo seu camp, per ço deu haver carrera al riu o a la céquia a escombrar o a refer; e-l senyor del camp deu a ell lexar espahi de cascuna part de la céquia en què pusque posar aqueles coses que seran obs a refer lo riu o la céquia en què pusque posar les escombradures e-l terquim d'aquel riu o d'aquella céquia. [3.16.24]

[357] Aquel qui ha servitut de pendre o de poar aygua e-l pou o en la font de son vehí, deu haver carrera a pendre o a poar aygua d'aquel pou o d'aquella font. [3.16.25]

[358] Si la carrera pública per escorrentament o per força de aygua de flum o de pluja serà piyorada o de tot en tot serà destruïda, los vehins qui són pus prop d'aquella carrera la deuen refer e adobar o donar carrera per lur terra pròpia. [3.16.34]

[359] Si alcú irà per lo camp de son vehí al seu camp o menarà aygua contínuament per X ayns, saben e soffren aquell vehí e no contradien, no li pusque ésser vedat per son vehí d'aquí enant que no ús d'aquella servitut de la qual haurà usat per X ayns. [3.16.26]

[360] Aquel qui hedificarà de costa les cases de son vehí, no obra finestra ni façe terrat ni mirador, per lo qual puscha guardar e mirar sobre la casa de son vehí, o dins alguns lochs d'aquella casa que-s tendrà ab ell. [3.16.3]

[361] Si les cases del vehí seran roïnoses, ço és, que són aparellades de caer, enaxí que si cahien que feessen mal o que donassen dan a les cases de son vehí, aquell vehí qui haurà les cases roïnoses o aparellades de caer sie tengut de calçar e d'adobar aqueles cases o de donar assegurament a son vehí, si negun dan ni negun mal li'n venie per rahó d'aqueles cases si cahien. [3.16.7]

[362] Si alcú ha dret de carregar o de posar en la paret jusana, francament e liurament pot hedificar en la paret o en la part qui serà sobirana e obscurar les lumpneres d'aquel, dementre, emperò, que do e rede la meytat de la despesa, la qual l'altre haurà feyta en la paret, si doncs les lumpneres no seran antigues prescriptes. [3.16.16]

[363] Aquelles parets que antigament seran trobades que sien estades mijanceres e comunes entre vehins, per tots temps sien mijanceres e sostinguen les càrregues d'aquels vehins de qui seran mijanceres e comunes.

Emperò, aqueles parets qui hauran algun espahi miyà entre ells, aqueles parets no seien miyanes ni comunes.

Emperò, si alum bastirà de nou paret e-l seu pati o el seu sol, en lo qual primerament no havia estat paret, aquela paret que de nou serà feyta no sie miyana ne comuna.

E si per aventura lo vehí volie carregar en aquela nova paret, no o pusque fer contra volentat d'aquell senyor qui de nou bastí e feu aquella paret. [3.16.8]

[364] A negú dels vehins no és vedat bastir o hedeficar pus alt en les sues cases o obrir finestres en aqueles, si entre aquel e son vehí haurà plaça o carrera pública. [3.16.2]

[365] Si l'arbre d'alcú penyarà sobre camp d'altre, aquel sobre la terra del qual penyarà, no tail ni trench les rames que penyaran sobre aquel camp, mas tail e trench aytantes d'aqueles rames quant fassen ombra que li tingue dan. [3.16.33]

[366] Aquel qui hedificarà o bastirà cases pusque estendre e alargar tro a la tercera part de la carrera los sobirans degotamens de les aygües de les pluges. [3.16.20]

[367] Lo vehí qui reebrà los degotaments de son vehí en la paret miyana pusque remover e departir los degotaments de les aygües de les pluges de la paret miyana en la casa o e-l loch seu, can volrà adobar o reparar la paret o fer algun hedifici, e sobre aquella paret hedificar e levar aytant quant volrà, solament que-l vehí qui obrarà o hedificarà, ab les sues despeses, façe l'aygua d'aquell degotament córrer e caer en la carrera, si aquella aygua porà exir ni caer en la carrera; e si no porà exir, do loch a l'aygua per lo qual pusque exir e decorrer sens dan del vehí qui serà senyor del corriment de l'aygua de la pluya. [3.16.21]

[368] Lo vehí pusque la paret qui serà miyana e comuna de tot en tot remoure e departir, e aquela rehedificar e tornar, contra volentat de son vehí, e levar aytant quant volrà; e leix les lumneres e les finestres ubertes, si aquí seran antigues e prescriptes.

E l'altre vehí pusque metre e posar aquí cabirons o bigues o fer cuberta en aquel loch o en aquella altea, on primerament era can la paret no fo remoguda e departida per son vehí, e no sie tengut de posar ni dar alcuna cosa en les despeses que seran feites en aquella paret, sinó tro a aquel loch on metrà lo cabiró o la biga o la cuberta; emperò, si en la sobirana nova paret volrrà cobrir o en altra manera hedificar o bastir, pusque-o fer, dementre, emperò, que pach la meytat de la despesa qui serà feyta del començament del fonament de la obra entro a aquel loch tro al qual hedificarà o cobirà. [3.16.6]

[369] Si alcú ha possessió o alcun bastiment en paret d'altre, de bigua o de fust, pusque en aquella paret o bastiment posar ço que mester li sera, per aquella possessió.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.16.18]

[370] Si alcú haurà dret de bastir o d'obrar sobre alcun hedifici o sobre alcuna paret, pot aquí hedificar o obrar en alt aytant quant se vulla, dementre, emperò, que los hedificis qui seran jusans no sien carregats de pus greu servitut que no aguessen ans que aquella obra fos feyta. [3.16.17]

[371] E-l camp d'alcun vehí naxie font, de la qual font I altre son vehí prenne aygua a rregar, e esdevench-se axí que aquella fon s'execà e estec execha per X ayns e més, e axí aquel vehí enfre aquel temps no poch pendre aygua a rregar, e axí ere semblant que agués perdut lo dret que havia de pendre aquella aygua a rregar, e axí ere semblant que agués perdut lo dret que havie de pendre aquella aygua a rregar; puys, a enant de temps, l'aygua començà a exir d'aquella font, e la dita font tornà en l'estat en què solie ésser de primer.

En aquest cas aquell vehí no pert lo dret que havie de menar la aygua al seu camp a rregar, ni pert la servitut que aquí havie, car no usà per aquel temps damunt dit, ço és, per X anys, car si volgués pendre aquella aygua a rregar lo seu camp, no pogre, per ço car ni hi ere.

Aquela matexa cosa és en tota altra servitut que axí sie perduda e puys sia restaurada. [3.16.37]

[372] En la cosa comuna que entre dos hòmens és, negun dels senyors per dret de servitut, ço és, que digue que ell haze aytal servitut en aquella cosa, que pusque atorgar a altre servitut sobre aquella cosa que és comuna, contra volentat de son companyó per dret no o pot fer, ni algú dels companyons no pot vedar a altre, per rahó que digue que ell ha servitut en aquella cosa, que ell no façe res en aquella cosa comuna sens volentat sua, per ço car en la sua cosa negú per dret no pot haver servitut. [3.16.12]

[373] Si alcú comprarà alcunes cases en les quals les sues cases hagen servitut, depuys que les haurà comprades, aquella servitut puys no és deguda a aquel qui haurà comprades les cases.

E si puys volrrà vendre aqueles cases en les quals les sues cases primerament havien servitut, mester és que nomenadament digue que les sues cases primeres hagen servitut en aqueles cases que ven, axí com de primer la y havien.

D'altra manera, si expressament no o diu, les cases qui seran venudes sien franques d'aquella servitut. [3.16.13]

[374] Si alcú ha servitut en heretat d'altre, e d'aquela heretat comprarà o per altra rahó guanyarà una partida, que no perde aquell qui haurà guanyada o comprada aquela part la servitut que havie en aquella heretat, ans li romanga la servitut en aytant quan és la part qui roman a aquel de qui la haurà haüda.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.16.32]

[375] Si alcun senyor de dos alberchs vendrà la un d'aquels en la venda dirà: «Aquel alberch te ven que y haja servitud»; e puys en lo liurament de l'alberch no fa menció d'aquela servitut, sia entés que aquel alberch sia venut ab la servitut la qual li posà e·l començament.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [3.16.14]

[376] L'aygua de flum públich deu ésser partida segons la manera e la granea de les possessions a rregar los camps, si doncs alcú no mostrave que més li'n fos donada que no li'n pertayia per la part dels seus camps a rregar.

Emperò, l'aygua aquela sie menada a rregar a aquels camps, enaxí que sie feyt sen injúria d'altre. [3.16.38]

[377] Si en alcuna part de la parte d'alcú, alcú ha més per dret de servitut cabiró o bigua, per tota aquella paret ha aquella servitut que pusque metre cabirons o bigues. [3.16.19]

[49] DE DAN DONAT

[378] Si alcun darà o farà dan a altre, e aquel qui haurà dat o feyt lo dan lo negarà, e puys serà provat que a tort li haurà feyt aquel dan o donat, en doble deu ésser condempnat. [3.17.1]

[379] Si bestiar d'alcú, a tort serà enclòs e per fam o d'altra manera en aquel encloïment o presó morrà, aquell de qui ere lo dit bestiar lo pot demanar en doble. [3.17.3]

[380] Si alcú en les terres laurades o en vinyes farà foyes o ciyes per pendre bèsties salvatges, o pararà laçes o archs o balestes en aquels lochs los quals són acostumats de freqüentar e d'anar soven, si bèstia d'alcun hom per aquella rahó morrà o sofferrà dan, lo caçador que axí no sàviament haurà aquels laçes parats, pach aquela bèstia que aquí morrà.

E si alcuna bèstia per aquels laçes o per aqueles foyes o ciges dan haurà o pendrà, a arbitre del jutge sie esmenat. [3.17.4]

[381] Negú no trench colomers ni prene coloms ab rets o ab alguns laçes, o en altra manera no·ls ocia en algun loch propi o d'altre; e aquel qui o farà pach LX solidos, esmenant primerament lo dan; d'açò sia exceptat ocel de caça, esters no caç hom prop del colomer. [3.18.6]

[382] Lo dan qui serà donat o tort o per colpa d'altre, en qualque cosa serà donat, sie restituit. [3.17.2]

[383] No pot ésser dit que aquel sie tengut de colpa que a defeniment de sí e de mantinent en aquella manera façe alcuna cosa. [3.18.8]

[384] Cascun pot ociure ladre pres en lo furt, enaxí si ell se defen ab dart o ab altres armes. [3.18.9]

[385] No és en colpa aquel qui per empenyiment d'altre o per força de vent darà o farà dan a altre, car cosa que no és en colpa ne deu sofferre ni haver dan. [3.18.10]

[386] Aquel qui farà foya o ciya en aquel loch on és públicament carrera, o qui mal o desordenadament posarà pedres en aquel loch, e aquel qui e-l seu rostoll o en espines o romagues metrà foch per rahó de cremar aqueles coses, e aquel foch exirà e passarà oltra aqueles coses que aquel volrà cremar e farà mal en blat o en vinya d'altre, és tengut del dan que haurà fait o donat. [3.18.5]

[387] Si catiu d'alcú donarà o farà mal o dan a alcuna persona, lo senyor saben o no saben, e no u podie vedar, aquel senyor no és tengut, sino que do aquel catiu a aquel qui-l dan haurà suffert e pres, jasia ço que més sia el dan que no val lo catiu.

Emperò, si el catiu darà dan a alcú e el senyor seu o sabé e no u volch vedar com o pogués vedar, és tengut tot lo dan a restituir que aquel catiu haurà fait; ne és deliurat ne absolt si volrà dar aquell catiu per lo mal ne el dan que haurà fait ne donat.

E si aquel catiu haurà fait dan o mal, lo senyor saben o no saben, e no volch vedar com vedar o pogués, vendrà en poder d'altre novell senyor per compra o per altra justa rahó, aquel novell senyor serà tengut tan solament a liurar aquel catiu per lo mal e per lo dan que haurà fait enans que vingués en son poder, car la malafeyta seguex aquel qui feita la haurà.

Aquel metex dret sia observat si alcuna bèstia, per la sua crueltat o per la sua malea, darà ni farà dan a alcú.

E si aquel catiu o aquella bèstia, per la sua crueltat o per la sua malea, darà ni farà dan a alcú.

E si aquel catiu o aquella bèstia que haurà aquel mal fait o donat, morrà ans que-l pleit sie començat, la demanda que podie ésser feyta per aquel mal o per aquel dan donat sie morta e fenida.

En aquest fur enadex lo senyor rey que si alcú haurà bèstia mala, mul o cavall o rocí, de mantinent que vingue a la posada o a l'alberch, que digue a l'oste o a l'osta o a aquel qui tindrà loch d'ells: «Guarda't vós e vostra companya d'aquela bèstia, que mala és».

E si puys farà mal la bèstia, no-n sie tengut aquel de qui serà la bèstia de restituir alcun dan ni de donar la bèstia.

E si per aventura no u haurà dit, per sa negligència, que mala sie, e per sa malea ociurà aquella bèstia alcuna persona de casa, que perda la bèstia aquel de qui serà e haja-la aquel qui haurà pres lo dan o sos amics.

E si per aventura aquela bèstia mala no haurà morta la persona, mas haurà-la nafrada, sie tengut de donar la bèstia o de refer lo dan. [3.17.11]

[50] DE DIVISIÓ E PARTICIÓ DELS HEREUS

[388] Si tu no consentist a la partició de tota la heretat de ton pare, ne sobre aquela cosa sentència no fo donada ni dita ni posa feyta, pots demanar la tua part de aquela heretat que fo partida sense consentiment teu. [3.18.1]

[389] Si alcú volrrà aquels béns qui són comuns per rahó de successió de pare o de mare, que entre ell e son frare sien partits, dret és que o pusque demanar e acabar que sien partits. [3.18.2]

[390] Dret e justa cosa és que·ls béns dels pares o de les mares qui moren intestats, ço és, sens testament, que sien partits entre·ls fils e les filles per eguals parts. [3.18.3]

[391] Si alguna divisió o partició de heretat serà feita entre frares o altres persones, volem que sia feita ab pública escriptura. [3.18.4]

[392] Si dos hòmens o més seran hereus en alguna heretat, e la un d'aquels conseguirà e guanyarà dels altres hereus la part que deurà haver en aquella heretat, aquels hereus sien tenguts a ell de restituir la part la qual a ell pertayn, ab los fruyts los quals aquel hereu e posseïdor reebé d'aquella part la qual aquell haurà conseguida e guayada. [3.18.6]

[393] Si los hereus hauran partits los béns del testador, e la un dels hereus perdrà per dret la part que haurà haüda o partida d'aquella, per rahó d'obligació o de demanda que era sobre aquels béns enans que fos fet lo departiment entre los hereus, que pusque demanar als altres hereus sa part d'aquels béns que ells hauran haüts a lurs parts.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [3.18.7]

[394] Si·ls hereus contendran entre·ls matexs qual d'els deja tenir les cartes de la heretat, manam que estien aqueles cartes en poder d'aquel hereu qui serà establít hereu en la major partida de la heretat; e aquel que·n do translat als altres hereus e que do segurtat que, si mester serà, que mostre a els les cartes originals.

E si, emperò, tots aquels seran hereus per eguals parts, e entre·ls nos. poran avenir qual d'els los deje tenir, deuen gitar sorts qual d'aquels hereus les tendrà, o elegen un amich comunal qui les tenga, o que sien posades o comanades en altre loch segur. [3.18.8]

[395] Si divisió o partició serà feyta una vegada entre los hereus o entre altres persones, ço és, que hauran partit entre els alguna cosa que havien comuna per qualque manera la aguessen comuna, ab cort o sens cort, ab jutge o sens jutge, volem que

aquella sia ferma per tots temps. Car no volem que pus axí la hauran partida, que aquella partició pusquen altra vegada tornar, sinó per lur volentat.

E si algunes altres coses entre aquels hereus romandran a partir, volem que encara sobre aqueles coses que no seran partides pusque ésser feita divisió e partició entre·ls.

En aquest fur enadex lo senyor rey que en aquel logar on diu que, pus una vegada hauran partit, los hereus no sien tenguts puyts de tornar en partició; si doncs engan o errada no era estada e-l temps de la partició, e açò sie demanat dins III anys e no puyts. [3.18.5]

[396] Si·l pare a son fil emancipat o no emancipat, ço és, que serà en son poder o no, e serà en estudi per rahó d'apendre, e·l pare li darà alguna cosa e li farà sos obs, ço que li haurà donat no li deu ésser comptat en part de la heretat que deu haver. [3.18.9]

[51] DE LES COSES COMUNES A PARTIR

[397] Negú no és destret que, oltra sa volentat, sia detengut en companyia, ni haver cosa comuna ab altre ensemps, si doncs covinença no y havie entro a cert temps, perquè aqueles coses que seran comunes entre alguns deuen ésser partides quant a la un d'aquels plaurà.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [3.19.1]

[398] Can alguna cosa serà entre alguns comuna a partir, e la divisió e partició d'aquela no·s pot fer profitosament, ço és, sens dan de la cosa, enaxí com és forn o bayn o pou o vestidures feites o enap o molí o arbre o pera o servitut de carrera, o servu o sarrahí, o mul o cavall o ocell o qualque altra cosa que de sa natura, sens mort o piyorament de sí, no reeb divisió o partició en si, o encara castel, casa, camp qui a vegades profitosament no pot ésser partit, que la·donchs sia feyta licitació, ço és, encant, entre aquels companyons sobre aquella cosa comuna, e aquel companyó qui més hi donarà conseqüescha e haje aquella cosa e do la part del preu a l'altre companyó que le'n tanyarà. [3.19.3]

[399] Si convinença serà feyta entre alguns companyons que hagen cosa comuna, que null temps aquela cosa comuna no sia partida, aytal covinença no haje valor.

Emperò, si serà feita covinença que entro a cert temps aquella cosa que serà comuna no sie partida, que aquella covinença haja valor.

Mas cascun d'aquels companyons qui hauran feita convinença que entro a cert temps aquella cosa que era comuna no sia venuda, podrà enfre aquel temps vendre la sua part a altre, mas lo comprador no porà demanar que aquella cosa comuna que haurà comprada sia partida enfre aquel temps, enaxí com lo seu venedor no o pogrà demanar. [3.19.2]

[400] Si alguns hauran vila, castell, alqueria, heretat, o qualque altre loch o cosa comuna per qualque rahó o manera, la un companyó pot demanar a l'altre, encara que no li plàcia, que aquella cosa comuna sia partida. [3.19.4]

[52] D'AQUELS QUI SERAN COMPANYONS D'UN METEX PLEYT

[401] Si algun negoci o algun feït serà entre molts comú, e après lo pleït d'aquel feït començat segons dret, alcú o alguns d'aquels companyons seran absents, aquels qui seran presents poden menar lo pleït en tot sens manament d'aquels qui seran absents, si aquels presents volen assegurar que aquels absents hagen per ferm, ço que serà feït per els en aquel pleït, o si volen assegurar de pagar, ço que serà jutjat, si alguna cosa era demanada a aquels qui seran absents. [3.20.1]

[53] A DEMOSTRAR AQUELA COSA MOBLE EN JUHII QUE SERA DEMANADA

[402] No tant solament sia tengut aquel qui posseex alguna cosa moble o semoven a demostrar en juhii, mas encara aquel qui per engan procura que no posseïs aquella cosa la qual era tengut de demostrar en judici, sia tengut de demostrar aquella.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [3.21.1]

[403] Si alcú és aparellat de demanar la propietat d'alguna serva o de servu o de cavall o de vestiment o de draps, o de qualque altra cosa movent o semovent, aquella cosa deu ésser mostrada a aquel qui la demana, si açò volrà, ell, emperò, juran que són interessers és, ço és, que a ell pertayn de dret que aquella cosa li sia mostrada en juhii, per ço que denant lo jutge sia mils questa e encercada la veritat.

Per coses, emperò, que no seran mobles, ans seran seents no deu ésser feta demanda que sien mostrades en juhii, car per elles metexes se mostren. [3.21.2]

[404] Si alcú comanà o posà o prestà les coses tues a altre e féu covinença ab aquel a qui havia feyta comanda o depòsit o prest d'aqueles tues coses que a tu aqueles coses davant dites retés, jatsia ço que ninguna demanda de dret stret per la covinença d'aquel tu no hages, emperò, egualtat de dret és que, per la covinença o per lo contrat que axí fo feït e-l teu nom, per aquel pots demanar aqueles coses a aquel qui en aytal manera les hac e les pres.

E aquesta cosa metexa sie observada semblantment en tots altres contrats. [3.21.3]

[405] Si algun procurador serà donat a demanar a altre alguna cosa moble, aquel procurador pusque demanar que aquella cosa moble sia a ell mostrada en judici, segons que la poria demanar aquel qui l'haurà establït procurador de qui era la cosa, per ço car aquel dret per lo qual algun pot demanar que a ell sia mostrada la cosa que ell demana en judici és primer dels altres drets per los quals ell poria demanar aquella cosa.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [3.21.4]

[54] DE JOCHS E DE JUGADORS

[406] Si alcú darà o prestarà diners a joch a aquel qui jugarà, aquel qui·ls reeb no és tengut que·ls reta; mas lo prestador pot retenir la penyora, si la ha en son poder, que haurà presa per aquels diners.

Mas lo deutor o la fermança qui serà donada per diners que sien prestats en joch no·n sie tenguda, ni aquel qui juga no pusque penyorar aquel qui juga ab ell ni la fermança ne·l deutor qui hi serà donat. [3.22.1]

[407] Aquela cosa que alcun guanyarà a joch, aquela pot bé retenir, o la penyora si aquela posseex entro que sie pagat de ço que haurà guanyat e·l joch.

En aquest fur enadí lo senyor rey que si alcú guanyarà alguna cosa a joch o alguna penyora que a ell sia mesa, que aquela penyora pusque retenir aquel qui la haurà guanyada, si era d'aquel qui la haurà perduda; en altra manera, feym que aquela penyora no pusque retenir, mas que sie tengut de retre aquela al senyor d'aquela penyora. Si doncs ab volentat del senyor de la penyora no la havia empenyorada. [3.22.3]

[408] Lo fill que estarà en la casa ensemps ab son pare e encara no haurà muller, o·l pubill, qui en joch perdrà diners o altres coses, lo pare o el tudor d'aquel pusque demanar e recobrar d'aquel ab qui haurà jugat tot ço que haurà guanyat d'aquell fil o d'aquell pobil. [3.22.4]

[409] Si alcú prestarà a altre diners en joch, perde aquels diners e no·ls li pusque demanar. Mas si pres penyora per aquells diners, pusque aquella penyora retenir. [3.22.2]

[410] Si alcun jurarà en joch dien mal de Déu e de sancta Maria, pach X solidos, o nuu públicament soffirà X açots.

Enadex lo senyor rey que si alcun dirà mal de Déus o de sancta Maria, pach C solidos, e si dirà mal dels apòstols, pach L solidos, e si dels màrtirs sants, XX solidos. E si pagar no·ls volrà o no porà, estia per tot un dia e·l costell. E si la justícia del loch la dita pena no li donarà, pac del seu propri la dita pena al senyor rey. De les quals penes aquel qui o descobrirà haja la V part. E aquestes penes se pusquen minvar a conexença de la cort e dels prohòmens. [3.22.8]

[55] SI CERTA COSA SERÀ DEMANADA

[411] No demana equal cosa ne segons dret usada aquel qui demana que ell ne sos frares no paguen lo deute del pare segons aqueles parts en què seran hereus. [4.1.1]

[412] Aquel qui haurà pres préstet de diners o d'altres coses que estien en nombre o en pes o en mesura, ço és, que·s pusque comtar o pesar o mesurar, jasia ço que aquell qui aquelles coses haurà manlevades perda aquelles per foch o per altre cas d'aventura, gens per açò no és solt que no sia tengut de pagar. [4.1.3]

[413] Si alcú pendrà préstet d'altre de diners o d'argent o d'aur o d'altra cosa, que sie tengut de retre a aquel qui·l li haurà prestat sens tota excusació, si doncs aquell qui prestat haurà no li vol haver mercè, per ço cor o haurà perdut sens colpa sua.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [4.1.4]

[414] Si alcú serà obligat a dar o a pagar forment, ordi, vi, oli o altres coses en cert loch o en cert temps, en tant deu ésser condemnat, en quant valie aquela cosa en aquell loch o en aquel temps que fo promesa de donar o de pagar. Emperò, si no serà posar en aquella obligació cert loch o cert temps, en tant deu ésser condemnat quant val aquella cosa en aquel loch on demanada és.

Emperò, si serà posat en la obligació cert loch o cert temps o no y serà posat e·l deutor serà demanat que pac aquella cosa que haurà promesa de pagar o de donar, e no volrà pagar, en tant deu ésser condemnat, en quant aquella cosa és valc del temps que fo demanat de pagar e no volc pagar, entro al temps que la sentència fo donada. [4.1.5]

[415] Lo pare és tengut als creadors del fill qui no és emancipat ni d'altra manera exit de poder del pare, e serà en estudi o en altra manera irà per cosa rahonable, de retre los diners, los quals aquels creadors prestaren al dit fil a sos necessaris obs, los quals obs lo pare, segons offici de pietat, no o deu rebujar de fer. [4.1.2]

[56] PER QUAL RAHÓ DEU HOM DEMANAR ÇO QUE NO SERÀ DEGUT E SERÀ PAGAT, E ÇO QUE PER LEYA RAHÓ E DESONESTA SERÀ PROMÉS

[416] Si alcú pagarà per errada de fait lexa deguna que no deurà pagar, que depuys la pusque recobrar.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.2.1]

[417] Si alcun cuydava o crehia deure alcun deute a altre, e no·l li devia o altra cosa, e aquel paguà aquel deute o liurà aquella cosa, per ço car crehia que la degués, pot recobrar aquel deute o aquella cosa d'aquel qui la reebé.

Aquela mateixa cosa és que si alcú s'obligà a altre creen que fos tengut d'alcuna cosa a pagar o a donar o a fer, e en veritat no n'era tengut, que pusque demanar aquell que l'absolva d'aquella obligació.

E si carta serà feyta d'aquella obligació, pot demanar que li sie retuda.

Mas, si sabudament pagarà algun deute que no devia o prometrà alguna cosa de dar o de pagar, de què sabia que no era tengut, no pot demanar que ço que haja pagat li sia retur ni que sia absolt d'aquella obligació. [4.2.4]

[418] Si alcú darà a altre certa quantitat d'aver o d'altra cosa, per ço que·s leix de fer algun mal o peccat, si se'n lexa que no·l façe, sia sua aquella cosa que li·n serà donada; e si no se'n lexa de fer, que sia tengut de retre ço que li·n serà donat a aquel qui lo y haurà donat. [4.2.3]

[419] Si alcuna cosa serà pagada o liurada per rahó d'alcun testament, lo qual testament serà trobat puys fals o que no havia valor o que era trencat per dret, aquela cosa per aytal testament serà pagada o liurada, sia restituïda a aquell qui la paguà o la liurà. [4.2.2]

[420] Aquel qui serà establít deutor de pagar alcuna cosa a cert dia, jasia ço que enans del dia pac aquela cosa, no la pot puys demanar. [4.2.8]

[421] Si·l pobill, sens auctoritat del seu tudor, pendrà préstet de diners o d'alcuna cosa, de la qual serà feít pus rich, e depuys que serà exit de pupil·lar edat pagarà aquela cosa que havie manlevada, no la pot puys demanar, cor naturalment dreturera cosa és que negun no sia feít pus rich ab dan d'altre. [4.2.5]

[422] Si alcun creador haurà II deutors e cascun li deurà per si matex deute, e la un d'aquells deutors li pagarà per nom de si metex lo deute que li deurà, e lo creador reebrà aquel deute per nom de l'altre deutor, aquel deute és pagar axí com deute no degut, per què aquel qui pagà pot recobrar aquel deute que en aytal manera era pagat. [4.2.9]

[423] Com a fill que sie en poder de pare diners no dejen ésser prestats, si aquell fill manlevarà diners d'alcú, e puys los paga dels diners de son pare, e·l pare seu, a qui pertanyia demanda de recobrar aquels diners, no·ls demana, e puys aquel fill estant hereu del pare, volc demanar aquels diners, no o pot fer. [4.2.6]

[424] Si a alcun pobil o foriós o aquel qui no pot aministrar alguns béns farà paga sens auctoritat del tudor o curador, aquel tudor o curador pusque cobrar ço que aquell haurà pagat, dementre que estarà en son poder; e quan aquel serà exit de son poder, que o pusque demanar e cobrar.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.2.7]

[425] Si alcú comprarà d'altre lo seu catiu metex o altra cosa e no sabia que fos seu aquel catiu o aquella cosa, e pagà lo preu d'aquel catiu o d'aquella cosa o·l promés de pagar, pot demanar lo preu que havia pagat o que sia absolt de la promessió que havia feyta del preu a pagar, jasia ço que·l venedor sabés o no sabés que aquel catiu o aquella cosa fos del comprador. [4.2.10]

[426] Si contra aquel qui demanarà alcun deute que li serà degut ab carta o meyns de carta, e per aquel qui serà demanat serà dit o proposat en juhii o en pleít que satisféit era a ell del deute que demanava o que li havia feita carta d'absolviment d'aquel deute que li demanava, e açò serà cert al jutge per testimonis o per carta, aquel demanador, en aytal manera vençut, sia condempnat en doble a aquel qui serà demanat, e aquel doble haje aquel qui serà demanat. [4.2.11]

[57] DE CONDICIÓN FURTIVA, ÇO ÉS, DE COSA QUI SERÀ EMBLADA

[427] Si molts seran a una cossa a emblar, cascun d'aquels qui foren a aquella cosa a emblar és tengut per lo tot, e és alecció d'aquel qui demane la cosa que haurà estada emblada, a qual d'aquels que hi foren la deman. E si la un d'aquels la paga, los altres són deliurats e absolts d'aquela cosa. [4.3.1]

[428] Certa cosa és que la carta del deute que serà pagat, si roman en poder del creador no ha neguna força ni neguna valor, e pot-la demanar aquel qui haurà pagat lo deute que li sie retuda. [4.3.2]

[429] Si alcú haurà comanada alguna cosa a alcú e aquel qui la tenrrà en comanda n'usará contra volentat d'aquel que la li haurà comanada, sia-li tengut de refer tot lo dan que aquel qui li féu la comanda haurà pres, per ço car n'usà contra sa volentat.

E manam encara que aquel que prestarà cavall o altra bèstia o coses o draps o catiu o alguna cosa a altre a cert ús, e aquel qui usará més d'aquela cosa que fer no deurà contra volentat del senyor, que li sia tengut de refer tot lo dan que aquel haurà pres per aquela rahó, per ço car n'usà més que no devie.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [4.3.3]

[430] Si alguna cosa que en cert dia deja ésser donada serà demanada, axí com vi o oli o forment, o altres coses semblants, en aytant sia condempnat aquel qui serà demanat, en quant valie en aquel dia en lo qual aquella cosa dech ésser donada.

Emperò, si de cert dia no hi hac feita covinença de dar aquella cosa, en aytant com valc aquella cosa, en aquel dia en lo qual lo demanador se clamà deu ésser condempnat aquel qui promès de donar la cosa.

Aquel dret matex és, si alguna cosa és promesa de dar en cert loch, que segons la estimació d'aquel loch on fo promesa de donar deu ésser donada e pagada.

Si, emperò, no fo promesa de donar en cert loch segons la estimació d'aquel loch en lo qual dech ésser demanada, deu ésser pagada e donada. [4.3.4]

[58] DE DEMANDES E DE OBLIGACIONS

[431] Si negun hom té penyora d'altre per deute que li deja, no és vedat encara al creador de demanar lo deute, si doncs ell no-s ten per pagat d'aquella penyora.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.4.1]

[432] Si alcú s'obligarà a altre ab carta o meyns de carta a alguna cosa a dar o a fer, los béns d'aquel movens o no movens, no és entès que hi sien obligats, si donchs açò espressament no era dit entre aquels qui feeren lo contract, ço és, que aquel qui s'obliga, oblich specialment alguns béns seus o encara generalment tots los seus béns. [4.4.2]

[433] Aquell qui serà donat tudor en testament o per jutge, los seus béns calladament, ço és, que si bé nomenadament no és dit, són obligats al pubill seu per mala aministració.

E aquel qui ab lo fisch, ço és, ab aquel qui té alguna aministració del senyor, farà alcú contract per rahó d'aquela aministració o ab lo senyor rey, los béns d'aquel són calladament obligats, jasia ço que expresament no sia dit. [4.4.5]

[434] Enaxí com e-l començament és en volentat de les parts d'obligar-s'i o de no obligar-s'i, axí no pot alcuna de les parts renunciar a aquella obligació en què serà una vegada obligada, sens volentat e sens consentiment de son adversari. [4.4.11]

[435] Primerament pas lo creador e faça sa demanda al deutor enans que a la fermança, epuys a la fermança, si del deutor no o pot cobrar; e si del deutor o de la fermança no u pot cobrar, après o pusque demanar a aquels qui posseexen los béns del deutor o de la fermança.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.4.15]

[436] Persona francha o liura no servescha als creadors per alcuna obligació o per algun deute que·ls deje, si donchs no s'i volrà obligar de sa pròpia volentat que li servescha a cert temps per rahó d'aquel deute. E si en aquel demig haurà de què pusque pagar, que·l pac e que no li sia tengut de servis més; e lo creador prenga'l-li en comte ço que li haurà servit en paga del deute.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey. [4.4.12]

[437] Si alcú fa contract ab lo príncep o·l príncep ab ell, e no sien nomenats béns certs que sien obligats per la I ni per l'altre per rahó d'aquel contract, sia entès que dels béns del príncep sien tants obligats a aquell ab qui haurà fait lo contract en sa ayna que abasten al compliment d'aquel contract; e·ls béns de l'altre, on que sien, sien obligats al príncep per rahó d'aquell contract.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.4.10]

[438] Si a la muller, per rahó de la dot, no són obligats los béns del marit nomenadament, sia entès que tots los béns del marit són obligats a ella per la sua dot.

En aquela guisa metexa sien obligats al marit los béns d'aquels qui prometeren a ell de dar la dot per rahó de la muller.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.4.8]

[439] Aqueles coses que seran portades o meses e-l camp o en la casa que serà logada, per lo logader o per nom seu, són obligades al senyor del camp, o de la casa per lo loger, o per lo piyorament de la casa o del camp. [4.4.13]

[440] Los béns dels tudors o dels curadors és entès que són obligats als menors e als folls e als orats per l'offici de la tudoria o de la cura, jasia ço que no diga nomenadament que aquels béns sien obligats. [4.4.6]

[441] Los béns de la mare que pendrà altre marit és entès que són obligats als fils del primer matrimoni, jasia ço que nomenadament no serà dit que sien obligats e la mare que restituescha a ells totes aqueles coses que hac del primer marit. [4.4.7]

[442] Tots los béns del marit és entès que són obligats a la muller per restituir tots los béns que vénen per rahó de la muller al marit oltra l'exovar, jasia ço que espressament no sia dit; e·ls béns del defunt són obligats en aquella guisa metexa per les lexes que ell féu a aquels a qui seran feites; e·n aquella guisa metexa tots los béns d'aquels qui fan tribut o cenç, són obligats a aquells qui fan lo tribut o·l cenç. [4.4.9]

[443] Si alcun creador del deutor féu, depús que serà a ell obligat, una vegada, pendrà altra persona en fermança o en principal deutor per aquel deute que·l primer deutor li devia, o penyora.n pendrà, o la quantitat del deute creixerà o minvarà, o la condició o el dia de la paga mudarà o altre temps hi posarà, o altra segona carta d'aquel deute pendrà, o molts asseguraments puys pendrà, gens per açò la primera obligació no és tolta ni desfeita, mas estia ferma e segura e la segona obligació e la darrera segurtat sia confirmació de la primera obligació, si doncs espressament no era dit entre les parts que la primera obligació fos tolta e desfeita e la segona que hagués loch. [4.4.14]

[59] QUE LA MULLER PER LO MARIT, NI·L MARIT PER LA MULLER, NE LA MARE PER LO FIL, NO SIE DEMANADA

[444] Si·l marit d'alcuna fembra féu alcun contract e la muller per son propri nom en aquel contract principalment no s'obligà, no pot ésser demanada; ne encara, si de grat per lo marit en alcun contract féu fermança, neguna cosa no pot ésser demanada a ella per rahó d'aquella fermança.

Esmena lo senyor rey, que là on diu que la muller no·s puchs obligar per lo marit, si doncs en son nom propri principalment no s'obliga, enten lo senyor rey e interpreta que si la muller sobliga en son nom propri e principalment e/o jura, que là·doncs ne sia obligada. D'altrament, si ben s'obligà ab lo marit o per ell en propri nom e principalment que no valle aquella obligació. [4.5.1]

[445] Les mullers per les colpes ni per los malefics dels marits no deuen ésser demanades ni tengudes. E si algunes coses que sien preses per la senyoria per rahó de la colpa dels marits, poran ésser provades que sien de les mullers, a elles aqueles coses sien restituïdes. [4.5.2]

[446] La muller no sia tenguda de respondre, vivent lo marit, per alguns béns del marit seu, si doncs per sa pròpria volentat no volrrà respondre; e là·doncs negú perjudici no sia feit al marit si ella respon. [4.5.3]

[447] Lo marit per la muller no sia demanat, si doncs per ella no fo fermança o no succehí a ella en sos béns. [4.5.4]

[60] NE·L FILL PER LO PARE, NE·L PARE FER LO FILL EMANCIPAT, NE·L LIBERT PER LO PATRÓ, SIA DEMANAT

[448] Lo pare no pot ésser demanat per rahó del seu fill que és emancipat, ço és, que no és en son poder, si aquel fill pres diners en préstet d'alcú, si donchs lo pare en aquel deute no s'obligà; ne pot ésser demanat per lo deute que manlevà lo fill qui és en son poder, si aquel deute fon manlevat sens volentat d'ell. [4.6.1]

[449] Si alcú qui haja fill s'obligarà per demanda personal axí com és a fer pont o vall o altra obra que tanga a cominal de la vila, e com seria encara si ell s'obliguava a pagar algun deute personalment, vivent lo pare, lo fill no pot ésser demanat.

E si algun hom haurà enfranquit son servu e aquel hom serà obligat personalment, aquel servu enfranquit no sia tengut de respondre per aquella obligació.

E ço que és dit en persona d'aquel qui és enfranquit, haja loc en persona del servu can lo senyor se serà obligat personalment. [4.6.4]

[450] Si·l fill haurà muller o serà clergue o haurà sa part dels béns del pare, lo pare no sia tengut de respondre per aquell fill. [4.6.2]

[451] Si algun en paga d'aquel que deurà al seu creador darà altre deute que altre li deurà, aquel qui haurà reebut d'ell aquel deute en pagua ab sa volentat, no·l pusque demanar, si al dit creador primerament no serà dat tot dret e tota demanda que aquel havia a demanar aquel deute contra aquel seu deutor.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.6.5]

[61] D'AQUELLS QUI S'ESTABLEXEN PAGADORS D'ALCUN AVER O D'ALTRA COSA PER ALTRE

[452] Si alcú s'establí pagador per altre, lo deute que aquel per qui s'establí pagador devia, no tan solament aquel qui s'establí pagador n'és tengut, mas encara sos hereus, jasia ço que·ls hereus no fossen establits pagadors. [4.7.1]

[453] Cascun present o absent se pot obligar deutor e pagador per altres, e fer covinença per missatge e per si metex e per qualsque paraules covinents a obligar, present lo deutor o absent, e encara contra volentat d'aquel qui serà deutor, per ço car paga pot ésser feita contra volentat d'aquell deutor qui és obligat.

Emperò, depús que aquell se serà establí pagador per altre, encara aquell per qui s'establí pagador roman obligat, si doncs no serà absolt deu seu creador. [4.7.2]

[62] DE PROVES

[454] Si alcú demanarà possessions o altra cosa a altres per sues, deu·les demanar segons orde de dret e que prou que sien sues, car lo posseïdor no és tengut de provar que aqueles coses que posseex sien sues, car si aquel qui demana no porà provar que sien sues, la senyoria d'aquelles coses roman al posseïdor. [4.8.1]

[455] No tant solament per la carta de la compra ne de la donació és mostrada o provada la senyoria de la propietat, ço és de la cosa, mas per altres proves deu ésser demostrada. [4.8.5]

[456] Si algunes escriptures que no sien públiques seran trobades e-ls béns del defunt, en les quals sie contengut que algun deute sia degut al defunt, aqueles scriptures no abasten a plena prova que aquel deute li fos degut.

Aquell dret metex és si lo defunt en son testament o en sa derrera volentat dirà o significarà que alguna cosa li sia deguda, car aquel dir o aquel significament que haurà fait e-l testament o en la derrera volentat, no prova que aquella cosa li sie deguda, si doncs no·s prova en altra manera bastantment. [4.8.6]

[457] Dret és que aquel qui serà demanat sobre alguna cosa no deu provar sobre aquella cosa sobre la qual serà demanat, car aquell qui demana e aferma deu provar, e no aquel qui defen e nega, si donchs aquel qui serà demanat no volrà de grat e de volentat en si reebre la cargua de provar. [4.8.2]

[458] Excepció dilatòria deu ésser posada al començament del pleit, mas coven que sia provada can lo demanador haurà mostrar ço que aferma.

Esmena lo senyor rey e enadex que la pusca provar per confessió de l'altra part o per carta pública; mas pus los testimonis sien publicats, no la pusca provar per testimonis e-l pleit principal. [4.8.7]

[459] Si algun demanarà alguna cosa e dirà que no la porà provar, gens per açò car lo demanador dirà que no la porà provar, aquel qui és demanat no deu ésser destret de provar ço que haurà negat, car segons natura dretament, ço que és negat per algun, no pot ésser provat per aquel metex qui o haurà negat. [4.8.3]

[460] Dret és que aquel qui vol acusar, que haje cartes o proves que proven e demostren clarament ço d'on acusarà. [4.8.4]

[63] DE TESTIMONIS

[461] Axí com lo servu o el catiu no pot fer testimoni contra lo senyor, axí no pusque fer testimoni a prou d'ell.

Aquest fur esplanà lo senyor rey. [4.9.1]

[462] Manam que aquels qui seran treyts en testimoni que juren de dir veritat, ans que façen ne diguen testimoni. [4.9.16]

[463] Vedat és en dret que null hom no pusque fer testimoni en la sua cosa pròpria. [4.9.2]

[464] Aquels qui seran treyts en testimoni juren sobre los sants Evangelis de Déu, en presència del demanador e d'aquel qui serà demanat; o si la un d'aquels serà absent

per contumàcia, juren dir veritat en presència d'altre de ço que hauran vist e oÿt, e que no y diran res per diners, ne per paor, ne per hoy, ne per mala volentat, ne per promessa que·ls sia feyta, ne per do, ne per amor, ne per desamor. [4.9.17]

[465] Los testimonis deuen dir e fer lur testimoni a un depart e no en presència del demanador ni d'aquel qui serà demanat. [4.9.18]

[466] Enans que ço que·ls testimonis hauran dit sia publicat, la part qui dóna les testimonis sia demanada si vol dar més testimonis, e si dirà que no vol més testimonis donar, deu renunciar, e quant haurà renunciat, los dits dels testimonis sien lests davant tots. E si l'altra part, contra la qual los testimonis seran donats, volrà dir contra aquels, la cort oja aquela part, e si mostrarà que no deuen ésser reebuts, lo testimoni d'aquels no faça perjudici a aquella part.

Enadey lo senyor rey que, pus que·ls testimonis seran publicats, e·l pleit principal no pusquen ésser donats testimonis per la una part ne per l'altra sobre neguna excepció, si no era per reprovar los testimonis qui seran publicats. E açò sia entès en pleit principal. [4.9.31]

[467] Los juheus juren e sien demanats e responen enaxí com és contengut e·l sacramental qui és feyt per nós sobre les usures, aquels juheus, emperò, tenents davant si lo lig de Moysèn e los X manament de la lig.

Enadí lo senyor rey en aquest fur que en tot pleit en què juheu haja a fer sacrament, que jur sobre aquell sacramental de les malediccions, lo qual fo feyt sobre les usures en Gerona, no contrastant alcun privilegi a ells de nós atorgat. [4.9.21]

[468] La cort o aquel qui reebrà testimonis per la cort, deman aquels testimonis de temps, de loch, de vista e d'oïda. [4.9.24]

[469] Depús que·ls testimonis hauran feyt e dit lur testimoni, sia manat e dit a ells per lo sacrament que hauran feyt que no descobren ni diguen aqueles coses, que hauran dites en lur testimoni, a alcuna persona o a les parts contra les quals o per les quals hauran fet testimoni; ni·l jutge no faça còpia ne mostre los dits dels testimonis entrò que sien publicats. [4.9.30]

[470] A tots negocis e a tots feits a provar basten II o III testimonis covinents. E si testimonis seran donats de cascuna de les parts que pledejaran sobre un capítol metex e serà vist que sien contraris los testimonis en lurs dits, aquels deuen ésser creeguts qui seran pus honests. [4.9.48]

[471] En tots pleyts testimonis, tan bé aquells qui sobrevenran com aquells qui seran pregats que sien testimonis, sien reebuts; dementre, emperò, que fçen o diguen testimoni sobre aquella cosa que serà feita en lur presència.

Açò, emperò, entès, que si fan testimoni d'ohïda, no valle. [4.9.12]

[472] Un sol testimoni no valla sinó entro a suma de C solidos, ab sacrament del demanador.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.9.46]

[473] Testimonis qui són de casa pròpia d'aquel qui·ls dóna no poden fer testimoni ne aquels qui menuguen son pa, ni eretges ni ladres manifestes, ni fill contra pare ne per son pare, ne pare contra fill ne per son fill, ni muller contra son marit ni per son marit, ne marit contra sa muller ne per sa muller, ne frare per frare, ne oncle per nebot ne nebot per avoncle, ne cosingermà per cosingermà, mas los altres parents pusquen fer testimoni; ne alcun que sia infamis ne vil persona ni criminós de crim de què sia vençut per sentència, e que d'aquel crim sia infamis, ni aquell qui à prou o dan si sentència serà donada per aquel qui·l traurà o·l darà testimoni, ni usures qui daran públicament diners a usures, ni aquels qui reebbran usures d'usures, ne enemichs capitals, ne advocats en aquel pleit en què seran advocats, en neguna manera no sien reebuts en testimonis.

En aquest fur enadí e mellorà lo senyor rey. [4.9.3]

[474] Lo testimoni qui e·l temps del testament feit o del negoci feit en que fo posat per testimoni era de bona opinió, jasia ço que puyt sia feit infamis, gens per açò no roman que d'aquel testimoni o d'aquel feit no sia creegut axí com bo e leal testimoni. [4.9.5]

[475] La cort deu demostrar e encercar los testimonis que diguen veritat, mas no·ls deu alcuna cosa mostrar ni amonestar que diguen sinó ço que sàpien de veritat. [4.9.23]

[476] Menor de XIII ans no pusque fer testimoni en feit civil ni en criminal.
Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.9.6]

[477] Los testimonis no façen ne diguen testimoni per ses letres; mas si seran en altre logar o en altra jurisdicció, la cort d'aquel logar o d'aquela jurisdicció reeba e prena los dits dels testimonis, e trameta'ls segellats a la cort d'aquela ciutat. [4.9.14]

[478] Aquel qui haurà preses diners o aver d'altre per ço qui façe testimoni en lo seu pleit, perda aytant quant n'aurà reebut e altre tant.

E aquell qui aquel aver haurà donat, perda aytant de més del seu com a aquel haurà donat.

E aquel qui haurà pres aver d'altre per ço que no façe testimoni contra ell, que pac aquel aver en doble e jamés no tinga offici de vila, ne pusque ésser reebut per testimoni, e que desfaçe lo dan a aquel qui pres l'aurà.

E aquel qui aquel aver li haurà dat, perda atrestant com dat li haurà d'altra part e sia tot del senyor rey.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [4.9.53]

[479] Aquel qui serà provat que haurà fet fals testimoni perda dels béns seus aytant quant és, ço que féu fals testimoni, si l'altre contra qui féu fals testimoni perdé alcuna cosa per aquel fals testimoni. E oltra açò pac per pena a la cort aytant quant és la

meytat d'aquela cosa sobre la qual féu fals testimoni e negun temps no sie reebut en testimoni.

En aquest fur enadí lo senyor rey, que si aquel qui haurà feit lo fals testimoni no haurà de què pac ço que deurà pagar, segons que diu lo fur, que li pas hom I ferre calent per la lengua e que còrrega la vila. [4.9.55]

[480] Si alcú serà provat o vençut de perjuri que haja feit, mas no per rahó de testimoni, no sofrirà alcuna pena civil ne criminal. [4.9.54]

[481] La paga que serà feita del deute qui era contengut en pública carta pusque ésser provada per II o per III testimonis sufficiens. [4.9.49]

[482] Tot hom qui d'una vila a alra volrrà menar testimonis a provar alcuna cosa, do a aquels testimonis despeses tro que sien tornats a lur pròpria vila. [4.9.15]

[483] Aquel qui·s vanarà de provar alcuna cosa contra son adversari e en sa plenera prova desfallirà, e aquel qui haurà vanat de provar demenarà que l'adversari seu o prou, no deu ésser oït, ans deu ésser absolt l'adversari e que no façe sagrament, e deu dir aquel qui vana e·l temps que vanarà precisament, ço és, sens tot reteniment que provarà o no, ne deu dir sots alternació, ço és, sots departiment: «Yo provaré açò o allò»; e deu nomenar les persones dels testimonis aquel qui vanarà a la cort si les sabrà. [4.9.50]

[484] Christià prou contra juheu ab christià e ab juheu; e si no provarà ab juheu, no valla la prova contra·l juheu; e si juheu prova contra christià, deu provar ab juheu, e ab christià; e si no provarà ab christià, no valla la prova contra christià. Aquella cosa metexa sia de sarrahí contra christià e contra juheu.

En aquest fur enadí lo senyor rey que si christià prova contra juheu ab dos juheus, que valla la prova. E si juheu pot provar contra christià ab dos christians, que valla; e axí sia observat dels sarrahins. [4.9.51]

[485] Prova d'un testimoni honest ab son sagrament e ab sagrament d'aquel qui darà aquel testimoni valla tro a suma de C solidos tant solament; enaxí que·l jutge do sagrament al demanador, si del seu feit es pleit; mas no li do sagrament, si és pleyt sobre feyt d'altre. [4.9.47]

[486] Cascun sia destret per la cort de fer testimoni, axí en plet criminal com en civil. [4.9.13]

[487] Si testimonis seran en carta o meyns de carta, no sien tornats per batalla ne per ferre calt ne per neguna altra guisa. Emperò, si·l demanador no porà provar, l'altra part, ço és, aquel qui serà demanat, jur e sie creegut per son sagrament e no pusca ésser tornat. [4.9.44]

[488] Lo capítol lo qual alcú e·l pleit principal per testimonis prova, no pusque aquell metex capítol e·l pleit de la appel·lació pus per testimonis provar.

Esmena lo senyor rey que, pus en algun capítol haurà haiit dia de provar, e-l pleit principal haja provat o no provat, no pusque sobre aquel capítol provar altra vegada en lo principal pleyt o en la appel·lació. [4.9.42]

[489] En testament o en pleit criminal, fembra ni furiós ne catiu no sia testimoni. [4.9.7]

[490] El.s pleits qui·s menen ni·s menaran aquella metexa força hagen, ço és, que aytant vallen bones cartes com bons testimonis. [4.9.45]

[491] nós no devem ni podem fer testimoni alcun contra los hòmens nostres.
En aquest fur enadí lo senyor rey que, en demanda que·l senyor faça a sos hòmens, la sua persona no pusca ésser ni fer testimoni contra ells, ne aquels que tenen loch de senyor. [4.9.8]

[492] Si alcú qui és demanat fa alguna excepció, aquel demanat en aquella excepció sia entès demanador. E per ço deu provar ço que haurà posat en aquella excepció. [4.9.43]

[493] Aquell qui demana per nom d'alcuna universitat o encara defèn a aquella universitat, pot alguns d'aquella universitat donar en testimonis, no contrastant, ço és, que no noga a ell, si serà posada alguna excepció a ell que aquells testimonis los quals donà són d'aquella universitat de la qual ell és demanador o defenedor. [4.9.9]

[494] Si alcun volrrà l'avocat o alcun de la companya d'aquel ab qui haurà pleit donar en testimoni, legudament pusca açò fer, dementre, emperò, que aquells los quals volrrà donar en testimoni no sien d'aqueles persones que ja de testimonis, segons aquestes Costumes, són gitats. [4.9.4]

[495] Cant alcun se clamarà d'alcuna universitat o alguna universitat se clamarà d'altra universitat, la part qui·s clama pot alguns d'aquella universitat de què.s clama per si en testimonis donar. [4.9.10]

[496] Si alcú se clama d'altres sobre alcun dan o furt o rapina o altre malefici que serà a ell fet, pot provar per aquels qui hauran estat compayons o parçoners en aquell dan o en aquell furt o en la rapina, en la malafeyta. [4.9.11]

[64] MÉS VAL ÇO QUE EN VERITAT ÉS FEYT QUE ÇO QUE FENTAMENT ÉS ESCRIT

[497] En contractes o en feits la veritat de la cosa majorment deu ésser esguardada que l'escriptura, ço és, que si alguna cosa serà dita o feyta entre alguns en veritat e puyt altra cosa serà escrita fentament, més val ço que serà fait o dit en veritat que ço que serà escrit fentament. [4.10.1]

[498] Si alcú farà carta de venda d'aquella cosa que haurà empeyorada ne d'altra cosa d'aquell semblant, si açò pot ésser provat, aytal venda fenta no valle, jasia ço que la carta parle de venda.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.10.2]

[65] PER QUAL RAHÓ DEU HOM DEMANAR PEYORA QUE HAJE MESA A ALTRE

[499] Lo creedor que alcun camp tench en peyora per alcun deute, los fruyts los quals d'aquell camp reebé o dech reebre deu comptar e pendre en paga d'aquel deute que havia sobre aquel camp que tenia en peyora.

E si aquell camp que tenia en peyora serà piyorat per lo creedor, sia tengut d'aquel piyora a retre al deutor. [4.11.1]

[500] Si alcú metrà en peyora camp o altra cosa a altre per certa quantitat d'aver, e serà covinença feita entre·llos que si aquell aver no era pagar dintre cert temps, que aquell qui tenia la peyora que la pogués vendre, aquela covinença no tol al deutor que no pusque demanar al creedor ço que haurà més haüt de la peyora que no era lo deute.

En aquest fur enadí o senyor rey que·l creedor qui tindrà penyora d'altre pusca demanar al deutor lo deute, si doncs no haurà venuda la penyora. E si la haurà venuda e li fall res del deute, pusca demanar al deutor ço que li'n fallirà. E si més n'aurà haüt que no serà el deute, que aquell més torn al deutor. [4.11.2]

[501] Si·l creedor perdrà sens sa colpa argent que tindrà en penyora, aquela penyora no és tengut de retre. Mas si serà provat que·l creedor sia en colpa, o no prova per manifestes rahons que la haja perduda, deu ésser condempnat en tant quant lo deutor haurà de dan, per la pèrdoa d'aquella cosa.

En aquest fur enadex lo senyor rey que là on diu que·l creedor deu provar que ell haja perduda la penyora, que prou que sens sa colpa la ha perduda, e açò que s'entena e haja loch en tota cosa enpenyorada. [4.11.3]

[502] Les coses qui seran obligades a alcú per rahó de penyora, pus lo deute serà pagat, deuen ésser restituïdes al deutor. [4.11.4]

[66] D'APER QUE SERÀ PROMÈS DE PRESTAR E NO SERÀ PRESTAT

[503] Aquel qui promet a altre de prestar alcuna cosa e·l deutor li n'haurà feita carta fermada en la qual el confessa que ha reebut d'ell aquell préstet e en veritat no l'haurà reebut, que sia en elecció, d'aquel qui manlevà de recobrar la carta o de demanar ço que li fos promès de prestar.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey. [4.12.1]

[504] Si lo deutor calle que no deman dins lo terme contengut en la carta, ço que li serà promès de prestar, que·s seguesca la carta e no estia hom al dit del demanador, e·l dit deutor sia tengut de pagar al creador lo deute, axí com se contenen en la carta.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey que si l'aver serà promès de prestar e no y haurà dia cert de pagar lo deute, que si dins l'ayn aquel no·l demanarà, pus sia de edat, e no·s clamarà a la cort que li faça pagar ço que li haurà promès de prestar, que l'ayn passat, que seguesca hom la carta. E si hi haurà dia adiat que·l deutor fos tengut de pagar al creador a dia cert e no abans, que d'aquel dia adenant que córrega l'ayn que·l pach o·s sia clamat. [4.12.2]

[67] DE COMPENSACIÓ

[505] Compensació és retenció de deute lo qual és degut entre dos de la un a l'altre, ço és, que si són dos hòmens e la un deurà deute a l'altre, lo qual deute de cascun sia clar, vaja la un deute per l'altre entrò en aquella quantitat que serà igual de la un deute a·l altre. [4.13.1]

[506] Si és certa cosa que dos hòmens sien obligats, la un a l'altre en certa quantitat, covinent cosa és que compensació sia feita de la un deute a l'altre, en loch de paga d'aquel temps enant de què lo deute és degut, entrò a aquella quantitat que és igual de cascuna de les parts, dementre, emperò, que cascú dels deutes sia clar de cascuna de les parts. [4.13.2]

[507] Si alcú venè a altre alguna cosa e aquel comprador deu tot lo preu o part del preu al venedor, e aquel venedor fos obligat en alguna quantitat al comprador, lo comprador li pot posar compensació entrò a aquella quantitat que·l dit venedor li devia. [4.13.3]

[508] Compensació no pot ésser feita d'aquella cosa que no és deguda a aquel qui és demanat, mas a altre qui fer o deja. [4.13.4]

[509] La fermança pot fer compensació ab lo deutor, e·l procurador per aquel de qui és procurador, e·l companyó ab lo companyó. [4.13.5]

[510] Si en veritat devies a mi X solidos e yo fiu-ne demanda contra tu e fust absolt per lo jutge a tort, jens per açò no roman que tu no sies a mi obligat, segons arma, e si puyes s'esdevindrà que jo per alguna justa rahó sia ton deutor e tu façes demanda contra mi de ço que yo serè ton deutor, pusch fer compensació ab tu de ço que a mi, segons, arma, deus, e aytal compensació deu ésser reebuda.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.13.6]

[511] Cascun deutor o creador pusca departir lo seu creador o deutor, si qualsevol d'els és aparellat de fer compensació ab altre aytant.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.13.7]

[512] Qui vol compensar ab lo fisch, ço és, qui té offici o aministració de senyor, deu mostrar a ell lo deute enfre VI meses del qual li vol fer compensació; e si o mostrarà, pot fer compensació ab aquell. [4.13.8]

[68] DE USURES

[513] Juheus, sarrahins, no prenen per usures sinó tant solament IIII diners per XX solidos e·l mes, jasia ço que hajan cartes, penyores o altres covinençes entre·ls; e depuys que la usura serà igual·lada a la sort o al cabal, d'aquí enant la usura no cresca per alcuna estada de temps en neguna guisa, ans, depús que la usura enaxí igual·lada a la sort sia pagada, sien destrets de retre les cartes e absolvre les fermançes.

Enadex lo senyor rey que al contar dels diners que·l juheu liurarà, haja christià e juheu; e si no, que·l juheu perda lo cabal. [4.14.1]

[514] Si la fermança o alcú qui serà obligat per altre pagarà lo deute per aquel per qui serà fermança o serà obligat e pendrà aquel deute sots usures, recobre les usures, les quals enaxí pagà, d'aquel per lo qual lo deute fo pagat, com aytals usures pusquen ésser demandades per rahó d'interesser e de dan. [4.14.10]

[515] Fa fur nou lo senyor rey, que negun cavaller no vena ni dón res a logre, ne façe tals barates on sia manifest logre; e qui o farà, que perda lo cabal, e lo guayn e haja la meytat del cabal lo senyor rey e l'altra meytat lo deutor. Mas lo deutor nulla vegada no sie tengut de pagar res d'aquel logre.

E asò.s seguesca quant clams ne seran feyts al senyor o a la cort sua. Però açò no s'entena en cavalls ni en altres cavalcadures. [4.14.11]

[69] DE DEPÒSIT, ÇO ÉS, DE COMANDA, E DE LES COSES DE LES QUALS NO DEU ÉSSER FEYTA COMANDA

[516] Si alcú pendrà diners o altres coses d'altre en comanda, e aquels diners o aqueles coses no volrà retre a aquell qui les li comanà, de mantinent aquell qui les pres en comanda sia destret de retre aqueles coses a aquel qui les li comanà. E no li pusque posar neguna compensació, ne nenguna deducció, ne neguna excepció.

Declara lo senyor rey que si vera comanda és, que no y sia reebuda neguna excepció. Mas si és comanada fenta, que no haja privilegi de comanda. [4.15.1]

[517] Aquel qui depòsit o comanda reebè ne pres d'altre e al·legarà e dirà que no la pot retre, sia pres e detengut tan longament pres en poder de la cort entrò que u haja retut, si doncs no provarà que per cas d'aventura o haja perdut; e ell detengut e pres en la carçre, si no ha de què.s pusca fer sos obs, aquel qui li féu la comanda faça-li sos obs en pa y en aygua. [4.15.2]

[518] Aquel qui reebrà alguna cosa en comanda o en loger e puys perdrà aquella cosa, sia tengut de retre aquella a aquell qui la li haurà comanada o logada, si donchs no mostrarà que per sa pròpia colpa no la haja perduda. [4.15.3]

[519] Les comandes de les coses mobles o no mobles que seran cremades sens colpa d'aquel qui tendrà les comandes, no sien restituïdes. Mas si per colpa o per negligència d'ell seran cremades, sien esmenades. [4.15.4]

[520] Si alcú trametrà son servu a altre que li prest alguna cosa e·l servu fugirà ab les coses que li seran prestades per nom de son senyor, lo senyor restituesca aqueles coses, les quals foren liurades a aquell servu per son nom. [4.15.5]

[521] Aquel qui pendrà bou o qualque altra bèstia a guardar, si aquel bou o aquella bèstia morrà o·s perdrà per sa pròpia colpa, dó altra bèstia d'aquela natura e d'aquell preu. emperò, aquell qui la damunt dita bèstia haurà guardada, haja son loger lo qual li fo promès o deu haver per rahó de la guarda d'aquella bèstia. [4.15.6]

[522] Si alcú pendrà alguna bèstia d'altre a emprèstet, e aquella bèstia morrà en son poder sens culpa sua, si aquel qui la li prestà no pot provar que per sa colpa sia morta, jur que per sa colpa no sia morta; e açò faen, no li sia tengut d'esmenar aquella bèstia. E açò haja loch tan solament en feyt de préstet. Emperò, si aquel de qui era la bèstia porà provar que sia morta per sobrecavalcar o per sobregan cargua o per ferides, restituesca altra bèstia d'aquel preu a aquel.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.15.7]

[523] Aquel qui contra volentat d'altre que li haurà prestada sa bèstia la cansarà o la agreujarà, per correr o per càrregua o la manarà més que entre ells no serà dit ni emprés, do e pac XX solidos.

E si per açò a la bèstia algun mal vendra, oltra la restitució de les despeses que haurà feites en guarir aquella cel qui la prestà, sia punit aquel qui la manlevà peccunialment a àrbitre de jutge. [4.15.8]

[524] Aquel qui tolrrà la cri o la coha a bèstia d'altre sens sa volentat, que do lo preu d'aquella bèstia a aquel de qui era; e, encara que la bèstia sia e romanga a aquel metex de qui serà.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey. [4.15.9]

[525] Aquell qui ferrà bèstia d'altre de qualque natura sia, enaxí que serà debilitada o afollada o morrà per lo batiment o per lo feriment d'aquel; aquel qui o haurà feyt reta altra bèstia d'aquela metexa valor al senyor. E aquella bèstia axí debilitada o afollada sia d'aquel qui la haurà ferida o batuda. [4.15.10]

[526] Si alcú mesclarà scientalment bestiar d'altre e·l folch o en la cabanya del seu bestiar, reta aquel bestiar en doble. E si a casa sua lo menarà e entre II dies no o denunciarà, reta'n III per una. [4.15.11]

[527] Aquel qui ligarà cap d'alcuna cosa morta o altra cosa on bèstia s'espavent a coha de caval o d'altra cavalcadura e per açò s'espaventarà e per aquell espavent serà provat que sia afollat o mort lo cavall o la cavalcadura, altre caval o altra cavalcadura sana reta al senyor de qui era lo cavall o la cavalcadura qui serà morta o afollada. [4.15.12]

[528] Si alcun hom perdé aquella cosa que li fo prestada e per aquela cosa perduda donà lo preu al senyor de qui era e puys aquela cosa vendrà en poder d'aquell qui la havia prestada, deym que sia en volentat d'aquell qui pres lo preu o la estimació que reta lo preu que havia pres o la cosa que puys vench en son poder de què havia pres lo preu. Car per ço car ell havia prestada la cosa sua a aquell qui la havia perduda no-n deu haver dan. [4.15.13]

[529] Si cavall o altra bèstia de cavalcar serà prestada a alcun, que n'usàs e aquell menàs entrò a cert loch, si en aquella carrera serà afollat o piyorat, sens colpa d'aquell qui-l menava, no és tengut d'aquell piyora ment ne d'aquell afollament. Mas si oltra aquell loch qui era assignat o posat entre-lls lo menarà e per cas d'aventura morrà, és-ne tengut. [4.15.14]

[530] Si alcú tindrà comanda d'altre, aquell qui la comanda tindrà no pusca retenir la comanda per deute que l'altre li deja ni per malefici ni per obligació ni per null altre contract, mas que tantost que la comanda volrà cobrar, la li sia tengut de retre.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.15.15]

[531] Si la cosa que prestada serà o comanada, serà retuda, afollada o piyorada a aquell qui la havia prestada o comanada, no és vist ni par que sia retuda entro que-l dan li sia esmenat. [4.15.16]

[532] L'ereu d'aquell qui pres comanda o préstet d'altre deu ésser tengut de retre aquella cosa que reebé en préstet o en comanda aquell de qui és hereu, per aquella part en la qual ell és hereu, si donchs per aventura no havia poder de restituir tota la cosa; car, là-donchs, deu ésser condempnat de tot en tot a tota aquella cosa a restituir. [4.15.17]

[533] Si lo meu servu o alguna cosa a obrar a tu presté, e aquell servu cahee de la altea de la obra, tu a qui yo-l présté no n'és tengut, si a aquella cosa-l te presté que en aquella altea obràs.

Mas si-l te presté que en pla obràs o feés obra, e tú lo fist obrar en alt, e d'aquella altea és caegut per colpa de tú, o d'altra manera per vellea de les pertxes o de les cordes car mal fossen ligades, lo dan que-l servu haurà pres aquí m'és tengut de retre tu a qui-l presté. [4.15.18]

[534] Aquell qui comanà o prestà alguna cosa a altre recobre la possessió e la propietat d'aquella cosa que li haurà prestada o comanada; car qui presta ni comana la sua cosa a altre no fa la cosa d'aquell, ço és, no dóna la senyoria de la cosa a aquell a cuy la presta o la comana. [4.15.19]

[535] Lo prestador no pot revocar la cosa que haurà prestada ni tolirà l'ús de la cosa qui haurà prestada entrò que·l temps e·l servii d'aquela cosa qui haurà prestada sia complit, si donchs lo prestador no ha encara en son poder la cosa la qual promès de prestar, car, là-donchs, bé se'n pot penedir.

En aquest fur enadex lo senyor rey, que là on diu que·l prestador se'n pusca penedir, si encara no la haurà liurada, que no s'entena en aqueles coses que són de comte o de pes o de mesura. [4.15.20]

[536] Si alcun hom prega a altre que li prest enap d'argent o altra cosa e li tramet per lo seu home metex e aquel misatge la pert per alguna ocasió, que sia perdut a aquella persona qui l'enviarà. E si aquell prest haurà reebut aquel qui l'ahurà demanat, e·l li tramet o·l li tornà per son misatge, e aquel misatge lo pert per alguna ocasió, sia perduda aquela cosa a aquel qui·l préstet haurà reebut.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [4.15.21]

[537] Quant, per encalç de robadors o de mals hòmens o per altre qualque-t plàcia cas d'aventura, les coses qui seran comanades en poder d'alcun periran e·s perdran en poder d'aquel a qui seran comanades, lo dan d'aquelles coses deu ésser d'aquel qui les comanà e no d'aquel ni de l'hereu d'aquell qui les pres en comanda. Cas d'aventura apellam foch, ruina, ço és, trebucança de cases o d'altres coses, naufrag, encalç de ladrons o d'enemichs. [4.15.22]

[538] Si aver en sach o en altra cosa clos, e segelat o no segellat, dementre que serà clos en sach o en altra cosa serà depositat o comanat en poder d'alcun, no·n pusca usar ni aemprar aquell a qui en aytal manera aquel aver serà comanat; que si o farà, sia tengut de furt. Emperò, si aquel aver qui serà comanat a ell li serà nombrat o comptat, pusca d'aquel usar e aemprar sens tot perill, ell reten, emperò, aytant d'aver a aquel qui·l li haurà comanat e d'aquela metexa moneda, can li serà demanada aquella comanda per aquel qui la li comanà. [4.15.23]

[539] Aquel qui haurà reebuda comanda d'altre, si no la restituirà sinó per sentència si·n serà condempnat, sia destret de restituir aquella comanda; e si bé la retrà, sia feít infamis. [4.15.24]

[540] Si dos hòmens seran dels quals la un de l'altre tindrà diners o altra cosa en comanda, la un a l'altre aquela cosa li haurà comanda, sens tot contrast, de mantinent restituesca, sí que no pusque ésser posada alguna compensació de la una comanda a l'altra comanda. E aquel qui primerament demanarà la comanda a l'altre que li haurà feita primerament, la restituesca; e aquel qui haurà cobrada la comanda, de mantinent restituesca a l'altre la comanda que d'ell tenia. [4.15.25]

[541] Tots los béns de aquel qui haurà presa la comanda són obligats per la comanda a restituir a aquel qui la haurà feyta, axí com si aquel qui pres la comanda los li aguéss espressament obligats. [4.15.26]

[542] Si aquel qui comanà aver o altra cosa morrà e haurà e lejarà un hereu o molts, dels quals cascú afermarà e dirà que és hereu de tots los béns del mort, aquel que haurà reebuda la comanda del mort la restituesca a aquel qui serà aparellat a ell donar segurtat e de guardar a ell de dan dels altres hereus.

E si cascú dels hereus serà aparellat de donar segurtat, a aquel hereu sia restituïda la comanda, donan segurtat qui primerament demanà que aquela comanda li fos retuda.

E si tots los hereus en semblantment vendran e cascú d'aquels dirà e demanarà que a ell sol la comanda sia restituïda e sia aparellat de donar segurtat, sia en elecció d'aquel qui tindrà la comanda a qual d'aquels hereus la volrrà retre, si doncs lo pare no haurà lexada aquela comanda specialment a un d'aquels hereus. [4.15.27]

[543] Si ladre o robador o malfeytor la cosa que haurà emblada o tolta a alcú comanarà, en neguna guisa aquel qui la comanda haurà presa no sia tengut de restituir aquela cosa a aquel ladre o al robador, o al malfeytor qui la li comanà, mas deu-la restituir al senyor de qui fo la cosa. [4.15.28]

[544] Si aver o altra cosa serà comanada a dos, contra cascun d'aquels pot ésser feyta demanda per recobrar aquella cosa que serà comanada; ne és deliurat ni absolt la un, si a l'altre ne serà feyta demanda.

Car gens per ço, car can aquel qui féu la comanda començà a fer demanda contra la un, l'altre no és deliurat ne absolt. Mas si la un ret la comanda, l'altre n'és absolt e deliurat. [4.15.29]

[545] Si aquels qui hauran reebudes comandes renunciaran a lurs béns o-s morran, o de lur terra s'absentaran, los béns d'aquels de mantinent sien venuts, per ço que del preu de lurs béns sia satisfeyt als creedors, als quals eren obligats e tenguts.

E primerament sia satisfeyt a aquels qui hauran feita comanda d'aver o d'altres coses ans que sia satisfeyt als altres creedors, ne és differència, ço és detriança, quals d'aquels qui feeren la comanda sia primer o derrer, mas a tots ensemps qui hauran feita la comanda sia satisfeyt dels béns d'aquel qui haurà reebuda la comanda.

E si-l preu dels béns d'aquel qui haurà reebuda la comanda no bastarà a tots aquells qui hauran feita la comanda, segons la quantitat que cascú haurà comanada, lo preu qui serà exit dels béns que seran venuts sia partit entre-lls per sou e per liura. [4.15.30]

[546] Si alcú comanarà aver a altra cosa a altre o l'altre per nom d'aquel, e aquel qui féu la comanda per sí o aquel qui la féu per nom d'aquel morrà, la comanda sia retuda a l'hereu d'aquell qui féu la comanda o a l'hereu d'aquel per nom de qui fo feyta la comanda; e no als hereus d'aquel qui féu la comanda per nom d'altri. [4.15.31]

[547] En les coses que seran prestades a altre, aytal diligència o cura ne deu haver aquel qui ha reebuda la comanda d'altre, la qual cascú qui fos molt diligent en les sues coses ha o és acostumat d'aver. Axí, emperò, que aquell qui reeb la comanda no sia tengut d'aquels cases d'aventura als quals no pot hom contrastar ne-s pot hom defendre, enaxí com són morts de servus, qui sens engan e sens colpa d'aquel venen, e aguayts

d'enemichs o encajç de robadors o naufrayg o foch o ruïna, ço és, enderrocament de cases o d'altres lochs. E si servus fugen qui no han acostumat que sien guardats.

Préstet és can alcú presta alguna cosa a altre solament a prou d'aquell qui la pren e no per loger que li'n sia donat ni promès; e per ço més és tengut a restitució can a son prou tant solament és prestada, e-l qual cas és utilitat e profit tant solament d'aquell qui pendrà la cosa aquella a préstet.

Comanda és can alcú comana alguna cosa a altre e que aquella cosa li estoig e li quart e aquell qui la pendrà no la aempre ne ús d'aquella cosa comanada. E per ço no és tengut sinó d'engan o de gran colpa, per la qual gran colpa d'aquell e per l'engan la cosa comanada serà perduda, e-l qual cas és tant solament utilitat e prou d'aquell qui féu la comanda.

Loguer és cant algun loga la sua cosa a altre per diners o per algun preu que li serà promès o donat, e-l qual cas és utilitat e prou d'aquell qui loga la cosa e d'aquell qui la pren a loger. [4.15.32]

[548] Si d'aquell aver qui fo comanat contan a alcú, aquell a qui fo comanat ne compra camps, vinyes o altres coses, aquell qui les compra d'aquell aver qui contan li fo comanat no és tengut de donar ni liurar aqueles coses a aquell qui li comanà aquell aver, si ell serà aparellat de retre aquell aver qui li serà comanat de mantinent que li sia demanat. [4.15.33]

[549] Quantesque vegades per rahó de alun contract aver o qualque altra cosa movent o no movent o semovent, per algun és demanada en pleit, no sia hoït lo demanador, si demana que la cosa que li sia demanada en juhii sia en poder d'algun posada o comanada; car covinent cosa és que aquell qui és demanat primeramente sia vençut en juhii per l'actor e sia destret puy a la paga a fer o a la cosa a restituir.

Emperò, si la persona de la qual cosa movent o semovent serà demanada sia al jutge sospitosa que fusca ab aquella cosa de què serà feyta demanda en pleit o en juhii sia posada o comanada en man d'alcú. [4.15.34]

[550] Si alcú serà demanat sobre algun camp o sobre altra cosa seent o sobre altra cosa qui leu e faça fruyts, e pendent e menan lo pleit principal o encara pendent e menan lo pleit de la appellació serà temor que-l posseïdor qui serà demanat d'aquella cosa malmeta e destruisca los fruyts de la cosa demanada, la cort coman los fruyts qui seran reebuts e preses de la cosa qui serà demanada après lo pleit començat a algun hom e leal tro que-l pleit damunt dit per dret sia determenat e fenit. [4.15.35]

[70] DE MANAMENT QUE ALCÚ FA A ALTRE PER SOS PLEITS A MANAR O PER ALTRES COSES A FER

[551] Quan algun dirà que per lo procurador lo qual ell havia establert en algun pleit seu a menar o en alguns altres feits que no seran ben procurats ne feits per aquell procurador, aquell qui-l féu procurador pot demanar aquell per dret d'aqueles coses que mal haurà feytes o procurades, e-l pleit o en les altres coses que li haurà menades a procurar o a fer. [4.16.1]

[552] Lo manament que alcú farà a altre que li men alcun pleit o li procur alguns negocis o afers seus és fenit e absolt per la mort d'aquel qui féu lo manament. Si la cosa, emperò, de què serà fait lo manament serà entegra, ço és, si-l pleit sobre-l qual haurà haüt manament que-l men no és encara començat o si-ls negocis o-ls afers que li són manats procurar no haurà encara començats d'aministrar.

Emperò, si aquel qui haurà reebut lo manament d'alcun pleit a menar o d'alcuna cosa a fer no sabrà la mort d'aquel qui li haurà fait lo manament e haurà feitas alcunes despeses après la mort d'aquel qui li féu lo manament e la cosa serà encara entegra, ço és, que-l pleit no serà encara començat ni-ls negocis o-ls afers no seran començats d'aministrar, pot recobrar aqueles despeses de l'hereu d'aquel qui féu lo manament. [4.16.2]

[553] Diligentment e curosament la fí del manament qui serà fait a alcú deu ésser guardada, ço és, que aquel qui haurà reebut lo manament no pas ultra la forma del manament que li serà feyt, car aquel qui fa lo manament que li és fait altra cosa fa que no li és manada. [4.16.3]

[554] Si al procurador meu o a alcun altre qui tindrà o haurà aver meu manaré que aquel aver meu a alcun de grat prest, si alguna cosa per aquel aver a prestar pendrà, aquela cosa deu a mí restituir e retre, jasia ço que yo li agués manat que aquel aver de grat prestàs. [4.16.4]

[555] La fermança o aquel qui reeb manament d'altre que per ell pac alguna cosa, si sens sentència paga aquella cosa en la qual fo fermança o per lo manament que havia reebut o pagà a altre, pot recobrar aquella cosa del deutor per qui o pagà o d'aquel per manament del qual o pagà, no contrastan can no fo condempnat en aquella cosa la qual pagà. [4.16.5]

[556] Enaxí com en volentat és d'altre reebre o no reebre manament que faça alcun negoci o alguna cosa per altre, enaxí és obs que faça aquel negoci o aquella cosa e la acab, de pus que n'haurà reebut lo manament. [4.16.6]

[557] Si alcú haurà fait procurador altre, enaxí com en la sua cosa pròpria e un altre volrà demanar més, aquel senyor qui féu lo procurador que aquel qui serà establít procurador, deim que pot demanar lo senyor, si serà pust just o pus onest e sabrà mils la veritat del fait que-l procurador.

En aquest fur adobà lo senyor rey que, sabuda la veritat del senyor del pleit per lo jutge, que pusca lo seu procurador menar son pleyt. [4.16.7]

[558] Aquel qui donarà o establirà en diverses temps dos procuradors, donam e feen lo derrer, és revocat lo primer. [4.16.8]

[559] Si dos hòmens contenen e pledejen sobre alguna cosa e serà jutjat que aquella cosa sia de la un, ensemps és jutjat que aquella cosa no és de l'altre. [4.16.10]

[560] Aquel qui féu o establí II procuradors de totes les sues coses generalment e cascun d'aquels procuradors era obligat en alguna cosa a aquel senyor qui·ls havia fets procuradors, la un a l'altre no pot demanar aquella cosa en què era obligat al senyor, si donchs no hac manament special del senyor qui·ls féu procuradors que pogués demanar aquella cosa. [4.16.11]

[561] Si alcú serà demanat sobre alguna cosa e aquel qui serà demanat establirà procurador per qualque rahó e aquel procurador serà absolt, aquella absolució profita al senyor qui l'haurà establí procurador. [4.16.12]

[562] Aquel qui establí procurador a son pleyt a defendre, no li és vedat que personalment no sia a son pleit, si ésser hi vol. [4.16.13]

[563] Menor de XX anys no pot ésser procurador. [4.16.14]

[564] Si molts seran ensemps procuradors donats e establits cascun per lo tot, la condició d'aquel procurador serà millor qui primerament comença de demanar alguna cosa de aquella procuració, ço és, que aquel serà procurador en aquella cosa que comença de demanar primerament e no los altres que són establits procuradors. [4.16.15]

[565] Procurador no pot ésser en pleit criminal, cor aquel qui vol altre acusar deu ésser present, mas en pleit civil pot ésser procurador establí. [4.16.16]

[71] DE COMPANYIA

[566] Tan longament dur la companyia aytant quant les parts consentiran e volrran que sia. [4.17.1]

[567] La companyia que serà feyta entre alguns dur e estia entrò aquell temps que entre·ls companyos seran enprès. [4.17.2]

[568] Los companyons de totes aqueles coses que guanyaran duran la companyia hajen la sua part; mas, emperò, si algun dels companyons haurà o guanyarà alguna cosa de ladronici o de malefici no pot ésser demanat per los altres companyons que aquella cosa venga en comú entre·ls, ne deu venir en companyia.

Cor aytal leigs guanys de ladronici o de malefici no deu ésser contat ne mes en companyia, e en aytal cosa de legea millor és la condició d'aquel qui posseex aquella cosa guanyada per legea que d'aquels qui la demanen que sia mesa en companyia e partida entre·ls. [4.17.3]

[72] EN QUAL GUISA COMPRA E VENDA SIA FEYTA

[569] Si vendes d'alcunes possessions seran feytes en altre loch en lo qual les possessions no seran, gens per açò no deuen ésser revocades e retractades. [4.18.1]

[570] Con lo tudor negunes coses movens o no movents dels béns del pubill, dementre que serà tudor no pusque comprar, atresí la muller d'aquel tudor res no pot comprar dels béns d'aquel pubill. [4.18.2]

[571] Lo fill no vena ne oblig negunes coses sues en les quals lo pare haja usufruyt, ço és, violari, sens consentiment del pare ne·l pare sens consentiment del fill. [4.18.3]

[572] Pus que·l comprador e·l venedor se seran avenguts del preu de la cosa venuda, jasia ço que sia lliurada o no e·l preu pagat o no, que la venda pas e que no se'n pusque penedir la un ne l'altre. E que haja loch aytambé de cosa moble com no moble, axí que feyta la venda que·l comprador haja la cosa comprada e·l venedor lo preu.

Aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [4.18.4]

[573] Si el deutor donarà al creador seu camp o altra cosa seent o moven o semovent en paga per cert deute que li deurà, aquell deutor li deu ésser tengut de evicció, per ço car aquela paga que serà donada en paga és semblant a compra. [4.18.5]

[574] Aquel que haurà alguna cosa de successió de pare o de mare o per altra successió, pusca vendre aquella cosa a qui·s volrà, tan bé a estrayns com a proïxmes, si que alcú de son parentesch no sia demanat. [4.18.6]

[575] Si alcú no per rahó de donació mas verament vinyes o altres possessions sus vené e·l preu no li fo contat ne donat, pot demanar lo preu que li·n fo promès, mas no les coses que haurà venudes. [4.18.7]

[576] Tot cambi que sia feyt per força o per paor, que no valla.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.18.8]

[577] Tudor negunes coses del pubill no pot comprar. Aquesta cosa metexa sia entesa de curador e de procurador e d'aquels qui aministren algunes coses o feits d'altre. [4.18.9]

[578] Si alcú haurà comprada alguna serva, o bèstia, o altres coses; e aquella serva, o bèstia o altres coses morran, o·s perdran en poder del venedor o s'afollaran sens sa colpa, per ço car és aparellat de liurar la cosa comprada al comprador, si li pagave lo preu, que lo venedor no li sia tengut d'aquella mort ne d'aquel affollament, mas que·l comprador li pach lo preu d'aquella cosa venuda.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.18.10]

[579] Los ribatges de la mar, qui·s tenrran ab lo camp que serà venut, no sien comptats en mesura ne en compte d'aquel camp venut, car no són de negú, mas per dret natural deuen servir a tots, axí com carreres públiques o camins públics. [4.18.11]

[580] Si alcú vendrà alguna cosa que serà d'altre e, après la venda feita, serà hereu del senyor de qui era aquella cosa que havia venuda, o en altra manera la senyoria d'aquella cosa que ell havia venuda, qui era d'altre, vench en son poder, deu ésser destret de complir la venda e de liurar la cosa venuda al comprador. [4.18.12]

[581] Lo perill de la cosa venuda pertayn e és del comprador, pus que la venda serà feyta enans que la cosa sia liurada al comprador, si sens triga o sens colpa del venedor qui aquella cosa era aparellat de liurar serà perida. E jasia ço que·l comprador no haja haüda la cosa, és destret de pagar lo preu al venedor. [4.18.13]

[582] Si alcú vendrà o en son testament lejarà o en altra manera alienarà son camp o altra possessió, en lo qual camp o possessió seran fruyts qui no seran cullits ne segats ne tallats ne arrancats, que aquels fruyts fossen del venedor. Per ço cor los fruyts qui són e·l camp o en altra possessió ans que sien cullits ne tallats ne segats ne arrancats són dits que són una part del camp o de la possessió. [4.18.14]

[583] En los contracts del pare la subscripció o·l fermament del fill no hi és ops ni hi és mester. [4.18.15]

[584] Si venda serà feita d'alcuna cosa entre algunes persones, jasia ço que fermança no y sia dada ne reebuda o la carta de la compra o de la venda no sia feita ne manada fer per lo venedor davant testimonis o la possessió de la cosa, que serà venuda no serà liurada corporalment o en altra manera, o·l preu no sia pagat, gens per açò no roman que la venda no sia acabada e ferma. E per ço lo venedor no·s pot penedir de la venda que haurà feita ne·l comprador no pot trencar ni desfer la compra que haurà feita. Car en contrats sol lo consentiment de les parts abasta, dementre, emperò, que per testimonis o per altres leals proves sia provat que aquella compra e aquella venda sia feyta; e axí aytambé en coses movens com no movens denegam que nengú no·s pusca penedir de la venda o de la compra que haurà feyta. Aquella cosa metexa sia dita e entesa que si venda serà feyta d'alcuna cosa e arres hi seran donades, que no se'n pusca penedir lo comprador ne·l venedor. [4.18.16]

[585] Aquels qui vendran cavalcadures o altres bèsties diguen manifestament quinya malaltia o quiny vici haurà la bèstia o la cavalcadura que serà venuda. [4.18.17]

[586] Tot hom qui vendrà a altre casa, cavayl o servu o biga mostran aquel qui vendrà al comprador la casa o la biga, si depuys hi troba negun engan lo comprador, que·l venedor no·n sia tengut, ne en cavall ne en servu ne en les coses aparexens. Mas si algun mal cubert haurà en lo cavall o en altra bèstia o en lo servu, e·l venedor no o haurà dit al comprador, sia tengut lo venedor de retre al comprador lo preu que n'haurà reebut e d'esmenar lo dan que n'haurà soffert, e que·l venedor cobre lo cavall o la bèstia o·l servu que haurà venut. E açò que deman lo comprador dins dos meses al venedor, e que prou lo comprador al venedor que aquel mal cubert havia la cosa comprada en poder del venedor. Si no, que no li'n sia tengut lo venedor d'aquí avant.

Aquest fur adobà e declarà e romançà lo senyor rey. [4.18.18]

[587] Si alguna venda serà feyta meyns de cert preu, que no valle.
Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [4.18.20]

[588] Si alcú la sua cosa saben o no saben comprarà, e açò sia cert, que no sia tengut de pagar lo preu.
En aquest fur enadex lo senyor rey, que si·l preu havia pagat, que·l puxa cobrar del venedor. [4.38.9]

[589] Aquel qui haurà alguna cosa moble o no moble o semovent comuna ab altre, ço és. no partida o partida pusque vendre la sua part a qui·s volrà o d'altra manera alienar liurament, si que no sia tengut de demanar a aquel ab qui haurà la cosa comuna.
[4.18.21]

[590] Si alcú comprarà d'altre alguna cosa en aytal manera que la cosa sia a ell venuda per aytal preu, per lo qual un hom qui serà nomenat e elet del comprador e del venedor dirà: «Volem que la venda que serà feyta sots aytal condició e forma que valle». Enaxí, emperò, que si aquel qui serà nomenat e elet que diga el preu dirà entre·ls cert preu, per lo qual la cosa sia venuda, la venda haja fermetat e·l preu sia pagat al venedor e la cosa sia liurada al comprador.

Emperò, si aquel qui serà nomenat e elet per lo comprador e per lo venedor que degués dir lo preu entre·ls, no o volrà fer o no porà dir ne posar entre·ls preu, per embargament de mort o de malaltia o d'altre embargament, establim e volem que aytal venda no haja neguna valor, axí com de venda en què negun preu no ha hagut establert ni dit.

E açò volem que haja loch can alcú volrà logar sots aytal forma casa o altra cosa. [4.18.22]

[591] Compra ne venda no pot ésser feita entre pare e fil, lo qual fill serà en poder del pare. [4.18.23]

[592] Si alcú venè alguna cosa a altre d'altre manera, aquella cosa no és del comprador, si·l preu d'aquella cosa no serà pagat al venedor o a ell no serà satisfet, ço és, que·l preu li sia assegurat a sa voluntat o si no se'n creurà en la fe del comprador d'aquell preu; e la·doncs és vist e par que·s creega en la fe del comprador, can la cosa venuda li liurà sens preu e sens altre assegurament. [4.18.24].

[593] Si

[594] Si alcú vendrà la sua casa, e·l venedor ne·l comprador no sabens serà cremada del tot o en la major partida o destruïda per alguna manera, aquella venda no valle. Mas si·l venedor sabia lo destruïment d'aquella casa o cases e no o sabia lo comprador, no valle. Emperò, si·l comprador o sabia del tot o en partida, valla aquella venda.

Aquest fur esplanà e mellorà lo senyor rey. [4.18.26]

[595] Si alcú vendrà forment o vi a altre e no·l li volrà liurar, és tengut de donar al comprador tot lo interès, lo qual és en aquella cosa, ço és, que si·l preu del forment o del vi serà cregut, tot aquell preu que serà cregut deu donar lo venedor al comprador; l'interessar, emperò, que és de fora la cosa, ó és, si·l comprador demana tot lo guaaayn que hagra feít d'aquel forment o d'aquell vi en mercadejan o en altra manera; si a ell fos liurat, no és tengut de donar lo venedor al comprador.

Aytal dret metex és en altres coses venudes, car de semblants coses I juhii e I dret deu ésser.

E de semblants cases a semblants cases deu hom enantar. [4.18.27]

[596] Si alcú vendrà a altre per algun cert preu fruits d'orts o de vinyes o de camps, presents o esdevenidors, no sia entès que haja venut lo delme ne la primícia ne·l senç o qualque altra certa part, la qual lo senyor deu pendre e·ls fruits per rahó de la covinença que fo posada e·l temps que la cosa fo donada a senç; ans lo comprador sia tengut de donar e pagar lo delme e la primícia e les altres coses damunt dites, e·l venedor no és tengut alcuna cosa de lexar ne de minvar del preu que li serà promès o que n'haurà reebut. [4.18.28]

[597] Prometem que nós null temps no revocarem les vendes o les penyores de les coses movens o no movens o semovens, per prechs ni per instància de negunes persones, ne encara de nostre plen poder, dementre, emperò, que seran feites segons les Costumes de la ciutat de València; ans per nós e·ls nostres aqueles farem estar fermes e segures per tots temps.

E farem los tenidors e·ls posseïdors d'aqueles vendes, e d'aqueles penyores contra otes persones possehir en pau.

E si algun rescrit o carta de nós contra açò a algun serà atorgat o donat, no haja valor ne fermetat. [4.18.29]

[598] Si la mare tua o·l marit teu o qualque altra persona lo teu camp, sens ta sabuderia o contra ta volentat, vené o en atra manera alienà, no valla la venda; mas la tua cosa pusques cobrar d'aquel qui la haurà comprada o de qualque alre qui la tenga, si que no·n sies tengut de retre lo preu lo qual aquí dóna lo comprador.

Emperò, si la venda serà feita per lo teu nom o no e aquella venda que fo feita agist per ferma o perdist la propietat de la cosa venuda per prescripció, poràs recobrar lo preu d'aquel venedor qui reebut l'aurà.

En aquest fur enadex lo senyor rey que pusca cobrar lo preu del comprador, si pagat no l'ha. [4.18.30]

[73] QUALS COSES NO DEUEN ÉSSER ALIENADES

[599] Si el marit vendrà o en altra manera obligarà la cosa dotal, que no haja valor. Si doncs la muller no o jura sens força que feita no li'n sia. E si axí o jura, haja valor. E si lo marit e la muller alienaran ensemps aquella cosa dotal meyns de sagrament d'ella, que aquella alienació no valla ne tinga dan a la muller, ans se pusque revocar.

Entenem, emperò, que és cosa dotal aytambé cosa moble com seent, la qual haurà aportada la muller al marit. Enaxí que, si aportà diners o coses movens per rahó d'exovar, que d'aqueles coses pusque lo marit fer a sa guisa, pusque assegurat o haurà a la muller. E tot ço que ell haurà li sia obligat per aquel exovar, axí com si havia aportades al marit coses seents.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.19.1]

[600] No val alienació que sia feyta de cosa de companyia o de cosa comuna sens volentat del companyó, sinó per la part d'aquel qui aquella cosa vené o alienà. [4.19.2]

[601] Si dos companyons hauran un sarrahí comú e la un d'aquels companyons volrà aquel sarrahí batejar o libertat o franquea donar, e l'altre companyó hi contradirà, d'on aquel qui volrà aquel batejar o franquea donar a aquel companyó qui contradirà sa part del preu que vallie aquel sarrahí en aquel dia que fo batejar o fo feyt franch. [4.19.3]

[602] Si dos companyons o més hauran alguna cosa comuna, e la un d'aquels la vendrà sens volentat e sens manament dels altres, axí que aquels vegem aquella cosa alienar e no y contradiran, és entès que aquels alienen aquella cosa; majorment si pendran part del preu d'aquella cosa alienada. On si aquella cosa que serà axí alienada serà vençuda, ço és, en dret guanyada per altre, aquels sien tenguts de evicció. e si aquels companyons qui veran la cosa alienar e no y contradiran, puy volrran aquella cosa demanar, no o pusquen fer. [4.19.4]

[603] Aquel qui en son testament o en altra derrera volentat lejarà a alguna esgleya o a loch religiós alguna possessió o entre vius donarà aquella possessió o heretat, sia venuda dins I mes après lo dia que'l testador serà mort e'l preu d'aquella heretat o d'aquella possessió sia donat a aquella esgleya o a aquel loch religiós, al qual lo testador la haurà lexada, levat lo loïsme, si la cosa serà tal que per altre sie tenguda a cenç.

Enadex lo senyor rey que les dites coses pusquen ésser alienades dins I ayn. [4.19.5]

[604] Establim per tots temps que entre vius o en derrera volentat no sia lexada ne donada ne venuda ne empenyorada ne en altra manera alienada alguna possessió, o heretat o cases o orts a lochs religioses o a clergues. Ne alcun no pos sobre alguns béns seus cenç o tribut o certa part de fruits o de servii que aquel sia donat o assignat a esgleya o a loch religiós, enaxí com alguns fan o dien: «Aytal esgléya haja per tots temps cascun ayn II solidos o semblant, en les mies cases o en l'ort o en la mia possessió»; e axí aquella cosa entre sempre en la senyoria dels clergues o dels religioses. On volem que aytals coses null temps no hagen valor.

Enadex e mellora lo senyor rey que tot hom pusca assignat e lejar, sobre sos béns seents en son testament o en sa derrera volentat, capellania o aniversari o lãntea o qualque cosa se volrà que sia donada per sa ànima de ayn en ayn a esgleya o a loch religiós, enaxí, emperò, que les dites coses romanguen ab sa cargua. [4.19.6]

[605] Establim per tots temps que alguns béns seents, heretats, cases o altres possessions de clergues no pusquen ésser donades per negun temps, ne per altra manera alienades, ne per alcun dret, ne per alcuna manera, ne per alcuna condició pusquen ésser transportades a persones eclesiàstiques o a clergues; enans tota aytal donació o qualque sia altra alienació per tots temps sia vana e no haja valor. [4.19.7]

[606] Los cavallers alcunes cases, orths, vinyes, possessions o altres heretats o lochs o alqueries o castels o fortalees o viles, a clergues o a persones religioses no venen ne d'altrament alienen; ni·ls ciutadans no venen ni d'altra manera alienen alcunes de les davant dites coses a cavallers o a clergues ne a persones religioses; ne·ls clergues no venen ne d'altrament alienen alcuna d'aquestes coses damunt dites a cavallers ne a clergues ne a persones religioses, no contrastan alcun privilegi ne indulgència per nós feyta. [4.19.8]

[607] Fem fur nou que·ls cavallers pusquen lezar per lur ànima e vendre e scambiar e donar lurs heretats a clergues seglars e a persones religioses. No atorgam, emperò, ne volem que aqueles heretats o aqueles coses, que tinguen per nós los cavallers a cert servii o a tribut o sots certes condicions, que les pusquen donar ne vendre ne lezar ne escambiar en nenguna manera sens nostra voluntat a clergues seglars ne a persones religioses. [4.19.9]

[608] Encara fem fur nou que·ls cavallers pusquen vendre e alienar e lezar en sa derrera voluntat a qui·s volrran, levades aquelles heretats e aqueles coses que tenen per nós sots certes condicions; mas les vendes e les compres que·ls cavallers han feytes ne faran d'aquí a devant als hòmens de les viles, que·ls cavallers les pusquen comprar si aquels qui les han les volrran vendre, e aquelles hagen franques, axí com d'abans havien; e açò que han comprat ni escambiat del realench, ne han haüt per altra justa rahó tro al dia d'uy, que o hagen franch. E açò sia entès de aquels qui volrran atorgar e usar dels nostres furs, e metre en aquela quantitat que nós haurem per lo trebayl dels furs a millorar e esmenar e a confermar. [4.19.10]

[609] Fem fur nou que·ls cavallers pusquem escambiar lur heretats ab les altres heretats dels hòmens de les viles; e aqueles que reebren, que les hagen franques, axí com les altrs lurs, e que pusquen compra cases a lur estar propri, mas no·n pusquem tantes comprar que n'hajen renda. [4.19.11]

[610] Lo camp qui serà donat al marit en exovar, lo marit no·l pusque vendre, ne alienar contra volentat de sa muller, jasia ço que a ell sia donat per rahó d'exovar. Per ço que la fragilitat de les fembres no torn, ne sia girada en dan, ne en pijorament de lurs coses. [4.19.28]

[611] Lo creedor pot alienar e vendre la penyora, pus haja dia sabut ab lo deutor que la li traga passat lo dia, si covinença li haurà feita lo deutor que a dia cert lo pach e traga la penyora; e açò pusque fer a X dies passat part lo terme de la paga.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey. [4.19.29]

[612] Lo pubill, ne la pubilla no poden alienar alcuna cosa sens aucturitat del tudor; e per ço si presten diners o altra cosa sens aucturitat del tudor a alcú, aquel qui pendrà aquel préstet per rahó daquel contract no és obligat, car aquel aver qui serà prestat no és feït ne passa en senyoria d'aquel qui-l pren. E per ço los pubills poden demanar aquell aver que hauran prestat. [4.19.30]

[613] Totes coses poden ésser donades a pubill o a pubilla sens aucturitat de lur tudor. [4.19.31]

[74] PER QUAL RAHÓ SE DEU NE-S POT VENDA DESFER NI TRENCHAR

[614] Si el pare teu o alcú, destret per força, vené casa o altra cosa, aquella venda no és ferma ne deu haver valor. [4.20.1]

[615] La-donchs és entès que la cosa és venuda per menor preu, quant la meytat del just preu no és pagada. E per ço si alcú venè cosa per meyns de la meytat del just preu que valia, dreturera cosa és que aquel qui haurà venuda la cosa, reta lo preu al comprador e recobre la cosa, si donchs lo comprador no li volrà complir ço que li falirà del just preu. [4.20.2]

[616] Lo venedor és là-doncs enganat oltra la meytat del just preu, can la cosa ue valia XX solidos donà per IX solidos. E-l comprador és là-donchs enganat oltra la meytat del just preu, quant comprà cosa que valia X solidos per XVI solidos. [4.20.3]

[617] Si null hom vene cosa que sia en la miyania de la meytat del just preu, pus no pas engan de meytat de just preu, que aquella venda valla e no-s pusca per neguna manera revocar. [4.20.4]

[618] La cosa és dita que és venuda là-donchs de menor preu quant la meytat del just preu que aquela cosa valia e-l temps que fo venuda, no fo pagat; per què venda que sia axí feyta pot ésser desfeita en tro a III ayns que sien comptats del dia aenant que la venda fo feta. Enaxí, emperò, que-l preu sia aesmat al temps o al dia que la venda d'aquela cosa fon feita. [4.20.5]

[619] Si null hom dóna a alcú la sua cosa a loger o dóna a ell la sua cosa per rahó de posa o que la li defenesca o que la li dón per rahó de cambi, o que la li dó a sens, o la li dó a certa part de fruyts, ja fos que més ne trobàs la dobla o pus, que no-s desfaça, ans haja fermetat; e açò s'entena e-s seguesca aytambé d'aquell qui o pendrà com d'aquel qui o donarà.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.20.6]

[75] DE LES FIRES E DELS MERCATS

[620] Les fires sien feytes per tots temps e·l loc on lo mercat és feyt, e començen e duren de les kalendes d'agost entrò en la festa de sancta Maria d'agost, e qualque sia que vendrà a aquestes fires sia salvu e segur en vinen e·n estan e·n retornan, si donchs no haurà fait homicidi en la ciutat o e·l terme de la ciutat. Ne·l venedor no sia tengut de donar fermança de salvetat de les coses les quals aquí vendrà; ne alcú pusque ésser demanat per crim ne per malefici que en altre loch haja fait, sinó per aquel que en les fireshaurà fait. Ne negun deutor o fermança no pusque ésser demanat aquí per deute o per fermança que haja feyta en altre loch, sinó per aquel deute o per aquella fermança que haurà feyta en les fires. E si alcú en les fires ferrà de pera o de coltell o de puny o d'altres coses, sofrirà la pena que és posada en lo fur de València.

En aquest fur adobà e mellorà lo senyor rey. [4.21.1]

[621] Donam que sia fait mercat cascuna setmana el dia del diyous, del loch en què són edificats los bayns ça enrre sarrahineschs ves la porta que és appellada Bebalayn, ves la céquia qui va a Ruçafa, drete via entro a l'esgleya de sent Johan, e entro a les cases dels frares dels catius, e entrò al vall de la ciuat, e entrò al pont de la Buatela; entre les quals affrontacions no sien feites null temps cases per alcú, ne orts, ne bastiments, ne hedificis, mas tots temps romanga franch e comú a tots; e negú no haja aquí cert loch, mas, axí com és enclòs en les dites afrontacions, tots los habitants e·ls estrayns hajen franch e liure, sens tot servici, cenç, tribut e tota altra servitut que·s feés d'an en an o per tots temps. [4.21.2]

[76] DE LES COSES LOGADES O DE AQUELES QUE SÓN PRESES A LOGER

[622] Si alcú logarà cases o alra cosa a altre entrò a cert temps, no és vedat a aquel qui les haurà preses a loger que no les loch a altre entrò a aquel temps que les havia logades, si donchs entre·ls no haurà covinença que no o pogués fer. [4.22.1]

[623] Certa cosa és que, si alcú logarà alguna cosa d'altre, e aquela cosa serà logada per tots temps o a cert temps, que l'ereu d'aquel qui la haurà logada la deu tenir axí com aquel qui la havia logada la devia tenir, e en aqueles coses en que era tengut aquel qui la havia logada sia tengut l'ereu d'ell. [4.22.2]

[624] Aquel qui logà la cosa que no era sua, mas era d'aquel qui la prenia a loger, passe la senyoria a aquel qui la reebia en loguer, mas lo contract, ó és, lo fait del loger, no vall res per dret. [4.22.3]

[625] Aquel qui logarà a altres ses cases per a cert temps, deu·lo lexar estar en aqueles cases per aquel temps, si doncs la justícia de la vila no·l destrenyie de vendre aqueles cases per rahó de deute que degués o per altra guisa, o que les cases en què el senyor està, qui les altres cases sues haurà logades, no eran cahüdes o cremades o en guisa affollades que estar no y pogués covinentment o estant aquel qui les haurà logades en aqueles cases hi vingués tal cosa per què les cases s'afollassen en guisa que les cases ne valguessen molt meyns. E en aquell cas, volem que les pusque adobar aquel de qui

les cases seran; e aytantost que adobades sien les cases, que hi puxa tornar aquell qui les haurà logades e estar en aqueles per lo temps que logades les havia, si tornar hi vol e fer lo compliment del temps que falit li haurà, dementre s'adobaran e que li ho leu del loger. E si·l senyor de les cases les volia acensar o vendre dins lo temps que logades les haurà, que o pusque fer. Salvu, emperò, a aquel qui logades les haurà lo temps per lo qual hi deurà estar. E si per cativitat o pobrea les havia a vendre, que o pusca fer. E aquel qui logades les haurà, n'isque e no sia tengut de pagar lo loguer, sinó lo temps que estat hi caurà.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [4.22.4]

[626] Si alcú pendrà casa a loger d'altre o altra cosa seent, entro a cert temps e ans del temps que y devia estar la volrrà lexar, pach lo loger de tot aquel temps; e aquel qui la havia logada que y pogués estar pusca-la logar a altres persones que no sien tafurs ni jugadors, ni ladres ne putaners ne alcavots, si·s vol tro a aquel temps que ell hi podia estar. Açò, però, servat e esguardat que, fenit e passat lo temps entro que ell hi devia estar, que rede les cases o coses que no sien piyorades al senyor qui les havia logades. E si seran piyorades per colpa d'ell o d'aquel a qui les loga, esmén lo piyoramant a conexença de bons hòmens. [4.22.5]

[627] Totes coses, les quals aquel qui haurà cases preses a loguer metrà o farà metre en les cases que haurà logades, són obligades al senyor de les cases per lo loger de les cases e poden ésser penyorades a aquel qui haurà logades les cases sens cort e sens saig. [4.22.6]

[628] Aquell qui loga a altre ses obres per cert loger, ço és, que li promès alguna cosa a fer per cert loger entrò a cert temps, deu haver e pendre lo loger de tot lo temps, si doncs per ell no estech que ço que li promès a fer no li fo feit. [4.22.7]

[629] Aquel qui pren loger per guardar alguna cosa, lo perill d'aquella cosa, ço és, lo dan, deu donar aquel qui reebé aquella cosa en guarda per loger. [4.22.8]

[630] Si null hom ten son catiu solt, que no·l guardarà, si·s perdie en poder d'aquel qui l'haurà logat, no·n sia tengut; que, pus lo senyor no·l guarda, no li és tengut aquell qui·l logarà que·l li guart. E si el catiu, que no seria solt e l'hauria hom a guardar, morie o prenia null dan per sa colpe metexa e no per colpa d'aquel qui l'haurà logat, no·n sia tengut. E si eren dos catius o més, d'un senyor o de més, e·s barallaven ne·s fahien mal los uns als altres, que no·n sia tengut aquel qui·ls logarà. Mas és tengut de partir aquella baralla si fer o pot. E si negú ab lo carceller d'aquel de qui seran los catius, e qui anàs ab ells, los logava per fer alguna obra e·s perden, no·n sia tengut lo senyor d'aquella obra; mas per altres maneres és tengut d'esmenar los catius aquel qui·ls logarà, si·s perden o altre mal prenien, per aytant quant jurarà aquel de qui seran los catius; açò entès que la justícia del logar hi pusque tatxar. E açò metex entenem en bèsties logades e en altres coses movents.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.22.9]

[631] Aquel qui vendrà cosa que haurà presa a loger o que li serà prestada o comanada sens volentat del senyor, restituesca al senyor de qui aquella cosa era, lo preu de la cosa venuda en doble. [4.22.10]

[77] DE DRET DE COSA QUE SERÀ DONADA A CENÇ

[632] Vedam, sots pena de les persones, que alcun hom del regne de València no regonega cases, orths, honors, castels, viles, alqueries, o alcuna altra cosa del regne de València tener per alcun altre senyor o príncep; enaxí com seria si alcun ric hom, o cavaller, o ciutadà, regonexia tenir alcuna de les davant dites coses per lo rey de Castela, o per lo bisbe de València, o per alcun altre hom ecclesiàstic o seglar. [4.23.1]

[633] Aquel qui retindrà lo cenç per IIII ayns que devia fer per rahó d'alcuna cosa, perde aquella cosa per què fahie lo cenç, jasia ço que lo senyor d'aquella cosa no demanarà lo cens enfre los damunt dits IIII ayns, e pach tot lo cens del temps que serà passat; e-l senyor pusque retenir aquella cosa, o altre establir, o en altra manera alienar. [4.23.2]

[634] Si alcú tendrà per altre alcuna cosa a cens o a certa part de fruyts o de servii o de tribut, e vendrà aquella cosa, lo senyor per lo qual aquella cosa se tendrà haja per loÿsme la deena part de preu d'aquella cosa que serà venuda d'aquel qui la vené. Emperò, si specialment enpenyorarà aquella cosa, haja la vintena part de la quantitat per què la metrà penyora. [4.23.3]

[635] Establim per tots temps que per morabatí o mazmodina o besant, o per aur o per argent censals, qui són o seran establits de donar en les cartes censals, neguna cosa més ne menys no sie donada ni presa per alcuna rahó o ocasió, sinó segons que morabatí o mazmodina o besant o aur o argent, servada la lig e el pes d'aquels, valrrà en les taules dels cambiadors cascun an e-l dia que serà assignat e posat a pagar aquel censal. E açò per tots temps establim que valle e que sia observat tam bé en nós e en tots los nostres successors com en tots e sengles cavallers, ciutadans, clergues, religioses, órdenes e altres de qualque condició seran, presents e esdevenidors, en la ciutat e en tot lo regne de València. [4.23.5]

[636] Aquels qui tendran alcunes coses a cens de cavallers o de clergues o de religioses, no sien jutjats d'altrament en los pleits los quals hauran ab lurs senyors sobre les coses que tendran a cens per ells o per qualque manera los senyors se clamaran d'ells, o ells dels senyors, sinó segons les Costumes escrites de la ciutat de València. [4.23.7]

[637] Si aquel qui tendrà alcuna cosa a cens per altre volrrà pagar al senyor de la cosa acensada lo cens o-l tribut que li deurà fer cascun an per IIII ans justats o per més, lo senyor deu reebre aquella paga e no la deu rebujar, per ço que per cas de absència del senyor, o per perea, o per negligència d'aquel qui deu fer lo cens no pusque ésser gitat de la cosa que tendrà a cens. [4.23.]

[638] Si a alcú e a sos fills mascles serà donada e atorgada alguna cosa a cens, si la un d'aquels fils se morrà sens infants ledesmes, la part d'aquel qui serà mort torn al frare o als frares seus, e no és obs que·l senyor lo meta en possessió d'aquela part. [4.23.9]

[639] Axí com les coses que són meses e atorgades en la cosa logada són obligades al senyor d'aquela cosa e poden ésser retengudes per lo loger e per lo piyorament de la cosa logada, enaxí los fruyts e les rendes e·ls esdeveniments e·ls esplets qui no seran o seran cullits e estaran e seran en la cosa acensada o en altre loch són obligats al senyor qui donà la cosa a cens; e aquell senyor les pot pendre e retenir per sa pròpia aucturitat a pagar si metex lo cens o·l tribut que serà degut e encara per lo dan e per lo piyorament que·l censater haurà feït en aquella cosa que tenia a cens. [4.23.10]

[640] No prenem ni devem pendre ne haver d'alcuns béns movents o seents d'alcun hom de la ciutat o del regne, fadiga, loïsmo o cens, sinó tan solament d'aqueles coses que seran donades per nós a çens o a certa part de fruyts o a ttribut o a servii annual. [4.23.11]

[641] Aquel qui tindrà alguna cosa a cens per altre e aquel puyt darà aquella cosa a altre a cens ab volentat del primer senyor, e aquel la darà a altre, e axí serà donada a molts d'un a altre, qualque d'aquels la volrà vendre, enpeyorar o alienar lo primer senyor, deu ésser demanat que ferm e atorch la venda o la empeyoració o la alienació; e axí lo primer senyor haja la fadiga e tot lo loïsmo. [4.23.12]

[642] Si aquel qui és senyor de alguna honor empararà la honor al seu home per fadiga de dret o cens o d'alguna part que farà de la honor que té o per rahó d'altre servii que faça per la honor que té o com no l'aurà axí com decha la terra que per ell té, e aquest amparament trencarà o la honor per açò desempararà, do X solidos per cascuna vegada que l'emparament trencarà al senyor de la honor. [4.23.13]

[643] Lo senyor de la cosa que haurà donada a cens o que haurà logada, pusque penyorar e destrènyer aquel a qui la cosa haurà donada a cens o a qui la haurà logada que pac lo cens o·l tribut o·l loguer o·l servii que deu fer a cascun an per rahó de la cosa que tenrà a acens o de la cosa que haurà logada, sens saig e sens cort, e pusque tancar sens ells les portes de les cases e emparar les heretats e les cases e qualque altra cosa que tingue a cens o a loger per ell, e encara tots los fruits e qualque altra cosa haurà reebuda o podrà ésser reebuda per aquel qui tenrà la cosa a cens, o qui la haurà logada o per altre, per nom d'aquell, d'aquela cosa que serà donada a cens o serà logada. [4.23.14]

[644] Si alcú tindrà possessió per altre a cens o a certa part de fruits o de servii e serà feït clam per aquel qui dóna a cens o a certa part de fruyts o de servii d'aquel qui la té o d'altre, ferm en poder del primer senyor de la cosa, per qui són tengudes les possessions e faça dret en poder d'aquel senyor primer de la cosa, e el pleit sia enantat, axí que sia fermat primerament de dret per V solidos e per lo creximent. [4.23.15]

[645] Si per aventura s'esdevenrà que entre·l senyor qui haurà dat a altre alguna cosa a cens e aquel qui la haurà reebuda serà pleit, o entre aquel qui haurà reebuda la cosa a cens de aquel qui la havia reebuda que a cens, e axí d'un en altre entrò sus al derrer que la tindrà, a cens serà pleit ab lo primer senyor qui donà la cosa a censo entre aquels qui tenrran la cosa acensada serà pleit d'aquella cosa acensada, tota hora deja ésser menat aquel pleit en poder del primer senyor e deja ésser determenat axí com deu. Car aytal jurisdicció deu éssersalva al primer senyor, axí com loïsme e fadiga. [4.23.16]

[646] Cascú pot leixar terra, casa, obrador e qualque altre loch que per altre tingue a cens o a certa part de fruyts o de servii o de tributs, mas lo cens tot del temps qui és passat pach, e del dan que haurà feït o dat en la heretat o en la casa o en qualque altre loch que per lo senyor tingue sia tengut en poder del senyor de la cosa respondre e fer compliment de dret; e·l senyor don·li jutge qui no sia sospitós. E si·l senyor agreujarà ell a tort, enaxí que·s sinta agreujat del juhii, no·s pusque a nós ne a la cort de la ciutat appel·lar, mas lo senyor assigne a ell jutge e·l pleit de totes les appel·lacions. Aquela cosa metexa sia observada en qualque cosa que sia donada a certa part de fruyts, o de tribut o de servii. [4.23.17]

[647] Si alguna cosa per al·luvió, ço és per acreixement d'aygua, lo censater de la cosa que li serà donada a cens perdrà, per aquella part la qual perdrà, lo loger e·l cens que deu fer li sia mirvat; si, emperò, per lo creximent d'aquela aygua serà feït ajustament o creximent a aquella terra acensada o donada a certa part de fruits o a tribut, per aquel ajustament o acreixement dó més de cens o de tribut o de fruyts; e tots temps aquel creximent sia sots lo dret e la fadiga, el loïsme e la senyoria del senyor de la dita cosa, e aquell dret haja en aquel creximent lo qual en la cosa la qual donà a cens al damunt dit censater.

E aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.23.20]

[648] Si el censater morrà e leixarà molts hereus e la un o alcun d'aquells hereus no pagaran lo cens o·l loger o·l tribut dins IIII ans, tots poden ésser gitats de la cosa censada. Si, emperò, ha un d'aquells hereus pagarà lo cens o·l loger o·l tribut, la paga d'aquell deliure a absolvu los altres e·ls escuse. [4.23.21]

[649] Lo senyor de la cosa acensada no és tengut de reebre ne de pendre paga de cens o de loger o de tribut, sinó de aquella manera o d'aquela natura que serà dit e convengut entre·l senyor e aquel censater en aquel temps que donà la cosa a cens o a loger. [4.23.22]

[650] Si alcú tindrà cosa a cens e perdrà la possessió d'aquela cosa, pusque aquella cosa demanar a cascú qui la posseesca, e encara al senyor de la cosa, si aquel pagà lo cens o li presentà la paga en guisa que no romàs per ell dins IIII ans, jasia ço que aquel censater no posseesca la cosa.

En aquest fur mellorà e enadí lo senyor rey. [4.23.23]

[651] Si lo censater e·l dia que deva pagar lo cens o·l loguer pagarà al senyor lo cens o·l loguer e li retrà la carta del censal, en aquell dia metex pot lexar la cosa que li serà donada a cens; en altra manera no pot lexar aquella cosa. [4.23.24]

[652] Lo censater no pot vendre ne donar ne en altra manera alienar, la cosa que li serà donada a cens sens voluntat del senyor de la cosa, ne pot aquella cosa a altre establir que més ne prena o menys, car en censals o en alienacions de censals lo senyor de la cosa tots temps ne deu ésser demanat e·l seu consentiment de tot en tot hi deu ésser. [4.23.25]

[653] Los senyors de la cosa acensada, jasia ço que en la carta del censal no posaran fadiga, jens per açò no roman que no hagen fadiga de XXX dies, si doncs expressament no la defeniran o no la lexaran en la carta del censal o no posaran fadiga de major temps o de menor en aquel contract que serà feit entre·ls senyors, e·ls censaters, car en totes coses de les quals és feit cens, o tribut o certa part de fruits o de servii, és entesa, si bé no fos dit expressament senyoria, fadiga, loïsmo e tot altre dret de censal, si doncs espresament los senyors de les coses acensades no o difeniran o no o lexaran. [4.23.28]

[654] Si aquel qui tenrà alguna cosa o alguna possessió per altre, elegirà altre senyor en aquella cosa o en aquella possessió sens voluntat e sens consentiment del senyor, sinó aquel per lo qual la tindrà, perda la dita cosa o la dita possessió, e que sia del senyor qui la havia acensada. [4.23.30]

[655] Si·l censater vendrà, establirà, donarà o en altra manera alienarà sens voluntat e sens consentiment del senyor de la cosa que li serà donada a cens, no valle ne tinga aquella alienació, enans lo senyor, la cosa que haurà donada a cens recobre e pusque aquella donar a altre o establir. [4.23.31]

[656] Si aquel qui haurà presa alguna cosa a cens la volrà vendre, lo senyor d'aquella cosa la pot retenir per aytant de preu com altre hi donarà. E pot donar aquella cosa o en altra manera atorgar a altre, si, emperò, retindrà aquella cosa dins los dies assignats e establits a la fadiga. [4.23.32]

[657] Si alcú tindrà alguna cosa a cens per alguns enyor, o a certa part de fruyts o de guany, e puy sobre aquella part certa dels fruyts o del guany o del cens farà altra covinença ab lo senyor que li haurà donada la cosa a cens o a certa part de fruyts o de guany, mudan o en altra manera nomenan la forma o la manera d'aquella cosa damunt dita que és donada a cens en altra guisa, si puy aquel censater volrà renunciar a la segona covinença o transmutació e volrà retenir la cosa donada a cens o a certa part de fruits o de guany, segons la forma de la primera covinença, no ho pusque fer sens voluntat del senyor qui haurà donada aquella cosa a cens. Ne haja licència aquel censater de variar que no tinga la segona covinença; ans si no plau al censater la II covinença ne la volrà seguir, perda de tot en tot lo dret que havia en aquella cosa que li era donada a cens, o a certa part de fruits o de guany, e torn per tots temps al senyor de la cosa qui la li havia donada sots la forma damunt dita. [4.23.3]

[658] Si per lo prelat de l'esgleya o per altra persona de loch religiós coses seents seran donades a alcú a cens o a certa part de fruyts, que cascun an ne deje dar, o encara en concambi per aytant espay de terra o de hedifici o de rendes censals quant serà entre·ls dit e posat e avengut, o per rendes que vallen aqueles rendes, les quals los uns daran per los altres, aytals contracts hajen per tots temps perdurable fermetat, no contrastan alcun dret civil o ecclesiàstich. [4.23.34]

[659] Si alcuna cosa serà donada a cens per alcun senyor a altre, e·l senyor darà a violari o usufruyt aquela cosa que hom tenrrà per ell a cens, aquell qui tenrrà aquela cosa a usufruyt o a violari, no deu fermar en les vendes ne en les alienacions de aquela cosa acensada feites, ne hi deu haver fadiga ne loÿsme. E jasia ço que·l censater o aquel que deurà fer lo tribut per alcun cas o manera perdrà la cosa que li serà donada a cens, aquel o aquels qui hauran l'usufruyt o·l violari en la cosa acensada, no pusquen donar ne atorgar aquella cosa a altres a cens ne a loguer, si doncs lo senyor de la cosa no ho haurà atorgat expressament e nomenadament a aquel qui haurà l'usufruyt o el violari en aquella cosa; mas aquel qui haurà l'usufruyt o·l violari, o·l procurador d'aquel poran emparar aquella cosa acensada, si no·ls serà pagat lo cens d'aquela cosa en què hauran l'usufruyt o·l violari., e pusquen demanar e haver la pena de l'emparament que ells hauran feyt, si·ls serà trencat. [4.23.37]

[660] Si el censater cessarà per IIII ans que no pagarà lo cens o·l tribut de la cosa que tendrà a cens, lo senyor de la cosa lo pot gitar de la cosa acensada, jasia ço que la cosa acensada vagarà o jaurà erma e despoblada per qualque manera. Mas, emperò si·l senyor rebujarà pendre la paga del cens o del tribut, la qual lo censater li volia fer o la li presentà de fer, o s'absentarà o·s desarà per ço que la paga del cens no li pusque ésser feyta ne oferta, per ço que aquels IIII ans passen, aquel censater coman lo damunt dit cens a alcun bon hom, davant testimonis, per ço que no haja temor de perdra la cosa acensada. [4.23.38]

[661] Si alcú en la ciutat o en altre loch del terme de València, en son testament o en sa derrera volentat lejarà o donarà a alcú cosa censal o alcuna cosa de què sia donat a cert tribut o cert cens o cert servii o certa part de fruits, o de rendes, o algun loguer, o si fembra quant pendrà marit donarà al seu marit alcuna cosa de les damunt dites coses, o si·l pare o la mare o abdós ensemps, o·l tudor del pubill o de la pubilla, alogan en matrimoni los fils o les filles, pubills o pubilles, donaran a alcú en exovar o en esposalici alcuna cosa censal que per altre tinga, o alcuna de les damunt dites coses per cert preu estimades o preades, no sien tenguts al senyor de la cosa o a alcun altre fer fadiga ne donar d'aquí loÿsme.

En aquest fur enadí lo senyor rey que sia entès en tots altres matrimonis que·s fassen entre altres persones, e en testaments e en derrereres voluntats. [4.23.41]

[662] Si aquell qui tenrrà a cens alcuna cosa per altre cessarà a donar e a pagar lo cens o·l tribut o la certa part de fruyts o de servii o de rendes que deja fer que aquella cosa que tenrrà, e·l senyor de la cosa empararà aquella cosa e la cosa que donada haurà a cens no valrà tant quant serà lo cens que serà degut al senyor, aquel qui tendrrà aquella

cosa a cens sia destret de vendre aquella cosa per pagar lo tribut o·l cens o les altres coses per les quals lo censater era tengut al senyor per aquella cosa acensada. E si del preu de la cosa acensada que serà venuda lo senyor de la cosa no porà lo seu deute o·l dan que serà donat en la cosa acensada haver ne conseguir plenerament, lo censater sia tengut e destret de restituir al senyor dels altres béns seus, jasia ço que aquels béns no tinga per ell ço que li'n falirà. [4.23.42]

[663] Si alcú comprarà camp o altra cosa que serà donada a alcú a cens o en altra manera la haurà d'aquel a qui fon donada a cens, lo qual censater havia cessat de pagar lo cens, o·l tribut o qualque altre servii que devia fer al senyor cascun an, per aquella cosa que li havia donada a cens, pusque lo senyor tot lo cens, o·l tribut en lo qual lo davant dit cesater qui vené la cosa acensada cessà de pagar, recobrar del comprador e no tinga dan al senyor, per ço car fermà la carta de la venda que no pusque demanar lo cens. E·l comprador recobre del venedor qualque cosa ell haurà pagada al senyor, car aquel venedor havia cessat de pagar lo cens o·l tribut.

Aquela metexa cosa sia feita en tot altre succehidor de cosa que serà donada a cens o a certa part de fruyts o de servii. [4.23.43]

[664] Si algú dóna alcuna cosa a cens a altre, e aquel qui la cosa reebrà no pagarà lo cens al senyor, e altre qui no tindrà aquella cosa li pagarà lo cens, per aquella paga no guaayn aquella cosa, ans la haja aquell a qui primer era donada.

Aquest fur esplanà e mellorà lo senyor rey. [4.23.45]

[665] El dia e·l qual lo censater denunciarà a son senyor que vol vendre o empeyorar o alienar en qualque manera la cosa la qual tenrà per ell, en aquel dia començen córrer los dies dela fadiga, los quals lo senyor ha en aquella cosa. [4.23.46]

[666] Lo censater o aquel qui tenrà per lo senyor alcuna cosa a cert cens o a certa part de fruits o de servii, és tengut de tenir la cosa aparellada e condreta; e aquella, si pot, segons natura e l'estament d'aquela cosa, mellorar jasia ço que no sia contengut en la carta de l'acapte. [4.23.47]

[667] Aquell qui haurà a.ssi e als seus la cosa a cens per tots temps, deïm que o pusque, ab tots melloraments que feits hi haurà, dar per rahó de matrimoni o lexar en son testament o en sa derrera volentat a qui·s volrà, exceptats cavallers e clergues e órden. E si aquella cosa no haurà per tots temps e/o haurà en sa vida o a temps sabut, que·ls melloraments aquels tornen al senyor per qui·s tenrà aquella cosa.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [4.23.48]

[668] Lo senyor qui haurà donada alcuna cosa a cens o a tribut a altre, no és tengut de demanar a ell que li pach lo cens o·l tribut que li deu fer per aquella cosa que li donà a cens o a tribut, car lo dia que és establít e possat a fer la paga del cens, fa cert lo censater que deu pagar aquel cens o tribut que fer deu. [4.23.49]

[669] En tots contracts de censals o de matrimonis, poden ésser feitas cartes a aur e argent. [4.23.50]

[670] Aquela cosa que és dita e és establida de cosa acensada o de censal, aquela cosa mateixa sia entesa en totes coses, e per totes coses de qualque cosa que serà donada a certa part de fruits, o de servii, o de guany o de profit. [4.23.51]

[671] Jasia ço que·l senyor de la cosa que serà dada a cens o a certa part de fruyts o de servii o de guayn o de profit se retenrrà aquella cosa que serà tenguda per ell per aytant de preu quant altre en aquella cosa donarà, jens per açò no roman que aquel senyor no leu e retingue lo seu loïisme del preu de la cosa venuda o en altra manera alienada. [4.23.52]

[672] Si en la carta de la covinença que serà feita entre·l senyor e·l censater o aquell qui haurà alcuna cosa logada no serà espresament covengut ne dit en qual temps de l'an lo cens o·l tribut o·l loguer de la cosa logada deja ésser pagat al senyor, o a aquell qui haurà donada la cosa a loger, lo censater o aquell qui haurà presa la cosa a loger pach per III térmens o per III parts de l'an lo cens o·l tribut o·l loguer, dementre, emperò, que faça la primera paga en les kalendes de jener cascun an. E si serà covengut e dit entre·ls que dejen ésser donats morabatins cascun an o mazmodines o besants, e no serà espressat ne declarat que dejen dar morabatins alfonsins o mazmodines jucifies o besants drets e bons, és tengut lo censater o aquell qui tenrrà la cosa a loger de pagar morabatins alfonsins bons e de dret pes e mazmodines jucifies de bon aur, e de dret, pes e besants bons e de dret pes de de bon argent. Si, emperò, serà covengut e dit entre·l censater o aquell qui haurà presa la cosa a loger e el senyor qui dege donar cascun an generalment per la cosa acensada o logada, blat o ví o altra cosa, o qualque licor, ço és, oli o mel o coses semblants, lo censater o aquell qui tenrrà la cosa a loger pach del mellor blat o del mellor vi o del mellor oli o de la mellor mel, o d'altra semblant licor que porà ésser trobada el dia de la paga en la ciutat o en lo loch on estarà lo censater o aquell qui tenrà la cosa a loger. Si doncs d'altrament no era dit o espressat entre ells. [4.23.53]

[673] Lo censater és tengut al senyor per qui tenrrà la cosa a cens, ans que la cosa li jaquesque, d'esmenar entegrament lo dan e·l piyorament que haurà donat o feit en la cosa que tenia a cens. 4.23.54]

[78] DE ARRES E D'ESPOSALLES

[674] Si arres seran donades per nom o per rahó d'esposalles e enans que les núpries sien feites, l'espòs o l'esposa morrà, aqueles coses que seran donades per arres sien restituïdes, si doncs aquella persona que serà morta no haurà donada rahó per què les núpries no fossen celebrades o complides. [5.1.1]

[675] Quant alcú pendrà muller, segons la quantitat de l'exovar que pendrà ab ella, faça creximent a ella o donació per núpries entrò a la meytat d'aqueles coses que la muller aportarà a ell; jasia ço que ella sia pucella o viuda. E enaxí que si pendrà M solidos en exovar, o M morabatins, o heretats o coses que vallen M solidos o M

morabatins e·l temps que·l matrimoni serà feít, don a ella en creximent D solidos o D morabatins, e enaxí seran MD solidos o MD morabatins. E axí, segons que serà més o meyns, sia per tots temps observats els matrimonis que·s faran. [5.1.2]

[676] L'exovar e·l creximent tota hora sia salvu a les mullers, sobre·ls béns dels marits, axí que no perden alcuna cosa per colpa o per malefici de lurs marits, eles, emperò, mostrans per cartes de núpcies o per altres leals proves que aquel exovar e aquel creximent serà feít entre·l·ls e·l temps del matrimoni. [5.1.4]

[677] Si les mullers aportaran o donaran als marits seus honors o possessions en exovar, aqueles sien apreciades e estimades, axí com valen e·l temps del matrimoni feít entre ells. E feíta la estimació en diners o en aver, lo marit sia tengut de fer creximent a ella tro a la meytat de ço que la honor serà estimada. [5.1.5]

[678] Si·l marit obligarà specialment a la muller per son exovar alguna cosa seent, les altres coses o·ls altres béns del marit no sien per aquel exovar a ella obligades. Si les coses obligades valen tant que l'exovar e·l creximent li sia salvu en aquella obligació. E si la muller donarà al marit en exovar coses seents, les altres coses del marit no sien obligades a la muller per rahó d'aquel exovar. Mas aqueles coses que ella aportarà o darà al marit sien salves tota hora a la muller, si doncs per rahó de piyorament d'aqueles coses que seran donades en exovar per colpa o negligència del marit no seran piyorades. O si doncs en la carta de·l spoalici d'altra manera no era contengut. [5.1.6]

[679] Si·l marit donarà a la muller alcunes coses, oltra lo creix qui és stablit per rahó de l'exovar, e aqueles coses seran posades e escrites en les cartes nupcials el temps que·l matrimoni serà feít, haja valor e fermetat. [5.1.7]

[680] Si coses que stien o sien en pes o en nombre o en mesura, seran donades en exovar, sien a peril del marit, car per ço li són donades que les pusque vendre e despendre e fer d'aqueles a sa volentat. E quant que quant lo matrimoni entre·l·ls serà partit, lo marit o l'hereu d'ell restituesque o reta atretant d'aquela natura e d'aquela metexa manera. [5.1.8]

[681] Si alcuna muller donarà a son marit en exovar honor estimada en elecció, sia del marit de restituir la cosa o la estimació ab lo creximent. Mas, emperò, si li darà honor que no sia estimada, lo marit sia tengut de retre la honor ab lo creix. [5.1.9]

[682] La muller que haja alcuna cosa en aqueles coses que·l marit guaanyarà o conquerrà, oltra l'exovar o·l creix que li és feít per rahó de l'exovar, si doncs lo marit no ho féu posar e compendre en la carta que fo feíta el temps del matrimoni entre ell e ella. [5.1.10]

[683] Si pus que·l matrimoni serà feít lealment entre·l marit e la muller, lo marit ans que la hagués coneguda carnalment se morrà, la muller no haja negun creix o

spoalici els béns del marit seu. E açò mateix sia observat si la muller morrà ans que·l marit la haja carnalment coneguda. [5.1.11]

[684] Si·l marit farà despeses útils e necessàries en la cosa que li serà donada en exovar, ell o l'hereu d'aquel recobre aqueles despeses, quant lo matrimoni serà partit per mort o per altra manera. Si doncs lo marit no féu aqueles despeses per malea o per rahó de cargar la cosa dotal en tal manera que romanés a ell e als seus. [5.1.12]

[685] No poden ni devem destrènyer en alcuna guisa alcuna fembra verge o vídua o altra fembra a fer núpries ab alcú sens volentat dela fembra e dels amics d'ella. E nós no·ns en devem entrametre. [5.1.13]

[686] Aquell qui per sa voluntat pendrà per muller alcuna fembra verge o no verge, e no pendrà ab ella alguns béns e·s morrà, no lexat d'ell o d'ella alcun fill, que ella pusque demanar en los béns del marit mort, pagats primerament los deutes e les injúries. E si més o menys de M morabatins trobarà hom en los béns del marit, que a aquela rahó pusque demanar la muller dels béns del marit mort a.ssi a satisfacer. E si hi roman fill o fills, que sie en elecció d'ella si volrà viure en los béns del marit ab ells, o demanar en los béns del marit aytant com dit és.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [5.1.14]

[687] Les fembres que estan ara o estaran e·l regne de València, les quals fembres e·l regne d'Aragó, ans de la presó de la ciutat de València o après la presó, havien fait o faran matrimoni en algun loch del regne d'Aragó, hagen lur exovar e lur spoalici salvus e·ls béns dels marits, los quals han o hageren o hauran e·l regne d'Aragó, segons lo fur e·l dret del loch d'Aragó, en lo qual loch lo matrimoni fo celebrat o fait. Servades, emperò, e esguardades altres covinençes, si alcunes foren posades entre ells per rahó d'exovar o d'espoalici, o per rahó d'altre dret que les mullers hagen e·ls béns del marit, los quals béns lo marit hac o ha el regne d'Aragó. Els altres béns que·l marit ha o hac e·l regne de València no sien a aqueles mullers obligats; ne les mullers e·ls béns que·ls marits han o hauran el regne de València no pusquen alcuna cosa demanar ni haver, ans d'aquels béns los marits pusquen donar o alienar en tot o en partida e totes lurs voluntats fer, sí que les mullers no y consenten, ne y juren ne en alcuna cosa no y sien demanades. Les fembres, emperò, de qualque loch sien del regne d'Aragó, les quals après de la presó de València, ab alguns hòmens de qualque loch que sien han fet matrimoni, o·l faran e·l regne de València, hagen lur exovar o·l dret de lur esposalici o de lur exovar, aytal qual és atorgat a ells haver, segons lo Costum de València, si doncs la carta o la vocinença que serà feyta entre ells, e·l temps que·l matrimoni fo fait altra cosa no dirà o no mostrarà. Mas si·l marit habitant o estant e·l regne de València, qui pres o pendrà muller e·l regne d'Aragó ans de la presó de la ciutat de València, o après la presó venè o vendrà, alienà o alienarà les coses, els béns que havia e·l regne d'Aragó, en los quals béns la muller havia l'exovar o·l dret de·l spoalici salvu lo marit, salvu aquel exovar o·l dret de·l spoalici a sa muller, e·ls béns que·l marit ha o haurà e·l regne de València. [5.1.15]

[688] Si alcú farà matrimoni ab alcuna fembra e l'exovar o part de l'exovar serà liurat o pagat al marit, e·l marit morrà ans que la haja coneguda carnalment, la muller no haje alcun creix o donació per núpcies, mas tan solament sia restituit a la muller ço que·l marit havia reebut en exovar. [5.1.16]

[689] L'exovar que serà donat al marit per rahó de la muller tota hora lo tinga lo marit. [5.1.17]

[690] Dret e egualtat vol que·ls fruyts de l'exovar vinguen e pertanguen al marit, car per ço com lo marit sosté la carga del matrimoni deu haver los fruyts de les coses dotals, car al marit a qui pertany la carga del matrimoni deu pertànyer lo profit de l'exovar. [5.1.18]

[691] Si duran lo matrimoni alguns fruyts seran reebuts de la cosa dotal, aquels no sien contats en l'exovar, car del marit deuen ésser. Mas si alguns fruyts seran reebuts ans de les núpcies, e ans que aqueles coses sien dotals, los fruyts aquels deuen ésser comptats ab aqueles coses que seran donades en exovar. Si doncs altra cosa no fo feita o promesa entre·l·ls ans del matrimoni feit e là·doncs los fruits no deuen ésser retuts ab l'exovar, per ço car és entès que donació fo feita d'aquels fruits [5.1.19]

[79] SI LA MULLER A QUI LO MARIT LEXA L'USUFUUYT PENDRÀ ALTRE MARIT

[692] Si el marit quant se morrà lexarà l'usufruyt de les sues coses a la muller, e aquela pendrà altre marit, perde l'usufruyt que·l primer marit li havia lexat, e aquel usufruyt restituesque als fils del primer marit, d'aquel dia enant que haurà pres altre marit. Mas si·ls infants qui seran del primer marit seran pubills e no hauran alcun tudor e per aquesta rahó, car los fils eren pubills e no havien tudor, la mare se pres aqueles coses que li eren per lo marit lexades, totes li sien demanades e les restituesque ab tots los fruyts que pertanyien a aqueles coses, feit e retut compte clarament d'aqueles coses damunt dites. [5.2.1]

[693] La muller que sens juhii d'esgleya se partirà del marit per rahó de fornicació, si a aquel marit puy no serà reconciliada, ço és, que no la haurà cobrada, perda la donació per núpcies e totes les altres coses que per donació del marit pres ne hac. [5.2.2]

[694] La muller no pusque pendre marit dins I an pus que·l marit serà mort, e si o farà, perda qualque cosa per donació per núpcies o per benefici del marit hac. E aquela cosa hagen los infans qui seran nats d'ella e del primer marit. E si infans no y haurà, hagen·o aquels qui seran pus pruíxmes del primer marit. [5.2.7]

[695] Si alguna fembra, après la mort del marit seu, dins I an o encara après l'an contant del dia de la mort del marit, farà fornicació o aülteri, perda l'usufruyt o·l violari e totes les coses que haurà haüdes de benefici del marit, les quals totes coses tornen als hereus del marit de qui hac aqueles. [5.2.8]

[696] Can alcú morrà e lejarà muller e fills comuns d'ell e d'ella, si aquella muller après I an volrrà altre marit pendre, reta tots los bèns del pare als fils damunt dits, e no tinga aquels en son poder. Mas aqueles coses les quals lo primer marit donà a aquela muller en donació, per núpries o per donacions feytes entre vius o en testament, o en altra derrera volentat, tinga en la sua vida. E après la sua mort restituesque totes les damunt dites coses als fils del primer marit del qual reebé e hac totes aqueles coses. La donació, emperò, per núpries, si no y haurà fils, restituesque e reta als pus proïxmes parents del primer marit, si doncs per covinença que serà feyta del primer marit en temps del matrimoni o en alcuna derrera volentat del marit no serà atorgada alcuna cosa a ses volentats a la muller. Si, emperò, alcuna muller morrà e lejarà marit ab fils comuns o sens fils, totes les damunt dites coses de part d'aquel marit en sos casos atressí sien observades. [5.2.9]

[697] Can lo pare serà mort, los fils romangueren en poder de la mare, e can la mare serà morta, los fils romanguen en poder del pare. Si, emperò, lo pare pendrà muller o la mare pendrà marit, los fills no sien en poder d'aquels si aquels fils o pruïxmes d'aquels fils o volrran. [5.2.10]

[698] Si alcuna fembra haurà fils de II marits o de més que haurà haüts ledesmament en diversos temps, tot los fils los quals haurà haüts d'aquels matrimonis après la mort d'ella vinguen tots egualment a successió en l'exovar lo qual hac ab lo primer marit, enaxí con en los altres béns d'ella. Si doncs aquela fembra no volrrà mellorar la un d'aquels fils segons la Costum e l Fur de València. Mas en la donació per núpries, ço és, l'espoalici o l creix lo qual hac de cascun d'aquels marits, los fils o el fil d'aquel marit del qual hac aquela donació per núpries o espoalici o creix, succeesque o succeesquen e l'ereten, enaxí com en los altres béns de lurs pares. Aquela cosa metexa sia observada de part del marit que haurà fils de moltes e diverses mullers. [5.2.11]

[699] La donació per núpries la qual havia feta lo marit a la muller torn als fills del primer marit del qual hac aquela donació can la muller serà morta, si doncs espresament lo marit a la muller e l temps del matrimoni feit no donarà o atorgarà a les sues voluntats ota la donacio feita per núpries o partida d'aquela. [5.2.12]

[80] DE PROMESSIÓ D'EXOVARS E DEL DRET DELS EXOVARS

[700] Si alcú prometrà a altre de dar cosa sabuda pe rahó de dot e aquela cosa no li haurà liurada ne pagada, que o pusque demanar l'altre, si doncs l'altre no li mostrava que pagat li o hagués per carta o per testimonis.

Aquest fur esplanà e adobà lo senyor rey. [5.3.1]

[701] No és vedat en negun dret que fembra no pusque donar tots los seus béns en exovar a son marit. [5.3.2]

[702] La mare no deu ésser destreta de dar exovar per sa filla sens sa voluntat, si doncs lo pare no havia de què pogués donar exovar a aquela filla. Ne·l pare dels béns de la sua muller contra voluntat d'ella no ha poder de donar exovar a sa filla.

En aquest fur enadí e esplanà lo senyor rey. [5.3.3]

[703] Tots los fruyts que·l marit haurà preses de les coses que li seran donades en exovar deuen ésser seus per la càrrega del matrimoni que sofer. [5.3.5]

[704] La filla que serà maridada per lo pare e haurà son exovar en coses movents o no movents no pusque més demanar al pare, ne a la mare, ne als hereus d'ells, si doncs en lur testament no li o hauran lexat. E si·l pare morrà intestat, aytal filla maridada no pusque demanar pus e·ls béns del pare, sinó tan solament tro que haja ab l'exovar ensemps compliment de sa legítima. [705] E si l'exovar que aquella filla haurà reebut dels béns del pare munta a més de la legítima, que·ls hereus del pare no pusquen a aquella res demanar, jasia ço que·l pare muyra ab testament o sens testament.

Esmenà lo senyor rey que la filla pusque demanar en los béns de la mare sa legítima e haver contat en sa legítima ço que havia haüt dels béns de la mare. [5.3.6]

[706] Les mullers dels béns lurs movents o semovents o seents, los quals hauran per successió de pare o de mare o d'altres proïxmes lurs o per altra rahó oltra lur exovar, pusque fer lurs voluntats sens consentiment de lurs marits. Si doncs en la carta que fo feita e·l temps del matrimoni feit entre ells no era d'altra manera contengut. [5.3.8]

[707] Si·l pare e la mare maridaran lur filla ab alcú e serà contengut en la carta de les núpries que·l pare e la mare donen a ella e al marit seu M solidos o altra semblant quantitat o alguna possessió en exovar, no sia entès que la mare li don alguna cosa de son exovar, si doncs expressament en la carta dotal no confesse o denant testimonis no protestarà o dirà que ella donà a sa filla aquella quantitat o part d'aquella del seu exovar. [5.3.4]

[708] La muller no pusque donar alguna cosa del seu exovar vivent lo marit a alguns fills seus o altres persones en exovar o en altra manera, sens voluntat del marit seu. E si farà, no valle aytal donació. [5.3.9]

[81] DE DONACIONS QUE SERAN FEITES ENTRE MARIT E MULLER

[709] Donació que·l marit farà a la muller, o la muller al marit, pus que·l matrimoni serà feit entre·ls no haja valor, si doncs en la derrera voluntat aquella donació no serà confirmada espressament d'ells per paraula o en testament. Jasia ço que d'aquella donació no·n sia feit la un pus pobre ne l'altre pus rich. [5.4.1]

[710] Si la muller guaanyarà alguna cosa de sa art o de ses obres o de sos trebayls o de sa honesta mercaderia o de les coses de son marit, tot allò guaanye a obs del marit. [5.4.3]

[711] Si alguna fembra dementre que serà ab son marit e durant lo matrimoni alguna heretat pervindrà d'altre per testament o sens testament, o si alguna cosa serà donada a ella per donació entre vius per cosa justa e honesta, neguna cosa ne negun dret lo marit en tals donacions que son feites a la muller no ha, ne a ops d'ell no són guanyades, ne·l marit les coses damunt dites no prena ne les procur sens voluntat de la muller. Emperò, si·l marit vendrà a pobrea per algun cas d'aventura sens colpa sua, là-donchs la muller deu lo marit e·ls fils e les filles dels davant dits béns sustentar e procurar e a ells son obs fer. Mas si·l marit s'entrametrà de procurar o de tractar los béns los quals la muller hac e·l temps del matrimoni contract o feït entre ell e ella, oltra l'exovar a ell donat, o los béns los quals hac après lo matrimoni per les sobredites rahons, e la muller açò veurà e sabrà e no y contradirà, los qualls béns tots o una partida d'aquels no donà al marit seu en exovar, o si aquela muller per sa pròpria voluntat liurà aquels béns al marit per ço que·l marit tingués en son poder aquels béns e·ls ministrars duran lo matrimoni entre ells los fruits d'aquels béns, axí naturals com industrials, ço és, aquels qui·s fan per conreu o per laurahó d'om, e cens e rendes e esdeveniments o qualsque altres coses degen ésser donades d'an en an, les quals lo marit pendrà, no sia tengut de restituir a la muller ne als hereus d'ella. [5.4.4]

[712] Si alcú donarà a sa muller camp o vinya o qualque altra cosa, o la muller al marit per rahó de mort, ço és, que après mort haja aquela cosa que serà donada, aytal donació valle. Mas entretant aquella donació no ha tant d'acabament que la cosa qui és donada pusque ésser demanada entrò que sia mort cel qui la haurà donada. [5.4.5]

[82] EN QUAL MANERA SIA DEMANAT L'EXOVAR QUANT LO MATRIMONI SERÀ SOLT E DEPARTIT

[713] Si alguna cosa serà donada en exovar e aquella serà estimada e après la estimació serà feita covinença entre·l marit e la muller que si aquella cosa era en poder del marit e·l temps que·l matrimoni seria partir per mort o per altra manera, que aquella cosa fos retuda a la muller, aquella cosa deu ésser retuda a la muller, si és en poder del marit e·l temps que·l matrimoni serà partit entre ells. [5.5.1]

[714] Si el pare donà a sa filla o a altra fembra estranya per rahó d'exovar alguna cosa, e aquella filla o aquella altra fembra morrà sens fill de leal matrimoni, la terça part d'aquel exovar torn a aquel pare o a sos hereus o a aquels qui hauran donat l'exovar a aquella, pusque fer de les altres dues parts de l'exovar a ses voluntats.

Esmena lo senyor rey que si·l pare o la mare o alcn altre haurà donat exovar o spoalici per rahó de matrimoni a alguna fembra, filla o altra, e aquella morrà sens fils ledesmes o meyns de nét o d'altres descendents, que tornen les dues parts de ço que li serà donat al donador, e de la terça part pusque fer ses voluntats. E si morrà sens testament, que tots los seus béns tornen al pare, o al donador o als pus proïsmes d'aquell. [5.5.2]

[715] Si morrà lo marit, la muller no pusque demanar l'exovar dins I an, si·ls hereus seran aparellats de donar e de fer a ella ots los ops. Mas romanga en les coses del marit entrò a I an, e d'aquí avant pusque demanar l'exovar. E si·ls parens no·l li

volrran retre can l'an serà complit, tinga ella tan longament totes les coses del marit tro sia pagada de l'exovar e del creix de l'exovar, e faça los fruyts seus per aquela part de l'an que no la hauran pagada. Aressí metex can la muller serà morta los hereus d'ella no pusquen demanar al marit l'exovar dins I an, si no seran possessions que sien donades en exovar, les quals possessions los hereus poden de mantinent cobrar quant lo matrimoni serà departit. [5.5.6]

[716] La muller no pot demanar l'exovar durant lo matrimoni, si·l marit no serà feyt pobre o foyl o vinga a pobrea o començ mal usar de les sues coses. E là-doncs pot demanar la muller l'exovar e la donació de núpries. E ella deu fer sos ops a si metexa e a son marit e als fils qui seran d'amdós dels fruyts de l'exovar e de la donació per núpries, e deu guardar l'exovar e la donació per núpries. [5.5.16]

[717] Si la filla que serà en poder del pare haurà marit e aquela morrà lexats fils d'aquel matrimoni, l'exovar que·l pare havia donat per ella al marit no torne al pare, mas lo marit lo retenga; d'altra manera les covinençes e les condicions que seran posades e feytes e·l temps de les núpries per lo donador de l'exovar sien salves e fermes. [5.5.5]

[718] Si·l marit fugirà e no farà sos ops a la muller covinentment e segons son poder, la muller pusque demanar les coses del marit que li són obligades per l'exovar e per l'espoalici, axí com les podrie demanar si·l marit venia a pobrea. [5.5.19]

[719] Si·l marit serà més en pleit que reta l'exovar a la sua muller, e ell serà axí pbre que no·l li pusca retre, ne deu ésser condempnat sinó en aytant com fer pot, ço és, que pusque haver sos ops, o si no, en aytant quant féu per son mal enginy que no pogués pagar; e·l qual cas no·n pot levar sos ops. Mas deu prometre que pach allò que romanrà si pot alguna cosa guanyar de què o pusca pagar. Lo marit, emperò, retenga en son poder tant que·n pusque, dementre que viurà, haver sos obs. E axí semblantment sia observat de la part de la muller, si serà demanada per lo marit.

En aquest fur enadex lo senyor rey e mellora que en aquella manera sia entès del pare a la filla, com del marit a la muller. [5.5.21]

[720] Si alguna fembra, après la mort de son marit, haurà recobrar son exovar e la donació per núpries, neguna cosa no pusque demanar per rahó de cambra, la qual havia ensemps ab lo marit, ne les vestedures, sinó tan solament aqueles de tots dies. Si donchs no era cert que les vestedures e·ls draps de la cambra que aportà en temps de les núpries, fossen encara en la casa de son marit e·l temps que ell morí.

En aquest fur enadex e mellora lo senyor rey que la muller haja, après la mort de son marit, tots los vestirs seus, e les sàvenes, e·l lit, e·ls draps del lit on jaurà. [5.5.11]

[721] Si la muller la dot que ella haurà promesa o altre per ella, al marit seu no pagarà, la donació per núpries o·l creximent que a ella serà feyt per lo marit no valla. E si per part de la dot o l'exovar al marit serà pagat, per aquella part tan solament que serà pagada la donació per núpries o l'espoalici haja fermetat, si doncs per aventura el marit no haurà confessat que havia rebut la dot o l'exovar, sots esperança que li fos pagat, e·l qual cas lo marit entre V ans que sien comptats del matrimoni contractat se clam de la

dot o de l'exovar que a ell no serà nombrat ne pagat; e si axí no se'n clamarà, val la donació per núpcies o l'espoalici. [5.5.14]

[722] Si·ls hereus del marit satisfaran enfre I an comtat del dia de la mort del marit a la muller del defunct en l'exovar e en l'espoalici, no sien tenguts a ella del temps de la paga a enant de fer sos ops en neguna cosa, mas enans que li hagen satisfait ne pagat la dot ne son espoalici la muller prena los fruits tots los béns del marit, e aquels sien seus, e la muller no sia tenguda null temps comtar aquels fruyts ne reebre en paga de sa dot ne de son espoalici. E si la muller pres fruyts, esdeveniments, cens o loguers de totes les coses e dels béns del marit, e·ls hereus, o·ls successors del marit pagaran a ella l'exovar o l'espoalici dins l'an en lo qual les damunt dites coses reebé e pres, aquela muller sia tenguda a ells de restituir dels fruits e de les altres coses que haurà haüdes per aquela part de l'an per la qual l'an no és passat, qui deu ésser comtat contínuament de la mort del marit ençà. Si, emperò, l'exovar e la donació per núpcies serà en aver o en coses movens o semovens, los hereus o·ls successors del marit paguen primerament a la muller de l'aver e de les coses movens o semovens dementre que abasten; mas si no abastaran, paguen la muller de les coses seents.

Enadex lo senyor rey que de la muller sia tenguda de fer sos ops als fills del marit dels dits fruits. E que·l primer an, faen·li sos ops covinentment, que ella no faça neguns dels fruyts seus dels béns del marit; mas del primer an a enant, si hom no la paga de l'exovar, tots los fruits dels béns qui foren del marit sien seus, e que faça sos ops als fils de les rendes del marit. [5.5.9]

[723] Les possessions que seran donades al marit en exovar, si no seran estimades, e·l temps que·l matrimoni serà feit, la muller les recobre mantinent dels hereus del marit, can lo matrimoni serà partit per mort o per altra manera. [5.5.7]

[724] Can lo marit d'alcuna fembra serà mort, lo fill o la filla o qualche altre hereu a qui pertanga la heretat per testament o sens testament, no pusque alcuna cosa tocar ne amnistrar alguns béns del defunct, ne entrar en la possessió d'aquels béns que foren del marit defunct, entrò que la muller sia pagada de l'exovar o de la donació per núpcies e de les altres coses que·l marit donà a la muller e·l temps que·l matrimoni fo feit entre ells. [5.5.8]

[725] Si la muller darà tots los seus béns al marit en exovar e puys vendran creador e clamar s'an del marit per lo deute que la muller los devia, ans que feés matrimoni ab son marit, sia tengut lo marit de respondre a aquels creadors per aytals deutes en aytant quant l'exovar abastarà que li serà donat. E en aquest cas la muller o·ls hereus d'ella no poran demanar l'exovar ne la donació per núpcies al marit ne als hereus d'ell, si donchs per aventura alcuna cosa de l'exovar no serà romasa en poder del marit, per la qual part de l'exovar o per lo creix d'aquela part lo marit o·ls hereus d'ell poden ésser demanats per la muller o per los hereus d'ella. [5.5.13]

[726] Si al marit serà promès de donar exovar per la muller e per aquel exovar li serà alcuna cosa obligada en mesa en penyora, los fruits los quals reebrà d'aquela cosa

lo marit no és tengut que·ls prena en paga per l'exovar qe li serà promès dementre que alguna cosa li romandrà a pagar d'aquel exovar. [5.5.27]

[727] Si entre dos hauran una cosa comuna e la un d'aquels darà aquela cosa en exovar o en altra guisa a alcú, que sia entès que haja dada la part sua, la qual havia en aquella cosa, e no la part de l'altre, si doncs jutjada no li era per dret.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [5.5.28]

[728] Si per engan o per colpa del marit lo matrimoni serà departit, o si per adulteri que·l marit haurà feyt o per mort, lo matrimoni serà departit, e per ço la muller serà absoluta del marit per sentència, là-doncs la muller o·ls hereus d'ella de mantinent pusquen demanar l'exovar, e·l marit sia condempnat per lo tot, ne·l marit no·s pusque alguna cosa retenir de l'exovar ne de l'espoalici, jasia ço que diga, e al·lech que sia pobre. Car lo marit no deu usar de privilegi, lo qual ha perdut per sa colpa o per l'engan que ha feyt. [5.5.20]

[729] Si tot l'exovar o alguna partida de l'exovar serà en coses seents, lo marit deu ésser demanat per lo tot e deu retre totes aqueles coses a la muller, sens tot reteniment. [5.5.23]

[730] Si l'exovar serà demanat a alcú que haurà pres ab sa muller e ell dirà e al·legarà que si pagava aquel exovar que no hauria de què viure ne de què.s pogués fer sos ops, e aquell haurà art o saber on pusque viure e fer sos ops, no és entès que haja pobrea ne freytura e per ço no·s pot retenir alguna cosa de l'exovar ne de l'espoalici. [5.5.22]

[731] Axí com l'exovar que serà donat deu tornar a la muller quan lo matrimoni serà solt o departit per mort del marit o per altre departiment, o a aquel qui per aquella muller donà l'exovar, enaxí la donació per núpries o l'espoalici quant la muller serà morta deu tornar al marit o a aquel qui per ella donà o féu donació per núpries a la muller. [5.5.29]

[732] Quant lo matrimoni serà solt per mort o per altra manera, l'exovar deu ésser restituït ab los fruyts per aquella part o quantitat del darrer an en lo qual lo matrimoni serà departit. Car lo marit no deu guaayar ne haver los fruits de l'exovar del darrer an, jasia ço que ells los haja reebuts o·ls pogués reebre, sinó per aquel temps del darrer an en què ell sostench e portà la càrrega del matrimoni. [5.5.30]

[733] Si coses seents seran donades en exovar que sien estimades, de mantinent són feytes del marit. E per ço tot lo guaayn que ve d'aqueles coses és del marit. [5.5.31]

[734] Si la muller ans del matrimoni donà alguna cosa al marit, per ço que de mantinent fos sua, aquella cosa deu ésser e és del marit. Emperò, si la li dóna en aquella condició o manera que là-doncs fos sua aquella cosa quant núpries serien feytes entre ells, là-donchs deïm solament que aquella cosa serà del marit quan les núpries seran feytes. [5.5.42]

[735] Si el marit pendrà coses mobles o no mobles que li sien donades, estimades e preades en exovar, lo perill d'aqueles coses estimades pertayn a ell. Emperò, si li seran donades coses en exovar que seran estimades, lo perill d'aqueles coses pertayn a la muller, enaxí que si seran piyorades o mellorades que sien d'ella. [5.5.32]

[736] Si camps o altres coses seran donades en exovar al marit que no seran estimades ne preades e alcun creximent o mellorament venrrà en aqueles coses, aquel creximent o aquell mellorament pertayn a la muller. E si seran mirvades o piyorades, aquel piyorament pertayn a la muller. [5.5.33]

[737] Si cativa que no serà estimada ne preada serà dada en exovar e aquella cativa haurà infants, aquels infants sien d'aquels qui l'exovar hauran reebut, axí com la mare sia estimada o no. E si ovelles o altres bèsties seran donades en exovar que no seran estimades ne preades, l'esplet d'aqueles bèsties pertayn e deu ésser del marit. Axí, emperò, que si algunes d'aqueles ovelles o d'aqueles bèsties que seran donades en exovar se morran, que en loch d'aqueles que seran mortes sien tornades atretantes dels esplets d'aqueles bèsties o d'aqueles ovelles que romanran vives e·l sobreplus d'aquell esplet sia del marit. E si les ovelles o les bèsties són estimades, que·l fruit sia d'aquell a qui seran donades. E si se'n pert neguna, que sufra aquela pèrdoa e sia sua.

En aquest fur enadí e mellorà lo senyor rey. [5.5.37]

[738] Si alguna fembra darà alguna cosa per rahó d'exovar a algun hom ab lo qual no pot fer matrimoni per dret, aquela cosa que és donada per nom d'exovar en aytal matrimoni no pot ésser appellada ne dita exovar, car exovar sens matrimoni no pot ésser, doncs en qualque loch nom de matrimoni per dret no és, ne exovar no hi pot ésser. [5.5.40]

[739] Si alcú dóna camp o vinya o altra possessió a altre per rahó d'exovar e que·s retenga l'usufruyt a temps, que o pusque fer, si amdós se n'avenen; e passat o complit aquel temps, aquela cosa sia d'aquel qui haurà la propietat ab l'usufruyt per exovar.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [5.5.41]

[740] Dret és que·l pare succeesca a la fila quant morrà e que l'exovar que ell haurà dat per ella que li sia retut; per ço que no haja dos dans, ço és, que haja perduda la filla e l'exovar que li havia donat.

Enadex lo senyor rey que là on diu que·l pare succeesca a la filla sia entès si mor sens fill de leal matrimoni e sens testament. [5.5.4]

[741] Si ans del matrimoni les coses estimades seran donades, seguit lo matrimoni la estimació de la cosa vall e és vera venda; per què, si ans de les núpcies les coses estimades se periran, que sia a dan de la muller. [742] Adobam que diga axí, si algunes coses seran donades en exovar estimades e liurades al marit e ans del matrimoni o depuys periran que sia a dan del marit, e no de la muller. Per ço car aqueles coses

haurà lo marit reebudes. E si aquela morrà ans que·l marit hagués presa per muller, que aquelles coses que n'aurà reebudes tornen als pus proïxmes de la muller.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [5.5.34]

[743] Si alcuna cosa serà donada en exovar e no serà estimada e après lo matrimoni s'estimarà, aytal estimació no vall, per ço car semblant seria que fos donació que fos feita entre marit e muller. [5.5.34]

[744] En qualque guisa serà feita estimació entre l'espòs e l'esposa de les coses que li seran dades o promeses ans que·l matrimoni sia feit, aquela estimació tinga e valle e no y faça hom neguna detriança qual daquels hi serà enganat. [5.5.38]

[745] Si la muller darà alcuna cosa estimada al marit en exovar e feita la estimació la muller serà en triga, ço és, que no liurarà aquela cosa al marit, e pus lo matrimoni serà feyt aquella cosa se perdrà o perirà, la muller no ha neguna demanda del preu d'aquela cosa que haurà dada estimada. Emperò, si no estech per ella que no liuràs aquella cosa que havia dada estimada, deu conseguir del marit lo preu, axí com sia aquella cosa li hagués liurada; per ço car aquell dan que venc en aquella cosa, pus ella la li volc liurar, és a perill del marit. [5.5.39]

[746] Quantes que vegades cosa serà donada estimada en exovar per la muller al marit, lo marit ha demanda contra la muller que li liure aquella cosa axí com si la li havia venuda. E qualque cosa lo marit conseguirà per rahó d'aquela cosa, con lo matrimoni serà solt deu retre a la muller. Car lo marit no deu guaayar de cosa que sia a dan de la muller. Car abaste que ell ne sia guardat de dan, no que haja guaayn de cosa que fos dan de la muller. [5.5.36]

[747] Lo pare no pot fer piyor, pus les núpries són feites, la cosa de la fila sobre l'exovar, o sobre la donació per núpries, ne deu ne pot demanar que l'exovar li sia retut sens volentat de la filla. [5.5.43]

[748] Si aver és donat en exovar ab covinença que d'aquel aver sien comprades heretats, deïm que aqueles heretats sien dotals. E si d'aquel aver donat per exovar no haurà estada covinença que sien comprades coses seents, e·l marit haurà d'aquel exovar comprades heretats, sia en voluntat del marit si darà a la muller aqueles coses en dot o l'aver.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [5.5.44]

[749] Si despeses necessàries seran feites per lo marit en coses dotals, aqueles despeses mirven la cosa dotal. Necessàries despeses s'entenen en aytal guisa que si no·s fahien, que la cosa on se faran se pogués perdre. E si la cosa aquella no haurà renda, que pus lo marit serà mort e la muller degués cobrar aquella cosa, que ella haja dos ans d'espay de retre's les messions que hi haurà feites lo marit. E si no ho fahia, que d'aquí enant fos aquella cosa del marit o dels hereus. E si renda hi ha, prenga tant aquella renda tro sia pagat. E si la muller no havia de què pagar, que ella hagués licència de vendre aquella cosa si·s volia e que del preu pagàs lo marit o els hereus d'aqueles messions.

Aquest fur adobà e mellorà lo senyor rey. [5.5.45]

[83] DE TUDORIA QUE SERÀ DONADA EN TESTAMENT O SENS TESTAMENT

[750] Si a alguns pobils serà donat tudor en testament e la un d'aquels pobils vendrà a complida edat ans que la tudoria dels altres pobils sia complida, a aquel qui complida edat haurà tany la tudoria.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [5.6.1]

[751] La mare no pot dar tudor a sos fills en testament, si doncs no establirà o farà aqueles hereus. [5.6.2]

[752] Negun hom ne frare ne altre no poden ésser tudors si no hauran complida edat de XX ans. [5.6.3]

[753] Tudor tota hora faça capbreu o memorial en escrit de totes les coses del pubill e·l començament de la sua aministració tro en la fi e ab escrivà públich e presents los parents del pubill e·ls altres qui sapien o pusquen saber les riqueses del pubill.

Enadeix lo senyor rey que sia entès en tot curador general e en tot marmessor. [5.6.8]

[754] La cort don tudor a aquels pubils als quals lo pare en son testament no donà tudor, si trobarà alcú que sia covinent a tudor de part del pare o de la mare del pubil. E la cort reebe d'aquel tudor que serà donat per ell segurtat covinent ab carta pública que quart e salvu les coses del pubil. Emperò, si no trobarà alguns de part del pare o de la mare que sien covinents a tudors, la cort don I tudor dels vehins de la ciutat e tal que pusque donar bona segurtat de sallvar les coses del pubill. [5.6.9]

[755] Lo tudor no pot donar ne establir alcuna cosa a tots temps dels béns seents del pubil; e si ho farà, no fa perjudici al pubill e pot-ho revocar. [5.6.16]

[756] Lo pobil no pot ésser en pleit meyns del tudor e si sentència serà donada contra ell meyns del tudor, aquella sentència no valla. [5.6.21]

[757] Si cosa moble o deute serà demanat del pubil o del tudor d'ell, de mantinent deu respondre ab auctoritat del tudor, o·l tudor per ell. Emperò, si cosa no moble serà demanada, sia esperat aquel pubil entrò que haja complit lo temps de la sua edat, si doncs no era cosa moble que fos lexada a altre en testament del pare o de la mare o d'altre, e·l qual testament lo pobil fos hereu.

Enadex lo senyor reye creix del pubil que no sia tengut de respondre entrò XX ans de cosa seent que sia tengut lo tudor de respondre, també de seent com de movent. E les messions que farà lo tudor justament e ab rahó e sens calúmpnia que dels béns del pubill sien esmenades al tudor.

Encara atorga lo senyor rey que si clam serà feyt dels béns del pubil, que-l tudor ni-l pobil no sien tenguts de pagar quart ne calònia al senyor rey. E açò metex sia entès en marmessors. [5.6.22]

[758] Pus que la tudoria serà finida, los tudors no pusquen ésser demanats, ne pusquen demanar alcú per rahó dels pubils dels quals ells havien estats tudors. Ans aquels, pus que sien majors de XX ans, pusquen depuys fer lurs demandes, e sien tenguts de respondre a aquels qui d'ells se clamaran. [5.6.24]

[759] Los pubils o-ls hereus d'ells pusquen fer demanda contra los tudors o-ls hereus d'ells de la mala aministració que hauran feita en les lurs coses. [5.6.25]

[760] La cort pusque destrènyer cascun vehí a reebre tudoria de pubil, si doncs aquel vehí no-s pot escusar justament que no sia tudor. [5.6.27]

[761] Si alcun tudor demana al pubil que tindrà en poder alguna cosa, la cort sia tengut de dar a aquel pubil altre tudor que li defene son dret en aquel pleit tan solament. E negun pobil no pusque haver més un tudor, si doncs no eren los seus béns partits en diverses lochs, sí que aquel tudor qui estaria e-l loch on la major heretat hauria, no po pogués tot aministrar e per la derahina d'aquel pusque haver més tudors.

Aquest fur esplanà e mellorà lo senyor rey. [5.6.32]

[762] Si alcunes fembres hauran aministrades les coses d'alcun pubil axí com a tudors, sien tengudes de retre comte de aquela aministració. [5.6.33]

[763] Si pleit serà mogut o demanda sobre cosa no moble contra alcun pubil, lo qual pleyt o demanda fo moguda primerament contra lo pare d'aquel pubil o contra aquel de qui és hereu, sia tengut aquel pubil en aquel pleit o en aquella demanda respondre e enantar. E no sia esperat que sia mayor de XX ans. E en aquest cas lo pubil sia tengut e forçat de reebre tudor a menar aquel pleit o aquella demanda e acabar, si doncs altre tudor no havia. [5.6.23]

[764] Lo pubill no pot obligar generalment ne specialment les sues coses aucturitat del tudor. [5.6.34]

[765] Aqueles coses de les quals alcú no pot haver senyoria ne les pot posseir, alcú no les pot comprar ne pendre en penyora, axí com són coses sacrades e coses speritals. [5.6.46]

[766] Mut ne sort no pot ésser tudor. [5.6.4]

[767] Si alcú serà tudor e aquel tudor se morrà, aquel no pot lexar la tudoria a son hereu. [5.6.36]

[768] Fembres no poden ésser donades tudorius, encara si ho demanaran al príncep, specialment que sien tudories de lurs fills. [5.6.6]

[769] Si algun dirà axí: «Aytal don tudor a mos fills», entès que aytambé l'a donat a les files com als fills, car en appell·lació o en nomenament dels fills les filles hi són enteses. [5.6.39]

[770] Si algun hom qui haja molts fils farà testament e dirà axí: «Yo do aytal tudor a mon fill», entès és que a tots los altres fils l'a donat. E jasia ço que alcú d'aquels fils sia pres en poder de sos enemichs o sia catiu, entès és que sia tudor d'aquel. [5.6.40]

[771] Los tudors poden demanar los deutes e l'aver que serà degut als pubils e aquels deutors qui hauran pagats los deutes o l'aver als tudors són per dret absolt e deliurats. Mas los tudors no poden donar ne encara fer posa que lexen res del deute que al pubil era degut. E per ço aquel qui no paga al tudor tot lo deute que al pubil devia pot ésser demanat per lo pubil, en ço que romàs a pagar d'aquel deute. [5.6.42]

[772] La cort e·l batle e aquels que hauran complit LXX ans són excusats que no sien destrets de ésser tudors o curadors. [5.6.28]

[773] Aquels que hauran III tudories o tres curacions no poden ésser en és tudors o curadors. [5.6.29]

[774] Aquel qui serà pobre bé.s pot excusar que no sia tudor. [5.6.30]

[775] Si seran molts tudors o curadors o marmessors donats, la aucturitat d'un sol no abaste a fer alcna cosa o algun contract qui pertangue a l'offici en què ells són tudors o curadors o marmessors, si tots aquels seran presents en la ciutat o el logar. Mas si la I d'aquels morrà, la cort n·i pusque metre altre, si conex que ops hi sia.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [5.6.43]

[776] Aquel qui promès al pare que seria tudor de sos fillls no·s pot excusar d'aquela tudoria, jasia ço que en altra guisa agués rahó per què.s pugués excusar. [5.6.31]

[777] Lo pubil se pot clamar a la cort del tudor seu, si mal li aministrarà sos béns. E si la cort coneix que aquel tudor o faça mal, git-lo d'aquela tudoria o don altre tudor a aquell pubill. [5.6.26]

[778] La tudoria no és tan solament fenida quant lo pubill haurà XV ans, mas encara quant lo tudor serà mort o·l pubill. [5.6.35]

[779] Les coses no mobles del pubil o les rendes annuals o cençals no poden ésser venudes ne alienades per tots temps, sinó per rahó de fam d'aquel pubill o a reembre de catiu lo pare o la mare d'aquel. E si seran venudes o alienades no tinga ni valla aquella venda o aquella alienació, ne alcuna prescripció no pusque noure a aquel pubil quan que quant ell volrà demanar aqueles coses que seran venudes o alienades que no o pusca fer.

Enadex lo senyor rey que·ls tudors e los curadors pusquen vendre ab aucturitat de la cort les dites coses per pagar lo deute del defunct, o per pagar o per establir exovar o espoalici, o cambiar o mellorar, o si·l testador ho haurà manat en son testament, que sien venudes sens aucturitat de la cort.

Encara enadex lo senyor rey que sia entès lo pubil demanant dins XX ans e d'aquel temps a enant que li còrregua prescripció axí com a major. [5.6.17]

[780] Los camps o qualsque altres coses no mobles del pubil quant se poran vendre segons la Costum de València sien venudes, quan serà conegut que·s degen vendre ab aucturitat de la cort. [5.6.18]

[781] Les coses mobles del pubill, les quals si eren servades e estojades no·s porien servir ni salvar, axí com és forment e vi e oli e altres coses semblants, pusquen ésser venudes o alienades, dementre, emperò, que ab aucturitat del tudor e a prou del pubil sien venudes o alienades. [5.6.19]

[782] Als fils que seran majors de XV ans, als quals lo pare o la mare en son testament o en altra derrera voluntat no haurà donat curador, la cort dó a aquest s aytals curador covinent qui sia de part del pare, si·l trobarà. E si no·l trobarà de part del pare, don-lo de part de la mare. D'atra manera do un curador qui sia covinent e vehí de la ciutat qui don covinent segurtat de les coses a salvar a cell de qui serà curador entrò que aquell haja complida edat de XX ans. [5.6.10]

[783] La cort no do en curador alcú qui no haurà complida edat de XX ans. [5.6.45]

[784] Pubil és appellat de la hora que naix tro a XV anns complits, e enaxí deu ésser donat tudor a ell. [5.6.37]

[785] Als adults, ço és, a aquells qui seran mayors de XV ans tro a XX, si mal aministren lurs feits, sia donat curador. Mas si ells volran menar pleit ab altre o altre ab ells deuen ésser destrets a haver e a pendre curador e aquel pleit amenar. [5.6.14]

[786] Als furioses e a aquels qui degasten malament lurs béns e a aquels qui no han bon sen sia donat curador, lo qual oblich sí que feelment aministrarà la cura d'aquels, enaxí com és establít e dit en tudors. [5.6.38]

[787] Furiós o menor de XX ans, qui serà donat tudor en testament, à·donchs serà tudor lo furiós quant serà de bon sen o l'haurà cobrat. E·l menor de XX ans serà tudor quant serà major de XX ans. [5.6.5]

[788] Si alcú donarà tudors a sos fils o a ses filles, entès és que sien donats encara a aquels fills seus qui seran nats après la sua mort. [5.6.41]

[789] Aquels no són tudors d'aquí enant que són partits de la tudoria, per ço car eren sospitoses o qui seran excusats que no sien tudors per justa rahó e lexaran la aministració e la càrrega dela tudoria. [5.6.44]

[SEGONA PART]

[84] RÚBRICA DELS SERVUS QUE FUGEN E DELS FURTS

[790] Si los catius o los servus fugiran a lurs senyors, aquella fuita que ells faran per alguna rahó no pusque tenir dan als senyors que no·ls pusquen recobrar. [6.1.1]

[791] A l'offici de la cort pertayn que do leer e poder a aquels qui hauran perduts lurs catius, o lurs servus per fuyta o per altra rahó que·ls pusquen encercar en cases o en qualque altres logars que hajen sospita on sien. [6.1.2]

[792] Aquel qui reebrà catiu o servu qui serà fuyt en casa o en camp o en altre loch seu, que·l catiu o servu sia retut al senyor sens preu que no y do.

Enadex lo senyor rey que aquel qui·l trobarà o·l reebrà que u faça a saber a la cort dins III dies, e si no o fa que sia punit axí com a ladre. [6.1.3]

[793] Aquel qui comprarà alcunes coses que conexerà que sien emblades e diu que no les retrà al senyor de qui són entrò que·l preu que hi haurà donat li sia pagat, demana cosa destahonada e contra dret, per ço car tot bon hom se deu guardar que no compre sabudament cosa emblada ne de mala sospita, per ço que no haja tan solament dan en aquella cosa, mas que no caja en mala fama, ne en sospita que ell hagués consentit e·l furt. [6.1.7]

[794] Si alcú metrà en penyora alguna cosa a algun creador seu, e aquella cosa li liurarà e puyt lo deutor aquella cosa que havia mesa en penyora al creador li emblarà, aquel deutor sia tengut de retre aquella penyora al creador que li havia emblada. E puis sia punit axí com a ladre. [6.1.11]

[795] Si alguna cosa serà emblada en altre loc e serà trobada en la ciutat e aquella cosa serà presa e detenguda per la cort, jasia ço que aquella cosa no sia dels hòmens d'aquesta ciutat o del loch on serà trobada, lo senyor d'aquella cosa, si bé s'és estrayn, recobre aquella cosa, si provarà que sia sua. [6.1.12]

[796] Si algun per aventura de ladre o d'aquel qui no era senyor de la cosa, alguna cosa era emblada o era d'altre que era posada públicament a vendre a bona fe comprà, creén que fos d'aquel qui la venie com no o fos, si après venrà lo ver senyor de

qui era la cosa e provarà que sia sua, jassia que aquel qui haurà comprada la cosa pusque o no pusque mostrar lo venedor que aquela cosa li haurà venuda, aquel qui és senyor en veritat de la cosa no sia tengut alcuna cosa de restituir al comprador del preu que donà en aquella cosa. Mas aquel qui era senyor en veritat d'aquella cosa que era venuda recobre aquella cosa. [6.1.8]

[797] Furts o rapines o injúries domèstiques, ço és, que seran feitas en persones que seran de casa, sien castigats per aquels senyors o per los mestres ab qui estaran; enaxí que no sien tenguts de respondre a nós ne a la cort ne aqueles persones no sien hoïdes per nós ne per la cort d'aquell castigament que serà fait.

En aquest fur enadex lo senyor rey que negun senyor ni mestre no pusquen fer justícia corporal de son servent ni de son dexeble ne de son catiu, ço és a saber, de tolre negun de sos membres, axí com és mà o peu o nas o orelles o huyls, ne altres coses semblants. E si-l senyor té pres algun home cristià servent o dexeble seu, que de X dies aenant si no se'n poden avenir abduy que lo servent o-l dexeble se pusque clamar a la cort del senyor d'aquela presó, e la justícia que do a cascú son dret. [6.1.13]

[798] Domèstiques persones són appellades mullers, servus, hòmens qui estaran a loguer, nebots, dexebles, escolans e tots hòmens e fembres qui són de la companya d'alcú. [6.1.14]

[799] Lo senyor pusque recobrar lo catiu que li serà fuyt, o altra cosa movent o semovent d'aquell qui la cosa haurà celada per rahó d'emblar o maliciosament. E aquel qui la haurà celada do per pena lo preu d'altre catiu semblant o d'aquella cosa movent o semovent que haurà celada per rahó d'emblat o maliciosament. E la cort haja per ladre lo celador del catiu o d'aquella persona altra cosa que haurà celada. [6.1.4]

[800] Si algun hom privat o estrany que sia cabaler d'altre o deutor fugirà de la ciutat o d'altre loch on haurà pres lo cabal o d'on serà deutor, lo creador o altre per nom d'aquell pot aquel pendre e retenir e metre en ferres o en cadenes en la cort, e guardar aquel tro que haja pagat o satisfet ço que haurà reebut o ço que deurà. E si alcú fugirà sens volentat del creador o dels creadors, nós no puscam assegurar lo deutor sens volentat del creador, tro que-l haja pagat o assegurat de pagar, a volentat del creador o a coneguda de dos bons hòmens del loch. [1.7.2]

[801] Si-l fill qui serà en poder del pare pendrà, sens volentat del pare, e emblarà alcunes coses que seran del pare e les donarà a putana o a amiga o a altra persona, lo pare pusque totes aqueles coses demanar, e la cort faça-les a ell retre, sens tot preu que la cort no n'haje ne aquel qui aquels béns havie haüts que-l fill havie preses sens volentat de pare o-ls li havia emblats. [6.1.15]

[802] Si catiu o cativa se batejarà ab volentat del senyor seu, deputs lo senyor no-l pusque vendre ne retenir contra volentat del batiat, mas que del tot sia deliure. E si sens volentat del senyor se batejarà, que romangue al senyor en aytal servitut com era e-l temps que no era batejat, e pusque aquel vendre o en altra manera alienar a christians.

En aquest fur enadex lo senyor rey que, en qualque guisa se bateig, ab volentat o sens volentat del senyor, que tota hora romangua catiu o servu del senyor seu, si doncs lo senyor expresament no l'enfranquirà. [6.1.16]

[803] Tot cristià qui jaurà ab cativa sua e n'haurà fill o filla, que aquell fill o filla sia tantost batejat e que sien franchs la mare e-l fill o la filla. E si jau ab cativa que no sia sua e n'haurà fil o fila, que aquell fil o filla sia aytantost batejat e que sia franch de tota servitut.

Aquest fur mellorà lo senyor rey. [6.1.21]

[804] Si sarrahí o sarrahina ab volentat o sens volentat del juheu qui serà son senyor serà batejat, sia franch e sia treit de poder d'aquel juheu per tots temps, e que pach a aquel juheu VI morabatins; e si no·ls haurà, que estie e serve a alcun cristià, tant tro que haja guaayats los VI morabatins, e depuys que·ls dó al juheu, car gran mal és si cristià que Jesuchrist reemè ab grans blasfèmies e ontes que·n sofrí, que fos en poder ni en servitut de juheu.

En aquest fur enadí e adobà lo senyor rey, que si·l catiu del juheu, pus que serà batejat, dins II meses no pagarà al juheu, segons lo privilegi de l'Apostoli, que·l batle del senyor rey s'empar d'aquel catiu e pac de mantinent al juheu, segons lo dit privilegi damunt dit. E tingue el dit batle aquel catiu tan longament al servi del senyor rey tro que aquel catiu haja pagat al dit batle del senyor rey ço que és contengut en lo dit privilegi, e quant haurà pagat que sia franch, enaxí que·l senyor rey ni altre per ell no vena lo dit catiu per negun temps. [6.1.17]

[805] Si cristià haurà infant de sarrahina que sia cativa d'alcun juheu, aquell infant sia batejat e no sia catiu d'aquell juheu, mas que sia franch de tota càrrega de servitut; enaxí que negun preu no sia donat a aquel juheu per aquell infant, mas lo cristià qui aquela sarrahina cativa d'aquel juheu haurà enprenyada pac a la cort XII solidos d'aquela moneda que aquí corre. [6.1.1]

[806] Si servu o serva, o catiu o cativa d'alcun, farà matrimoni ab altre, gens per açò no roman que no sia sots poder e sots senyoria de son senyor, axí com era de primer ans que hagués feyt lo matrimoni. [6.1.19]

[807] Sarraïna que serà preyns de cristià ans que haje haüt infant, no sia venuda ne altrament alienada a christians, ni a juheus ni a sarrahins, mas l'infant quan serà nat sia aytantost batejat e sia franch de tot en tot. [6.1.2]

[808] Fem fur nou, que si alcú sarrahy qui serà estadant d'alcun loch e laurarà heretat d'alcun cristià se mudarà en altre loch, que·l senyor d'aquela heretat li pot tolre tot quant li trobarà que haje, si dins los térmens del castel o del loch on serà aquela heretat lo trobarà, e que·n leix anar la persona d'aquell sarrahí. E si·l trobarà fora d'aquel terme, aquell ne leix anar quítiamment ab tot quant portarà. E açò s'entena dels sarrahins qui seran estadants d'aquel loch, mas no d'aquels que a cert temps hauran promès d'estar ab ell o de laurar la sua heretat, ans tantost que·l temps aquell haja complit se'n pusca anar tot lo seu. [6.1.24]

[85] EN QUAL GUISA LOS FRARES DEJEN TORNAR EN PART LOS BÉNS QUE HAURAN HAÜTS DEL PARE O DE LA MARE APRÉS LA MORT D'AQUELS AB LOS ALTRES FRARES QUI RES NO·N HAURAN HAÜT

[809] Si alcun hom haurà dos fils o més, e un d'aquels fils haurà guaanyada alguna cosa ab los béns del pare, ço és, que tingue cabal del pare o algunes altres coses ab què guaany ans que ells hajen partits los béns del pare, aquel sia tengut de tornar en part ab los altres frares e sors ço que haurà gaanyat ab los béns del pare. Mas si ell de sa art o de sa sciència o per sa bona ventura, e no ab la cosa del pare alguna cosa guaanyarà, no sia tengut aquela cosa de tornar en part ne de partir ab sos frares, ne ab ses sors. [6.2.1]

[810] Si algunes coses mobles o no mobles o semovents venran per testament o per altra cosa al fill o a la filla, o al nét o a la neta, e d'aquí enant a alguns que sien en poder del pare, aqueles coses lo pare procur e quart que no sien afollades, ni mirvades, e que sien estojades e guardades a ells, e que les pusquen recobrar aprés la mort del pare, que·l pare no pusque algunes de les dites coses alienar. Mas l'usufruit d'aqueles coses e·ls esdeveniments haja lo pare en la sua vida. Mas si el pare, lo fill o la filla o·l nét o la neta, o d'aquí enant altres a qui aquels béns, axí com damunt dit és seran esdevenguts, emanciparà, o lo fil, o la filla, o·l nét o la neta, a qui aquels béns, axí com damunt és dit, seran esdevenguts, seran allogats en matrimoni, de mantinent lo pare sia tengut de restituir a ells entegrament les coses damunt dites, enaxí que d'aquel temps a enant, lo pare en les dites coses o el fruyts d'aqueles, neguna cosa no prene ne haje; si, emperò, lo fill o la filla, o el nét o la neta, o de aquí enant altres qui seran en poder del pare, alguna cosa de nació del rey o en ost pública o per offici d'avocació o per offici que tendran en la cort del rey guaayaran o hauran alguna cosa, el pare en aytals guaanyats que aqueles persones damunt dites hauran feits, no haja quant a l'usufruit ne a la propietat. [6.2.3]

[811] Si alcun leixarà alguna cosa a aquel qui serà en poder del pare, sots aquella condició o manera, que·l pare no haja en aquella cosa usufruit, lo pare no ha ne deu haver en aquella cosa usufruit; ne ha usufruyt en aquella cosa lo pare, la qual cosa era lexada al fill, si·l pare aquel usufruyt que hi devia haver ha lexat e defenit al fil. Ne·l pare no ha usufruit en aquella part de la heretat, en la qual lo fill succehí ab lo pare ensemps a son frare qui morí intestat. Ne ha usufruit en aquella heretat la qual serà lexada al fill, la qual lo fill pres contra volentat del pare. Ne·l pare no ha usufruit en aqueles coses les quals lo fill o la filla, qui serà en poder d'ell, haurà guaanyat per rahó d'exovar o de donació per núpcies. Ne ha usufruit e·ls béns, los quals los fills qui seran en poder d'ell hauran guaanyats per lur art o per lur offici o per lur certea. Ne encara no haurà usufruit en l'usufruit que al fill serà lexat.. Ne encara en aqueles coses no haurà usufruit, les quals lo príncep haurà donades al fill qui serà en poder del pare. En aquest fur enadí e mellorà lo senyor rey, que si alguns béns mobles venran al fill qui serà encara en poder del pare, que·l pare compre d'aquels béns mobles, béns no mobles a ops del fill. E que·l si fer no ho volie, que la cort lo'n destrengua e que·l pare posseesca aquels béns entrò que·l fill haja edat de XXII ans complits, e que·n reeba

l'usufruit. E si possessions vendran a aquell fill, que·l pare aytambé posseca aqueles possessions entro que·l fill haja edat de XXII ans, e que·n reeba l'usufruit. E quan lo fill haurà complida edat de XXII anys, recobre e haja aqueles possessions del pare; mas lo pare no sia tengut de restituir al fill l'usufruit. E si a filla seran venguts aquels béns, que·ls tingue el pare en aquella guisa metexa. Açò entès, que la filla los hage tantost com haja marit. [6.2.4]

[812] Los fills qui són en poder del pare són exits e deliurats de son poder, si aquell pare los emanciparà, ço és. si·ls absolvrà o·ls deliurarà de son poder, o si aquell pare morrà o·l fill pendrà muller. [6.2.5]

[86] QUALS PODEN FER TESTAMENT O NO, O QUALS LO PUSQUEN TENIR O NO

[813] Si alcú per aventura establirà hereu, lo fisch, ço és, lo príncep o·l senyor del loch o de la vila de la qual serà aquell qui féu lo testament, haja poder de mudar sa volentat, e que pusque fer altre testament e establir e fer altre hereu qualque·s volrrà en aquell testament. [6.3.1]

[814] Sort e mut naturalment no pot fer testament, ne menor de XV ans.

En aquest fur adoba e creix lo senyor rey, que jasia ço que en los altres furs se digue que menor de XX ans no haze poder de aministrar sos béns, que no sia açò entès en testament a ordenar, ans volem que depuys que alcú haurà XV ans complits pusque fer son testament complidament, axí com altre hom major e de més ans. [6.3.3]

[815] Si alcú farà testament e en aquell establirà e farà II hereus o més, e serà contengó entre ells, qual d'aquels hereus deje tenir aquell testament, aquell qui serà entre ells mellor e pus feel e pus digne tingue aquell testament; en aytal manera que·n faça còpia, ço és, que do translat d'aquell e·l mostre als altres hereus e a aquels a qui seran feites lexes en aquell testament, quan o volrran. E si en aquell testament seran establits hereus hom e fembra, e serà entre·llos contengó qui dege tenir aquell testament, l'ome tingue lo testament si serà persona discreta e assenada. [6.3.13]

[816] Si puys que alcú haurà feit testament, fill o filla li naxerà, lo testament que·l pare havia feit sie trencat e aquell qui serà nat après lo testament, sia hom sia fembra, heretarà e venrrà egualment a successió e·ls béns del pare ab los altres frares qui eren nats, e en aquell testament nomenats, si donchs lo pare no havia feita menció de l'infant que devie néxer. Salves, emperò, al defunt, totes aqueles coses que havia lexades per sa ànima, en les quals no és trencat lo testament. [6.3.7]

[817] Menors de XV ans no pusquen fer testament, ne aquels qui són furioses, ne aqueles qui degasten malament los lurs béns, ne aquels a qui és vedat que no aministren los seus béns. Mas si aquell a qui és vedada la aministració dels seus béns féu testament ans que aquella aministració li fos vedada, valla aquell testament e sia ferm.

Mas aquel qui és mut e sort, qui de tot en tot no ou ne parle, no pot fer testament; mas aquel qui tart parle, bé pot fer testament. [6.3.4]

[818] Si alcú farà testament estant en poder de sos enemics, deïm que valle, si doncs no·l feïe per força.

Aquest fur mellorà e romança lo senyor rey. [6.3.6]

[819] Tota hora en testaments e en derrerres volentats aqueles coses que hi seran feïtes e dites per lo testador pus derrerament, deuen valer e han fermetat, car la volentat del testador deu ésser axí francha e liura, que la puscha mudar tro a sa mort. [6.3.2]

[820] La filla que serà maridada que no haurà fill ne filla, e haurà pare o mare, quan volrà fer son testament o oltra darrera volentat sua, apell e deman son pare o sa mare, si seran presens en la ciutat o e·l terme de València; e en presència del pare o de la mare faça e orden son testament. E si·l pare o la mare contradirà a la ordenació d'aquel testament o d'aquela darrera volentat que la filla farà, jens per ço no roman, si bé lo pare o la mare hi contradexen que aquel testament o aquela darrera volentat no valle. E si lo pare o la mare no seran presens en la ciutat o el terme, la filla que volrà fer testament no sia tenguda d'apellar, ni de demanar, ni d'aver aquels, ni sia tenguda d'apellar ni d'aver nenguns pruíxmes seus quan volrà fer son testament, jasia ço que sien en la ciutat o no.y sien, ans pusque fer son testament, e aquell testament haje valor, si bé lo pare o la mare, qui seran fora la ciutat de València o de terme, no hi seran demanats, ni els pruíxmes qui seran presens o absens no.y seran demanats. [6.3.11]

[821] Si serà pleit o contençò a qui deja ésser comanat lo testament, deïm que a aquel qui serà de més dies, sia comanat e no a aquell qui serà de menys dies; e a aquel qui serà de mayor honrament e no a aquel qui serà de menor honrament; e enans sia comanat a hom que a fembra. [6.3.14]

[87] DE TESTAMENTS

[822] Can més o menys haurà dit lo testador que l'escrivà no haurà escrit, deïm que·s seguesque lo dit del testador e no l'escrit de l'escrivà.

Aquest fur declarà e romança lo senyor rey. [6.4.1]

[823] Si alcú farà testament e aquel serà feït segons forma de dret, e l'ereu qui serà feït en aquel testament serà digne que haja aquela heretat, aquel testament no deu ni pusque ésser trencat per alcun rescrit nostre. [6.4.2]

[824] Si testament serà feït per alcú e serà provat que aquel testament fo emblat après la mort del testador, gens per açò no roman que aquel testament no valle, si per dret serà feït. [6.4.3]

[825] Cascun pot en son testament o en sa darrera volentat donar franquea a son servu o a son catiu. [6.4.4]

[826] Si alcú farà testament e no y haurà tres o IIII testimonis, aquel testament no haja valor. [6.4.6]

[827] Si alcú, puys que haurà fait testament, per malaltia o per altre cas, serà fait sort o mut, jens per açò no roman que·l testament no sia ferm e no haja valor. [6.4.13]

[828] Si testament serà fait de paraula sens escrivà públic en presència de III testimonis covinets e que sien mascles, si après la mort d'aquel testador, dins III meses davant lo jutge ordinari d'aquel loch, aquels III testimonis juraran e publicaran la volentat del defunct, e aquela volentat l'escrivà públich metrà en forma e en escriptura pública, en presència d'aquells testimonis damunt dits e en presència d'altres testimonis que seran presens a confessió d'aquels testimonis damunt dits que publicaran la volentat del defunct, aytal testament haja valor e fermetat.

Enadex lo senyor rey que la dita publicació pusque ésser feita là on se féu lo testament de paraula, o là on havia sa casa, o là on haurà sa heretar; enaxí que los dits testimonis façen lo dit testador publicar dins III meses, si són en loch on se pusca fer la publicació, e que la degen manifestar per ço que·s faça la publicació. E si ho celeran, que·n sien punits a arbitre de la cort e dels prohòmens, e pusquen los marmessors ésser testimonis e·l testament en que seran establits marmessors. [6.4.14]

[829] Lo testament del defunct qui serà escrit al terç dia que sia comptat de la mort del defunct a enant, sia publicats als hereus e als marmessors.

Enadex lo senyor rey que sia entès si·l testador morrà en aquel loc on són los hereus o·ls marmessors. E si·l testament serà fait en altre loch, que sia mostrat dins III dies pus que·l testament serà aportat en aquel loch on seran los hereus o·ls marmessors. [6.4.19]

[830] Aquels qui donaran libertat als seus servus o als seus catius, donen-la ab carta o ab testimonis; e si la donaran ab testament, aquela franquea haja valor. [6.4.5]

[831] Los marmessors no leven, ni guaanyen ne hajan alguna cosa e·ls béns del defunct, si doncs lo defunct no o lexarà a ells. E aquels marmessors escriuen tots los béns del defunct en presència de testimonis. [6.4.23]

[832] Los marmessors no retinguen ni compren per si ni per altra persona alguna cosa dels béns del defunct; e si o faran no haja valor, e el preu que·y hauran donat perden, lo qual preu sia del senyor rey. [6.4.24]

[833] Cascú pusque fer sa volentat de ses possessions e de totes les altres coses e béns seus, també aquel qui haurà infans, com aquel qui no haurà infants ab testament o sens testament, e en altres guises e maneres. E totes lurs possessions, cases, estatges, ords, torres, alcaries, pusque cascú mellorar e examplar, e levar quant que·s vulle. E si·s volrà, pusque fer en aquelles voltes de pedra, si que nós ni·ls nostres successors o siam demanats. [6.4.25]

[834] Lo testament o qualque altre derrera volentat que·l testador farà haja valor, jasia ço que·l testador no haja establít ne feit a.ssi negun hereu en aquel testament; enaxí, emperò, que·ls legataris, o aquels qui hauran per rahó d'aquell testament coses certes e singulars, paguen los deutes que·l testador devia segons que cascú dels béns d'aquell haurà, si doncs lo testador no mana en son testament a un d'aquells a qui havia feites lexes o a més que pagassen los seus deutes. [6.4.26]

[835] Si alcú farà molts testaments e en diverses temps, aquel testament que haurà feit derrer haja valor e fermetat, per ço car la volentat del testador pot ésser mudada tro al derrer dia de la sua vida. E deim que valle el primer testament o altre testament del qual ell haurà feita confirmació e·l derrer testament. [6.4.28]

[836] Aquel qui volrà fer testament apell e deman III o VIII testimonis covinents, e escrivà públic, los quals, presens, veents e oens, orden les sues coses; e aquela derrera volentat sua haja fermetat; salves, emperò, les donacions que ell haurà feites primerament justament e axí com dech, e esmenades les injúries e los torts e els deutes pagats. [6.4.7]

[837] Cascú que farà testament pot establir e fer en son testament marmessors sos parents o aquels qui res no li atanyeran, segons que ell se volrà. [6.4.20]

[838] Si·l testador farà o establirà algun hereu en son testament, pot aquel qui haurà feit hereu si ell no volrà ésser hereu, o no porà ésser hereu, altre hereu substituir, en aquesta manera, ço és:

«Yo aytal faç e establesch aytal mon hereu, e si aquel aytal no serà mon hereu o no u volrà ésser, aytal altre sia mon hereu».

E en aquest cas, si aquel qui serà primerament establít e feit hereu pendrà la heretat, d'aquí enant l'altre qui era substituït que fos hereu, si·l primer no era hereu, o no voie ésser, no haurà loch. Mas si aquel qui serà establít primerament hereu no volrà ésser hereu, o no pendrà la heretat, aquel altre qui serà substituït e feit hereu, haja aquella heretat. [6.4.42]

[839] Si alcú farà o establirà hereu son fill, pot a aquel altre hereu substituir, encara si bé s'és estrany, en aytal manera:

«Yo, aytal, establesch e faç mon fill hereu, e si aquel fill meu morrà enfre pupil·lar edat, ço és, que no haurà XV ans complits, substituesch a ell aytal que sia hereu, o si·l fill meu morrà enans que vingue a perfecta edat, ço és, ans que haja XX ans, la heretat la qual a ell leix torn a aytal».

Mas lo pare, quan fa o estableix son fill hereu, no pot a ell altre substituir ne fer hereu en la legítima que petayn a ells e·ls béns del pare, car lo pare no pot posar en la legítima que pertayn al fill, algun greuge o cargua o manera o condició o alargament, si doncs lo fill qui serà establít hereu per lo pare no era pubill, car, là-donchs, lo pare pot a ell substituir e fer altre hereu en la sua legítima, car aquel fill qui és en pupil·lar edat, ço és, que no ha XV ans complits, no pot fer testament. E per ço lo pare pot a ell substituir e fer hereu, e enaxí lo pare fa testament al fill, com lo fill sia en tal edat, que no puscha

fer testament ni altre a.ssí fer hereu. E enaxí lo pare pot-li fer testament en aquesta manera:

«Yo, aytal, establesch mon fill hereu, e si ell morrà enfre pubil·lar edat, ço és que no haurà XV ans complits, substituesch a ell e faç hereu aytal».

E axí per aytal manera són dos testaments, un del pare quant a açò que féu lo fill hereu, e altre del fill pubill can li substituï que si morie enfre pupil·lar edat, que altre fos son hereu. E en aquest cas, si·l fill morrà enfre aquela pupil·lar edat, ço és, que no haurà edat XV ans complits, aquell qui a ell era substituït per lo pare e feit hereu haurà la heretat, sí que la mare del pubill, ne·ls frares, ne·ls altres parens del pubill, no hauran res en aquella heretat; mas la substitució que serà feita per lo pare al fill pubill per aytal manera, com damunt és dit, de mantinent és vana a res no vall tantost com lo pubill haurà XV ans complits, e aquel qui era a ell substituït e feit hereu, si aquel pubill morís enfre XV ans no y pusque demanar. Pot encara lo pare en moltes maneres a sos fils substituir e fer altres hereus, enaxí que digue:

«Lo meu fill establesch e faç hereu, e si ell hereu meu no volrà ésser, aytal substituesch a ell e faç hereu».

E si·l fill pendrà la heretat e volrà ésser hereu, la substitució serà vana e no haurà valor. E pot encara lo pare al fill substituir e fer hereu en aytal manera que digue axí:

«Mon fill establesch e faç hereu meu; e quant que quant ell morrà sens infants de leal conjutge, aytal li substituesch e faç hereu».

E aytal substitució, tota hora dur e valla, quant que quant lo fill morrà sens infants de leal conjuge. [6.4.43]

[840] Lo testador no puxe agreyar aquel a qui haurà feita lexa en son testament en més que no serà la lexa que li haurà feita. [6.4.32]

[841] Si alcuna fembra haurà fills ledesmes de diverses matrimonis que sien feits lealment, sia tenguda de donar qual part se volrà a cascú de sos fills e·l temps de la sua mort del seu exovar, axí com de l'altre patrimoni seu. La donació, emperó, per núpcies o l'espoalici que haurà haüt de cascun pare d'aquels fils, sia tenguda de donar a aquels fills que seran nats d'aquels matrimonis. E aquestes coses damunt dites, sien observades de part del marit qui haurà haüdes moltes mullers, e exovar de cascuna que a cascú dels fils sia tengut de donar e de retre l'exovar que hac de cascuna de les mullers, mares d'aquels fils, e dels seus béns, que·n pusque donar qual part se volrà a sos fills. Salvu, emperò, que·ls fils no sien enganats en lur legítima per lo pare ne per la mare. [6.4.31]

[842] Qui habuerit plures uxores... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[843] Si alcú en son testament o en sa derrera volentat lexarà C morabatins o altra cosa a son fill, e en tots los altres béns seus lexarà e farà II o més de sos fills hereus, e un d'aquels hereus o aquel a qui havia lexat C morabatins morrà sens testament, ans que·l pare d'ells muyre, e el pare no ordena alcuna cosa de la part del fill qui serà mort, los béns, los quals lo pare lexà a aquel fill qui serà mort, tornen als altres frares qui viuran per aqueles parts, en les quals lo pare establí e féu els hereus en son testament. [6.4.33]

[844] Si alcú s'escriurà per testimoni o l'escrivà escriurà lo seu nom per testimoni en testament o en carta o en alcú contract, no nogue a aquels qui no poden fer de lur dan. E null hom feye testament e fos clos, e aquel qui seria testimoni en aquel testament no sabia que dret li pertangués en aquell, o seria testimoni en carta feyta sobre cosa en què hagués dret e no u sabia, no li tingue dan, o a aquels qui han sperança en dret d'altruy, e aquell dret seria venut a altre o enpenyorat, si hi fermaven no tingués dan, pus no ho sabessen. o si alguns fan donació de luyn, sens sabença d'aquels a qui pertany la cosa donada, en aquest cases, o en semblants d'aquest, no tingue dan a null hom qui ferma la carta, ne la faça fermar a escrivà en son nom; mas en aqueles coses qui seran feytes davant ell ab carta, si-s ven o s'aliena la sua cosa, e no la contradeix, que la perda; car la negligència de l'hom, pus és de edat que pusca fer son dan, no li deu valer en cobrar aquela cosa que davant ell serà venuda o alienada.

En aquest fur esmenà e romançà lo senyor rey. [6.4.34]

[845] Com no sia neguna cosa que més sia deguda als hòmens, cor que hajan poder en lur derrera volentar de partir o d'ordenar lurs coses, emperaçò deim que-l pare e la mare, pagats primerament lurs deutes e restituïdes les injúries, partesquen e donen tots lurs béns seents e movents e semovents, en testament o qualque altra derrera volentat d'ells, entre tots los fils e les filles creats e nats de leal metrimoni, per aqueles parts que volrran eguals o no eguals, no contrastan alcun dret canònich o civil; salvu, emperò, a cascun de sos fills lur legítima. [6.4.46]

[846] Si alcú farà testament o altra derrera volentat, en en aquell testament o en aquella derrera volentat dirà los deutes que devia e els torts que tenia a alcú o a alguns, l'ereu o·ls hereus d'aquel no pusquen querer ni demanar altra certenitat sobre aquels deutes o aqueles injúries, mas que-l testador ne sia creegut axí com o haurà confessat en son testament o en sa derrera volentat. [6.4.36]

[847] Lo pare o la mare no pot los seus fills ledesmes en lur legítima enganar ne minvar. La legítima és, que pagats los deutes e les injúries retudes, que si-l pare o la mare hauran I fill tan solament, que aquell haja la terçera part de tots los lurs béns per sa legítima. E si n'haurà II o III o IIII fills, que aquels hajan altressí la terçera part de tots los béns del pare o de la mare tan solament per lur legítima, e de les dues parts façen lo pare o la mare alurs volentats a qui-s volrran. E si hauran lo pare o la mare V fills o més, que hajan per lur legítima la meytat de tots los béns del pareo de la mare, e de l'altra meytat pusquen fer lurs volentats a qui-s volrran, lo pare o la maere. E si-l pare o la mare volrran de les dues parts mellorar alcú o alguns de sos fills, quan n'auran IIII o menys, que o pusquen fer. E si n'hauran V o més, si-s volen, pusquen mellorar alcú o alguns dels fills d'aquela meytat. E si a alcú o alguns d'aquels fils lo pare o la mare haurà fait mellorament, aquel mellorament no sien tenguts de tornar en comú, ne de partir ab los altres frares. [6.4.49]

[848] Si el testador lejarà en son testament o en sa derrera volentat alguns béns mobles, que aquels sien donats per amor de Déu e per la ànima d'aquels als quals ell tenie tort o farà altres lexes, deim que sien pagats per aquelesparts per les quals cascú

serà hereu, enaxí que les coses no mobles o seents no sien donades a lochs de religioses o a clergues. [6.4.37]

[849] Si ls testadors lexaran certa quantitat d'aver que sia donada als clamants qui venrran après la mort d'ells, de les injúries que aquels testadors hauran a aquels clamants feites, e apparran tants clamants que les injúries que seran feites a ells sien majors, e pugen a mayor quantitat que no serà aquela quantitat que los testadors hauran lexada per aqueles injurias a restituir, los hereus dels testadors restituesquen aqueles injúries entrò aquela quantitat que serà provada per testimonis o per cartes públiques. [6.4.38]

[850] Establim que si alcun volrà fer testament o altra darrera volentat en escrit, enaxí que no volrà que negú sapie aqueles coses que en aquel testament o en aquella darrera volentat seran escrites, que o pusque fer e mostrar aquella escriptura o aquel escrit qui serà feyt per mà del testador o per mà d'escrivà públich, e serà segellada o ligada o enclosa o enbolcada, e serà fermada o sotsescrita de III o de IIII testimonis qui seran pregats a aquel fermament a fer o a aquella subscripció; enaxí, emperò, que'l testador digue a aquels testimonis que aquella escriptura és lo seu testament o altra darrera volentat sua, la qual escriptura feita haje perdurable fermetat. Ne per ço volem que aquella escriptura sia desfeyta, car los testimonis no saben aqueles coses que són escriptes en aquell testament o en aquella darrera volentat.

Enadex lo senyor rey que solament sia sagellat ab I segell per tots los testimonis que abasta.

Encara enadex que si'l testament serà escrit per mà del testador e segellat ab son segell, e si no ha segell ab I altre segell de son amich, que valle e haje fermetat, jasia ço que no y haja escrivà públich ni testimonis ni altre segell ni alcuna subscripció, e encara que no haja dit denant testimonis: «Aquest és mon testament o ma darrera volentat», pus l'aja escrit de sa mà. E açò que diu del segell, no sia entès en aquels qui moren fora la vila, que també haja valor sens segell com ab segell, pus e sa mà sia escrit. [6.4.18]

[851] Si el testador alcuna cosa sua lexarà en son testament a alcú, e aquella cosa haurà lexada, pus lo testament serà feyt, donarà o vendrà o permudarà o en exovar donarà, o per qualque altra manera la senyoria d'aquela cosa en altre transpostarà o mudarà, aquella lexa ha tolta a aquel a qui la havia lexada. Mas en les altres lexes e en los altres capítols lo seu testament roman en sa valor e en sa força. [6.4.35]

[852] Cascú o cascuna qui no haurà fills o filles de leal conjuge, pusque ordenar de tots los seus béns mobles e no mobles e semovens, en son testament o en sa darrera volentat, axí com volrà, e en aquella condició e manera que li plaurà, e lexar aquels béns o de aquells béns axí com se volrà als seus ascendents, ço és, al pare o a la mare, o a l'avi a la àvia, o a altres de aquí ensús o als seus col·laterals, ço és, al pare o a la mare, o a l'avi o a la àvia, o a altres de aquí ensús, o als seus col·laterals, ço és, a freres o a nebots o a fills de bnebots o a altres fills de nebots, o a altres proïxmes o estrayns; com cascú deje haver plen poder e licència d'ordenar les sues coses o les seus béns axí com volrà ne li plaurà, axí com si no hagués neguns proïxmes. Emperò, no do ne leix a

clergues o a persones religioses o a lochs religioses, cases, orats, vinyes o altres possessions o heretats, mas solament lo preu d'aqueles coses. E si alcú contra açò farà, los béns seents o semovents tornen als pus proïsmes del defunct, qui féu aquel testament per eguals partides; salvu, emperò, que aquel qui serà pus proïsmes a ell en grau, haje aquells béns. [6.4.47]

[853] Aquell qui morrà sens infant ledesme e haurà pare e mare, pagats los deutes e les injúries plenerament restituïdes, jaquesque a ells en son testament o en sa derrera volentat qualsque parts se volrà de tots los seus béns, dementre, emperò, que'l pare ne la mare no sien enganats en la legítima, ço és, la terça part dels béns d'aquell fill. E tot lo romanent do, si·s volrà, als proïsmes o als estranys o a aquels que no li tayen res. Emperò, si aquel qui morrà sens infant de leal cònjugi no lexarà pare ni mare, mas lexarà nét o besnét o fill de besnet qui seran de leal conjugi, que·ls sia tengut de lexar lur legítima, mas no sia tengut de lexar neguna cosa a sos frares o a ses sors o altres proïsmes; mas tots los seus béns pusquen lexar a qualsque altres persones se volrà. [6.4.48]

[854] Si alcú lexarà e dirà en sa derrera volentat o en son testament, que la muller sua sia dona e poderosa dela heretat e dels béns del testador, après la mort d'aquell testador, a cert temps o en tota sa vida, lereu sia tengut de fer sos ops tempradament a aquela muller, segons la valor d'ela, dementre, emperò, que ella estarà sens marit e viurà honestament. Aquel dret, semblantment, sia observat de part de la muller que farà testament, dementre que'l marit viurà sens muller. [6.4.39]

[855] Lo pare e la mare són tenguts de fer e de donar tempradament sos ops als fills e a les filles de leal conjuge dementre que viuran, si no hauran lurs ops ne hauran de què viure. Els fils e les filles sien tenguts de dar al pare o a la mare que no hauran de què viure lurs ops atempradament, dementre que viuran. En fer sos ops és entès menyar e beure e vestir e calçar e casa on estien. [6.4.40]

[856] Los hereus del defunct de mantinent après la mort d'aquell reeben los béns del pare o de la mare de qui seran hereus; e tinguen lo testament original e donen translat als marmessors del testament, si haver volrran, per ço que mils e menys de dupte pusquen complir la derrera volentat del defunct; si doncs lo testador no havie dit que·ls hereus no reebessen los béns entrò que·ls deutes e les injúries fossen pagades, o pagades les lexes per los marmessors a qui ell o comanaria.

En aquest fur enadí lo senyor rey que sia salvu als hereus lo dret que·s pusquen acordar si seran hereus o no, segons fur de València contengut en la rúbrica de dret que han los hereus de deliberar si seran hereus o no. [6.4.4]

[857] Si alcú en son testament o en sa derrera volentat lexarà a alcú cases o altra cosa moble o no moble o semovent, axí, emperò, que per aquella cosa o per rahó d'aquella cosa, o per preu d'aquella do a l'hereu o a altre C solidos, o més o menys, o que aquells C solidos do a lochs piadoses o a pobres, o per sos torts a desfer, e puyt lo testador mudarà la sua volentat, no val ço que en la primera volentat o e'l primer

testament serà lexat; car per la derrera volentat és anul·lada e desfeita la primera vlentat o·l primer testament. [6.4.29]

[858] Si testament serà feit per alcú e aquel qui haurà feit lo testament lo jurarà, e puys farà altre testament o altre derrera volentat, lo derrer testament o la derrera volentat val, jasia ço que·l primer testament fos jurat. [6.4.30]

[859] Si tres o més exsecutors o marmessors seran d'alcun testamen e un d'aquels morrà, la cort del loch que n'assigne altre sufficient en loch d'aquel, si coneix que ops hi sia. Si, emperò, tots viuran e en aquela ciutat o en aquel loch seran presents, alcú d'aquels execudors o marmessors, jasia que sien mellors e pus rics, no poden alcuna cosa fer sens presència e consentiment dels altres qui seran presens. E si alguns d'aqueles execudors o marmessors seran absents, aquels qui seran presens pusquen deliurament exseguir lo testament e menar a acabament, si que aquels qui seran absents no y sien requests ni emanats. E la cort de la ciutat o del loch faça complir als marmessors los testaments e les derrereres volentats dels morts, sens tot alargament e sens tota defuyta. [6.4.22]

[860] Fembra no pot haver ni usar d'offici de marmessor, ne pot ésser eleta en marmessor en testament. E si serà feyta marmessor en testament, valla aytant com si no era feyta marmessor. [6.4.21]

[88] D'AQUELLS QUI MOREN SENS QUE NO HAURAN FEIT TESTAMENT

[861] Si alcú morrà sens testament, enaxí que dels béns no haurà feit negun testament ne alcuna altra derrera volentat, la heretat sua e tots los altres béns seus sien donats e tornen primerament per eguals parts als fills qui seran nats de leal matrimoni. E si fills no y haurà, que tornen aquels béns als descendents, ço és, als néts o a les netes, o als besnets o a les besnetes, o als altres pus jusans, segons que seran primers en grau; enaxí que aquel qui serà primer en grau tornen los béns ans que als altres qui seran pus jusans; e si no seran descendents, ço és a saber, primerament al pare e a la mare, si amdós seran vius e·l temps de la mort del defunct; emperò, si·l pare viurà tan solament o la mare viurà tan solament e·l temps dela mort del defunct, a aquel sol tornen e sien donats tots los béns del defunct; lo qual pare o mare qui viurà e·l temps de la mort del fill deu venir primer que l'avi, ni l'àvia sia de pare o mare, ne que·ls altres ascendents a la successió dels béns d'aquell fill damunt dit. Emperò, si no haurà pare ni mare e·l temps que ell morrà, tots los béns seus tornen als altres ascendentes sobirans, ço és, a l'avi e l'àvia, o al besavi e a besàvia, tan bé de pare com de mare, e als altres ascendents e col·laterals, enaxí com són freres e sors qui seran ab ell d'un pare e d'una mare, succeesquen e hagen los béns per eguals parts ab aquels ascendents qui seran pus pruíxmes en grau, ab los quals ascendents e col·laterals, ço són freres e sors, succeesquen lo fill o·ls fills del frare qui serà mort, lo qual era frare de pare e de mare d'aquel qui morí sens testament; lo qual fill o fills hagen aquela part dels béns d'aquell qui morí sens testament, la qual agra lur pare si visqués e·l temps de la mort de son frare

qui sens testament morí. E si aquel morrà sens testament, no haurà descendent o ascendents, tots los béns d'aquel defunct, de qualque part los haja jaüts, tornen per eguals parts als frares e a les sors qui viuran en temps de la sua mort, sia que tots aquels frares e les sors siennats ab aquell defunct d'un pare e d'una mare, o sia que alguns d'aquels sien nats ab ell d'un pare e d'una mare, e alguns d'un pare tant solament o d'una mare tant solament, o sia que tots sien nats ab lo defunct d'un pare tan solament o d'una mare tant solament. En aquest cas, los nebots ne les nebodes d'aquell qui morí sens testament, no vénen a successió ab los frares e ab les sors d'ell. E si aquell qui morí sens testament no havia frares ni sors, los béns seus tornen per eguals partides a aquels qui pus proïsmes seran a ell; enaxí que aquells qui seran primers en grau vinguen primerament a la successió d'aquell; e si aquell qui morrà sens testament no haurà neguns col·laterals, ó és, frares ne sors, ne nebots ne nebodes, ne negun altre parent, la muller vingue a successió dels béns d'aquell, si doncs marit no pendrà. E si no ha muller, que sien donats a piadoses lochs, e que o partescha la cort del loch ab dos bons hòmens e leals d'aquell metex loch, pagats primerament los deutes e les injúries restituïdes. E açò que dit és del marit, sia observat si muller d'alcun morrà sens testament. [6.5.1]

[862] Per ço que dels graus de parentesch no sia duptança, deÿm que·l primer grau de la línya ascendent sia pare e mare; e el segon grau avi e àvia; e el terç grau besavi e besàvia; el quart grau, tresavi e tresàvia; el V grau, quatravi e quatràvia; e el VI grau, cinchavi e cinchàvia; e segons açò se segue-se d'aquí amunt. [6.5.6]

[863] El grau primer de la línya descendents són fills e filles; e el segon grau són net e neta; el III grau besnet e besneta; el quart grau tresnet e tresneta; el V grau III nét e quateneta; e el VI grau, cincnét e cincneta. [6.5.7]

[864] En la línya col·lateral, ço és, transversal, és lo primer grau frare e sor; el segon grau és fill o filla de frare o de sor e oncle e tia; el tercer grau és nét e neta de frare e de sor, e oncle mayor e tia mayor, ço és, frare e sor d'avi e d'àvia; el quart grau és besnét e besneta de frare e de sor, e frare o sor de besavi o besàvia; el quint grau és tresnet o tresneta de frare o de sor, e frare o sor de tresavi o de trasàvia; e axí dels altres qui·s segueixen d'aquí enant. [6.5.8]

[865] Si e·l regne de València no apparran hereus o proïxmes o legataris d'aquel qui serà mort ab testament o menys de testament, tots los béns d'aquel defunct tingue la cort e dos prohòmens de la ciutat per dos ayns, e mate'ls en escrit; e la cort e aquels prohòmens de mantinent e·l segon dia après la mort d'aquell defunct, denunciem-o als hereus e als proïxmes e als legataris. E pus que serà denunciat als hereus o als proïxmes o als legataris o al loch on ells seran, si aquells venran o hi trametran dins dos ans, tots los béns sien restituïts a ells plenerament. E si no hi venrran o no hi trametran enfre II ans, pus que·ls serà denunciat en tots los béns d'aquel qui serà mort sens testament, succeescha lo fill seu bort, si serà e·l regne de València; e si aquel bort serà mort mas haurà lexats alguns descendents, ço és, fill o nét o d'aquí enant, aquels vinguen a successió d'aquels béns d'aquel qui serà mort intestat. E si no hi haurà alguns descendents, la muller d'aquell hom estrany qui serà mort sens testament, succeesca en alguns béns del marit seu, mas la cort e aquels dos prohòmens damunt dits, donen tots

los béns del defunct a piadoses coses o a lochs là on ell morrà; enaxí, emperò, que cases o heretats o coses seents no sien donades a lochs religioses, mas tan solament lo preu d'aqueles coses.

Enadex lo senyor rey que là hon diu que-l fill bort succeesca, que sia entès d'aquell bort natural qui serà nat de solt e de solta, sí que parenta no sia, ni d'altre ajustament dampnat. [6.5.3]

[866] Si alcú morrà sens testament e haurà fils religioses e frares religioses, e parents de pare o de mare religioses, e haurà altres fills, frares, parents de pare o de mare qui no seran religioses, mas que viuran en seglar vida, aqueles religioses persones e-l loch o-ls lochs en los quals vida religiosa fan, no poden succehir ne venir a successió al pareo a la mare, ab los altres fills o ab los frares, o ab los fills dels frares, ne ab aquells parents que seran de part del pare o de la mare. E si aquels tots desfalrran, no succeesquen ab testament o menys de testament en neguna cosa; ne-l pare ne la mare no sien tenguts alcuna cosa de lexar a aytals persones religioses en lus testaments ne en lurs derrereres voluntats; e per ço no romangue que aquels testaments o derrereres voluntats, en què res no lexaran a aytals persones religioses, no hagen valor e fermetat. Los lochs de religiosos, ne-ls religioses en alguns béns de pare ni de mare, ne d'alguns ascendents, ne de fill ne de nét, ne d'alguns altres descendents, ni de frares ni de sors, ne d'alguns altres transversals, en neguna guisa no venguen a successió ab testament o sens testament.

En aquest fur enadex lo senyor rey, que si aquell qui serà clergue seglar haurà tant de benefici d'esgleya o més com seria la legítima, que poria demanar e-ls béns del pare o de la mare, que aquell fill clergue no pusque demanar legítima e-ls béns del pare ne de la mare. E si-l pare o la mare fahien testament, e e-l testament lur no lexaven res a aquell fill clergue qui haurà dels béns de la esgleya aytant con sa legítima o pus, que valla lo testament. E açò entenem quan hi haja II fills o pus; e si no hi ha per aventura, sinó I fill, que aquell pusque ésser hereu o successor ab testament o menys de testament.

Enadex lo senyor rey e esmena que tot hom que haja fill clergue, seglar o vivent seglarment, haja o no haja benefici d'esgleya, que-l pare li jaquesca sa legítima, axí com als frares fills seus, e que la haja ab sa cargua e ab son fexs, axí com si fos lech, si la legítima serà en seent.

Adoba encara lo senyor rey, que si-l fill o filla entrarà en religió sens voluntat del pare o de la mare, que no haja res béns del pare ni de la mare, si els no-ls li lexaran per sa voluntat. E si li o lexava lo pare o la mare, o ab sa voluntat hi entrava, que haja ab sa carga sa legítima. [6.5.5]

[867] Deým que si mor lo marit e la muller roman prenyada o hi haurà nat fill, e mor aquell infant dins XV ans que no pot fer testament, romanguen los béns qui venrran de part del pare als parents pus proïxmes de part del pare. E si morrà menys de testament passats los XV ans, que romanguen los seus béns a la mare. E si-l fill li vol res lexar en son testament, que o pusque fer de tot quan ha, o d'una partida, salvu, emperò, a la mare enans del testament, o après lo testament tot son espoalici ab lo creix.

En aquesta guisa se seguesca al pare com a la mare, e que sia sàlvua tota via al pare o a la mare que sobreviurà sa legítima en los béns del fill, si bé.s mor dins XV ans.

Aquest fur mellorà e romança lo senyor rey. [6.5.9]

[868] Si alcú qui haurà I fill o una filla de leal cònjugi e en son testament o en sa derrera volentat no lejarà a aquel fill o a aquella filla negun dels seus béns, lo testament sia desfeyt e lo fill o la filla heret e succeesca en los béns del pare, pagats los deutes e les injúries restituïdes e les lexes que hauran feytes; salvu, emperò, tota via al fill o a la filla la legítma que deu haver en los béns del pare o de la mare, o més si més sobrave en los béns del pare o de la mare. E si·l defunct haurà molts fills o moltes filles, e a alguns d'aquels lejarà alguna part dels béns seus, e a un fill o alguns d'aquels fills res o lejarà, lo testament no valla e cascun d'aquels fills e de les filles a qui el testador alguna cosa dels seus béns no lexa, vingue a successió per eguals parts ab los altres frares e ab les sors als quals lo pare ho havia lejat.

Enadí e corregí lo senyor rey que là on diu que·l pare deu fer menció en son testament de sos fills, que hi faça menció en son testament de sos fills, que hi faça menció de la filla que serà maridada, axí que li jaquesca alguna cosa oltra l'exovar, enaxí que almenys que haja sa legítima.

[89] EN QUAL GUISA HEREUS SIEN FEYTS

[869] Si alcú farà testament e no haurà fils ledesmes ne altres descendents, ço és, fills o nét o altres descendents, e no haurà ascendents, ço és, pare o avi o besavi, o tresavi, o altres ascendents, pot establir e fer hereu hom estrany, si bé no·l se coneix. [6.6.1]

[870] Si aquel qui serà hereu escrit ab altres en algun testament, que alcú no complirà allò que·l testador li haurà manat, ço és, en pagar lexes o en fer altra cosa, enfre III ans contínuament comtats de la mort del testador enant, pus que o pusque complir e fer, perde la heretat que·l testador li lejà, treyta e esguardada a.ssi la legítima; e aquella heretat sia donada als altres qui seran ab ell establits hereus e·l testament. Enadex lo senyor rey que là on diu que la heretat sia donada als altres hereus, que sia entès ab la cargua que·l testador haurà lexada. E si no ha sinó I hereu, torn tota la heretat als pus proïxmes parents del testador ab sa cargua. [6.6.2]

[871] Si alcú qui haurà molts camps o moltes possessions en I loch o en diverses lochs farà e establirà a.ssi hereu alcú en aytal guisa:

«Establesch e faç a mi aytal hereu en aytal camp o en aytal possessió».

E neguna cosa no dirà dels altres camps ni de les altres possessions, aquel qui serà feit e establert hereu en I camp o en una possessió, no tant solament és establert e feit hereu en aquell camp o en aquella possessió que·l testador li haurà lexada senyaladament e espressament, mas encara serà hereu establert e feit en tots los altres béns, los quals lo testador havia e·l temps de la sua mort; per ço que no sia vist que aquel testador sia mort ab testament que haja feyt d'un camp, o d'una possessió, e en les altres coses sia mort sens testament. [6.6.5]

[872] Si alcú farà testament e lejarà dos hereus ensemps, e la un morrà ans que la part sua dels béns haja presa, e morrà menys de testament, là-donchs torn la sua part dels béns a l'altre hereu que ab ell fo establert hereu. Mas si aquel hereu qui mort serà ans

que la sua part haja presa, morrà e haurà fait testament, là-donchs torn aquela part d'aquels béns a sos proïxmes, o a aquels a qui lexar o volrrà. Açò, emperò, entès que si aquel hereu qui morrà, serà mort ans que sia denunciat a ell que ell sia hereu, ensemps ab aquel altre hereu, que la sua part dels béns d'on haurà estat hereu pertangua e vingue a sos hereus o a sos proïxmes, jasia ço que muyre ab testament o sens testament.

Aquest fur adobà e romançà lo senyor rey. [6.6.6]

[873] Si el pare o la mare en son testament establirà e farà son fill o sa filla hereu, e manarà a aquel hereu que, si morrà sens infants, que restituesca aquels béns o aquela cosa que li haurà lexada a algun frare seu o sor, o per ventura a algun estrayn, e aquel hereu vendrà a edat complida de XV anns, aquela substitució o·l vincle fet per lo pare o per la mare no haja valor quant a la sua legítima, mas en les altres coses, si oltra a la sua ledesma li farà sustitució o vincle, aquela substitució o aquell vincle dur totavia, si aquel morrà en algun temps sens infants. Emperò, si aquel fill qui serà agreuyat de restituir los béns que·l pare o la mare li haurà lexats, pendrà muller, e dels béns dels quals li serà fait manament que·n faça restitució a alguns, obligarà o donarà a sa muller en donació per núpries o en esposalici, la substitució o·l vincle damunt dit no haja valor en aqueles coses que seran donades en donació per núpries o en esposalici. E si la filla donarà a son marit en exovar les coses en les quals fo agreujada per lo pare o per la mare de restituir a alguns, si ella morie sens infants en aqueles coses que haurà dades en exovar a son marit, la substitució o·l vincle no haja valor. E si·l testador establirà o farà hereu alcú que no serà son fill, mas serà son frare o son oncle, o son cosí o qualque altre hom estrany, e manarà a aquel hereu que, si morrà ab infants o sens infants, que restituesca aquella heretat o aquella cosa que li haurà lexada a alcú, aytal substitució o vincle dur per tots temps. Açò, emperò, salvu e entès que aquel qui serà hereu establít pusque retenir a.ssi la quinta part dels béns que·l testador li haurà manat de restituir a alcú. Aquel deym que és estrany hereu qui no serà fill o nét o besnet o d'aquí enjós. Deym encara que les coses que deuen ésser restituïdes o que seran vinclades a alcú, no poden ésser alienades ne obligades, si doncs no seran donades en exovar o en donació per núpries, segons la qualitat e la honestat de les persones que faran lo matrimoni. O si doncs aquel qui serà establít hereu e fo agreujat de restituir a altre aqueles coses en què era establít hereu, no era tan pobre que no hagués altres coses de que·s pogués fer sos obs.

Enadex lo senyor rey, là on diu que si la filla donarà les coses vinclades per lo pare o per la mare, que en aqueles coses sia solt lo vincle. Declara lo senyor rey que, si la filla no podia trobar marit de sa valor, si no li donava oltra la sua legítima en exovar, que là-donchs pusque donar en exovar tants d'aquels béns vinclats que pusque haver marit de sa valor. E là-donchs sia en aquels béns solt lo vincle que haurà donats en exovar, mas en los altres béns romangue lo vincle, segons la volentat del defunct o de la defuncta. E si per aventura aquella filla morrà sens fill de leal matrimoni, que·l vincle dur e romangue en sa força en tots aquels béns que seran oltra la legítima. [6.6.7]

[874] Si a aquel qui serà establít e fait hereu per algun altre en qualque manera li serà substituït, ço és, que aquel hereu après sa mort li restituesque aquels béns que li seran lexats, tots los béns que·l testador havia e·l temps de la sua mort deuen expressament e nomenada ésser escrits, per ço que quantque quant aquella substitució

haje loch, sia cert cosa e manifesta, quals coses degen ésser restituïdes a aquel substituït qui les deu haver, e per ço que aquel qui és establert hereu no pusque no degudament degastar e a tort malmetre aqueles coses que són sotsmeses e vinclades a restitució. Emperò, si enfre aquel temps ans que sia hora d'aquela restitució a fer, aquel qui serà hereu escrit haurà degastat o venut alguna cosa d'aqueles que són sotsmeses al vincle de restitució, aquel a qui deuen ésser restituïdes porà demanar e recobrar, si oltra la legítima que a ell és deguda, aquell qui és establert hereu degastà o venè alguna cosa. Mas dels béns de l'hereu sia satisfeyt al comprador en lo preu e e en la estimació de la cosa comprada, que serà a ell tolta per dret per lo substituït a qui la cosa devia ésser restituïda.

Emperò, si no apparran alguns béns d'aquel hereu qui la cosa que era sotmesa a restitució haurà venuda, ne serà d'altrament segur a aquel comprador deu sostenir son dan, per ó que no sàviament ni segura compra aquella cosa. Emperò, si la legítima d'aquell qui és establert hereu és en la heretat que no sia venuda, e és tal que n pusque ésser satisfeyt al substituït en lo preu que l'hereu haurà haüt d'aqueles coses que haurà venudes que devia restituir, aquel substituït no porà en neguna guisa revocat ne recobrar alguna cosa d'aqueles coses que seran venudes per aquel hereu. Emperò, si dela legítima que serà romasa no porà ésser satisfeyt plenerament al substituït, en aquella quantitat en la qual la legítima no bastarà, aquel substituït porà revocar aqueles coses que seran venudes per aquel hereu, si doncs l'hereu no les haurà venudes o obligades per rahó d'exovar que haurà pres de sa muller, o per donació per núpcies que haurà feyta a ella.

La donació, emperò, per núpcies, no sia major que és establert en la Costum de València. E si aquella donació serà major, no pusque moure als compradors qui hauran comprades aqueles coses vinclades ne al substituït que aqueles coses devia haver. Emperò, si la legítima d'aquel qui serà establert hereu bastarà a l'exovar que ell haurà reebut, e a la donació per núpcies que ell haurà feyta, e al preu de les coses que ell haurà venudes, jasia ço que aquella donació per núpcies sia major que no és establert en la Costum de València, la muller pusque tota la donació per núpcies que serà feyta a ella, en temps de núpcies, conseguir plenerament, e les lexes que a ella seran feytes e l testament de son marit, dementre, emperò, que a totes aqueles coses que damunt són dites, la legítima damunt dita abast. Si, emperò, la legítima o neguns altres béns d'aquel qui serà establert hereu no apparran ne seran, la muller recobre dels béns que seran vinclats a aquel qui serà substituït l'exovar que l marit haurà reebut d'ella, e la donació per núpcies que serà feyta a ella per aquella part per la qual donà e comptà l'exovar al marit. Emperò, si la muller no donà ne comptà alguna cosa de l'exovar al marit, si ella o sos parents, o aquells qui dar o pagar devien l'exovar foren en triga e en tarda, que no pagaren l'exovar ans que l marit morís, o que l matrimoni entre ells fos partit, la muller neguna cosa no prena de l'exovar ne de la donació per núpcies que a ella fos feyta. Si, emperò, la muller o algun per ella, assegurarà o prometrà o s'obligarà al marit a pagar l'exovar a ell a cert dia o a cert temps, là-doncs, si aquells qui hauran assegurat o promès, o s seran obligats de pagar l'exovar al marit no seran en triga ne entrada de l'exovar a pagar, valle aytant com si l'exovar era liurat e pagat; e açò tan solament que la muller consequesque tot lo creix que l marit li haurà feyt en temps de núpcies, per esperança que l'exovar li fos nombrat e deliurat. Mas lo marit ni ls hereus d'aquel de l'exovar que no haurà haüt, ne reebut, ne li serà comptat, jasia ço que a ell fos assegurat, no sia tengut de retre ni de restituir, sinó tan solament aquella part de l'exovar la qual a

ell en veritat fo liurada e comptada. Emperò, si·l dia o·l temps que fo posat a la paga a fer de l'exovar al marit serà passat, aquel dia vol e demana per lo marit, que la paga sia feita a ell de l'exovar, jasia ço que·l marit no deman l'exovar a la muller, o a aquels qui·l li hauran promès per ella; enaxí que, si après lo dia o e·l temps que fo establít a la paga a fer de l'exovar, la muller o aquel qui·l promès per ella no·l pagà ne·l comptà al marit, e enans que aquel exovar agués reebut, lo marit se morí o entre ells fo lo matrimoni departit, lo marit ne·ls hereus d'aquel no sien tenguts en alcuna cosa de retre lo creix o la donació per núpcies que·l marit li haurà feita en temps de núpcies, sinó tan solament per aquela part que haurà reebuda del'exovar. La donació, emperò, per núpcies, e totes les altres coses que la muller hac per benefici del marit tingue en tota la vida sua, dementre, emperò, que honestament vive e, enfre un an pus lo marit serà mort, no prene marit. Emperò, après la vida sua, restituesca als fills qui seran nats d'ella e de son marit, la donació per núpcies e totes les altres coses que hac per benefici del marit. E si infant no y haurà, rede les damunt dites coses als hereus del marit. Emperò, si aquella muller enfre I an pendrà marit o castament no viurà dins l'an o après, de mantinent restituesca la donació per núpcies e totes les altres coses, les quals hac per benefici del marit, als fills qui seran del marit, del qual hac totes les damunt dites coses. E si fills no y haurà, restituesca aqueles coses al substituït, si dels béns que són vinclats e deuen ésser restituïts hac-ne conseguí aqueles coses. Emperò, si de la legítima d'aquell qui fo establít hereu o dels seus béns propis hac l'exovar e la donació per núpcies e les altres coses, après la mort sua restituesca totes aqueles coses als fills qui seran d'ell e d'ella. E si fills no y haurà, restituesca aqueles coses als hereus del marit. [6.6.11]

[90] DE DRET QUE HAN LOS HEREUS DE DELIBERAR SI SERAN HEREUS O NO

[875] Si alcun hom o alguna fembra farà son fill hereu en son testament o en sa darrera volentat, que sia engenrrat o nat de proïxme parent o de parenta o de adulteri, o de leis ajustament, ço és, d'om religiós o de fembra religiosa o de semblants ajustaments o d'altre vedat ajustament sia engenrrat e nat, o a ella leixarà alcuna cosa, no val aytal institució de hereu, ne donació feita a aytal fill en testament o en darrera volentat, e la heretat e·l legat, ço és, la donació feita per testament o en altra darrera volentat a aytal fill, axí com a indigne de tot en tot sia toltà.

Enadeix lo senyor rey que·ls dits béns tornen als pus proïsmes parents del defunct. [6.9.13]

[876] Si alcú serà feyt hereu e·l testament de son pare en tot o en partida, e aquel no pres d'altra manera la heretat del pare, mas que pagà los deutes del pare per aquela parton era feyt hereu, aytant val com si havia presa la heretat. [6.7.1]

[877] Negun no deu ésser destret que compre ni vene ni d'altra manera aliena, ne que prena alcuna cosa ne neguna heretat que li fos dampnosa, ço és, cosa li tornàs a dan si la prenie. [6.7.2]

[878] Lo hereu del defunct és obligat a tots los creadors del defunct que pach tots los deutes, los quals lo defunct los devie. Mas lo legatari a qui lo defunct lexà alcun camp o alcuna altra cosa singular, no és obligat a pagar los deutes del defunct. Mas si la heretat no bastarà a pagar los deutes, los creadors del defunct poden demanar als legataris aquell camp o aquella cosa que·l defunct los haurà lexada, entrò que a ells sia satisfèit dels deutes que a ells aquell defunct devia, car e·ls béns que foren del defunct mellor rahó han e mellor dret los creadors que·s treballen per lur dan a esquivar, que no han los legataris que·s treballen per lur prou a fer. [6.7.3]

[879] Fem fur nou, que si alcú serà establít hereu o legatari per alcun testador, que aquel hereu o legatari haja espahy de tres meses, si present serà e·l regne de València, dintre els quals ell se pusque acordar si volrà reebre aquel aheretat o lexa o no; enaxí que, si dintre los III meses volrà haver aquella heretat o la lexa, que la pusca haver o lexa qual més se vulle. E si dins los III meses no volrà aquella o la lexa pendre, que la haja perduda e que torn e sia dels pus proïxmes del testador. Salvu, emperò, que d'aquella heretat o d'aquella lexa sien pagats los deutes o les altres coses que havia manades pagar lo testador. E si aquel hereu o legatari no serà present e·l regne de València, que là-doncs començen a córrer los III meses de pus que a ells serà manifestat que aquell testador lo haje fet hereu o legatari, e pus sia e·l regne de València vengut o poria ésser vengut, segons la lunyea del loch on serà. [6.7.4]

[91] DE REBUYAR HERETAT

[880] Si alcun s'abstendrà de pendre la heretat del pare que li serà venguda ab testament o sens testament, e serà provat clarament que no haurà tengut alcuna cosa d'aquels béns axí com hereu, ne haurà estat ni habitat en les cases o heretats del pare, axí com a hereu, mas axí com a llogador, o axí com a guarda, o per altra justa rahó, no pot ésser demanat lo fill en deutes que·l pare degués ni per altres coses. [6.8.1]

[881] Enaxí com major de XX ans que ans que haja presa la heretat que li és esdevenguda la rebuja no la pot puy querer ni demanar, enaxí pus que la haurà presa no la pot rebujar, ans la ha a retenir. [6.8.2]

[882] Aquel qui serà demanat denant la cort per lo deute del pare seu, o per los deutes de qualque altre qui l'haurà feit hereu, no sia tengut de respondre a aquels qui d'ell se clamaran, si ell és apparellat de renunciar per tots temps sens frau e sens malea, a tota aquella heretat, e és apparellat de lexa de tot en tot los béns que ell ha salvus en present de la davant dita heretat. D'aqueles coses, emperò, que ell haurà despeses en sustentació de son cors, com no hagués altres coses de què.s pogués sostentar ne viure, no·n sia tengut en neguna guisa. [6.8.3]

[883] Si alcú serà hereu establiten tot o en partida en alcuna heretat, no pot alcunes parts d'aquella heretat rebujar o alcunes retenir, mas cové que de tot o rebuig, o de tot o retingue. [6.8.4]

[884] Jasia ço que aquel qui serà feit hereu pendrà una vegada la heretat del defunct en què serà feit hereu, no és tengut que aquella retingue mal son grat, ans pot aquella rebujar e lexar quant que·s volrà, e majorment si tants deutes exiran e apparran en aquella heretat, e no eren sabuts que hi fossen, que tota la substància o la heretat del defunct no abastàs a pagar los deutes.

Enadeix lo senyor rey là on diu que aquells qui hauran presa la heretat I vegada, que la pusquen rebujar, pus que la haurà presa, no la pusque rebujar, com en lo començament se deja acordar si la heretat li és profitosa o no; salvu benefici d'inventari a l'hereu, si feit l'aurà segons rahó. [6.8.6]

[885] Si els pubills rebujaran sens auctoritat del tudor alcuna heretat que·ls serà venguda, aytal renunciament no·ls te dan. [6.8.5]

[92] D'AQUELLS ALS QUALS LES HERETATS SÓN TOLTES, AXÍ COM A PERSONES NO DIGNES

[886] Si a algun haurà hom mort son frare ab verí o per altra manera, obs és a aquel frare que vol haver la sua heretat, per ço que acabadament la pusque haver, que deman la mort del seu frare denant lo jutge, ço és, que·s clam d'aquel qui son frare li haurà mort ab verí o en altra manera. Jasia ço que la heretat d'aquels qui amagadament seran morts a aquells, als quals per dret deu venir aquella heretat, no és vedat que no la pusquen pendre, sens que no façen clam denant lo jutge. [6.9.1]

[887] Nengú no pusque deseretar sos fills ledesmes, si doncs no ferran son pare e sa mare, o no desmentran aquels, o si aquells seran catius e no·ls volrran reembre de lur patrimoni, o si jauran ab lur madrastra, o si seran eretges o renegats, o si acusaran lur pare o lur mare d'algun crim, exceptat e levat crim de eretgia, del qual, si acusaran lur pare o lur mare no sien deseretats. [6.9.15]

[888] La filla que anc no hac marit, ni sens consentiment del pare, o si·l pare serà mort, sens consentiment de la mare, pendrà marit, algun temps lo pare o la mare pusque aquella deseretar. E si aquella deseretaran, los altres frares e los proïxmes succeesquen a ella en sa legítima.

Enadeix lo senyor rey que là on diu ab consentiment de la mare o de dos pus proïxmes parents de part del pare, e de dos pus proïxmes parents de part de la mare; e si la mare maridarà sens consentiment dels dits parents de part del pare e de la mare, que pac la meytat de l'exovar per la filla al marit del seus propri, si ha de què. [6.9.2]

[889] Si alcú haurà fills o filles de sa cosina, o enfre aquels graus de l'esgleya vedats, aquel fill o aquella filla que axí serà nat no heret ab los altres fills ledesmes en alguns béns del pare. [6.9.11]

[890] Si bort natural a instància e a prec del pare e de la mare, e dels hereus, sia legitimat per lo príncep, là-donchs succeescha en los béns mobles e no mobles del pare, encara si aquel pare haurà fills ledesmes. [6.9.10]

[891] Lo pare pot desafillar lo fill denant la cort, e denant testimonis, quan lo fill vendrà contra lo pare en los cases escrits en l'altre fur.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [6.9.16]

[892] Lo fill que serà procreat e nat de adulteri o de proïsme parent o parenta, o de leig o d'altre vedat ajustament, per precés ni per suplicació del pare ne de la mare ne dels hereus, no sia legitimat. E si per nós o per los nostres serà legitimat, no valle la legitimació ne alcuna indulgència que serà feita sobre açò a ell, ans de la successió del pare e de la mare, tan bé de coses mobles com no mobles, e de donacions e de cessions, e de tots altres beneficis d'els, sia tot en tot gitat e remogut. [6.9.12]

[893] Si alcú haurà infant de fembra francha e liura que no era sa muller, emperò aquella fembra era tal que matrimoni podia fer ab el, si puys aquel fill fo nat, pres aquela per muller, sens tot embargament és ledesme aquell fill damunt dit, e deu ésser pres e jutjat per ledesme de tot en tot. [6.9.8]

[894] Fill natural qui serà nat de fembra o d'om solt e solta, e seran tals que porien ésser marit e muller, poden legitimar e a ell donar benefici que pusque venir a successió de son pare e de sa mare, si altres fills ledesmes no y haurà. [6.9.9]

[895] Aquel és dit fill natural e ledesme, qui és nat de marit e de muller, mas si-l marit serà menys de la sua casa per II ans continuament, e puys com tornarà trobarà que sa muller haurà fill d'un an en sa casa, aquell fill no deu ésser dit que sia fill de marit. Mas si-l marit estant continuament ab sa muller, ella haurà fill, lo marit en aquest cas no pot dir que aquel no sia son fill, Mas, si serà certa cosa que-l marit de loch temps no haje jagut ab sa muller per rahó de malaltia o d'altra cosa, o si serà de tal malaltia embargat que no pogués engenrrar, lo fill qui serà nat en la casa, jasia ço que·ls vehins o sàpien que sia nat en la casa, no deu ésser dit fill del marit. [6.11.5]

[93] DE LES LEXES QUE SERAN FEYTES PER LO TESTADOR, O D'AQUELLES QUE HAURÀ MANADES FER

[896] Si alcú farà testament, e en aquel testament lejarà a alcun I camp, e puys aquell camp que haurà lejat en son testament obligà e mès en penyora, jens per açò no hac volentat que tolgués aquel camp a cell a qui l'avie lejat. E si aquel a qui fo lejat lo camp lo demane a l'hereu, l'ereu li és tengut que·l rememe d'aquel a qui l'avie més lo testador en penyora, e que·l do a aquell a qui l'avie lejat lo testador. [6.10.1]

[897] Clar dret e manifiest és que les pus derrereres volentats sien pus fermes que les primeres sobre unes metexes coses. [6.10.5]

[898] Legat, ço és, lexa, és donació feita o jaquida per lo testador a alcú, e deu ésser donada e pagada per l'ereu.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que l'ereu que tindrà los béns del testador pac les lexes e-ls deutes del testador, si té los seus béns; e si no-ls té, que o paguen los marmessors o aquels qui tendran aquells béns. [6.10.6]

[899] Si alcú en son testament farà lexa en aquesta guisa: «Si alcun fill o alguna filla a mi serà nat o nada, l'ereu meu do a ell o a ella C solidos o C morabatins»; si molts fills o moltes filles seran nats o nades a ell, entès és que·l testador a cascú e a cascuna lexava aytant quant aquela quantitat és. [6.10.7]

[900] Si·l testador féu alcun hereu e lexà a alcú alguna cosa que no era sua, mas era d'aquel hereu que havia feit, si l'hereu pren la heretat deu ésser destret de donar aquella cosa a aquel a qui lo testador lo havia lexada.

En aquest fur enadí lo senyor rey que a l'hereu sia tota via salva la sua legítima, si pren la heretat o no. [6.10.4]

[901] Si alcú haurà molts servus o catius qui tots hauran I nom, e lexarà I d'aquels a alcú, e nomenarà aquel servu o aquel catiu per son nom propi, e no apparrà ne serà manifest de qual servu o de qual catiu que hom donàs lo testador o entès, l'ereu pot elegir qual d'aquels servus o catius do a aquel a qui lo testador l'aurà lexat. Mas si l'hereu no volrà elegir pus que·n serà amonestat per lo jutge que do servu o·l catiu, a aquel a qui lo testador l'aurà lexat, serà en electió d'aquell a qui lo testador l'aurà lexat, que prena qualsevulle. Mas si·l testador qui haurà molts servus o molts catius lexa a alcú generalment dien axí: «Un servu o I catiu, là-donchs serà elecció d'aquell legatari; emperò, que ell elege servu de migana estimació, ço és, que no elege dels pus aüls ni dels millors». [6.10.9]

[902] Si una cosa serà lexada a molts, ensemps en aquesta guisa: «A aytal e a aytal amichs meus, jaquesch lo meu servu o el meu catiu, o·l meu cavall per eguals parts», los legataris deuen aquel servu o aquel catiu o aquel cavall pendre. Mas si la un d'aquels no volrà pendre la part sua, acresque a l'altre aquella part e sia sua. Aquela cosa metexa sia en qualque altra cosa que sia lexada ensemps a molts.

En aquest fur enadí lo senyor rey que là on diu que si·l servu o el cavall o·l catiu qui serà lexat a dos o a molts que sia per eguals parts partit, que digue que, si tal cosa és que partir no-s pusque, que·s vene e que·l preu se partesque per parts cominals entre ells. [6.10.15]

[903] Si alcú lexarà a altre en son testament C morabatins o C solidos, sens negun detrahiment enaxí: «A aytal do e leix C morabatins o C solidos», e en la terra en la qual aquel testador està, corren morabatins o diners de diverses maneres, e les gens d'aquels morabatins o d'aquels diners, que són de diverses maneres usen, deïm que si morabatins o mazmodines o besants, o diners, seran donats o lexats, que sien donats e pagats dels millors morabatins o mazmodines o besants o diners que córreguen en lo loch on serà feit lo do o la lexa. Aquela metexa cosa sia en los contracts, que si alcú prometrà a altre que li darà C morabatins o C solidos, que li sia tengut de donar dels millors morabatins o dels millors diners que correran là on la donació o la promissió serà feyta. Encara deïm que, si·l testador darà o lexarà forment o altra manera de blat a

altre, que li sia pagat forment o blat covinent de dar e de pendre. E si alcú prometrà a alcú que li darà un servu o I catiu o X solidos, sia en elecció d'aquell qui haurà feita la promessió que volrà més donar, ço és, si volrà donar lo servu o·l catiu o X solidos. Aquela metexa cosa és, si alcú prometrà donar a altre I servu o I catiu en aquesta manera: «Aytal catiu o aytal servu que axí ha nom te do», car en elecció és d'aquell qui·l promès de donar qual volrà donar. Mas si un d'aquels que ell haurà promès de donar serà mort ans que ell haje elet qual serv d'aquels II li volrà donar, és-li tengut de donar aquel qui romandrà viu.

En aquest fur mellorà e enadí lo senyor rey. [6.10.12]

[904] Si·l testador leixarà a alcú cases generalment, dien axí: «Unes cases leix a aytal», si aquel testador ha cases val la lexa. E si·l testador haurà moltes cases, és elecció de l'hereu quals cases volrà donar al legatari. Emperò, si·l testador no haurà cases, no val la lexa, si doncs lo testador no havie manat que hom compràs cases dels seus béns al legatari o·l testador no havia manat que aquella lexa valgués, jasía ço que no hagués cases. E si·l testador leixarà a alcú I camp en aquesta guisa, dien axí generalment: «A aytal leix I camp», e que no nomenàs per son nom propi lo camp, no val la lexa, jassia que·l testador haje camps o no haje. Car aytal lexa que seria feita en aytant guisa porie venir en escarn, per ço car l'ereu porie deliurar si meteix d'aquella lexa, si donave I camp que no tingués cor I palm, si doncs lo testador no dehie en son testament certa manera o certa mesura quant tingués aquell camp que lexave, en lo qual cas, si dixés la manera o la mesura del camp, val aquella lexa, en lo qual cas si dixés la manera o la mesura del camp, val aquella lexa. [6.10.10]

[905] Si el testador leixarà a alcú alguns camps o alguna cosa, e aquels camps o aquella cosa que hac lexada eren obligats e meses en penyora a altre, l'ereu d'aquel testador deu reembre aquells, e deu·los donar al legatari, si·l testador sabie que aqueles coses fossen obligades e meses en penyora a altre. Mas si·l testador no sabie que fossen meses en penyora aqueles coses que havie lexades, no val la lexa, si donchs a tal persona conjuncta no fo feyta aquella lexa, o a tal persona altra, a la qual aytant del seu aquel testador volgués leixar. [6.10.2]

[906] Si alcú leixarà a altre en son testament I folch d'ovelles o de bous o d'altre bestiar, e pus lo testament serà feit, aquel folch torn tan solament a una ovella o I bou, aqueles bèsties que romanen deuen ésser donades al legatari. Aquella metexa cosa és, si pus que·l testament serà feit, lo greig, ço és, lo folch de les ovelles o de les altres bèsties, serà creegut que tot lo folch, ab lo creximent, deu ésser donat al legatari; per ço car qualque cosa acreix o minve a la cosa que és lexada, pus lo testament és feyt, pertayn a prou o a dan del legatari. [6.10.13]

[907] Si·l testador, sabudament o no sabudament, la cosa que era d'altruy leixarà, l'ereu deu aquella comprar, emperò, si per just preu porà aquella comprar. E si no la porà haver per just preu, deu donar justa estimació de la cosa que era lexada al legatari. [6.10.3]

[908] Si·l testador lexarà a alcun cases, totes aqueles coses seran afficades ne·s tendran en aqueles cases per les quals les cases prenguessen alcun piyorament, si hom no partie sien del legatari; emperò, si seran coses en aquels cases comanades o lexades o meses, no sien del legatari. Aquella cosa metexa que és dita de les cases sia observada e guardada en camp que a altre nomenadament serà lexat.

En aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [6.10.11]

[909] Si axí serà trobat escrit en testament d'alcú: «A aytal tots los meus servus o·ls meus catius do e leix»; e aquel testador havié serves o catives, aytambé deu haver lo legatari les serves e les catives, com los servus o·ls catius; car sots nom de masclí és entès e contengut feminí, ço és, que dien e lexan servus e catius, són enteses serves e catives; mas no és entès axí al contrari, car si alcú lexà a altre totes serves o ses catives, no deu ésser entès que, si ha servus o catius mascles, que li sien lexats. [6.10.14]

[910] Com alcú no hagués fils ledesmes féu testament en aquesta guisa: «Aytal sor mia que és preyns faç e establesch hereu a mí, en aytal manera que si haurà fill, aquell fill sia hereu meu en dues parts de la mia heretat, e la sor mia sia hereu en la tercera part; e si haurà filla, aquella filla sia hereu mia en la terçera part de la mia heretat, e la mia sor en dues parts»; e pus que·l testament fo feit, aquella fembra, sor sua, hac fill e filla ensemps d'aquell prenyat, e com fos dupte per quals parts aquella heretat degués ésser partida entre aquells III hereus, deïm que la heretat sia partida en VII parts, enaxí: que·l fill mascle haje les III parts d'aquella heretat, ela mare haje les II parts d'aquelles III que romanen, e la filla la I part; e enaxí, segons la volentat del testador, lo nebot d'ell ha més en doble que la mare, e la sor del testador ha més en doble que la filla d'ella, que és neboda del testador. [6.10.8]

[911] Si alcú establex alcun hereu sots condició o manera que fer no·s pusque, ço és a saber, que digue: «Aytal faç hereu meu, si toqua de la mà al cel»; o altra semblant condició que fer no pogués, o dirà axí: «Aytal faç hereu meu, si ociu aytal home»; o en altra condició leja o mana que sia semblant; aytals maneres o condicions, que fer no·s poden o que són leges o males, no afofen lo testament ne desfan que no sia hereu aquel qui establít hi és, si bé no compleix ni fa aqueles coses, ans val aytant com si aqueles condicions o maneres posades ne dites no eren en lo testament. Emperò, si l'hereu serà establít sots condició que·s porà fer e complir e que sia honesta, l'ereu deu complir la condició ans que prena la heretat, si doncs la manera de la condició no mostrave altra cosa, ço és, que ans que la condició agués complida, pogués pendre aquella heretat. [6.10.16]

[912] Si alcú en son testament o en sa derrera volentat lexarà a alcú alguna cosa que li do l'ereu sots condició o sots dia cert o no cert, l'ereu que deu donar aquela lexà deu dar covinent segurtat a aquel a qui la lexà és feita, que li do aquella cosa que li és lexada quan la condició serà complida, o·l dia serà vengut en lo qual li deu donar aquella cosa que li és lexada. E si aquella segurtat l'ereu no li volrà donar, aquel a qui lexà és feita sia més en possessió dels béns que foren d'aquell defunct qui la lexà li féu, en la qual possessió sia e estie entrò que a ell sia dada segurtat, que quan la condició

serà complida o·l dia serà vengut, en lo qual li deu donar aquella cosa que li és lexada, que li sia donada. [6.10.17]

[913] Si per rahó de testament o per ferma promessió alcun deurà donar a altre cert servu o catiu, o alguna certa bèstia d'altra manera, aquell qui n'és tengut de donar après la mort del servu o del catiu, o de la bèstia, no és tengut de donar lo preu que valie, si doncs no estech per aquell qui dar ho devie, que no do aquell servu o aquell catiu o aquella bèstia, dementre que era viva, e apparrà que là-donchs estech per aquell qui la cosa devia donar mentre era viva, si fo demanat que la donàs e no la volc donar, o si ocís aquella cosa sens rahó, la qual devie donar. [6.10.18]

[914] Si alcú lexará en son testament a altre escudella o anap, o copa d'aur o d'argent, o d'altre metall, o d'altra manera, o encara alcunacosa no moble, sots aytal condició que après la mort d'aquell a qui la haurà lexada aquella cosa sia restituïda a altre, aquell a qui la cosa serà lexada serà senyor en la sua vida d'aquella cosa damunt dita. E si pert la possessió d'aquella cosa, porà-la demanar e recobrar axí com sua. Jasia ço que ell no pusque aquella cosa alienar; e si la alienarà per dret, aquella alienació no valrà, ans après la mort d'aquell qui la cosa haurà alienada, que devia ésser restituïda a altre, aquell a qui devia ésser restituïda porà aquella demanar e recobrar d'aquell qui la possehirà, sí que la alienació que d'aquella serà feita no li tendrà dan. [6.10.19]

[915] Si·l testador lexará e farà moltes lexes e en lo romanent dels seus béns farà a.ssi hereus alcun hom estrayn qui no serà en son poder, e tots los seus béns seran departits e assignants en lexes, enaxí que res no hi sobrarà, que aquell qui serà establít e feít hereu pusque haver là-donchs de cascuna lexa, e sia levat tant per sou e per liura, entrò que l'hereu haje la V part de tots los béns del defunct, per ço car serà feít hereu; car no serie rahó que l'hereu fos de tot en tot enganat, que no hagués res d'aquella heretat en la qual fo feyt hereu. [6.10.20]

[94] DE COSES DUPTOSES

[916] Si e·l temps de les núpcies fo feyta covinença entre·l marit e la muller que, si ella morie enans que·l marit, que·ls hereus ne·ls proïxmes de la muller no poguessen demanar l'exovar al marit ne als proïxmes del marit; e lo marit e la muller ensemps negaven o en altra manera morien ensemps, que no pogués hon saber qual seria enans mort; sia entès que la muller sia morta primera que·l marit, perquè la natura de la fembra és pus flacca que aquella de·l hom; e axí los hereus de la muller ne·ls proïxmes no pusquen demanar l'exovar als proïxmes del marit.

Aquest fur mellorà e esplanà lo senyor rey. [6.11.1]

[917] Aquells són fills ledesmes, qui són nats de leal matrimoni. [6.11.4]

[918] Si ell pare ab lo fill, qui serà major de XV annns, per alcun cas d'aventura ensemps morran, sí que aquell pare no haurà feít negun testament, entès és que·l pare és mort primer que·l fill, axí com pus feble que·l fill; e enaxí la heretat del pare torne als

pus proïxmes hereus del fill, axí com heretat d'aquel fill, qui més visch que·l pare, sí que·ls parents qui eren del pare ne sien de tot en tot gitats, si doncs no eren pus proïxmes que·ls altres. Mas si·l fill menor de XV ans e el pare morran ensemps, semblant és que·l fill sia primer mort, axí com a pus feble, e el pare que sia mort darrer; e enaxí la heretat del fill ve e és feita dels parents del pare qui darrer morí. [6.11.2]

[919] Si alcú farà lexa o promesa a aquella persona que primerament pujarà en ciutat o en castell, o en vila o en alcun loch, o en nau o en altre leyn que haja aquella cosa que li haurà lexada o promesa, e là-donchs pujaran ensemps II hòmens o pus, axí que no pusque hom departir qual sia pujat primer, que aquella lexa o promessa sia partida entre aquels per eguals parts.

Aquest fur romançà e esmenà lo senyor rey. [6.11.3]

[95] DE PRESCRIPCIONS

[920] Si alcú tindrà possessió o cases o altra heretat a bona fe e ab just títol, contínuament per III ans, sens demanda d'altre e sens mala veu, ço és, que no·s serà clamat a la cort d'aquella cosa que l'adversari possehie, que d'aquí enant sia sua, e açò haja loc entre·ls mayors qui hauran legítima edat.

Enadeix lo senyor rey e declara que si alcú tindrà possessió, ço és, casa o altra cosa o heretat que pusque segons dret ésser prescripta, ço és, que no sia cosa sagrada, axí com esgleya o calze o altres coses semblants a aquestes, ne sia cosa religiosa, axí com és sepyulcre on cors human sia estat soterrat, o no sia del príncep de de ciutat ne d'esgleya ne de furiós ni d'orat, ne d'aquel qui degasta sos béns, ni d'aquell a qui és entredita, ço és, vedada la aministració de sos béns, ne de sort ne de mut, de dementre que ells seran en aquell stat, ni de menor dementre serà menor de orfe, ni sia d'aquell qui serà absent d'aquell loc on serà la cosa que deu ésser prescripta. E entenem que aquell sia absent tan solament qui ha son alberch en altre loc on no és la cosa que deu ésser prescripta, e no aquell qui ha son alberch en aquell loc on és la cosa que deu ésser prescripta, e la sua persona és en altre loch.

Encara enadeix e declara lo senyor rey que là on diu a bona fe, que sia entès si·l posseïdor hagué bona fe al començament, ço és, que quan començà a posseir, la qual bona fe és presumpció que sia tota hora, si doncs lo contrari no era provat per l'adversari del posseïdor.

Encara enadeix e declara lo senyor rey, là on diu «ab just títol», ço és, per títol de compra o de cambi o de donació o de dot, o que haja haüda la cosa, axí com a hereu o per altre just títol.

Encara enadeix e declara lo senyor rey que là on diu contínuament que sia entès que aquella possessió sia contínua, si doncs per lo adversari no era provada interrupció civil o natural. Interrupció civil és quan lo posseïdor fo citat a instància del seu adversari per la cort o per letres o per missatge de la cort, o per manament del jutge, o quan pleit és començat sobre la cosa que deu ésser prescripta entre·l posseïdor e el seu adversari. Natural interrupció és quan lo posseïdor és gitat de possessió per qualsevolrrà persona o la cosa serà ocupada per qualsevol persona. Encara enadeix e declara lo senyor rey que là on diu per III ans, sens demanda d'altre e

sens mala veu, ço és, sens demanda del seu adversari feita denant lo jutge, o per citació o per començament de pleit, com là-doncs aquell qui axí és demanat comença a duptar de son dret.

Encara enadeix lo senyor rey, que là on diu que la dita cosa sia sua, ço és la cosa axí posseïda e prescripta, sia d'aytal posseïdor e prescrividor. En altra manera, si les coses damunt dites no seran axí posseïdes, lo posseïdor no pusca prescriure aytal cosa o casa o heretat per prescripció de III ans, enans hi sia mester prescripció de XXX ans. Coses, emperò, sagrades e religioses e del príncep, són exceptades de aytal prescripció. [7.1.1]

[921] A l'orphe o al pubill, ço és a saber, que no haurà edat de XX ans, o al mayor qui serà fora el regne o la ciutat, o al malalt o aquell qui serà absent per alguna guisa o manera, prescripció de III ans no fa perjudici a ells en aquelles coses que alcú posseex d'ells, ni contra ells, dementre, emperò, que açò no façen pe defuyta o per mala barata. [922] Semblantment, si enfre aquell temps, el qual aquells qui seran absents hauran prescrit, ço és, que hauran complida teneó de III ans, contra aquells qui seran presents, deuen ésser guardats, que la prescripció de III ans no nogué als presents, enaxí com la prescripció, ço és la teneó de III ans, no pot noure a aquells qui seran absents per los presents. [7.1.2]

[923] Alcú no perde possessió o alguna cosa que tindrà seent o semovent, ne isque de teneó de la cosa, sinó per sentència. Emperò, la cosa moble o semovent que és demanada en juhii, lo jutge pos aquella en poder d'alcú, per ço que engan no hi sia feit, si aquell qui posseex la cosa o la persona que era demandada era sospitosa. E si-l demanador per testimonis provar porà a.ssi la damunt dita cosa semovent o moble pertànyer, aquella cosa ab altres coses semblants d'aquella sia mesclada, e puyt al demanador e als testimonis, ans que juren sia mostrada. Emperò, si-l demanador alguns senyals de la cosa que ell demana porà declarar, declar-ho primerament a la cort, car quan algun demane alguna cosa moble en juhii, ans que la cort façe mostrar aquella cosa que serà demanada, lo demanador deu dir alguns senyals d'aquella cosa que demane. [7.1.11]

[924] Si enfre térmens d'altruy alcú, per absència o per ignorància del senyor alguna part, per aventura per molt temps, e encara per LX ans posseirà, aquella possessió no val si sens algun just títol ho haurà possehit e tengut. [7.1.4]

[925] Si alcú serà mès per la cort o per manament d'ell en possessió d'alguna cosa per rahó de la cosa a guardar, per deute o per altra cosa que aquell demanàs, si aquell a qui la possessió serà tolta vendrà enfre I an, e volrà restituir les despeses, les quals aquell adversari seu féu e-l pleit o en la cosa comptats; emperò, los fruyts en les despeses, les quals aquell qui tenie la possessió haurà feytes, la possessió sia restituida a ell. Emperò, si aquell a qui la possessió era tolta no vendrà dins I an, aquell qui era mès en possessió per rahó de la cosa a guardar per deute o per altra cosa, sia feit senyor d'aquella cosa en aytant quant lo deute serà o aquella cosa que demanave. [7.10.6]

[926] Si el creador enfre XXX anys no hac cura de demanar, com fer o pogués per dret lo deute que li era degut, d'aquí enant si·l demana aquell qui és demanat se pot defendre per excepció del dit temps, ço és car enfre XXX ans no·l li havia demanat; si doncs aquell a qui lo deute era degut no fo pubill o catiu. [7.1.12]

[927] Prescripció, ço és, teneó feyta e complida contra·l censater no val, en perjudici del senyor. [7.1.8]

[928] Si alcú haurà II o més censaters, e un d'aquells censaters contra l'altre alguna d'aquelles coses que·ls seran dades a cens posseirà e prescrivà, aquella teneó o prescripció en perjudici del senyor no valle. [7.1.9]

[929] La covinença que la companya o·l batle o aquell qui per altre tendrà alguna cosa a cens o pendrà alguna cosa per ell farà, jasia que sia prescrit, no fa negun perjudici al senyor per quí aquella cosa és tenguda. [7.1.10]

[930] Si alcú comprarà a bona fe o pendrà o haurà per algun altre títol cosa que serà emblada o arrapada o per força posseïda, o que son senyor la haurà perduda, aquell no·s pusque defendre per prescripció de III ans contra·l senyor qui aquella cosa demane; per ço, car coses que són emblades o arrapades o posseïdes per força o·l senyor de qui eren les haurà perdudes, no poden èsser prescriptes per espahi de III ans, ne venir en senyoria d'alcú, entrò que·l vici d'aquella cosa sia purgat, ço és a saber que aqueles coses que hauran estades emblades o arrapades o posseïdes per força o seran perdudes, sien tornades en poder del primer senyor. Doncs ans que aquell vici d'aquella cosa sia purgat, aquel qui posseïx aquelles coses enaxí vicioses, si les vol prescriure haurà a esperar prescripció de XXX ans. [7.1.5]

[931] Si alcú comprarà o per qualque altre just títol haurà cases, heretats o qualque altres coses mobles o no mobles, o semovents, e aquelles a bona fe e ab just títol e sens mala veu, ó és, que no fo feit clam a la cort per lo seu adversari, posseirà per III ans, no·s pusque defendre per prescripció de III ans, si algun creador dirà que aquelles coses o alguna d'aquelles seran a ell specialment o generalment obligada o obligades, si aquell les demana a aquell qui les posseïx, si doncs aquell creador qui les demane e diu qui a ell són obligades generalment o specialment, no haurà callat per spahi de XXX ans. [7.1.6]

[932] Si·l marit, durant lo matrimoni algun camp que a ell fon donat en exovar e no fo estimat alienà, e puy lo matrimoni duran per III ans o per XXX ans, e passat aquell temps lo marit morí, si la muller o altri que per ella haurà donat aquell camp en exovar, al marit demane aquell camp o aquell qui·l posseïx, e·l posseïdor vol posar prescripció de III ans o de XXX ans contra aquell qui·l demane, açò lo posseïdor no pot fer, per ço car alguna prescripció no pot ésser posada sinó contra negligens e aquells qui són meynspreadors de lur dret; mas la muller duran lo matrimoni lo seu exovar no podie demanar. Aquest dret matex deu ésser observat en tots aquels qui volrien demanar alguna cosa, mas no o poden fer per rahó de la condició o del dia, cert o no cert, qui era posada o posat en aquella cosa, la qual condició o·l dia no era vengut, los quals poden

demanar aquella cosa no contrastan alguna prescripció, depús que la condició que era posada e·l dia, cert o no cert, serà complida o complit. [7.1.7]

[96] DE SENTÈNCIES, D'ACTES DE CITACIONS E DE DESPESES NECESSÀRIES E ÚTILS E QUE SERAN FEITES DE VOLENTAT

[933] Si sentència serà donada per alcun jutge e en aquella sentència no ha absolució o condempnació, aytal sentència no és dita sentència ni ha valor. [7.2.1]

[934] Los jutges en romanç diguen les sentències que donaran, e donen aquelles sentències escrites a les parts que les demanaran. [7.2.2]

[935] Can alcú serà citat I vegada, dues e la terça pertemptòriament per la cort, e no volrà per sí o per son procurador covinent comparar e estar a coneguda de la cort, si la demanda que·l demanador fa serà real, ço és, que demanarà alguna cosa moble o no moble, sia més en possessió d'aquella cosa que demane. E si la demanda serà personal, ço és, que·l demanador demanarà deute a alcú, o·l demanarà per rahó de malefici que li haurà fait, lo demanador si més en possessió dels béns de·l adversari seu, qui no volc venir denant la cort, segons la quantitat del deute o del malefici fait que serà cert e declarat.

Enadex lo senyor rey que si aquell qui serà citat serà e·l loch o dins lo regne o de fora, que la cort a instància del demanador pusque destrènyer lo demanat a venir denant ell, a respondre per certa pena a estimació de la cort e dels prohòmens, jassia ço que el demanador sia més en possessió, e aquest destreyiment haja loch tant solament en demanda personal. [7.10.2]

[936] Citació pot ésser feita per missatge o per letres, observada, emperò, la lunyea del loch, ço és, que segons la lunyea del loch do pus lonch o pus breu dia. [7.2.21]

[937] En tot pleit qui serà oltra suma de C solidos, les actes sien escrites per l'escrivà de la cort, e puy lo pleit serà menat, presents les parts per sí o per sos procuradors, o que una de les parts serà absent per contumàcia, la cort per sí o per jutge seu delegat do·hi sentència, e do·la en escrit, e puy si les parts volran aquella sentència haver, hajen·la segellada.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que totes actes e sentències que sien feitas per públich notari, si per manament de tot jutge delegat, que hajen valor axí di l'escrivà de la cort les havie escrites. [7.2.4]

[938] Can alcú demanarà a nós que li donem jutge en poder del qual li respone aquell de qui ell se clamarà, e aquell qui haurà empetrat o demanat lo jutge demanarà que li sia dada dilació al libell a formar, e a testimonis o a cartes a querer o demanar aquella dilació o alongament, no li sia donat ni atorgat, ans li sia de tot en tot denegat, si doncs lo demanador no podie mostrar que fer o degué per justa rahó. Mas a aquell contra lo qual lo jutge fo donat e empetrat, deu ésser dat alongament, si·l demanarà a les

sues defensions a provar, per ço car ell no pot ésser cert quines defesions havia obs, ne li eren mester com no agués sperança que fos citat en poder de altre jutge. [7.2.25]

[939] Si alcuna vegada esdevendrà o exirà alcun dupte sobre l'enantament o l'procés del pleit, ço és, sobre confessions, responsions, citacions, appellacions e altres coses semblants, no deu hom estar ne creure a sola la regonexença de la cort o del jutge, sinó segons que porà ésser declarat per los actes públiques que seran feytes en aquell pleyt. [7.2.17]

[940] Aquelles coses que són notades e escrites e l libre de la cort e e ls libres dels escrivans públichs, axí sien haüdes e tengudes per veres, com si en cartes públiques eren escrites. [7.2.16]

[941] Aquell qui s'appel·larà de sentència diffinitiva, sia tengut de refer e de redre les despeses a l'adversari seu, les quals provarà que haurà feytes e l pleit de la appell·lació, si aquell qui s'appel·larà serà condempnat e l pleit de la appell·lació, que a cort e sens rahó se serà appel·lat; si doncs lo vencedor, ço és, aquell qui hayrà guanyat lo pleit de la appell·lació, no serà absent per malea o per contumàcia, lo qual vencedor sia tengut de redre les despeses a aquell qui fo vençut e perde lo pleit, per ço car no fo apparellat de respondre e d'enantar denant lo jutge de la appell·lació. [7.2.32]

[942] Si alcú serà citat per la cort I vegada tan solament, o encara II vegades tan solament, o la III vegada peremptòriament o més, e denant la cort no volrrà venir ne comparar, quantque quant puy venrrà al juhii o al pleit, sia tengut de pagar les despeses al demanador de mantinent d'aquell dia o d'aquelles dies el qual dia o e ls quals dies no volc comparar ni venir denant lo jutge. E si per negligència del jutge o de la cort a les davant dites despeses que seran feites per la davant dita maliciosa contumàcia o absència o absències no serà condempnat depuys que l'adversari qui les despeses haurà feites demanarà que li sien retudes, la cort del seu propri sia tengut de pagar aquelles despeses. E si l demanador no venrrà al dia o als dies que haurà feits assignar a aquell qui és demanat, e aquell vendrà qui serà demanat, lo demanador reda les despeses a aquell qui és demanat, d'aquell dia o d'aquelles dies, el qual dia o ls quals dies no vench comparech davant lo jutge. [7.2.22]

[943] En lo pleit principal sien restituïdes les despeses que hi seran feites, per aquell qui serà condempnat e l pleit principal; axí, emperò, sia entès que si appell·lacions hi ha, no sia tengut de redre les despeses, entrò que l pleit de les appell·lacions sia de tot en tot determenat.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [7.2.26]

[944] Axí en pleit criminal com en civil, los clams sien donats a la cort en escrit. [1.6.9]

[945] Si aquell qui serà ciutadà o estrany, se clamarà d'alcun ciutadà o habitador de la ciutat o del terme de la ciutat de València, d'alcun deute o d'alcuna cosa moble o no moble, e aquell de qui serà fet clam serà fora el regne de València, si al clam qui serà

feit alcú qui serà present serà citat, e après la citació s'absentarà si que no jaquirà negun procurador, la cort façe aquell III vegades citar a la csa, la qual ha en la ciutat de València o e-l terme d'aquella ciutat, e si negun procurador no apparrà qui per ell respona, meta aquell qui demane en possessió dels béns d'aquell que serà absent, si demane deute segons que serà la quantitat que ell demane per rahó de la cosa a guardar. E si demana cosa seent o movent, sia mès en possessió d'aquella cosa que demana per rahó d'aquella cosa a guardar.

Emperò, si ans que-l clam davant dit vengués a hoïda ne a sabuda d'aquell qui és demanat, aquell qui és demanat s'exirà fora-l regne de València, deu ésser citat per letres III vegades, e en cascuna d'aquelles citacions haja espahi de V dies. E si aquell qui enaxí serà citat no vendrà o no trametrà alcun qui per ell respone, aquell qui demane sia mès en possessió dels béns d'aquel qui serà absent, segons que damunt és dit e departit. Emperò, si aquell qui serà demanat, ço és, de qui serà fait clam, serà axí luy de la ciutat o del regne de València, que ell no pogués ésser citat bonament, e que hom creegués que la sua absència o la sua estada fos molt longa, là-doncs la cort de la ciutat don curador als béns d'aquell qui axí serà absent, qui respona per ell. E encara per ell si obs hi serà, façe demanda contra aquells deutors qui res deuran a aquell absent, e faça demanda contra aquells qui alguns béns pendran ne tendran d'aquell absent. Emperò, si l'absent vendrà dins I an, recobre la possessió, mas restituesque primerament les despeses al seu adversari que haurà feites el pleit, e en guardar la cosa de què fos mès en possessió. Mas si sentència diffinitiva serà donada contra aquell que pac lo deute que li serà demanat, o que restituesque aquela cosa que li serà demanada a aquell qui la li demane, à-doncs no sia restituïda a ell la possessió si no pagarà primerament lo deute e les despeses davant dites, ne-l demanat no recobre la cosa que serà jutjada al demanador, en la qual aquell qui fo demanat fo primerament condempnat. [7.10.3]

[946] Fem fur nou que si negun posseïra a bona fe cosa moble o no moble, e en aquella cosa farà necessàries despeses e profitables, ço és a saber, que curarà e sanarà lo catiu o-l servu malaute, o la cosa que volie caer repararà o adobarà o cobrirà, o plantarà vinyes o farà altres coses semblants, no sia tengut de retre la cosa que tendrà al senyor d'aquella cosa, tro que primerament reta totes les despeses que haurà feytes, axí en aqueles coses. E aquell qui possehirà alguna cosa a mala fe, no recobre les despeses que haurà feites en aquella cosa, en nenguna guisa. [3.13.7]

[947] Si la cosa en la qual seran feites despeses necessàries perirà, o-s perdrà per alcun cas d'aventura, jens per açò no roman que aquell qui és posseïdor de bona fe no recobre les despeses que haurà feites en aquella cosa, en aytant en quant aquella cosa que serà perduda per cas d'aventura serà feita millor e-n valie més; car aquelles coses que per cas d'aventura se perden o s'esdevenen no noen al posseïdor de bona fe, si doncs no esdevé per colpa d'ell. Mas lo posseïdor de mala fe no recobre null temps aquelles despeses que haurà feites, en aquella cosa que posseïe a mala fe; emperò, si despeses que no seran necessàries ne útils, mas sera delitables e seran feytes per volentat e per delit del posseïdor, enaxí con són pintures o altres coses semblants que pertànyen a delit o a bon saber; lo posseïdor no recobre la cosa, mas pusque-les-ne tolre a raure sens lesió e piyorament e dan que la cosa no prena, que no sia aytal com era ans que les pintures ne aqueles coses que y foren feites per delit hi fossen feites, si doncs lo senyor

de la cosa no volie a aquell posseïdor retre aytant quant ell hauria de les pintures que d'aquí hauria rases. Emperò, si·l posseïdor no volie pendre aytant de preu com hauria d'aquelles pintures que hauria rases del senyor de la cosa, car per aventura res no trobaria d'aquelles pintures quan les hauria rases, mas que al senyor de qui era la cosa ne feés dan, là-donchs lo posseïdor no deu ésser hoït, que·n pusque raure aquelles pintures, car a les malees dels hòmens alcú no deu consentir. Emperò, si·l senyor qui haurà cobrada la cosa en què aquelles pintures o aquelles obres delitoses seran feites, volie aquella cosa de mantinent vendre, reta aytant per les despeses que seran feites en aquella cosa al posseïdor, quant aquelles despeses costaren, si la cosa en tant pot ésser més venuda quant aquelles despeses costaran. Emperò, si la cosa més valrà per les despeses que aquí seran feites, que aquelles despeses no costaren al posseïdor, no sia hom tengut de retre alcuna cosa, sinó tant solament ço que hi haurà despés. [3.13.8]

[97] DE PENA IUDICIS QUI MALE IUDICAVERIT

[948] Lo jutge qui per engan jutjan lexarà alcuna cosa contra lo manament de la Costum de València, la dita Costum ofen e fa contra ella. [7.3.1]

[949] Si la cort o·l jutge, per do o per servii o per promesa que li sia feita jutjarà o alcuna cosa a tort manarà tolre o retre, totes aquelles coses sobre les quals a tort serà donada sentència tornen e sien retudes ab les messions a aquell contra·l qual dóna sentència; e si la cort o·l jutge pac atretant a nós. E si la cort fehie empeniment ab aquell per qui la sentència haurà en aytal guisa donada, que si provat era que ell hagués feita aquella falsa, que l'altre·l ne guardàs de dan, que la cort que axí haurà jutjat pac a nós per pena aytant quant aquella cosa serà. E aquell per qui la sentència serà donada, rede a l'altre, ab qui el pleit havie, tot ço per què el pleit era, ne que serà jutjat per ell ni contra l'altra part, ab les messions que·n haurà feites, e puy do a nós atretant per pena. E si per alcun do o servii, o promesa, scientalment ociurà aquell que no devie ociure, o per sa pròpria aucturitat absolrà aquell que devie condempnar, aquell jutge sia punit a conexença de nós

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [7.3.2]

[98] EN QUAL GUISA SENTÈNCIA SERÀ DONADA DEU ÉSSER MENADA A EXEQUICIÓ

[950] Si alcú alongarà pleit jutjat o pendrà deutor o fermança de aquella cosa que li serà jutjada, o farà altra covinença de nou, no pot la justícia aquell pleit menar a exeqüció, mas deu fer seguir aquell renovellament que serà fait en aquell pleit per les parts. E si aquelles coses dessus dites no hi són, que·l jutge men aquell pleit a exeqüció.

Aquest fur mellorà e esplanà e romançà lo senyor rey. [7.4.1]

[951] Si alcú serà condempnat en alcuna cosa a donar o a pagar, e no haurà de que o do o pac, e haurà altre deutor o deutors, deïm que la cort destrenga aquell deutor o deutors a fer paga a aquell per qui serà donada sentència de ço que deuen al condempnat.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [7.4.2]

[952] Si sentència diffinitiva segons dret serà donada, e aquella sentència no's serà appellat, aytal sentència deu ésser menada a exequició. [7.4.3]

[953] Si sentència serà donada per alcun jutge que per dret no valla ne deja ésser dita sentència, aytal sentència no deu ésser menada a exequició. [7.4.6]

[954] Là-donchs és dit que no val la sentència per dret ne és sentència, quan serà jutjat per error, expressament e manifesta contra la Costum de València escrita; enaxí com si·l jutge dehia en sentència:

«Yo jutge que major de XX ans deje ésser restituhit, o menor de XV ans pusque fer testament, o aquell qui provarà per I testimoni e per son sagrament, en suma que sia major de C solidos, que per aquella prova deje obtenir e guanyar».

Encara sentència no val per dret ne deu ésser dita sentència, quan error de compte se conten e espressament és en aquella sentència; enaxí com si·l jutge dehia:

«Car és certa cosa que aytal és tengut a aytal en X solidos d'una part, e en XV d'altra part, yo condempne aquell en XL solidos».

Encara sentència no val per dret ne deu ésser dita sentència, si és donada ans que·l pleit sia començat o si és donada contra alcú qui no fos citat per dret, segons les Costumes de València, o si és donada contra les coses que primerament foren jutjades, de les quals no fo appellat; o si és donada contra aquella sentència que ja era passada en cosa jutjada; là-donchs passa sentència en cosa jutjada, pus que X dies seran passats e d'aquella sentència no serà appellat; o si enfre X dies aquella sentència serà atorgada e confirmada espressament per les parts, o encara si pus que a la apel·lació que serà feita per dret, sia renunciat passats X dies calladament o expressa. [7.4.7]

[955] La cort man que sien menats a exequició testaments o sentències, e els dits dels àrbitres e covinençes e poses e transaccions e amigables composicions que seran feites entre alguns. [7.4.5]

[956] Si alcú farà demanda a altre d'alcun camp, dien que aquell camp pertany a ell, per ço cor altre lo li haurà donat, e car açò no porà provar, que li fos donat ne liurat l'adversari seu serà per sentència absolt, si puys aquell meteix camp demanarà aquell metex hom per altra rahó, sien que aquell camp pertany a ell per rahó de compra, deu ésser hoït per lo jutge e no nou a ell ni a la sua demanada, si li serà posada excepció de la primera sentència; car ara per altra rahó demana aquell metex camp que ja havie demanat. [7.4.17]

[957] Can alcú demanarà alcun camp a altre, per ço car dehie que aquell camp pertanyie a ell e ere seu, e car açò no poch provar lo adversari seu fo absolt; si pus que aquella sentència fo donada contra ell, ell conseguí e hac la senyoria d'aquell camp del senyor de qui era per alguna justa rahó, si demanarà aquell metex camp al primer posseïdor, no nou a ell excepció de la cosa jutjada, ço és, car ja era sentència dada contra ell d'aquella cosa que ara demane; per ó car pus la sentència fo donada, hac e conseguí la senyoria d'aquell camp, d'aquell qui era ver senyor; là-donchs, emperò, nou

excepció de cosa jutjada a aquell qui demane quan aquella metexa cosa serà e estarà en son estat que primerament serà demanada, o aquella metexa quantitat, e que per aquella rahó, aquella metexa cosa sia demanada que primerament havia estada demanada, e que aquelles metexes persones que ho demanaren primerament o demanen ara. E si totes aquestes coses no seran feites, axí com dit és excepció de cosa jutjada, no nou a aquell qui demane. [7.4.20]

[958] Si alcú demanarà C solidos a altre, per ço car dirà que aquells C solidos li haurà comannats, e car açò no porà provar lo seu adversari serà absolt d'aquella demanda, e puys per rahó de prest o per altra justa rahó demanarà altra vegada C solidos a aquell metex, no nou a ell excepció de cosa jutjada, per ço car ara demana per altra rahó. [7.4.18]

[959] A negú és vedat que no pusque usar e posar moltes excepcions e molts defeniments, jasia ço que sien diverses. [7.4.21]

[960] Si alcú farà demanda a altre de diners ho daltra cosa, e aquell a qui srà feita la demanda usarà e posarà algunes excepcions o defeniments contra aquell qui farà la demanda, jens per açò no deu ésser entès que ell confès ni atorch la intenció de l'adversari, ne ço que ell li demane. [7.4.22]

[961] Si aquell que demana la heretat ans que fos hereu fo condempnat d'aquella demanda, e puys fo establít hereu d'aquella heretat, no li tengue dan aquella condempnació que primerament havia estada feita contra ell, que no pusque demanar aquella heretat.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [7.4.19]

[99] A QUALS NO NOU COSA JUTJADA

[962] Les sentències que seran donades entre alguns que havien pleit a aquells qui no foren e-l juhii ne el pleit, ne·ls pertanyen, en lo qual foren donades aqueles sentències no valen ni noen. [7.5.1]

[963] Jutge qui serà donat a certa cosa a conéxer e a jutjar, si d'altres coses que no pertayen a aquel pleit, pronuncia o dóna sentència diffinitiva o enterloquitòria, no val aquella sentència. [7.5.2]

[964] Si entre alguns que pledejen serà donada sentència per alcú qui no serà lur jutge, per aquella sentència aquells qui pledejaven no sien destrets; si doncs aquell pleit no era en cosa speritual, en la qual jutge seglar conéxer no pogués, e que aquel jutge fos lur. E si alcú farà algun malefici o algun contrat, o haurà promès de donar o de pagar en cert loch o promès de fer dret, que aquell sia tengut de respondre e fer compliment de dret en poder del jutge del loch on aquella cosa haurà feita o promesa de fer.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [7.5.3]

[965] Si dos jutges o més seran delegats en algun pleit, e aquels daran diverses sentències, ço és, que la I darà sentència per lo demanador, e l'altre per aquell qui és demanat, la sentència de cascun d'aquells jutges deu estar e ésser en pendent entrò que altre jutge covinent haja confirmada la I d'aqueles sentències; emperò, la sentència que serà donada per aquell que serà demanat deu ésser confirmada, car là on són los drets duptoses e escurs de cascuna part, tota hora deu ésser jutjat contra·l demanador, car pus favorables són aquells que són demanats que no són aquells qui demanen. E·ls jutges deuen ésser pus aparellats e pus benignes a absoldre que a condempnar, si doncs lo demanador no declarave en tal guisa son enteniment, que per ell se degués donar sentència; mas en pleits de libertat e franquea aquela sentència que serà donada per libertat e per franquea, deve haver força e valor, més que aquella que serà donada per servitut. [7.4.15]

[966] Si alcú demanarà a altre C morabatins, e en aquela demanda haurà II jutges, e la un d'aquells jutges condempne aquell qui era demanat en los dits C morabatins a pagar, e l'altre jutge lo condempne en L morabatins tan solament, aquela sentència que serà donada en menor suma, ço és, els L morabatins, ha valor e fermetat, per ço car a aquells II jutges s'acorden en aquella menor suma de L morabatins, car en lo major nombre o en la major suma se compren e és entesa la menor suma. [7.4.16]

[967] Can II jutges o més seran delegats o àrbitres elets, si la I dels jutges delegats morrà, que aquell qui·ls haurà delegats n'i meta altre, axí que aquell que y metrà de novell enant en lo pleit ensemps ab aquell qui viu serà ab tot ço que enantat era en lo pleit, mentre los jutges primers delegats eren vius, e aquels axí ensemps, determenen aquell pleit per sentència. E si són àrbitres elets per les parts, e morrà la I, la part que aquell àrbitre que mort serà havia elet, elegue altre àrbitre que sia ab aquell qui serà viu, ensemps en aquell pleit e·l determenen ensemps ab ço que ja hi era enantat per los primers àrbitres. E si aquell no volrà elegir ne metre altre àrbitre en loch de aquell qui mort serà, que la cort lo destrengue que n·i meta altre, axí com dit és.

Aquest fur declarà e romançà lo senyor rey. [7.5.6]

[968] Si aquell qui serà dat jutge o serà àrbitre elet. haurà a ésser absent per lonch espahi de temps, per rahó de malaltia o per rahó de romeria, que haurà a fer per necessitat o per perill d'alcunes coses sues que perdrien, aquell jutge o aquell àrbitre deu ésser mudat e cambiat e en loc d'aquell ne deu ésser altre donat. [7.5.7]

[100] SI PER FALSES CARTES O PER FALSES TESTIMONIS SERÀ JUTJAT

[969] Si alcú haurà provat en pleit contra altre per falses testimonis o per falses cartes, no és vedat per dret a aquell contra qui serà provat, que no pusque dir contra aquells testimonis o contra aqueles cartes. Mas si el pleit serà jutjat, no deu ésser revocat, si doncs no era provat que·l jutge hagués jutjat per aquells falses testimonis o per aqueles falses cartes. [7.6.1]

[970] Si alcú en pleit contra lo seu adversari donarà falses testimonis, o usarà de falses cartes, o cidentalment alguna cosa falsa al·legarà, enaxí que per aquestes coses o per una d'aquestes haurà sentència per sí; volem, quant açò serà provat, que aytal sentència no haje valor. [7.6.2]

[101] D'AQUELLS QUI CONFESSEN EN DRET ALCUNA COSA

[971] Si alcú confessarà alguna cosa denant jutge, aquella cosa que ell confessarà deu ésser presa per cosa jutjada. [7.7.1]

[972] Si un deutor deurà II deutes a I creador, e el creador li demanarà aquels II deutes en pleit, e la un d'aquels deutes serà clar, e l'altre serà escur o duptós, aquell qui serà clar no deu ésser embargat ne retengut per ocasió d'aquel altre deute qui serà escur o duptós, mas que aquel deute clar sia pagat, e puys aquel deute que no serà clar e serà escur o duptós deman lo creador al deutor, si doncs de mantinent, ço és, enfre X dies, lo deute escur no era fait clar. [7.7.2]

[973] Aquel qui confessarà en presència del creador o del procurador d'ell, que li deu certa quantitat d'aver o altra certa cosa, enaxí aytal confessió fa a ell perjudici, si per II testimonis covinents serà aprovada, jasia ço que aquella confessió no serà feta en juhí ne denant jutge, mas fora juhí. Aquela cosa matexa sia si algun a qui hom deurà deute confessarà que aquel deute que hom li devie li era pagat, si aquella confessió serà provada axí com desús és dit. [7.7.3]

[974] Aquell qui haurà confessat en dret que deu donar o pagar alguna cosa certa, deu ésser haüt e pres, axí com per condempnat; mas aquell qui haurà confessat en dret que deu donar o pagar alguna cosa que no sia certa, no deu ésser haüt ne pres axí com per condempnat. Mas si alcú confessarà en dret que deje donar o pagar alguna cosa que no sia certa, enaxí com si confessarà dien: «Yo confès ue deig dar I servu qui ha nom P., o deig dar I camp», com molts servus sien que hajen aytal nom o molts camps sien, deu ésser destret que confès cosa certa. [7.7.4]

[975] Si alcú confessarà en carta que deje alguna cosa a altre, no pot puys aquela confessió revocar; si doncs no porie mostrar justa rahó per què fer o pugués; car no és digna cosa que ço que alcú clarament haurà confessat ne atorgat, que aquela cosa metexa en aquell metex cas, que o desneg ne o deffçae, e axí que vingués contra son testimoni o contra son fait propri. [7.7.5]

[102] DE APPEL·LACIONS

[976] Si alcú s'apel·larà e el jutje no volrà reebre aquella apel·lació, que no nogue a aquell qui s'apel·larà, enans totes aqueles coses que són feites e·l pleit, estien en son estat e hajen valor axí com el temps que la sentència fo donada.

Aquest fur esplanà e romanà lo senyor rey. [7.8.1]

[977] Donada la sentència per lo jutge tantost ab escrit o menys d'escrit, se pusque appel·lar aquel contra qui serà donada aquela sentència, aytambé en pleit criminal con en civil.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [7.8.2]

[978] Les sentències venals que per jutges corruptus seran donades per preu o per diners o per aver, no vallen per dret, e encara d'aqueles no és obs que hom se n'appell. [7.8.13]

[979] Si alcun absent serà citat, segons dret, a menar son pleit, e el pleit conegut sumàriament aquel serà condempnat per contumàcia, la apel·lacio d'aquel no deu ésser reebuda, per ço cor aquell qui serà condempnat per contumàcia no·s pot appel·lar. [7.8.14]

[980] Ans que sentència diffinitiva sia donada per lo jutge negú no·s pot appel·lar. [7.8.8]

[981] Si alcú s'apel·larà d'alcuna sentència, e pus que la apel·lació haurà feita se morrà, los hereus d'aquell deuenb menar lo pleit d'aquella apel·lació o atorgar ço que serà jutjat. [7.8.23]

[982] Si dos companyons o més ensemps hauran pleit ab alcú sobre alguna cosa, e aquels companyons seran condempnat, e la I d'aquels s'apel·larà o serà jutjat que la apel·lació sia justa a aquel companyó, o a aquells qui no s'apel·laren, profita e val; si doncs manifestament ells no renunciaren o contrastaren a aquella apel·lació. [7.8.24]

[983] Si alcú se serà apel·lat en I pleit II vegades, en aquell pleit metex e sobre aquels capítols meteixs no·s pot apel·lar la III vegada. [7.8.20]

[984] Ans que sentència diffinitiva sia donada alcú, no·s pot apel·lar, mas si après la sentència diffinitiva alguna de les parts se sentirà agreujada pusque·s apel·lar dins X dies. [7.8.3]

[985] Tots los pleits e les demandes que per la segona apel·lació davant la nostra real presència venrran, puscan hoir e determenar o comanar a altre jutge no sospitós, qual nós volrrem, jasia ço que les parts en aquell jutge no consentem qui determen aquelles apel·lacions, si nós, emperò, serem presens e·l regne de València o no presents. E lo justícia del loch pusque delegar jutges a les primeres apel·lacions, siam nós e·l regne de València o no, que determen aquells pleits. Mas en les segones apel·lacions sien tenguts d'apel·lar e de venir a nós les parts e no davant altre, on que siam fora·l regne de València o dins lo regne. Mas si el pleit no serà de major suma de CCC solidos, là-doncs la cort pusque a les segones apel·lacions altres jutges no sospitoses assignar, qui determenen aqueles apel·lacions, aytambé en les primeres com en les segones. Retengut a nós que si a nós seran feits clams, e volem veer e entendre en aquels pleits, que o puscam fer e no altre nostre loctinent. E retenim aytambé que tot

ço que·ls jutges delegats hauran d'aquells pleits, que o donen a nós, salvu a ells lur salari. [7.8.25]

[986] En pleits que seran de deutes de loguers, de cases, o de loguers d'altres possessions e de censals, e de coses que seran donades a certa part de fruyts o de servii o de tribut, no·s pusque alcú a nós o a la cort apel·lar; mas lo senyor d'aqueles coses hoje aquels appel·lacions o que hi assigne jutges. [7.8.21]

[987] En un pleit metex negú no·s pusque apel·lar tres vegades. [7.8.18]

[988] Los pleits de totes les appel·lacions sien fenits e determenats dins II meses, ço és, que la primera appel·lació sia fenida e determenada dins I mes, e la segona appel·lació sia fenida e determenada dins altre mes; si doncs testimonis o cartes, o altres proves no deuran donar, o tret que sien en loch lunyedans. E là·doncs sa donat alongament en la primera e en la segona appel·lació, segons la lunyea del loch, on los testimonis seran o les cartes, oltra los dos meses. Si, emperò, còpia de jutge poran haver haüda aquels qui s'apel·laran o·s poran escusar per pobrea. [7.8.35]

[989] Negú no·s pusque apel·lar de juhii o de sentència de possessió o de XXX solidos a enjús. [7.8.44]

[990] Negú no·s pusque apel·lar de XXX solidos entrò a C sinó I vagada, la qual appel·lació sia determenada dins I mes, si doncs no s'aurà a alongar er rahó de proves o per altra justa rahó. [7.8.45]

[991] Si alcun absent per contumàcia serà condempnat, no·s pusque apel·lar de la sentència. E aquell és dit absent per contumàcia qui III vegades fo citat per la cort e no volc venir ne el pleit enantar, o quan fo en presència de la cort no volc fer dret o respondre al seu adversari. [7.8.15]

[992] De sentència d'àrbitre negú no·s pusque apelar. [7.8.16]

[993] Fem fur nou que aquells pleits de les appel·lacions a les quals la cort pot donar jutges, sien determenats en aquel loch on les appel·lacions seran feites e no en altre loch; si doncs no era per desfalliment de jutge soficient que no fos en aquell loch. [7.8.29]

[994] Si alcú s'apel·larà simplement de la sentència que serà donada contra ell, no específicament los capítols en los quals diu que s'apel·la, entès és que s'apel·lat en tots los capítols en los quals fo condempnat. E la part que no s'apel·la pot demanar millorament per lo benifeit de la appel·lació de l'adversari seu, ço és a saber, si digué que en més deg ésser condempnat a ell lo seu adversari que no fo condempnat. [7.8.46]

[995] Si aquell qui s'apel·larà de la sentència en lo pleit de la appel·lació guanyarà alguna cosa, encara que sia de poca quantitat o poca cosa, ço que guanyarà

no és vist que la apel·lació que havia feita fos feita a tort; e per ço no és tengut de retre a l'adversari les despeses que haurà feitas e·l pleit de la apel·lació. [7.8.47]

[996] Negú no·s pot apel·lar de la exequció de la sentència, si doncs l'exequdor no feya oltra rahó o oltra mesura menan la sentència a exequció. [7.8.22]

[997] Si alcú serà condempnat a altre a donar o pagar alguna cosa, e aquell qui serà condempnat demanarà dia a pagar aquella cosa en què serà condempnat manifestament, aprobe e atorgue aquella sentència, e per ço depuys no·s porà apel·lar; o si primerament se serà apel·lat e puys demanarà dia a pagar aquella cosa en que era condempnat, aquella apel·lació que havia feyta primerament és revocada de tot en tot e no ha valor. [7.8.48]

[998] També lo demanador com aquell qui és demanat, se pot dues vegades tan solament en I pleyt meteix apel·lar. [7.8.19]

[999] Lo pleit de la primera apel·lació sia determenat dins I mes, lo qual mes sia comptat del dia enant que·s serà apel·lat e·l pleit de la segona apel·lació sia determenat semblantment dintre altre mes. E axí aytambé la primera com la segona apel·lació del demanador sien fenides e determenades dins los dos meses davant dits. E·l pleit de la primera apel·lació, la qual aquell qui serà demanat féu, sia determenat dins I mes, e la segona apel·lació, la qual féu atressí aquell qui fo demanat, sia fenida dins altre mes. [7.8.38]

[1000] Aquell qui serà establít procurador per algun senyor a algun pleit a menar, depuys que la procuració haurà reebuda, és tengut de menar lo pleit, e de seguir tro a la diffinitiva sentència. E si a tort serà contra ell jutjat, és tengut que s'apell. Emperò, no és tengut que men pleit de la apel·lació oltra sa volentat, si doncs aquell qui·l féu procurador no li havia manat que s'apelàs e que seguís la apel·lació. E si·l procurador no volrà seguir lo pleit de la apel·lació, aquell procurador de mantinent que·s serà apel·lat o denunciu, e o façe saber a aquell senyor qui l'haurà feit procurador que seguesque e men la sua apel·lació. [7.8.49]

[1001] Aquell qui s'apel·larà de sentència que serà donada contra ell, pot renunciar a aquella apel·lació que haurà feita; car cascú pot renunciar a aquelles coses que per ell e a son prou són donades e atorgades per dret; enaxí, emperò, que quart de dan lo seu adversari de les despeses que haurà feitas e·l pleit de la apel·lació. [7.8.50]

[103] D'AQUELLS QUI PODEN RENUNCIAR E LEXAR SOS BÉNS

[1002] Los deutors que renunciaran a tots lurs béns e desempararan aquells per rahó de lurs creadors, gens per açò no són absolts ne deliurats de les obligacions d'aquelles deutes, si donchs los creadors no eren pagats en tot d'aquelles coses dels deutors, a les quals havien renunciat o les havien desemparades, car en aquella cosa tant solament los profite aquell benefici del renunciament e del desamparament de lurs béns,

que ells que seran jutjats e condemnats de pagar lurs deutes no sien meses en la presó dela cort, mas sien tenguts de jurar que no han de què paguen. E si hom los pot saber, ne trobar de que pusquen pagar aquells deutes, sien tenguts de pagar. [7.9.1]

[1003] Lo deutor que induirà o farà venir lo seu creador a composició, feyen o diem que no ha de què pagar, o per sos deutes fugirà de fora la ciutat o del loch on serà, e haja renunciat e desemparat sos béns o no, si après de la posa que haurà feita porà ésser trobat que haja de què pagar sos deutes, sia destret de satisfèr e de pagar a sos creadors en totes guises, si que no li pusque ajudar ni valer aquela aytal composició o transacció o covinença o renunciació que haja feita ab sos acreedors. [7.9.2]

[1004] Can lo deutor o la fermança no porà pagar, sia pres e mès en poder de la cort, e si·l creador porà mostrar dins III dies on pusque pagar, sia tengut pres entrò que haja pagat o jur que no pot pagar, e desempàr en la cort públicament tots los seus béns e quantitat que porà pagar, que pac segons que guanyarà levat son viure e son vestir, e sos ops, a conexença del jutge. [7.9.3]

[1005] Mercaders, cabalers, cambiadors, drapers, sia que sien christians, juheus o sarrahins, los quals per rahó de préstet o de comanda, o de compra, o de qualque altre contrat, seran feits deutors o obligats si s'alçaran ab coses d'altre, o s'abatran dien que no han de que pagar, sien punits de mort; si doncs no era provat manifestament que per cas d'aventura perderen aquelles coses en terra o en mar.

Enadeix lo senyor rey, que sia entès d'aquelles qui públicament són haüts, e·l loch on seran per mercaders, cabalers, cambiadors o drapers. [7.9.4]

[104] DELS BÉNS QUE SÓN POSSEÏTS PER AUCTORITAT DE JUTGE

[1006] No és dret ne rahó que si seran molts creadors, als quals I deutor serà obligats, que la un d'aquells creadors sia destret que prene els béns d'aquell deutor, e que pac los deutes als altres creadors. [7.10.1]

[1007] Si la muller del defunct o altres creadors seran meses en possessió dels béns del defunct, per rahó de guardar la cosa, gens per aquella rahó no poden haver ne coneguir la senyoria dels béns davant dits,, aquels qui tenen la possessió per rahó de guardar la cosa. [7.10.7]

[1008] Si alcú per la cort serà mès en possessió de les coses de l'adversari seu, per rahó de guardar la cosa, o per rahó de lexa que li serà feita, nós vedam que a ell no sia feita força que aquelles coses no pusque possehir; car en va alcú serà mès en possessió per rahó de guardar la cosa, o per rahó de lexa que li fos feita; si doncs la cort no defenia aquels qui serien meses en aytal possessió, e que vedàs que null hom no·ls feès força, e que·ls lexàs hom axí possehir.

Enadex lo senyor rey que si aquell qui era mès en possessió per guardar la cosa, ne era gitat en qualque manera a tort, que la cort lo y torn sens tot alongament. [7.10.8]

[105] DEL PRIVILEGI DEL FISCH, ÇO ÉS, D'AQUEL QUI TÉ LOCH DEL PRÍncep

[1009] Lo fisch, ço és, aquell qui té loch del príncep, no pot demanar lo deutor del seu deutor que·l pac ans que·l dia en que deu fer la pagua sia vengut; car negú no pot més de dret transportar, en altre que ell no hi ha. [7.11.1]

[1010] Si alcú farà algun crim per lo qual deje perdre sos béns, la cort aytantost pusque aquells béns emparar, mas no pendre entrò que sentència sia donada, que aquell qui haurà fet aquell crim deje perdre aquells béns.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [7.11.2]

[1011] Si alcú obligarà los seus béns presens e esdevenidors a altre, e puys ab lo fisch, ço és, ab aquell qui té loch de príncep, farà algun contrat en aquelles coses, encara que haurà guanyades pus que aquell contrat haurà feyt, lo fisch, ço és, aquell qui té loch de príncep, no sia primer ne sua pus poderós en dret.

En aquest fur esmenà e creix lo senyor rey, que ell e tot altre hom qui haje venudes rendes a altre, que sia primer e major en cobrar d'ell lo preu d'aquelles rendes, ans que altres a qui primerament era per altres rahons obligat. [7.11.3]

[106] DE FORÇA O DE VIOLÈNCIA QUE SIA FEITA A ALCÚ

[1012] Licència és otorgada a aquell qui posseeix alguna cosa dreturerament e sens vici de defendre la possessió d'aquella cosa atempradament e covinentment, si força li serà feyta sobre aquella possessió. [8.1.1]

[1013] Dret és que aquells que seran gitats per força de possessió d'alguna cosa, sien restituïts, si doncs un ayn no era passat depuys que per força foren gitats de la possessió, e que l'ereu o·ls hereus sien tenguts de restituir aytant quant ell o ells, o·l testador de qui seran hereus n'auran haüt, axí que si l'hereu és I tan solament, o pac tot; e si són més, que cascú pac sa part, segons ço que haurà haüt del testador.

En aquest fur enadí e romançà lo senyor rey, que tot hom pusque demanar e recobrar la possessió que haurà per força perduda entro a XXX ans; mas dins I an tant solament pusque demanar lo dan e la pena, e·l interesse que haurà pres per aquella violència. [8.1.2]

[1014] Aquell qui serà gitat per força de la possessió d'alguna cosa, no sia tengut de respondre en dret a aquell qui l'haurà gitat de possessió entrò que sia restituït. [8.1.3]

[1015] Aquell qui per força gitarà altre de possessió d'aquella cosa que possehie enans que la cort dó sentència per ell, si aquell qui·l ne gità per força havia mellor pleit o mellor rahó, perde la cosa de que era lo pleit, e aquell a qui fo feita la força recobre totes aquelles que possehie, axí com eren en son estat, ans que fos gitat de possessió e segurament les tingue. Mas si aquella cosa que ell per força pres, no porà guanyar per

juhii, perde lo pleit e dó a altre tant del seu a aquell que havie gitat de possessió, quant era aquella cosa que havia presa per força. [8.1.4]

[1016] Si alcú se clamarà d'altre, ço és a saber, de rapina que li sia feita per aquell o de invasió o de dan que sia fait a ell, o d'altra violència, e serà fait manifest denant lo jutge de la rapina, e de les coses que li seran toltes, e de la invasió e del dan que li serà donat també en les coses mobles com no mobles, ço és a saber, per confessió del seu adversari o per apareximent d'aquel malefici que fo fait manifestament e pública o per altra leal provocació. E aquell qui la rapina o'l dan haurà pres e sofert no porà provar totes aquelles coses o sengles que haurà perdudes, o la valor o'l nombre d'aquelles, là-doncs serà condempnat a ell lo seu adversari, en aytant en quant aquell actor jurarà. Emperò, que'l jutge faça taxació que tempre lo sagrament d'aquell qui's clame e jurarà si volrà jurar desmesuradament. [8.1.5]

[1017] Si alcú gitarà altre possessió violentament e per força los fruits los quals haurà preses, e encara aquells los quals pogre haver preses, aquell qui era en possessió, si aquell no'l n'agués gitat per força, sia tengut de restituir aquell qui'l ne gità, a aquell qui.n fo gitat per força. [8.1.6]

[1018] Si'l comprador fo gitat per força de la cosa que havia comprada, no se'n pot tornar al venedor, si doncs especialment lo venedor no fo a açò obligat, que fos tengut a ell de la força que altre li farie; mas contra aquell qui'l n'aurà gitat deu posar e fer sa demanda, per rahó de la força que li haurà feita. [8.1.7]

[1019] Aquell qui per força gitarà altre de possessió d'alcuna cosa, no és tengut tant solament que rede possessió a aquell a qui la haurà tolta per força, ans li és tengut de retre tots los fruits e les rendes e els esdeveniments los quals ell agrà haüts, si no l'hagués gitat de possessió d'aquella cosa. [8.1.8]

[1020] En lo dret e en la demanda que és donada o atorgada a alcú per força que li serà feita, gitan ell de possessió d'alcuna cosa sua, aquell qui n'és gitat deu provar dues coses, ço és a saber, que'n fos en possessió, e que'n fos gitat; car negú no porie provar que hom l'agués gitat de possessió; si doncs no provave que ell possehia e'l temps que hom l'on gità; e aquell dret e aquella demanda que és donada a aquells qui són gitats per força de possessió ha loch e és donada a aquell qui s'exí de la sua possessió, no per cor que jaquis aquela a negú e un altre entrà puys en aquella possessió e no volch reebre lo senyor en aquella possessió, en la qual ell volie tornar, e encara aquella demanda que és donada a aquells qui són gitats per força de possessió d'alcuna cosa és donada a aquell qui quan viu venir hòmens armats se partí de la possessió sua, e aquells armats entraren e preseren aquella possessió, e aquella retengren per força. Mas aquell qui és gitat de possessió, si prove que ell posseis e que sia gitat de possessió, deu recobrar la possessió ab tots los fruits e ab les utilitats, los quals fruits e les utilitats aquell hogrà haüts qui fo gitat de possessió si no'n fos gitat. E aquell qui és gitat de possessió pot de mantinent gitar de possessió aquell qui'l n.a gitat, e de mantinent per força recobrar la possessió, o per poder o per manament del jutge, per qualque manera d'aquestes dues ell més se volrà. [8.1.9]

[1021] Si la companya d'alcú o altre per nom d'ell gità alcú de possessió d'alcuna cosa, e aquell o hac per ferm, vist e semblants és que ell l'on haja gitat, car aquell qui mana que hom gitàs altre de possessió, o hac per ferme quan altre l'on hac gitat per nom d'ell, és vist e és semblant que ell l'on haja gitat, car qui per altre fa, és vist e és pres, axí com si ell personalment o fahie, e axí aquel dret e aquella demanda que és donada e atorgada a aquell qui és gitat de possessió per força és donada a aquest contra·l senyor d'aquella companya que per força gitaren ell de possessió.

Enadex lo senyor rey que là on diu que si·l senyor o haurà per ferm, que sia entès si·l senyor o haurà per ferm de fait o de paraula. [8.1.10]

[107] DE PENYORES

[1022] Si alcú metrà en penyora a altre alcunes possessions, e aquell creador per rahó d'aquelles possessions que tenie en penyora dóna alguna cosa a la talla que·s fa per les carreres a adobar, o per qualque altre servii necessari, tota aquella cosa deu ésser comptada en soma del deute, ço és, que el creador o haurà tot sobre aquella penyora. [8.2.1]

[1023] Certa cosa és que·l deutor ne en venen ne en donan ne en lexan en sa darrera voluntat aquelles coses que havia obligades, no pot piyorar ni affollar la condició ni·l dret del creador, lo qual ha en la penyora.

En aquest fur enadí lo senyor rey que sia entès que el creador no pusque piyorar ne afollar la penyora del deutor, e si o farà que sia tengut. [8.2.2]

[1024] Lo creador no és tengut si les penyores se perden o·s piyoren per força mayor, ço és, a la qual força null hom no pot contrastar, mas és tengut de les penyores si·s perden ni s'afollen per son engan o per sa colpa, o per sa mala guarda. [8.2.3]

[1025] Qui pendrà penyora que sia enans obligada a altre, en aquesta manera, valle la segona obligació si pague al primer creador, ço per que li era aquella penyora obligada. E si·l primer creador no volrrà reebre aquela cosa per que li és obligada aquella penyora, lo segon creador deu aquella penyora o aquells diners per que li era aquella cosa obligada, comptar e senyalar e posar en loch segur, e d'aquí enant no meta aquella paga en sos uses. E axí valle la segona obligació.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [8.2.4]

[1026] Aquell qui pres algun camp o altra cosa en penyora, ans que fos obligada a la cosa pública, ço és, al comú o al consell d'algun loch, axí com és primer en temps en aquella obligació, axí ha mellor dret en aquella meteixa obligació. [8.2.5]

[1027] Si·l creador haurà haüt e rebut lo deute dels fruits d'aquella cosa que tenie en penyora, com per dret la penyora sia solta d'aquella obligació, lo creador no la pot vendre. [8.2.6]

[1028] Quamdiu non est integra... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1029] Si alcú se clamarà o no·s clamarà d'altre, no sia osat aquell per sa pròpia auctoritat penyorar o guerreyar o agreujar o pendre possessions o coses mobles o no mobles, mas vaje denant la cort e prene dret en poder de la cort. E aquell qui contra açò farà, perde lo dret que haurà, e pac LX solidos a la cort, restituit primerament e entregament lo dan que haurà donat o fait a aquell. [8.2.7]

[1030] Can alcú estrayn habitant fora·l regne de València vendrà per demanar dret d'alcuna demanda que vol fer d'alcuna cosa, o d'alcun aver a València, e no porà trobar dret en la cort, quan la fadiga serà provada que no hi pot trobar dret, haje leer que pusque penyorar, axí, emperò, que pusque penyorar aytant quant demane e no més, e tingue les penyores manifestament tro a III meses. Aytambé, que·ls hòmens de València qui penyoraran los hòmens estranys tinguen les penyores per III meses. E si a III meses no haurà aquella cosa que demane o no li·n serà fait dret d'aquell dia enant, vene la penyora e jur quant haurà haüt d'aquelles penyores. E qualche cosa més n'aurà reüt, rede·ho a aquell a qui féu la penyora, levada la despesa la qual féu en la cosa penyorada, feita, emperò, tatxació per la cort, e no sia tengut puy de respondre. [8.2.8]

[1031] Si cavaller serà amonestat per la cort tres vegades, que façe dret, e no o volrrà fer o no volrrà pagar o satisfere, la cort penyor aquell en bèsties o en altres coses mobles. E si coses mobles no haurà, mete e pos senyals en les heretats sues. E si puy de cavaller o altri per ell entrarà en aquella heretat senyalada, pac LX solidos a la cort per cascun dia que hi entrarà, si provar se porà. E si dins lo dia que la cort o·l jutge li haurà assignat no pagarà o no restituirà, o no satisfarà a aquell qui d'ell se clame, o d'aquell dia enant, la cort vena la heretat senyalada o les coses, si altres heretats no haurà o qualche altres coses de cavaller; e la cort del preu de les davant dites coses satisfere entegrament al creador o al clamant, segons la quantitat del deute que serà clar, o de injúria o de malefici que haurà fait, o de la demanda que serà proposada contra ell. [8.2.9]

[1032] Fem fur nou e deim axí: que si·l creador lejarà en son testament al deutor la penyora moble o no moble, la qual lo deutor li haurà obligada que sie entès en aquesta manera: que en aquella penyora que haurà renda que reebrà lo creador, o se·n servirà, que sie entès que li haje lejat la penyora e el deute. E si serà penyora o obligació que·l creador no reeba res en lo seu fruit o pendrà lo fruit en paga, que s'entena axí que·l creador li haja lexada la obligació e no lo deute ni la carta; si doncs no havia manat que la cartali fos retuda. E si li mane retre la carta, que sia entès que li haja lejat la penyora e·l deute, e là·doncs lo deutor sia absolt del creador e de sos hereus de la cosa obligada, e del deute, e là·doncs lo deutor sia absolt del creador e de sos hereus de la cosa obligada, e del deute; e que recobre la carta del deute. E si per aventura lo deutor no havia altra cosa sinó aquella que havia obligada al creador, el creador lejarà al deutor aquella cosa, sia entès que li haja lexada la cosa e el deute, enaxí que no li o pusque demanar, si doncs altres coses no havia. [8.2.10]

[1033] Un per altre o per molts per deutes d'altruy, ne per malefici que altre haja fait, no sia penyorat ni ofès ni guerreat, si doncs no serà fait o establít deutor o

fermança o parçoner de la cosa, ne encara en aquestes coses ne en altres cases, dementre que ell serà aparellat d'estar a dret o altre qui per ell o assegur. [8.2.11]

[1034] Si alcú habitador del regne de València serà deutor o fermança a altre habitador de València, vaje o trameta a aquell loch on lo deutor habitarà e faça a la cort son clam; e si dret haurà no porà penyor e tingue la penyora per X dies, après los quals X dies pusque amenar la penyora en València salvament e segura. E si·l deutor o la fermança forçarà o embargarà la penyora, don-li lo doble d'aquella demanda la qual a ell fa; e tingue la penyora en València per X dies, après los quals, si·l deutor no pagarà, pusque vendre la penyora e tornar a altres penyores a penyorar e a pendre entrò que sia de la sua demanda entregat. [8.2.12]

[1035] Lo creador no pusque destrènyer lo deutor que reeme la penyora que li haurà mesa, si doncs no era feita d'açò covinença entre·l·ls que·l pogués destrènyer de reembre la penyora, o si doncs lo deutor no trobave o forçave la penyora al creador, o si doncs lo creador no volia comptar en paga del deute los fruits que d'aquella penyora haurà reebuts ne haüts. Salvu, emperò, que·l creador pusque demanar lo deute al deutor, si·l preu de la penyora no abaste a la suma a pagar de tot lo deute, si doncs aquella penyora no serà piyorada per sa pròpria colpa d'aquell creador, la qual cosa sia vista a conexença de la cort. [8.2.13]

[1036] La muller no ha mellor dret ne és la primera als béns del marit, si aquells béns són obligats primerament e espressa a altres creadors del marit, ans que a ella fossen obligats. Espressa obligació és si el deutor dirà e expressarà que ell obliga sos béns specialment o generalment. Callada obligació és quan aquell qui s'obligue no diu, ne espresse que oblich sos béns especialment o generalment, enaxí com és en aquell qui promet de donar exovar per alcuna fembra; car jasia ço que ell no oblich los seus béns espresament; emperò, car promet que donarà l'exovar tots los béns d'aquell són obligats calladament per l'exovar a donar que ha promès. Aquella metexa cosa és del marit qui reeb l'exovar, car jasia ço que no oblich los seus béns espresament que reta l'exovar que haurà pres en aquell cas, el qual lo deu retre, emperò, entès, és que tots los seus béns són obligats calladament per aquell exovar a.rrete e per lo creix d'aquell.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que en les obligacions feitas calladament, que valle la obligació de la muller, jasia ço que sia pus derrerament feita que les altres obligacions axí feitas. [8.2.14]

[1037] Si entre lo deutor e·l creador serà feita covinença que·l deutor pac al creador a cert dia lo deute que li promès de pagar, e per lo qual li mès e li obliga la penyora, si·l deute no serà pagat al creador aquel dia que la covinença fo feita, lo creador pusque vendre la penyora de la cosa moble o no moble, si serà espresament dit en la covinença que la penyora fos venuda, si a aquell lo deute no li fos pagat. E si açò no fo convengut ne dit entre ells, passat lo dia que fo establít a la paga a fer, la cort amonest lo deutor que reema la penyora enfre X dies, e si enfre aquels X dies bonament no porà reembre la penyora, sia en àrbitre del jutge que li assigne dia covinent a reembre la penyora, e passat lo dia que·l jutge haurà assignat si la penyora no serà

reemuda, lo creador haje leer de vendre la penyora del deutor, si que no·n deman ne·n sia tengut de demanar licència a la cort. [8.2.15]

[1038] Si alguns creadors seran pus derrés de temps que les mullers en los béns de lurs marits, los creadors recobren los seus deutes dels béns dels marits, mobles o no mobles; si aquells creadors, emperò, pagaran o salvaran a les mullers lurs exovars e lurs espoalici, los quals los seran feits en temps de núpcies. [8.2.16]

[1039] Si alguna cosa serà obligada a molts creadors e en diverses temps, aquell és pus poderós e ha mellor dret en aquella cosa a qui primer fo obligada. [8.2.18]

[1040] Lo creador pot obligar a altre la penyora que ell té per aytant de aver qant ell hi ha, jasia ço que no fos dit ni convengut entre ell e aquell deutor que li mès penyora, dementre, emperò, que·s quart que quant aquell qui li mès la penyora pagarà los diners a aquell a qui ell la mès e la obligà, la pusca cobrar. E si entretant aquella penyora se perdrà, sia aquell tengut de restituir aytant quant aquella penyora valrrà. [8.2.19]

[1041] Si alcú metrà en penyora alguna cosa a algun creador, e fo feita covinença entre ells que, si a dia cert l'aver no serà pagat, la penyora sia encorreguda al creador, aytal covinença d'encorrimment no haja valor, ans pusque lo deutor recobrar la sua penyora, si pagarà aquell aver après aquell dia. [8.2.20]

[1042] Negun hom no penyora altre sens licència de la cort. [8.2.21]

[1043] Si algun ciutadà de València se clamarà d'algun deutor estrayn qui serà atrobat en la ciutat de València, e aquell estrayn haurà alcunes coses en la ciutat, sien entredites e emparades per la cort, segons la mesura del deute e segons la mesura del quart de la justícia que li pertanyerà per lo clam que serà feit del deute, e aquell entrediment e emparament dur entrò que sia dada fermaça a la cort per aquell clam. Si, emperò, fiança no serà donada a la cort per aquell clam, aquelles coses sien tengudes entredites e emparades entrò que d'aquell clam sia donada sentència o serà feita posa. [8.2.22]

[1044] En exequió de la cosa jutjada, primerament deu ésser satisfait a aquell qui·s clamarà primerament a la cort, e primerament haurà sentència entre·ls creadors cirografaris, ço és, que no han penyores ne obligacions, callades ne espesses, jasia ço que per sa pròpia volentat pagarà al derrer creador lo deutor. Emperò, si aquells qui·s clamaran hauran penyora o obligació special o general, e sobre aquella penyora o obligació serà pleit qual deje ésser pagat primer, primerament sia satisfait a aquells qui primers seran en temps; car en penyores e en coses que sien obligades specialment o generalment aquell qui primer és en temps, serà pus poderós e primer en dret. Exceptats, emperò, aquells qui hauran prestat lur aver a alguna cosa a.rrefer o de nou a fer o a conservar o a guardar aquella cosa que era feita que no·s perdés, los quals creadors que en aytals coses hauran prestat lurs diners o lur aver, jasia ço que sien derrers en temps son primers e pus poderosos en dret, en aquelles coses en que lurs diners o lur aver

hauran prestat, quels creditors qui les tendran primerament obligades generalment o specialment. [8.2.23]

[1045] Si alcú donarà o metrà alguna cosa a altre en penyora, e el temps que era entre ells posat e establí de reembre aquella penyora, o ans d'aquell temps li presenta e li volc pagar lo deute, e aquell creditor la penyora que havia reebuda alonga de retre, e aquella penyora assaja de vendre a aquell temps que fo posat entre ells de reembre la penyora o en sos propis usos o d'altre assaja aquella penyora d'usar o de malmetre o maliciosament alonga que no la volc retre, reta entegrament la penyora que pres, e reta al senyor de la penyora la meytat del preu que valie aquella penyora. [8.2.25]

[1046] Cascú pusque cobrar la sua penyora ans del temps que serà posat entre·llos de reembre la penyora, si pagarà los diners per los quals obliga la penyora. [8.2.26]

[1047] Aquell qui pendrà en penyora cavall o altra cavalcadura no sia tengut que la reta, sinó a aquell qui la li mès en penyora; si doncs no era certa cosa que la mesès en penyora per manament d'aquell qui la demane. [8.2.2]

[1048] Aquell qui pendrà en penyora cosa seent, los esdeveniments e les rendes e·ls esplets que exiran e que haurà d'aquella penyora reeba en paga de son deute, levada primerament la despesa que haurà feita en aquella penyora, jasia ço que sia contengut en la obligació que·ls fruyts que exiran d'aquella penyora no·ls prene en paga d'aquell deute. [8.2.28]

[1049] Les despeses que seran feytes en la sepultura d'aquell qui morrà, sien levades de la heretat d'aquell qui morrà, ans que negun deute sia pagat als creditors del defunct, encara si·ls béns del defunct no bastaven als deutes a pagar que·l defunct devie als seus creditors. Emperò, los corses dels hòmens morts, o·ls orsen sien sebulits o soterrats, no contrastant alguna rahó o alguna contradicció per rahó d'usura o de deute o de malefici que hagués feit, sinó tant solament per rahó d'eretgia. [8.2.29]

[1050] Si alcú metrà en penyora e obligarà alguna cosa a altre e·l deutor li haurà feita alguna paga d'aquella quantitat que li deu; deïm que·l creditor aquella penyora no vene pus alguna paga n'aja reebuda. Mas si·l deutor alonga de fer la paga del romanent maliciosament que ho demostre a la cort, e la cort d'on dia al deutor que pach covinentment; e si a aquell dia no volrà pagar, que d'aquí enant pusque vendre lo creditor la penyora, e del preu que·n haurà que·s pach de ço que li romanrà a pagar, e·l sobre pus que o rede al deutor; e si·l deutor haurà feita paga al creditor seu d'una partida del deute que li deurà, el deutor volrà renovar la carta, e que·n leu ço que pagat li haurà, que·l creditor ho sia tengut de fer, e aquell deutor li faça carta novella de ço que·n romandrà, ab les covinençes e ab los asseguraments de la carta primera o semblants d'aquelles. E si·l creditor haurà moltes coses per son deute obligades, primerament vene les pus vils coses, tro que plenerament sia pagat de tot lo seu deute.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [8.2.30]

[1051] Si alcú obligarà a altre cens o pensions, o loger de cases o d'altra cosa, lo qual cens o pensions o logers li deuran ésser feits a cert temps, o a cert dia, e enans que aquell temps e aquell dia vingue que deurà ésser feita la paga d'aquell cens o d'aquell loger damunt dit, aquell qui obliga o mès en penyora lo dit cens o·l loger volrà pagar al creador lo deute, lo creador li és tengut de retre les penyores que li haurà meses e obligades. [8.2.31]

[1052] Aquell qui és appellat de pagar, acaban aquella paga de que és tengut que la prene lo creador, e si o vol assegurar, sia en volentat del creador si lo pendrà o no; si doncs en lo contrat entre ells fait no·s contene que·l assegurament degués pendre. E si aquella paga de que li és tengut li vol fer acabament, no la pusque lo creador rebujar, e si reebie satisfacció de la paga, en loch de paga sia·n pagat lo creador, e rede la penyora, e si no volrrà reebre aytal satisfacció no·n sia forçat.

Aquest fur esplanà e declarà lo senyor rey. [8.2.32]

[1053] Si alcú obligarà o empenyorarà alguna cosa a dos creadors per diverses temps, el primer creador comprarà o pendrà en paga del deutor aquella cosa que era a ell obligada o penyorada, la obligació de la penyora és fenida e solta. Per ço, car la senyoria de la cosa és passada al primer creador qui la compra o la pres en paga, e jens per açò no és vedat al segon creador, a qui aquella cosa meterà era obligada, que no pusque demanar aaquell primer creador qui la cosa haurà comprada o presa en paga, que li liure aquella cosa que a ell era obligada, ab que li pach tot ço que ell havia per lo primer contrat o per la primera obligació. [8.2.33]

[1054] Can algun penyorarà licència nostra o de la cort algunes bèsties grosses o cavalcadures o altres bèsties menudes, o qualsque altres coses mobles o semovents, lo creador tingué aquelles penyores manifestament, si doncs no era temor que·l creador fugís ab les penyores, el qual cas si·l creador no assegurarà que no fuge ab les penyores, la cort coman aquelles penyores e pos en poder d'alcun bon home. Emperò, si aquelles coses que seran penyorades del deutor seran sarrahins o persones serves; aquells sarrahins o aquelles persones serves tinga la cort en son poder, per aytant de temps com és atorgat al creador que ell les pusque tenir manifestament. E passat aquell temps, la cort liure al creador aquells sarrahins o les persones davant dites serves; e·l creador recobre plenerament del deutor totes les despeses, les quals haurà feites per les penyores damunt dites. Emperò, si·ls sarrahins o les persones serves fugiran per alcú cas, depús que·l creador que aquelles haurà penyorades les haurà meses en poder o en guarda de la carçre dela cort, restituísque la cort aquells sarrahins o aquelles persones serves del seu propri al creador. [8.2.3]

[1055] Aquel qui pres moltes coses en penyora per alguna certa quantitat d'aver, no deu ésser destret que rede una d'aquelles coses, si no li serà pagat tot lo deute per què aquelles coses li són obligades. [8.2.35]

[1056] Lo creador pot logar per dret les coses que tendrà obligades per rahó de penyora, dementre que aquella obligació durarà. [8.2.36]

[1057] Lo creador qui pres en penyora alguna cosa sots covinença que la pogués vendre a cert dia, si els diners no li eren pagats, no la pot vendre ans del dia, mas pot-la vendre aytantost aquell dia passat, si els diners no li seran pagats. [8.2.37]

[1058] Si algun cavaller o algun hom honrat de ciutat o de vila, qui estaran en les viles o e·ls lochs honorats del regne de València o e·ls térmens, deurà alcn deute a hom privat o estrany, la cort no penyora aquell deutor dins la casa sua, en la qual ell estarà, dementre que trobarà fora la casa sua mobles o no mobles, o semovents que porà penyorar, ne penyora cavalcadura de cavaller de ne honrat hom de la ciutat o de la vila, qui estaran en les viles o e·ls lochs honorats del regne de València o e·ls térmens, ne dels fills d'aquells, dementre que cavalcaran en aquella cavalcadura. E si cavaller o algun hom honrat de ciutat o la vila, que estaran en les viles o e·ls lochs honorats del regne de València, o e·ls térmens, no volrrà pagar lo deute que deurà, e coses mobles o no mobles o semovents que sien sues no seran trobades fora la casa sua, la cort penyora lo deutor dins la casa sua; enaxí, emperò, que no penyora vestudes d'aquell deutor ne de la companya sua, ne armadures pròpies d'aquell deutor ne de la companya sua, ne caxes, ne arque, ne roba de lit ne de cambra, de què usen ne aempren en lurs lits ne en lurs setis. E si coses mobles o no mobles o semovents no seran trobades fora la casa, o dins la casa del cavaller, o d'onrat hom de ciutat o de vila, qui estaran en les viles o e·ls lochs honorats del regne de València o e·ls térmens, la cort vene de les coses seents, segons la quantitat del deute o del malefici que serà declarat e manifestat. Emperò, que la citació sia feita segons la Costum de la ciutat de València.

Enadex lo senyor rey que cavalcadura de cavaller o d'om honrat de son cors o de sos fils, no sia penyorada, si bé no s-i cavalquen o y cavalquen, dementre que haja alguns béns seents o movents. E entenem hom honrat aquell qui no fa faena de ses mans. [8.2.38]

[108] DE FERMANÇES

[1059] Aquell qui farà fermança per altre, no és tant solament ell obligat per aquella fermança, ans encara roman obligat l'ereu seu après la mort sua. [8.3.1]

[1060] Los hereus o·ls fills d'aquells qui hauran feites fermances per altres, no són tenguts de la fermança que hauran feita aquells de qui són hereus o lurs pares, après la mort d'aquells qui hauran feites les fermances, si doncs pleit no serà començat ab aquells qui feeren les fermances, o no serà fait clam d'ells a la cort, o si doncs les fermances no havien obligats tots lurs béns, la qual cosa ha loch que no·n sien tenguts los hereus de les fermances après la mort d'aquelles fermances. Si doncs no fo pleit començat ab les fermances, o no·n fo fait clam a la cort d'ells, o les fermances no obligaren tots lurs béns quan feeren fermança per aquells qui eren tenguts per algun malefici, e no feeren fermança per aquells que eren tenguts per alguns contrats. [8.3.2]

[1061] Aquell qui haurà feita fermança per altre, no pusque demanar alguna cosa a aquell per qui haurà feita la fermança ans que·l deute haja pagat, o haja donada penyora al creador, o si doncs no haurà estat en la obligació per V ans, o no serà

condempnat per sentència, o·l deutor no començarà de destruir o de malmetre los seus béns ne la fermança, no pusque dir que·l creador prene o deman les coses del deutor, ans que deman el qui és fermança. E si per aventura lo deutor serà absent, e aquell qui féu la fermança serà demanat del deute, sia dat a ell dia covinent dins lo qual dia represent e adugue lo deutor; per ço que sia sabut si·l deute haurà estat pagat per lo deutor o no, si doncs la fermança no haurà renunciat nomenadament a aquest benifeyt damunt dit. [8.3.3]

[1062] Lo creador qui mostrarà pública carta del deute que li serà degut, és tengut de jurar que no és pagat, ne li és satisfeyt d'aquell deute que demane si li serà demanat que o jur, dementre, emperò, que l'aver que demane sia posat en tal loch que can haurà jurat que·l pusque haver. [8.3.4]

[1063] Si alcuna cosa moble o no moble serà a alcú obligada, e puys aquel qui la haurà obligada sens consentiment del creador, a altre per alcun títol o per alcuna manera la alienarà, e aquell creador qui la tenie obligada la demanarà a aquell qui aquella cosa possehirà o tindrà, el posseïdor d'aquella cosa dirà al creador que aquella cosa demane, que pas primerament per lo deutor o per la fermança que aquella cosa li obligaren. Establim que açò no pusca dir, si doncs lo deutor o la fermança no seran e·l regne de València, o·ls procuradors d'aquels tals qui sien covinents, e là-doncs aquell qui possehirà la cosa, porà dir a aquell qui la cosa li demane, que pas primerament per lo deutor o per la fermança. [8.3.5]

[1064] Si alcú donarà fermança a altre en alcun contrat, e de puys que la fermança haurà donada se morrà o s'absentara, aquell qui haurà feita la fermança ne deurà e·n porà ésser demant.

En aquest fur enadeix lo senyor rey, si doncs hereus no hi haurà qui posseesquen los béns, o·ls béns no hi seran romases d'aquell qui morrà o s'absentarà. [8.3.6]

[1065] Aquell qui donarà o menarà fembra en fermança a satisfer a alcú en alcuna cosa, o donarà vil persona o menor de XX ans, axí és com si no havia dada fermança. [8.3.7]

[1066] Aquell a qui és donat o establí usufruït en alcuna cosa, deu donar fermança que rede la propietat al senyor a qui deu tornar. [8.3.8]

[1067] Aquell qui posseex alcuna cosa en la ciutat, deu ésser reebut e pres per fermança. [8.3.9]

[1068] Lo creador no pusque demanar la fermança ans que·l principal deutor haja demanat; si doncs la un e l'altre no seran obligats en la carta, axí com a principals deutors, o si doncs la fermança no hi haurà renunciat. [8.3.10]

[1069] La fermança que pague lo deute per lo qual era fermança, pot demanar ço que paga al deutor per qui entrà e fo fermança, e encara si aquell deute pagà sens

manament del deutor; emperò, si·l pagà pus que·l dia era passat que·l deute havie ésser pagat. [8.3.11]

[1070] Si dos hòmens faran fermança per altre, cascun d'ells no sia tengut per lo tot, si doncs en la carta no serà dit e contengut, o entre ells no serà dit e emprès sens carta, que cascú sia tengut per lo tot, o si doncs la una d'aquelles fermançes no haurà de què pagar, que la altra fermança sia tengut de pagar tot lo deute. [8.3.12]

[1071] Si alcú haurà molts deutors per alcun deute, cascun per lo tot obligats, e aquell creador demanarà a la un d'aquells deutors tot lo deute, no pusque los altres deutors demanar tro que primerament aquell deutor qui serà demanat, serà trobat per sentència que no ha de què pagar tot lo deute o una partida. [8.3.13]

[1072] Totes les excepcions e les defensions que pertànyen al principal deutor, pertànyen a la fermança, e a aquell qui per lo principal deutor se serà obligat; enaxí que si creador farà covinença al deutor, que no li deman lo deute que li devia, e puyt lo creador demana lo deute a la fermança, del qual deute haurà feta covinença, lo creador al deutor que jamés no·l li demanàs la fermança se porà defendre del creador que li demane aquell deute per excepció de la covinença, la qual lo creador havia feta al deutor, ço és, que jamés no li demanàs aquell deute.

Aquella cosa metexa és que, si alcun principal deutor serà absolt per sentència del deute que·l creador li comanave e puyt lo creador volrrà demanar a la fermança, lo deute que serà estat condempnat e lo deutor és absolt per qui ell era fermança, aquella fermança se porà defendre per rahó d'aquella sentència que serà donada per lo principal deutor contra lo creador.

Encara aquella metexa cosa és en excepció o en defensió d'engan que fos feït al deutor per lo creador, per la qual excepció o defensió d'engan se pot defendre lo deutor contra·l creador, e per aquella metexa excepció o defensió se pot defendre la fermança contra·l creador.

Aquell dret metex és en excepció o en defensió que pertany al deutor qui·s serà obligat per paor o per semblants cases, per los quals la fermança se pot defendre axí com lo principal deutor.

Mas les excepcions que pertànyen al deutor per rahó del privilegi que ha la persona que és principal deutor, no pertànyen a la fermança, axí com si menor de XX ans venè alguna cosa, o fa altre contrat contra forma de dret, e do d'aquelles coses fermança, lo menor se pot defendre per privilegi o per benefici de menor edat, mas la fermança no ho fa, car aquell qui compra alguna cosa de menor de XX ans o fa ab ell alcun contrat, d'altra manera no comprarie res d'ell, ne faria ab ell negun contrat, si no o fahie per esperança de la fermança que li done que és major de XX ans, car bé sab aquell dret seu, ne serie salvu si no li·n dave fermança aytal, com damunt és dit.

Aquell dret e meteix sia observat en aquell qui farà sentència, ça per aquell qui per rahó de privilegi no·s pot obligar ab acabament, axí com és aquell qui la fermança per persona religiosa que no·s pot obligar sens volentat de son major, que jasia ço que aquell qui és principal, per ço com és religiós se pusque escusar que no és tengut aquell qui ha feita la fermança no·s pot escusar que no sia tengut.

Encara lo marit ha privilegi quan serà demanat per la muller o per los hereus d'ella, que l'exovar sia retut a ella o als hereus d'ella, en aquell cas quan lo marit n'és tengut de retre que no sia demanat, sinó en aytant quant porà fer o pagar que no vinga a fretura. Mas la fermança que·l marit haurà ans dada a la muller, de l'exovar a retre, no ha aquell privilegi ne aquella defensió.

Encara són altres persones que no poden ésser demanades, sinó en aytant can fer poden, que paguen que no vinguen a freitura, enaxí com és lo marit e la muller, si entre ells haurà neguna cosa de què fos pleit. E axí com és lo pare, el fill, el genrre, el sogre e la nora, el patró, el libert, e aquells qui són companyons de tots lurs béns, que jasia ço que ells no pusquen ésser demanats si hauran plet entre·lls meteixs, sinó en tant quant poran fer e pagar que no vinguen a freitura, les fermançes que hauran donades no han aquell privilegi ne aquella defensió. [8.3.14]

[109] DE PAGUES, COM DEUEN ÉSSER FEYTES

[1073] Si un hom manleve d'altre en diverses maneres, axí com diners o morabatins, o robes, o altres coses, que sia en elecció d'aquell qui manlevarà que·l deute d'aquells volrà pagar primerament, sol que pach la semblança d'aquell deute que volrà pagar, e és entès que si manleva morabatins e vol pagar morabatins que ho pusque fer, e axí de les altres coses que haurà manlevades. E si volrà pagar una cosa per altra, que pach segons la valor que la cosa valrà en la vila on deurà fer la paga, o en taules si era aver si amduy se n'acorden.

Aquest fur declarà e mellorà lo senyor rey. [8.4.1]

[1074] Si alcuna quantitat d'aver és deguda a algun creador, de pagar a cert dia e en cert loch, e el deutor la volrà pagar, e·l creador no la volrà pendre, o per aventura a aquell dia lo creador no serà en aquell loch, el deutor pendrà aquell aver, el senyalarà e·l comanarà en loch segur per nom d'aquella paga que deu fer al creador, enaxí que·l creador la pusque haver tota via que haver la vulle, és absolt lo deutor tot axí com si la paga havia feita; si, emperò, aquell aver serà comanat e depositat en aquell loch on aquela paga devie ésser feita al creador. [8.4.2]

[1075] Aquell qui paga a altre a força de son creador o meyns de volentat o de sabuda d'aquell, lo deute que a ell devie per rahó d'aytal paga, no és absolt de la obligació ne del deute, mas si paga aquell deute a altre per manament del seu creador, o sens manament d'ell, e el creador o hac puyts per ferm, és absolt de la obligació del deute lo deutor, axí com si hagués feita paga d'aquell deute al seu creador. [8.4.3]

[1076] Si alcú serà establert procurador de demanar algun deute, e aquell qui devie lo deute fo condempnat depagar lo deute a aquell procurador, sia feita paga per aquell qui serà condempnat a aquell procurador d'aquell deute en que li fo condempnat, per la qual paga que serà feita a aquell procurador serà absolt aquell deutor, enaxí com si hagués pagat lo deute al creador qui·l li havia prestat.

Enadex lo senyor rey e esmena que sia entès si·l procurador ha manament de reebre la paga, o si la liura e general administració, o si és procurador, axí com en la sua cosa pròpia. [8.4.4]

[1077] Si algun deutor haurà deute a altre, en lo qual haurà obligació de les seues coses, e aquell deutor satisfarà a aquell creador, meten a ell altre entre mans qui aquell deute li pach, o en altra semblant manera per aytal satisfacció és absolt lo deutor, axí com si li havie feita pagar quant a la personal obligació; mas la obligació de la penyora no és absoluta per aytal satisfacció, si doncs lo creador no consentí que la obligació de la penyora per aytal satisfacció fos absoluta.

Enadeix lo senyor rey que sia entès que·l creador haja consentit que per aytal satisfacció la obligació de la penyora sia absoluta, si espressament en aytal satisfacció no·s retench que la obligació de la penyora duràs. [8.4.5]

[1078] Si algun deutor haurà acaptada carta d'alongament de nós sobre son deute, e aquell deutor ha o haurà algunes coses mobles enfre el temps de·l alongament nostre a ell atorgat, sia tengut d'aquelles coses mobles de pagar al creador seu los deutes que li devie, si que no li valle null alongament que haja acaptat de nós sobre aquells deutes.

Enadeix lo senyor rey que là on diu algunes coses mobles, que no y sia entès cavalcadures de cavaller ne de hom honrat o de sos fills, ne vexels de vi, ne bèsties d'arada, ne vestidures ni armes, ne robes de lits de les quals usen, ne·ls arreus de menestrals, ab los quals usen contínuament, ne arreus de molins. [8.4.6]

[1079] Si·l deutor dels deutes que haurà reebuts o preses d'algun en préstet, compra o comprarà cases, rendes anuals o cens, o qualque altres heretats o possessions, aquell deutor sia tengut de pagar los deutes als seus creadors, si que no li valle negun alongament que de nós haje haüt, que no fos tengut de pagar lo deute que ell devie entrò a cert temps. [8.4.7]

[1080] Lo creador qui donarà a alcú lo deute, lo qual lo seu deutor li devie, donan a ell contra el seu deutor les seues demandes; aquell deutor serà tengut de pagar aquell deute a aquell al qual aquella cessió o donació serà feita. N'és ops que·l creador donan les seues demandes mete enfre mans d'aquell al qual dóna e atorga les seues demandes lo deutor seu, car tot hom pot dar son deute a altre, mas a pus poderós de sí no·l pusque dar, ne specialment a algun avocat, ne·l pusque vendre a negun ho,. El creador pot lo seu deute donar a altre, sens volentat e sens sabuda del deutor. Emperò, si·l deutor no sabie que·l creador hagués dat lo seu deute a altre, e pagave aquell deute al primer creador, serie de tot en tot absolt d'aquell deute. Mas aquell creador qui haurie reebut, axí lo deute serà tengut de retre lo deute a aquell a qui l'avie donat. Mas si depuys que serà denunciat al deutor per lo creador que ell haja donat lo deute que ell li devie a altre, si·l deutor pagarà aquell deute al primer creador, no serà absolt, ans romandrà obligat a aquell a qui aquell deute fon donat. E si·l creador donarà lo seu deute a alcú, e aquell creador sabia que era pagat aquell deute que donave, sia condempnat e pach lo doble a aquell a qui havia donat lo deute.

En aquest fur adobà e enadí lo senyor rey [8.4.8]

[1081] Nengú per gran loch que tingue nostre, o per qualsque grans afers que façe nostres, o que sia en alcun offici o en alcuna aministració nostra, per nós a ell comanada, no haje tan gran presumció, ne tan gran osament, que alguns deutes, pochos o grans, a gran temps o a poch presumesque ne gos alongar per alguna justa rahó, ne per neguns ops que fos a aquell que volrrie empetrar ne acabar l.a longament. E si o farà aquell alongament, de tot en tot no valle, ni haje negun acabament, e·l deutor sia tengut de pagar los deutes al seu creedor, sens tot contrast e sens tota defuita, car alongaments de deutes a nós solament de dret de mer imperi e de pura senyoria són reservats e pertànyen, e nós solament devem e podem atorgar aquells alongaments, de la paga dels deutes, si justa e necessària e evident rahó serà, que nós dejam atorgar aquell alongament a aquell qui de nós lo volrà acaptar. [8.4.9]

[110] DE EVICCIONS, ÇO ÉS, D'AQUELLES COSES QUE ALCÚ HAURÀ GUAANYADES PER DRET EN JUHII

[1082] Si alcú vendrà alguna cosa a altre, jasia ço que aquell qui venè la cosa no promès specialment al comprador, que si aquella cosa que ell li venie li fos evençuda, ço és, tolta per dret, que ell li fos tengut d'aquella cosa, jens per açò no roman que·l venedor no·n sia tengut, e que·l comprador no haje demanda contra·l venedor per rahó d'aquella cosa. [8.5.1]

[1083] Si aquella cosa que alcú haurà comprada li serà demanada en dret, e aquell qui haurà la cosa comprada nomenarà son auctor, e aquella cosa li serà puyt evençuda, ço és, tolta per dret, jasia ço que a la fermança que li serà tengut d'aquella cosa no ho haurà fet saber, jens per açò no roman que ell no pusque demanar la fermança per dret, car baste al comprador que ho façe a saber al venedor. [8.5.2]

[1084] Si a aquell qui haurà comprat alcun camp o alguna cosa serà feita demanda d'aquella cosa que haurà comprada, e aquell comprador no ho denunciarà a aquell qui la haurà venuda, a a·l hereu d'ell; e depuys aquell camp o aquella cosa li serà evençuda, ço és, tolta per dret, aquell comprador no ha nenguna demanda per rahó d'aquella cosa contra·l venedor, ne contra la fermança d'aquell. E si·l comprador a qui era demandada aquella cosa, no volc comparar en pleit ne en juhii, o si hi comparech o hi fo present, e a tort lo jutge lo condempna, jasia ço que no fos present, aquell qui li havie venuda la cosa, o li havie feita la fermança, lo comprador no ha retorn ne demanda contra aquell qui li havie venuda la cosa, ne contra la fermança que li havia donada aquella cosa. [8.5.3]

[1085] Si alcú vendrà o escambiarà a altre alguna cosa sua, o encara cosa d'altre, per son nom, axí com la sua pròpria, jasia ço que ell no li haja promès que li sia tengut de evicció, ço és, si aquella cosa li era tolta per dret, jens per açò no roman que no li·n sia tengut, si aquella cosa li era evençuda, ço és, tolta per dret. Emperò, si venè alguna cosa per nom d'altruy, enaxí com a tudor o procurador d'aquell, de qui era la cosa que venè, no li sia tengut de evicció, ço és, si aquella cosa li era tolta per dret, si doncs lo venedor no li havia promès que li fos tengut.

Enadex lo senyor rey, que·l senyor de qui la cosa venuda fo, sia tengut de evicció al comprador. [8.5.4]

[1086] Lo venedor deu defendre en dret lo comprador, en poder d'aquell jutge davant lo qual al comprador és feita demanda d'aquella cosa que havie comprada.

Declara lo senyor rey, que si·l venedor vol, e·s presenta per defendre lo pleit, que o pusque fer si·s vol; e si no o vol e n'haurà promès de defendre alc comprador, que·n pusque ésser forçat si·l comprador o demane; e si·l venedor o aquell qui és tengut d'evicció, no volrà o no·s presentarà per defendre, ne o haurà promès de defendre, que·l pleit sia menat ab lo possehidor, si que·l possehidor no pusque alongar lo pleit per rahó de l'auctor o per rahó de la sua absència. [8.5.5]

[1087] Lo creador qui venè la penyora que tenia, no sia tengut de evicció, ço és, si serà tolta per dret al comprador si la venè per rahó del dret que ell hi havie, axí com a creador. Emperò, si havie en aquesta cosa millor rahó que alcú altre creador, si doncs no li promès que li degués defendre aquella cosa de tots hòmens, o si doncs no sabie que aquella penyora no fos d'aquell qui a ell primerament la obliga.

Enadeix lo senyor rey que·l senyor de la penyora que fo venuda, segons fur de València, sia tengut de evicció al comprador. [8.5.6]

[1088] Si la cosa serà venuda, serà liurada a aquell qui la haurà comprada, e enans que·l preu d'aquella cosa sia pagat al venedor, vendrà alcú e dirà que ha dret en aquella cosa que és venuda, lo comprador no és tengut de pagar lo preu, si doncs lo venedor no darà a ell fermança covinent o fermançes, segons la valor de la cosa que la li defene, e que quart lo comprador de dan, e enans que·l comprador pach lo preu, lo venedor mova sa demanda contra aquell qui dix o dirà que havia dret en aquella cosa que·l venedor havia venuda, ço és, que li mostre qui·n dret hi havie. E si per aventura aquel que dix que havia dret en la cosa que era venuda, no volrà entrar en pleit, la cort de mantinent destrengua aquell que mostre son dret, e que·l seguesca. E si serà condempnat, o enfre X dies, en aquell pleit no volrà enantar, defenesque e ferm per tots temps la venda que·l comprador féu e comprà, e d'aquí enant lo comprador pach lo romanent d'aquell preu d'aquella compra que ha feita. [8.5.7]

[1089] Can la cort o·l creador ven alcuna cosa obligada d'alcun deutor, per ço que del preu d'aquella cosa sia feita paga al creador, là·doncs lo creador e·l temps que la paga li serà feita, deu donar al comprador totes ses demandes que a ell pertànyen ne havia contra·l deutor, e·ls béns d'aquell per rahó d'aquella cosa de la qual li és pagat lo preu. [8.5.8]

[1090] Si la cort vendrà alcuna cosa del vehí d'aquel loch on el serà cort, per paga a fer a alcú creador estrayn, e aquell estrayn creador no porà haver fermança, la qual do al comprador per salvetat o per ivecció de la cosa que la cort li haurà venuda, no sia tengut de donar fermança de salvetat d'aquella cosa, ans aquell qui haurà comprada aquella cosa, sia per tots temps segur d'aquella cosa, si doncs altre creador qui hagués ans obligada aquella cosa specialment o generalment, que era venuda, no hagués primerament moguda qüestió o demanda en la cort contra·l deutor de qui era aquella

cosa. Dementre, emperò, que per XXX dies contínuament, la cosa serà públicament cridada e posada, vena·l, enaxí que en aquella crida sia dit que si són alguns altres creadors que vullen contradir o embargar que aquella venda no sia feita per dret, que vinguen e contradiguen dins XXX dies, si aquells creadors seran presents e·l regne de València, d'aquí enant no sien hoïts pus aquells XXX dies fossen passats. Lo creador, emperò, que·l preu d'aquella cosa reebrà, prometrà a la cort ab pública carta, en la qual oblich tots los seus béns, que si algun creador primer que ell aparrà que hagués dret en aquella cosa de que ell haurà haüt l'aver, que ell respone a ell en dret d'aquell aver, si doncs no serà segur per prescripció de temps. [8.5.9]

[1091] Si alcú vendrà alguna serva prenyada, aytambé lo venedor sia tengut de evicció e de salvar contra tot creador, la mare com lo fill, e el fill com la mare.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [8.5.18]

[1092] Si al comprador serà evençuda, ço és, tolt per dret, aquella cosa la qual li venè lo venedor, lo comprador ha demanda contra lo venedor, no tant solament al preu, lo qual lo venedor pres d'aquella cosa que havia venuda; mas encara pot demanar lo preu, lo qual la cosa valie en aquell temps, quan li fo evençuda e tolt per dret, jasia ço que·l preu d'aquella cosa fos cregut o mirvat. E si serà mirvat serà dan del comprador. [8.5.19]

[1093] Si tota aquella cosa que serà venuda, o alguna part d'aquella cosa serà al comprador evençuda e tolt per dret, lo comprador ha retorn contra lo venedor; mas quan alguna part d'aquella cosa serà tolt per dret al comprador, si li serà evençuda e tolt per dret, que aquella cosa no sia partida, lo comprador ha retorn contra·l venedor, per la quantitat del preu que val aquella part d'aquella cosa que li serà evençuda e tolt per dret. Mas si cert loch d'aquella cosa que havie comprada li serà evençut e tolt per dret, lo comprador ha retorn contra·l venedor, segons la bonea del loch; e si certapart és evençuda d'aquella cosa la qual part era pus preciosa e mellor, o si serà evençuda la part d'aquella cosa que serà pus vil serà feita estimació, segons la qualitat, ço és, segons la bondat e la utilitat del loch, e enaxí lo comprador haurà retorn contra lo venedor. [8.5.20]

[1094] Fem fur nou que tota venda que la cort façe dels béns d'alcú per fer paga a algun creador estrany o privat, si és cosa moble que còregue públicament per lo loch on seran los béns per X dies, e si és cosa seent que còregua públicament per aquell loch per XXX dies, e puys sia feita la venda e sia ferma. [8.5.10]

[1095] Fem fur nou que si dos o tres o és hòmens seran obligats a alcú o alguns, cascun d'ells per lo tot per rahó de evicció, que la cort, si són presents en los loch, los cit, e que tots ensemps eligen I procurador qui defena lur dret e lur rahó; e si fer no ho volen, que la cort los en destrengue. E si aquell procurador serà vençut, que tots aquells deutors sien tenguts de la evicció, e que paguen tots la cosa que per aquella evicció deuran pagar per eguals partides; e si tots aquells nos seran presents, que la cort do procurador a aquells qui no seran presents, qui defene lur dret ensemps ab aquell qui serà present; e açò que orden e façe la cort dins tres dies, pus lo clam serà a ell feit, e allò que en aquell pleit se farà, valle aytant com si tots hi eren presents. Esi alcú o

algun d'ells seran trobats que no pussen pagar aquell o aquells qui poran pagar, paguen e cumplen tota aquella cosa per sí, e per aquells qui no poran pagar. E açò metex s'entena e s segueusque en aquells qui seran fermançes.

Enadeix lo senyor rey, que là on diu que la cort don procurador a aquells qui seran absents, que sia entès que don curador als béns d'aquells absents. [8.5.21]

[1096] Aquell qui venè la cosa d'altruy no és tengut al comprador de evicció, si·l comprador haurà tenguda e possehida aquella cosa per XXX dies. [8.5.22]

[1097] Si·l pare donarà algun camp en exovar a sa filla, e aquell camp serà evençut, ço és, que serà tolt per dret al marit, lo pare és tengut de evicció d'aquell camp al genre seu; e si alguna fembra donarà a son marit per sí algun camp en exovar, si aquell camp li serà evençut e tolt per dret, la muller sia tenguda de evicció al marit si haurà altres béns. Emperò, si no ha altres béns, ne puy no·ls haurà, lo marit no pot demanar aquella de evicció, car demanda és vaga que és feyta contra deutor qui és pobre e res no ha. [8.5.24]

[1098] Si·l comprador d'algun camp o d'altra cosa dóna e passa per sagrament d'aquell qui demana aquell camp o aquella cosa que ell havie comprada, e aquell demanador jura que la cosa davant dita no era d'aquell qui la havia comprada, mas que era sua, e enaxí lo comprador fo condempnat, lo comprador no ha retorn contra·l venedor, per ço car lo comprador fo condempnat per lo seu feyt, ço és, car passà per sagrament d'aquell que li demanava la cosa que havia comprada. [8.5.25]

[1099] Per lo camp que és de molts companyons o de moltes senyors, qui han aquell camp comú, pot atorgar cascun d'aquells a altre que pusque passar per aquell camp. Mas, emperò, aquell no ha gaaanyada per açò servitut de carrera per aquell camp comú, entrò que tots los altres senyors o hagen atorgat. Mas quan lo derrer senyor qui haurà contradit o haurà atorgat tots los altres atorgaments seran confermats, emperò pus benigna cosa e pus equal serà, que aquells que ena li atorgaren aquella cosa, no li pussen vedar que ell no ús d'aquella cosa que primerament li hauran atorgada, ans que aquell qui derrer contradeix no li haurà atorgat ne consentit. [8.5.26]

[1100] Si alcú fo establít hereu e·ls béns d'algun testador, en la meytat d'aquells béns, e aquell venè tots los béns d'aquell testador, presents e no contradiens los altres hereus, e els hereus preseren lo preu, epuy aquells béns foren evençuts, ço és, tolt per dret, a aquells qui·ls havia comprats, tots los hereus damunt dits són tenguts al comprador de evicció, per ço car vist és e entès que cascú venè la sua part. [8.5.27]

[1101] Si alcú venè alguna cosa a altre, en que no havia dret, e puy que la haurà venuda guanyarà la senyoria d'aquella cosa, d'aquell senyor de qui era per algun dret o per alguna manera, e puy volrrà demanar e haver e recobrar aquella cosa metexa que havia venuda, no deu ésser hoit ne o pot fer; car molt fa malament car s'esforça que vulle recobrar e gaaanyar aquella cosa del comprador a qui la havie venuda. [8.5.28]

[1102] Fem fur nou, que si alcun donarà alguna cosa a altre per alguna rahó, que aquell donador li sia tengut de evicció, si doncs aquell qui la cosa reebrà no sabia que aquella cosa no deje ésser del donador, o no la pogueés donar. [8.5.29]

[1103] Lo comprador pot denunciar tota hora al venedor, si de la cosa que ell li haurà venuda li serà feita demanda que sia al pleit, e que demostre al comprador si ha alguna defensió que ell no sàpia, ço és, a saber, que li pot fer lo comprador al venedor aquesta denunciació tro a la sentència diffinitiva. Dementre, emperò, que no sia massa prop de la sentència, ço és a saber, can serà renunciat e conclús en lo pleit. [8.5.30]

[1104] Si per no saber o per errada del jutge lo comprador serà vençut en pleit de la cosa que havia comprada, lo venedor de la cosa no hi haje dan si pot provar aquella errada e no saber del jutge.

En aquest fur mellorà e enadí lo senyor rey, que pus que-l comprador haurà denunciat al venedor, que-l defena o reeba lo pleit en sí, si puyt lo comprador pert lo pleit, lo venedor no pusque dir al comprador que ell haje perdut lo pleit per errada, o per no saber de jutge. [8.5.32]

[111] COM PUSQUA HOM E DEJE ALTRE AFFILLAR E EMANCIPAR

[1105] Aquell qui haurà fills o filles de leal conjugí, o néts o besnét o altres descendents d'aquelles, no pusque altre affillar en fill; mas si no haurà infants o altres descendentes d'aquels, pusque aquell qui-s volrà affillar en presència de la cort, o ab pública carta sens presència de la cort, e en son testament, si aquell testador li volrà tot lo seu lexar, o alguna part dels seus béns. Emperò, si aquell morrà sens testament, aquell que ell haurà affillat si-s volrà, succeesque en tots los seus béns, pagats los deutes e esmenats los torts. E si aquell qui-l affillà lo volrà desafillar, pusque-ho fer denant la cort, salvua a aquell la legítima qui fo affillat e-ls béns d'aquell qui affillà, la qual legítima haje e prene après la mort d'aquell qui l'haurà affillat, sia que aquell muyra ab testament o sens testament. [8.6.1]

[1106] Los fills ledesmes qui seran emancipats o en altra manera absolts de poder del pare contra lur volentat, no sien tornats en poder del pare. Enadeix lo senyor rey, si doncs lo fill no era desagradable e desconexen e enjuriós al pare. [8.6.2]

[1107] Si-l pare son fill malament e contra offici de pietat tractarà o procurarà, lo pare deu ésser destret que emancip aquell fill, ço és, que no sia en son poder. [8.6.3]

[1108] Si alcun volrà a altre affillar, que o pusque fer, si aquell qui affillarà haurà complida edat de XX ans a ensús. Però si alcú volrà altre affillar, e serà en tan gran edat que d'aquí enant engenrrar no poria, pusque encara affillar aquell qui-s volrà; car pus rahonable cosa és que aquell pusque altre affillar que si altres estrayns succehien en los seus béns. E si alcú volrà altre affillar, no o pusque fer per procuradors, mas que ell e aquell qui affillarà sien presents. E açò s'entene en aquells qui affillaran en les maneres desús dites, que fills no han ne hauran après l'affillament.

Aquest fur renovà e millorà lo senyor rey. [8.6.4]

[1109] Aquells qui muller no hauran, emperò, segons dret haver ne poran, poden afillar altres. [8.6.5]

[1110] Si aquell qui afillarà altre, serà de menor edat que aquell qui serà afillat, aytal afillament no valla, car afillament deu semblar a natura, car meravellosa cosa serie que·l fill fos de major edat que·l pare; e per ço aquell qui afilla altre deu haver més de XX ans que aquell qui serà afillat. [8.6.6]

[1111] Tota fembra, pus que haje XXX ans ensús, pusque afillar qui·s volrà, si altres fills no ha o haurà après l'afillament. [8.6.7]

[112] D'AQUELLS QUI SÓN REEMUTS DE PODER DE ENEMICS

[1112] Aquell qui serà pres dels enemics, si depús que alcú l'aurà reemut per algun preu, aquell qui l'haurà reemut no volrà recobrar lo preu que haurà donat per ell a reembre, per ço que en servitut lo retingue, deu ésser destret per la cort que deliure e solva aquell de tota condició servil, depús que hom li volrà retre lo preu ab totes les despeses necessàries que haurà feites, per rahó de reembre aquell qui era pres. [8.7.1]

[1113] Si castell o vila o altre loch que christians tinguessen serà-n forçat ne pres per algun cas, de sarrahins e depuys christians, per qualque altre cas o per preu recobraran lo castell o la vila, o aquell loch que havien pres sarrahins, los christians reten aquell loch al primer senyor quan hauran reebut lo preu e les despeses necessàries, les quals donaren e feeren per aquells lochs a pendre, e a retenir e a guardar, comtades, emperò, les rendes en paga que d'aquell loch hauran reebudes e preses primerament. En aquest fur enadeix lo senyor rey que aquells qui hauran pres lo castell o la vila, que o façen tantost a saber a aquell a qui l'havien tolt los sarrahins, que·l vingué a cobrar, e ell no volen-lo cobrar, sia'ls tengut de retre totes les despeses que y hauran feites, e puy cobre los castell o la vila. [8.7.2]

[1114] Fembra que nengun temps no fo serva, que serà presa dels enemics e depuys serà rremuda per alcú, e depuys que serà reemuda en poder d'aquell qui la haurà reemuda parrà e haurà fills, aquells fills no poden ésser retenguts per rahó de penyora, per aquell qui la mare haurà reemuda. [8.7.3]

[1115] Si aquell qui fo pres dels enemics, e depuys per alguna guisa fo absolt d'ells e de la presó, deu recobrar tots los seus béns en aquell estament en lo qual foren e·l temps que ell fo pres, si que alguna prescripció que corregués, dementre que ell era pres no li tingue dan. [8.7.4]

[113] DE DONACIONS

[1116] Si alcú comprarà servus o altres coses d'altre ab carta, e puys aquell qui haurà comprat aquells servus o aquelles coses ab carta donarà e liurarà, per rahó de donació o de venda, que n'faça la carta de la compra a altra persona, aytal val com si li havia liurada la possessió d'aquell servu o d'aquelles coses venudes.

Aquest fur esplanà e millorà lo senyor rey. [8.8.1]

[1117] Fem fur nou que les cartes que seran feytes lealment que hagen valor, però si alcú volrà donar alguna cosa o vendre o canviar, e aquell qui aquella cosa reebrà no reeba aquella cosa que cuydava reebre, e l'altre que aquell contrat fahie ab ell l'enganave, que aytal carta axí feita ab engan no haje valor, mas valle la veritat del feit, e açò sia entès en dons e en vendes, e en cambis qui seran feits; aytambé per la un com per l'altre d'aquells entre·ls quals serà feit lo contrat. [8.8.2]

[1118] Neguna fembra que haje marit no pot donar son exovar a null hom durant lo matrimoni,

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [8.8.3]

[1119] Si alcú atorgarà o confessarà que dóna alguna cosa en engan d'altre a alcú, e per ço car en engan d'altre la li havia donada per aquell engan, volc revocar la donació, si aquella cosa havia ja liurada a aquell a qui la havia donada per la sobredita rahó, no pot revocar aquella donació per ocasió que se'n pogués penedir, car aytal atorgament o confessió no fo bona ni honesta. [8.8.4]

[1120] Atorgam per tots temps, que·ls ciutadans de la ciutat de València e tots altres pobladors del regne, pusquen pendre e haver, per rahó de donació o de permutació, e per qualque altra manera o guisa, guaanyar e haver terres laurades e hermes, castels, viles, cases, e qualsque altres possessions sien, e coses e rendes de qualsque persones se volrran, de cavallers, de clergues, de ciutadans e d'altres persones. [8.8.5]

[1121] Si alguna cosa serà venuda o donada o escambiada a altre, o per qualque justa rahó alienada, de mantinent que la venda serà feita o la donació, la senyoria d'aquella cosa és guanyada a aquell que la cosa haurà comprada, o a qui serà donada o escambiada, o per qualque justa rahó la haurà, jasia ço que la cosa corporalment a ell no sia liurada, car la possessió és de mantinent a ell guanyada; si doncs primerament altre no pendrà aquella possessió o no la tendrà, car per lo consentiment que és feit de les parts, la possessió d'aquella cosa és guanyada a aquell, jasia ço que de mantinent aquella cosa que és donada o venuda no sia corporalment liurada.

En aquest fur enadeix lo senyor rey, que en les vendes ne e·ls cambis que feits seran enfre alguns que guaanyà la senyoria lo comprador, o aquell qui fa lo cambi, mas no entre en possessió tro que haje pagat lo preu al venedor o a l'escambidor, o assegurat a sa voluntat. [8.8.6]

[1122] Negú no ha poder ne licència per dret que vena ne do ne d'altra manera alien alguna cosa de que serà pleit ne serà demanda en juhii. [8.8.7]

[1123] Donacions o qualsque altres atorgaments que seran feits en qualque loch de la ciutat e del regne, aquells hajan valor que seran feytes primers per temps, jasia ço que aquell qui hac la darrera donació o·l darrer atorgament serà primerament més en possessió de la cosa. [8.8.8]

[1124] Fem fur nou que si alcú farà donació a altre d'alcuna cosa sua que la haje après sa mort, que aquella donació valle e haje fermetat. Emperò, si·l donador vendrà a pobrea tal, que aquella cosa donada haje mester per justa rahó, e que meyns d'aquella no hagués de què viure, pusque aquella donació revocar e fer d'aquella cosa dada sa volentat. E si aquell a qui la donació haurà feita li farà tals desplaers, per què aquella cosa li deje tolre, ço és a saber, que fill no deje fer a pare ne a mare, e no·l volrà servir aytambé, pusque lo donador revocar aquella donació e fer d'aquella cosa a sa volentat. E si aquell a qui serà feita la donació morrà ans que·l donador, la donació axí feita no haja valor, mas romangue e sia del donador, si doncs en la donació no·s contenie que la donàs a.ssí e als seus. En aquest cas torn la donació als pus proïxmes, o als hereus d'aquell a qui serà feita aquella donació. [8.8.9]

[1125] Fem fur nou e dehim que en les heretats que seran meses en contrast, aquell qui la té e la posseeix la pusque laurar, però si abduy aquells qui contrasten d'aquella heretat, dien que la posseixenb, e que cascú al·legàs la possessió, en aquesta manera negú d'ells no hi laure tro sia determenat per dret qui deu haver la possessió. [8.8.10]

[1126] Per nós e per los nostres loam e atorgam e donam a tots e sengles habitants, ciutadans e pobladors, e als succehidors d'ells, per tots temps, que d'aquí enant en lurs cases, e en qualsque altres lochs lurs, en tot lo regne de València pusquen draps de lana e de lí, e seda e filança, e totes altres coses tínyer e fer tínyer de color grogao de negra, o de violada, o de vert, o de qualque altra color, e de vermell, que de grana no sia, e de blau, que d'indi no sia, de totes altres e diverses colors; levades tan solament color de grana e de indi, les quals dues colors de grana e d'indi nós retenim tan solament; mas les altres colors totes hajan per tots temps sens tot servii, e sens tribut e sens usatge, e sens tota altra exacció annual o perdurable, la qual a nós o als nostres, o alcun altre no donen ne sien tenguts de donar per aquells colors, o per les cases o per los lochs en los quals aquelles colors faran o tinyiran o faran fer o tínyer. [8.8.11]

[1127] A tots los pobladors e ciutadans de la ciutat de València, e als successors d'ells atorgam per nós e per los nostres, loam e donam per tots temps, que cascú en les cases sues pusque obrir portal en los obradors nostres que·s tendran ab aquelles cases, si que nós ni·l batle nostre no siam demanats si aquelles cases que·s continuaran e·s tendran ab los obradors nostres no hauran covinent entrada o covinent portal, per lo qual portal o entrada no pogués metre les coses sues sens embargament e sens stretura en les sues cases, e ubert e fait lo portal e la entrada en l'obrador nostre, axí com dit és, lo senyor d'aquelles cases haja aquella entrada e·l portal e·l obrador en lo qual la entrada serà feita, franch e liure per tots temps, sens tot cens e tribut, exacció o servii annual o per tots temps. [8.8.14]

[1128] Si alcú qui amarà alguna fembra o alguna fembra per algun hom, per rahó que jaguen e hagen a fer ensemps, prometrà solempnialment, ab cartao sens carta, o ab testimonis, alguna cosa de donar, no valle aytal promessió la qual serà feita entre ells. Emperò, si la un a l'altre liurarà la cosa que li haurà promesa, per la rahó damunt dita, aquell o aquella qui haurà donada la cosa e liurada, no la pusque demanar ne recobrar. [8.8.15]

[1129] Lo pare si dóna alguna cosa al fill, qui era en son poder, purament e deliurament que fos del fill, aytal donació no haja valor. Emperò, bé li pot donar e metre cabal on faça alguna negociació o mercaderia justament.

Enadeix lo senyor rey que li pusque donar armes e cavalcaures; e si és escolà, llibres e altres coses neccessàries a ops de apendre. [8.8.16]

[1130] Si alcú haurà algunes coses comunes ab altre, e volrà donar la sua part d'aquelles coses a altre, no li és vedat que no o pusque fer, jasía ço que aquelles coses no fossen encara partides. [8.8.17]

[1131] Aquell qui donarà en exovar o en altra manera, o vendrà alguna cosa a altre en aquella cosa que haurà donada o venuda, se retindrà l'usufruyt, jasía ço que aquell qui hac reebuda la donació o que hac la cosa comprada, n hac covinença d'aquell qui la cosa li hac donada o venuda, que can l'usufruyt seria fenit, que aquella cosa li fos liurada. Entès és que la cosa li haja liurada de mantinent, pus que si retench l'usufruyt aquell qui donave o venia la cosa; car en aytals coses una metexa cosa és retenir l'usufruyt e liurar la cosa. [8.8.18]

[1132] Cascú pot donar purament o per rahó d'alguna cosa a fer que, emperò, sia honesta, o pot donar simplement o sots condició, o per rahó de mort o après sa mort, dementre, emperò, que aquell qui done sia major de XX ans e que sia en son sen, mas que no sia degastador ne malmetador de sos béns, e sia furiós, ne aquell a qui la administració e la alienació de sos béns és entredita e vedada. [8.8.19]

[1133] A tot hom qui serà present o absent, o que sia conegut o no conegut, pot ésser feita donació e venda, e encara fer altres contrats levada estipulació, ço és promessió que no·s pot fer per dret sens paraules de cascuna de les parts que deuen ésser presents, e pot ésser feita donació e venda per carta e per letres entre absents. E si donació o venda serà feita sens scriptura, que haja valor, dementre, emperò, que·s pusque lealment provar. [8.8.20]

[1134] Negun hom no pusque fer a altre donació de C morabatins ensús menys de carta. E si ho fa, que no haja valor.

Aquest fur millorà e romançà lo senyor rey. [8.8.21]

[1135] Cascú deu liurar la cosa que haurà promesa e és obligat lo donador a liurar aquella cosa que havia promesa, o justa estimació o just preu d'aquella, si no porà haver ne liurar aquella cosa la qual promès, o si promès de donar cert pes d'argent e no·l

pot donar, do la estimació d'aquell, o si promès de donar certes rendes e no les pot donar, do camps on pusquen exir tantes rendes com són aquelles que promès donar. [8.8.23]

[1136] Si alcú donarà alguna cosa a altre, sots condició o sots alguna manera justa e honesta per fer alguna cosa, e aquell qui haurà reebuda aquella, sots aquella condició o sots aquella manera no o complirà o no o farà, lo donador pot recobrar aquella cosa que li havie donada. [8.8.24]

[1137] Si alcú promès de donar alguna certa cosa a altre, e se n'establí deutor de donar aquella cosa, és absolt e delliurat d'aquella obligació, quan aquella cosa metexa que havia promesa de donar serà venguda en poder d'aquell a qui la havia promesa de donar sens tot preu, e sens alguna cosa que no li cost. [8.8.25]

[1138] Cascun pot vendre e alienar cases, estatges, heretats, e totes altres possessions, les quals ha per franch alou e liure en fora a cavallers e a sants, si que nós ni·ls nostres, en nenguna cosa no siam demanats e sens confirmació nostra, e sens fadiga e sens loïsmo, e sens tot altre servii, com nós en aquelles coses que per alcú són tengudes e posseïdes no hajam negun cens ne neguna fadiga, ne neguna senyoria ne negun loïsmo, sinó tan solament en les coses no mobles, en les quals specialment e espressament e nomenadament retinguen cens o fadiga o certa part de fruits. [8.8.26]

[1139] Atorgam e fem fur nou a tots los cavallers e als ciutadans, e als hòmens de les viles del regne de València, e als successors lurs, que·ls sarrahins qui tenen lurs heretats no donen a nós ne als nostres successors los besants, ne sien tenguts de donar per null temps, la qual cosa atorgam a aquells que·ls furs atorgaran e reebren e no hi contradiran, e qui metran part en aquella quantitat que nós haurem per lo treball dels furs a millorar e esmenar e a confermar. [8.8.27]

[114] QUALS PODEN ACCUSAR

[1140] Si alcú acusarà altre, e puyt renunciarà a aquella acusació, si volrà puyt tornar a menar aquella acusació metexa no o pot fer. [9.1.1]

[1141] Fem fur nou que no sien feïtes acusacions solempnialment, sinó axí: «Yo aytal, acús aytals»; e aquells qui acusaran altres de tal crim que si provat era degué pendre pena corporal, que aquell qui acusarà sofira aquella pena si no li o pot provar; mas en les altres acusacions sia tengut l'acusador de redre les despeses a·l acusat que haurà feïtes per aquella rahó, pus l'acusador no li o pusque provar.

Enadeix lo senyor rey que allò meteix sia entès en denunciador, quant a les despeses que és dit en acusador. E sia entès denunciador aquell qui volrà la denunciació perseguir, e la perseguirà en tot o en major partida. [9.1.2]

[1142] Nengú per procurador no pusque acusar criminalment altre, mas ell present pusque comanar sa rahó a altre que la digue per ell. [9.1.15]

[1143] No podem ni devem, per dret ne per neguna rahó, ne per manera neguna cosa acusar los nostres hòmens d'alcun malefici, ni de injúria ni de crim; car seria semblant si o fahiem que nós tenguessem e usassem de dos officis, ço és de offici de jutge e de offici d'acusador. Emperò, açò no sia entès en nostres propis negocis e feits. [9.1.16]

[1144] Fem fur nou que un sol deu ésser acusador, si doncs les acusacions no eren diverses, e lavors pusque acusar cascú, o la acusació no era tal que pertangués a molts. [9.1.17]

[1145] A fer acusació o denunciació de homicidi són reebuts primerament los parents, si són en la ciutat o e-l regne de València, que·ls estranys. E si són molts parents, aquell sia reebut primerament qui és pus proïxme en grau d'aquell mort. E si són molts parents d'aquell mort en I grau, aquell parent qui serà pus honest e millor, sia reebut primerament a fer la acusació o denunciació de l'homicidi; e si no haurà alguns parents del mort, là-doncs cascú estrany sia reebut e pusque fer aquela acusació o denunciació, solament que no sia vil persona. E açò sia vist e conegut a conexença dels prohòmens e de la cort de la ciutat. [9.1.19]

[1146] Aquells qui·s seran presents pusquen acusar tan solament, mas no aquells qui seran absent. [9.1.20]

[1147] La cort no hoje negun crim sens acusador o denunciador. [9.1.21]

[1148] Si alcú serà acusat d'alcun crim o d'alcun malefici o d'alcuna mala feita, e aquell qui serà acusat morirà ans que sentència sia donada sobre ço on serà acusat, tota la incriminació e acusació és morta e fenida quant al crim e quant als béns d'aquell; mas los hereus sien tenguts d'aytant a.rrete quant aquell qui·l mal féu n'aurà haüt del qual ells seran hereus.

En aquest fur esmenà lo senyor rey. [9.1.22]

[1149] Si alcú serà acusat d'alcun crim e puy serà absolt per son jutge, d'aquella acusació que serà feita contra ell, no porà ne deurà altra vegada ésser acusat d'aquell crim per aquell qui·l acusa, ne per altres ne alcuna denunciació no deu ésser feyta contra ell, per ço car demanda no deu ésser feita moltes vegades de crim o de malafeita d'aquell meteix hom de qui ja era feyta.

En aquest fur esmenà lo senyor rey, si doncs l'accusador o·l denunciador no haurà lexada la acusació o denunciació per engan o per altra corrupció. [9.1.23]

[1150] Los hereus e·ls successors, jasia que sien parents o estranys no són tenguts ne deuen venjar la mort del testador, qui per altre serà mort, ne de aquell a qui succeexen, sinó tan solament denuncian a la cort o acusan en pleit. [9.1.26]

[115] DE ADULTERIS E DE AQUELLS QUI SE'N MENARAN FEMBRES VÈRGENS PER FORÇA

[1151] Si alcú forçarà fembra verge, ella clamant e provant o sos parents la força que li serà feyta, aquell qui la haurà forçada la prene per muller, si serà ell de sa valor o de mellor. E si ell no serà de sa valor, o serà tal que aquella no deje pendre per muller, do a ella tant del seu que pusque pendre marit de sa valor. E si fer no o porà, o no volrrà, sia penjat. [9.2.1]

[1152] Fem fur nou que·l dia que la fembra serà forçada per alcú, e se'n volrrà clamar que aquell dia meteix que serà forçada façe son clam, si donchs presa no serà o embargada per alguna justa rahó, que aquell dia no pogués fer aquell clam. E quan serà exida depresó o desembargada, façe son clam e valle aytant com si·l fahie e·l dia que serà forçada; e si no ho farà que d'aquí enant no sia hoïda. [9.2.2]

[1153] Si alcú forçarà fembra que haurà marit, e ella se'n clamarà e provarà la força, que sia penjat. [9.2.3]

[1154] Aquell que forçarà fembra que no serà verge ne casta, do a ella tant del seu on pusque pendre marit, si doncs no serà putana pública. E açò sia a conexença de la cort e dels prohòmens; e si no haurà que li do, estia pres a merçè nostra o de la cort del loch. [9.2.4]

[1155] Si alcú estarà ab senyor e menyarà son pa o pendrà soldada o son benifet, e jaurà ab sa muller o ab sa filla, o si aquella arraparà per rahó que la prena per muller, o en altra manera, que sia penyat. Aquella metexa pena sostingue si enfre I an depuys que serà partit del senyor farà aquell crim. Aquella metexa cosa sia feita d'aquell qui jaurà ab sa cor o ab sa neboda, o ab sa proïxma d'aquell ab qui haurà estat. [9.2.5]

[1156] Aquell qui serà pres en adulteri ab muller d'altre, jasia ço que aquell haurà muller o no haurà muller, dementre, emperò, que ella haurà marit, amduy ensemps, tots nuus mas no sien bauts, correguen per totes les plaçes dela ciutat e no sostenguen altra pena en persones ne en lurs coses. [9.2.6]

[1157] Nós dehim que là-doncs la fembra és presa e trobada en adulteri, quan és trobada sola en I lit anb altre o·ls veu hom levar del lit.

Enadeix lo senyor rey que si la fembra maridada és trobada sola ab hom en I lit, o·ls veu hom levar del lit, o és semblant que se'n leven o altres presumpcions violens hi seran, que là-doncs és presa en adulteri, esguardada la valor de les persones per la justícia e per los prohòmens. [9.2.8]

[1158] Si juheu o sarrahí serà trobat que jagua ab christiana, sien abduy cremats ell e ella. [9.2.9]

[1159] Si christià serà trobat que jagua ab juhia, sien abdosos cremats. E si serà atrobat que jagua ab sarrahina, correguen abduy nuus per la ciutat. E si christià emprenyarà sarrahina, negun temps no sia venuda a juheu tro que haja parit. E si christià vendrà aquella sarrahina a juheu, perda la sarrahina e do a la cort per pena lo preu d'altra

sarrahina que aytant valle; e·l cristià sia destret de nodrir l'enfant, lo qual haurà haüt de la sarrahina o de la juhia, e faça batejar aquell infant. [9.2.10]

[1160] Fem fur nou que si alcú se'n menarà alguna fembra verge o vídua, ella consenten e seran ella filla de cavaller o de burzès o de ciutadà honrat, que no faça faena de ses mans, sia tengut de donar per pena C morabatins, e estia fora·l regne de València per X ans; e si haurà pare o mare que la pusquen d'eseretar si·s volrran de la legítima a ella pertanyent en lurs béns. E si per aventura aquell qui la se'n menarà a ella seran d'egual valor, o encara valrrà ell més que ella, que ell sia tengut de donar per pena C morbatins. E si ell no ha de que pach aquells C morabatins, que estia III ans fora·l regne de València, de les quals penes haja la senyoria la meytat, e l'altra meytat aquells qui la injúria hauran soferta. E si no volrrà pagar aquesta pena, e la volrrà pendre per muller, que ho pusca fer e sia absolt de la pena. [9.2.11]

[1161] Fem fur nou, que si alcú traurà sa esposa o fembra ab que haja feita covinença per paraula de present, de casa del pare o de la mare, o dels amichs d'ella qui la tendran en poder meyns de volentat d'aquells, en poder de qui serà, dins I an pus que la haurà esposada, que·l pare o la mare, o·ls amichs d'ella en poder de qui serà no sien tenguts de donar a aquell l'exovar que per ella li hauran promès de donar dins II ans de puys que treyta l'an haurà. E aquell qui traurà de casa de son pare o de sa mare, o dels amichs en poder de qui serà alguna fembra que sia esposada a altre, e ell sabrà que sia esposada, que muyre. [9.2.12]

[1162] Si alcú traurà alguna fembra de casa de son pare o de sa mare, o d'aquells qui la tendran en poder, e que aquella sia de temps de maridad, o no de temps de maridad, que si ell és de valor d'ella que la prengua per muller. E si ella no val tant com ell, don-li ell marit de la valor d'ella; e si açò fer no podrà o no volrrà, que muyre.

Enadeix lo senyor rey que sia entès si l'an traurà per força o per engan o per diners, o per promissió, o per qualche altra manera l'an traurà o la empararà. E açò sia entès en fembres puncelles. [9.2.13]

[1163] Aquells qui arraparan fembres vèrgens o viudes que seran en orde o portaran àbit religiós e seran donades a Déu, per ço cor aquells arrapadors no fan tant solament injúria a hòmens, ans fan desonor a Déu poderós de totes coses; majorment cor virginitat o castedat no pot ésser restituïda, pus sia trencada per dret, deuen ésser jutjats a mort. [9.2.15]

[1164] Aquell qui jaurà ab serventa o ab serva o ab cativa o ab altra fembra d'aquell ab qui estarà enfre aquell temps, enfre el qual ell estarà en la companya o en la casa d'aquell senyor, pach al senyor C solidos e còrrega nuu en camisa e en bragues per la vila. [9.2.16]

[116] DE CRIM DE FALS E DE FALSA MONEDA

[1165] Aquell qui celarà o amagarà testamento cartes d'altruy, en tal guisa que aquell de qui són no se'n pusque valer, certa cosa és que fa e cau en crim de fals. [9.3.1]

[1166] Si algun deutor obliga alguna cosa sua a algun creedor, lo qual deutor era a molts creditors obligat, e depuys aquell deutor paga a aquell creedor ço que li devie, e féu ab aquell creedor meteix col·lusió, ço és, cuberta falsa, que aquell creedor venès aquella cosa a alcú de la qual ja havia estat pagat, e depuys los altres creditors guanyaren per dret aquella cosa al comprador, la qual li havia venuda ab falsia aquell creedor qui ja era pagat aytal col·lusió, ço és, cuberta falsa, no nou res al comprador que no pusque demanar e haver recors de evicció, contra aquell creedor qui la cosa li venè falsament; e encara aquell creedor qui aquella cosa venè falsament pot ésser accusat de crim de fals. [9.3.2]

[1167] Negun pintor no pos argent per or ne un per als, e si o fa, perda lo preu de la color e l'or o l'argent que seà posat en la obra; e açò sia observat en tots officis, ço és, que una cosa per altra no sia venuda.

Enadeix lo senyor rey, que oltra la dita pena pach LX sous, de la qual pena haja lo senyor rey la meytat, e aquell a qui la falsia serà feita l'altra meytat. [9.3.3]

[1168] Negun no faça segell ni bul·la, sinó de manament d'aquell de qui serà lo segell o la bul·la. E si ho farà, sia punit axí com a falsari.

Enadeix lo senyor rey: qui farà falsa carta fer, o fals segell, que sia exil·lat per tots temps e perda tots sos béns, salva la legítima dels fills, e salvu tot lo dret de les mullers e dels creditors. Aquella metexa pena haja aquell qui farà scientalment fals segell o falsa carta, e açò sia entès de cartes públiques e de actes públiques. [9.3.4]

[1169] Los maestros qui obren d'or o d'argent, o els altres artificials, si alguna cosa se rentendran ne amagaran d'aquelles coses que·ls seran liurades o comanades, axí com a ladres sien punits. [9.3.8]

[1170] Sots pena de LX solidos vedam, que negun no faça alguna mescla de vi ne cresca lo vi en aquella cuba, depuys que serà cridat, ne vena ví en menut tro que sia cridat, ne depuys no mescle vi ab aquell vi que és cridat de una bota, jasia ço que sia d'aquell meteix vi, si doncs no serà semblant a aquell vi de color e de sabor.

Enadeix lo senyor rey, que null taverner, ne null hom qui compre ví per revendre, no pusque vendre vi ni tenir taverna en sa casa, ni en null altra loch, sinó en aquell loch on lo compra. E açò no sia entès en ví de mar, ni de altres hòmens estrayns qui après Cinquagesma aporten vi a València, e aquels qui·l aportaran, que·l pusquen vendre a menut e no en gros a algun revededor. E qui contra açò farà, perda lo vi e pach LX solidos per pena, dels quals haja lo terç lo senyor rey, lo terç lo comú, el terç l'acusador. [9.3.9]

[1171] Aquells qui faran moneda també d'aur com d'argent, sens volentat nostra, sens tot remey sien penjats. E encara aquells qui aquella moneda falsaran, o aquells qui la fabregaran falsa o la faran fabregar.

Enadeix lo senyor rey, que hajen la dita pena tots aquells qui hi consentran, ne hi ajudaran, e oltra allò tots los lurs béns sien confiscats al senyor rey. [9.3.12]

[117] DE CRIM D'ESTEL·LIONAT, ÇO ÉS, D'AQUELLS QUI A MOLTS VENDRAN O OBLIGARAN UNA COSA MÈTEXA PER FALSIA

[1172] Si alcú obligarà una cosa metexa a molts, e en la derrera obligació que farà no dirà que a altre sia obligada per penyora, ans desemblarà e fenyerà que no o sia, cau en crim d'estel·lionat, ço és, obligan o venen la cosa a molts per falsia. Emperò, si aquell qui haurà la cosa axí obligada a molts satisfarà e pagarà tots los creadors no porà ésser acusat del crim damunt dit. [9.4.1]

[1173] Acusació de crim d'estel·lionat, ço és, d'aquel crim de que pot ésser acusat aquell qui ven o obliga una cosa metexa falsament a molts, pot ésser oposada contra aquell qui alguna cosa féu per engan, si altre crim no hi ha del qual pusca specialment ésser acusat; car là on nom special de crim defail e, emperò, alcú haurà feita alguna cosa per engan, là-donchs és donat per aquell engan contra aquell qui l'haurà fait, que pusque ésser acusat d'aquell crim d'estel·lionat. E si en aquell crim alcú serà condempnat, a après la condemnació restituirà lo dan que haurà fait per engan, sia punit de pena a àrbitre de jutge e ab conseyl de prohòmens. [9.4.2]

[118] DE INJÚRIES

[1174] Fem fur nou, que si alcú haurà baralla ab altre, li dirà traydor, que pach per pena LX morabatins, e no pusque més créxer aquella pena, e segons aquesta quantitat sien punits los altres d'aquí enjós, segons la valor de les persones a estimació de la cort e dels prohòmens del logar. Però si aquell qui haurà dita aquella paraula, volrà aquella paraula seguir e provar, que o pusca fer. E si pot provar que axí sia ver aquell qui serà traydor axí provat, isque fora tota nostra terra, per tots temps, e perda la demanda que l'altre li fahie, e pach atretant a nós; e aquell qui aquella paraula li haurà dita, no haja neguna pena. E qui dirà a altre traydor, en cort o davant jutge, pus no pusca provar en la forma desús dita, pac per pena LX morabatins, e desdiga's d'aquella paraula que haurà dita e que se'n desmenta. E qui dirà a altra ladre e perjur, pac per pena X morabatins, si provar no o porà. E qui dirà a altre renegat o cuguç, o putana a fembra honrrada, pac XX morabatins per pena. E aquestes penes no pusquen més créxer, mas devallen d'aquí enjòs, segons la valor de les persones, a estimació de la cort e dels prohòmens del loch; de les quals penes haja la meytat la cort e l'altra meytat aquell qui haurà soferta la injúria.

Enadeix lo senyor rey, que si no pot pagar les dites penes, que sia açotat per la vila e que sia exil·lat per I an del regne de València. [9.5.1]

[1175] Si al fill d'alcú, o a fembra que haja marit, o a escuder, o a batle, o a aquell qui estarà a soldada ab senyor, serà feita injúria de fait o de paraula, és donada la

demanda al pare e al marit, e el senyor, per rahó d'aquella injúria que serà dita o feita a les persones damunt dites. [9.5.2]

[1176] Si a servu cristià o sarrahí, de paraula o de fait, serà alcuna injúria feita, aquell servu per rahó d'aquella injúria que li serà feta no ha neguna demanda; per ço, car servu no ha persona d'estar en juhii que's pusca clamar de negun hom, emperò, si a aquell servu serà feita injúria, axí com és que hom l'aurà nafrat o hos trencat, o blavura feita, o li haurà hom tolt alcú de sos membres, o en desonor de son senyor l'aurat ferit o batut, là-doncs és donada demanda a son senyor per rahó d'aquelles injúries que seran feitas al servu, contra aquell qui les haurà feitas. Mas si al servu seran dites algunes paraules, quantque sien vils ne ahontades, neguna demanda no és donada al senyor ne al servu per aquelles paraules injurioses, les quals seran dites al servu. [9.5.3]

[1177] Si alcú dirà injúria a altre, e del dia enant que la injúria li serà dita serà passat I mes, e aquell a qui la injúria serà dita no s'en serà clamat per rahó d'aquella injúria, no pot ésser demandat aquell qui dita la haurà d'un mes a enant. [9.5.4]

[1178] Fem fur nou, car per injúries de paraules se seguexen e naxen odís e males volentats d'aquen nafres e morts. E car als perills qui per venir són,deja hom acórrer per aquelles injúries que seran dites de paraula, oltra aquelles que són escrites en los primer fur de injúries, sien punies a àrbitre de la cort e dels prohòmens; enaxí que la pena de les dites injúries no pusca més créxer de XX morabatins, e pusca devallar esguardada la valor de les persones; e qui les dites penes no porà pagar, órregua nuu açotan per tota la vila. [9.5.5]

[1179] Encara fem fur nou que, si per aventura algunes injúries criminals o civils seran feitas al marit, que la muller o pusque demanar ab volentat del marit. E si lo ociuran son marit, que pusque aytambé demanar la mort d'aquell, axí que'l clam fait, que meta procurador qui men lo pleit per ella. [9.5.6]

[1180] Lo senyor o el mestre qui algunes paraules injurioses d'aquelles que damunt són dites, o d'altres a aquell qui ab ell estarà a soldada, o a son servent, o a son hom, o a son dexeble dirà, no sia tengut a nós ne a la cort, ne a aquell qui haurà sofferta la injúria per rahó de les paraules injurioses que haurà dites. [9.5.7]

[1181] Si alcú a infàmia d'altre farà libell o escrit, en lo qual sia contenguda infàmia d'alcú, o recitarà o recomtarà aquelles coses que en aquell libell seran escrites, o en lochs públichs aquell libell o aquell escrit gitarà, aquell qui aquestes coses haurà feitas porà ésser demanat per rahó d'aquestes injúries e punit peccunialment. [9.5.8]

[1182] Si alcú haurà sofferta injúria o presa paraula, o de fait o per alcuna altra manera, aquell qui haurà presa o sofferta la injúria no pusque ni deje estimat o aesmar la quantitat de la pena d'aquella injúria que haurà sofferta o presa, ne sia pres son sagrament sobre la estimació o l'estament, de la quantitat de la pena de la injúria, mas tan solament la quantitat de la pena de la injúria sia estimada e aesmada per àrbitre de la cort e dels prohòmens d'aquell logar, e aquell qui haurà dita o feita la injúria sia punit,

guardada, emperò, la qualitat, ço és, la bondat e l'onrament e la dignitat de les persones. [9.5.10]

[1183] Si alcunes injúries que no són espesses ne escrites en les Costumes dites, seran dites a alcú per paraula, aqueles injúries qui per paraula seran dites a alcú, no sien punides criminalment ni en aver. Si, emperò, aquell qui haurà dita la injúria, volrrà jurar que ha dita aquella injúria per mala volentat e per ira, e no per veritat que·n sabès. [9.5.11]

[1184] Furiós, ne menor de VII ans, no sia tengut de neguna injúria que façe ne digue, ne aytambé menor de XV ans no sia tengut de neguna paraula injuriosa que diga. *Aquest fur esmenà lo senyor rey.* [9.5.12]

[1185] Si per manament d'alcú serà dita alguna injúria a altre d'aqueles injúries damunt dites, no n'és tengut aquell qui mana la injúria dir; mas aquell n'és tengut qui rebè lo manament de dir la injúria, si, emperò, aquella injúria dix. [9.5.13]

[1186] Demanda de injúries no passa ni pertayn a l'hereu d'aquell qui demanave alguna injúria que li era dita o feita; ne aquella demanda de injúries pot ésser feyta contra l'ereu d'aquell qui era demanat sobre alguna injúria, jasia ço que·l pleit fos començat sobre aquella injúria. [9.5.14]

[1187] Fem fur nou, que si a fill d'alcú serà feita injúria, que·l pare pusque fer demanda per rahó d'aquella injúria. [9.5.15]

[119] DE QÜESTIONS E DE DEMANDES FEITES AB TURMENTS

[1188] Si alcú serà acusat d'alcun crim, o d'alcú malefici, e contra aquell qui serà acusat seran tals indicis e tals senyals que aportaran e mostraran presumpcions contra ell, aquell qui serà sospitós per aytals presumpcions deu ésser posat en turment; per ço que per aquell pusque hom haver e saber la veritat del crim o del malefici, del qual serà acusat. Si doncs no serà persona honrada, de la qual persona sia vist e estimat per la cort e per los prohòmens, si és honrada o vil. [9.6.1]

[1189] Menor de XVIII ans no deu ésser turmentat. [9.6.2]

[1190] Servu no deu ésser turmentat contra son senyor, sinó en crim de lesa majestat o d'eretgia, o de falsa moneda, ne el libert, ço és aquell qui serà deliurat de servitut, contra·l patró, ço és, contra aquell qui·l deliurà d'aquella servitut e·l féu franch, ne·l fill contra lo pare ne contra la mare, ne·l pare ne la mare contra lo fill, ne·l frare contra lo frare. [9.6.3]

[1191] En pleits civils ne d'aver, hom franch e liure no deu ésser turmentat; si donchs no era treit en testimoni, e que en son testimoni a fer variàs. E que responès al jutge qui·l demanaria variosament e malament e duptosa. [9.6.4]

[120] DE CRIMS

[1192] Aquell qui el palau nostre, en baralla o en contenció, primerament traurà coltell contra altre, do L morabatins. E si en la plaça de Sancta Maria, axí com en cloen les portes de la plaça e en les festes dejòs escrites, XL morabatins. E si dins los murs de la ciutat, XXX morabatins. E si fora los murs, XX morabatins. De les quals penes haja la meytat aquell qui haurà sofferta la injúria, e la cort l'altra meytat. E si les damunt dites penes no porà pagar aquell culpable, perda lo puyn, jasia ço que nafra no haurà feyta. [9.7.1]

[1193] Fem fur nou, que null hom no gos portar coltell d'un palm d'alna e de II dits a enant. E aquell qui portarà, cost-li X solidos, e al ferrer qui farà XX solidos.

Enadeix lo senyor, que pus pach los X solidos, no perda lo coltell, mas que la justícia trench lo coltell e torn-lo a mida. E qui portarà altres armes, amagadament, que pach lo doble dela pena del coltell. E qui vendrà coltell a menut major de mida, que pach per cascuna vegada XX solidos. E qui pagar no-ls porà, córrega la vila. E que les dites armes sien trencades, si que res no pusquen valer. E açò no sia entès en corredor qui públicament les port per la vila a vendre. [9.7.2]

[1194] Aquell qui per crim o per injúria, o per malefici, se absentarà o·s desfara de la ciutat o del regne, si dins XXX dies depuys que serà cridat no·s presentarà a fer dret denant la cort, sia pres e haüt per confés e per vençut. Emperò, la cort prena ab conseyl dels prohòmens aquell qui serà cridat, quantque quant trobarà e d'aquell façe justícia, segons la Costum de la ciutat, jasia ço que negun clam contra aquell absent null hom no façe ne perseguesque els béns d'aquells. Jasia ço que ell vinga o no vinga, ans o après del sobredit terme, a nós ne als nostres, ne a la cort, o a algun altre, en neguna manera no sien confiscats ni encorreguts, ans pusque de tots sos béns fer testament e totes ses altres voluntats. E qualque hom vulla aquell defendre, sol que christià sia aquell que defendre·l volrà, pusqua·l defendre ans que sia condempnat. E si en peccúnia o en aver per aquell qui haurà soferta la injúria o el dan, serà demanat que sentència sia donada contra aytal absent, axí com contra confés e contumaç sia donada; feit primerament per lo clamant sacrament sobre la injúria que li serà feita, o sobre lo malefici e sobre la quantitat de la condempnació. E d'aytal sentència negú no·s pusque apel·lar enans en les coses e en los béns d'aquell qui serà condempnat, la sentència ivaçosament sia menada a execució. E si la cort ni aquell a qui serà feyta o dita la injúria, no poran haver ço que serà jutjat, aquell qui serà condempnat estie tan longament fora la ciutat o la vila, entro que a aquell a qui serà feita o dita la injúria, e a la cort, serà satisfeyt e pagat. Però si l'acusador o·l denunciador demanarà que aquell qui ell denuncia o acusa, sia criminalment condempnat, e la qualitat del crim, ço és, la granea del malefici, mostrarà que deje ésser condempnat criminalment, sia condempnat a conexença e a arbitre de la cort e dels prohòmens, e aquell condempnat sia bandejat, enaxí que si alcú li farà mal, pus que serà condempnat, no·n sia tengut a nós ne a la cort.

Declara lo senyor rey, que là on diu qut tot hom lo pusca defendre, que sia entès enans que·ls XXX dies sien passats. [9.7.11]

[1195] Aquell qui en les cases nostres on nós estiman o alberguen ferrà altre de puyn, e nós no hi siam denant, mas que siam en la vila o el loch, pach per pena XX morabatins. E si nós hi són presents, que sia a nostra mercè e a nostra conexença. E si ferrà de puyn en la cort o el mercat, lo dia que·l mercat hi tendran hom, pac per pena XV morabatins. E si ferrà del puyn a altre el dia de Nadal, o de Pascha, o de Pentagosta, o en les festes de sancta Maria, mare de Nostre Senyor Jesuchrist, o de sant Vicent, pac per pena X morabatins. De les quals penes hajam nós la meytat, e aquell qui haurà sofferta la injúria l'altra meytat. E qui ab coltell o ab altres armes nafrarà altre en les cases on nós estiam o alberguem, e nós no y siam, mas que siam en la vila o el loch, pac per pena M solidos. e si nós hi serem denant, sia a nostra mercè. E si nafrarà altre ab coltell o ab altres armes, en la cort o e·l mercat, lo dia del mercat, pac per pena LX morabatins per la naffra de la cort, e per la nafra del mercat L morabatins. E si alcun nafrarà altre dins la vila e·ls dies de les festes dessus escrites, pac per pena LX morabatins. E si nafrarà fora la vila, pac per perna XXX morabatins. De les quals penes hajam nós la eytat, e l'altra meytat aquell qui haurà presa la injúria. E si aquesta pena no porà pagar, perde lo puyn. [9.7.17]

[1196] Si alcú serà acusat d'omicidi o de qualque altre crim o malefici, del qual si serà provat que fos ver, aquell qui serà acusat deja morit, aquell acusat no sia de mantinent mès en presó ni en carcre, si doncs no serà aparexent presumpció o manifesta suspició contra ell que l'omicidi haja feit o altre malefici de què era acusat. Mas la cort deu ell destrènyer que li do fermançes covinents per certa quantitat d'aver, que aquell sia mostrat e tornat mort o viu, en poder de la cort. E si aquelles fermançes no·l poran tornar ne mostrar, que donen aquella certa quantitat de l'aver que hauran promesa.

Enadeix lo senyor rey que lo justícia do cert temps al caplevador o a la fermança, segons la lunyea del loch on dirà que sia aquell qui és caplevat o afermançat a representar aquell, jasia ço que dintre cert dia se sia obligat a ell de tornar e de representar aquell a la cort. [9.7.18]

[1197] Qui nafrarà altre dins los murs de la ciutat e no en les festes ne e·ls lochs sobrescrits, pach per pena LX morabatins. E si fora los murs XXX morabatins, de les quals penes haja la cort la meytat, e el nafrat l'altra meytat. E aquell qui haurà feita la nafra pach primerament a aquell qui serà nafrat totes les despeses que haurà feites en curar d'aquella nafra.

Enadeix lo senyor rey que les despeses del nafrat, e·l dan que pres haurà sien provades per sagrament del nafrat, tatxació del jutge denant anant. E si les dites penes e messions pagar no porà, perda lo puyn. [9.7.29]

[1198] Si alcú defenen, si ociurà a altre, e provarà que defenen son cors o les sues coses l'aurà mort, aquell sia sens temor que no haja alcuna pena, mas estia fora la ciutat per un an sens alcun dan que no sostingue ni prena en sa persona ni en ses coses de nós ni de la cort, ni del senyor ni dels parents del mort; e en la fí de·l an torn salvu e segur en la ciutat e en la casa sua; e la cort faça a aquell estar salvu, e·l faça assegurar als parents d'aquell qui serà mort, e si·ls parents no volrran aquell assegurar, aquell o

aquells qui aquell assegurament no volrran fer isquen de la ciutat e estien tan longament fora de la ciutat entrò que aquell hagen assegurat.

Enadeix lo senyor rey là on diu que isqua de la ciutat, que y ais anetès e del loch. [9.7.35]

[1199] Aquell qui tolrrà a la cort alcú qui serà condempnat a alguna pena a sostener o embargarà que justícia no sia feita d'aquell, sia tengut de ço de que aquell condempnat era tengut. [9.7.37]

[1200] Aquell qui ferirà altre e no l'ociurà, mas tallar li ha algun membre, no puyra mas perda aytal membre que·l li hurà tallat. Si donchs no ho farà defenen-s·i. Però si la persona qui haurà fait aquell mal serà tan honrada que no·s faça e egualar ab altre, que sia a coneguda de la cort e dels prohòmens, emperò restituesca al nafrat totes les despeses les quals haurà feitas per aquelles nafres a guarir.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [9.7.38]

[1201] Aquell qui ferrà altre ab lo puyn o ab armes, ab les quals no serà feita nafra dins los murs de la ciutat, do X morabatins; si fora la ciutat V morabatins. E si aquella pena no porà pagar, que corra la vila açotan. Emperò, si aquell qui serà fait serà cavaller o ciutadà honrat, lo feridor sia punit a arbitre e conexença de la cort e dels prohòmens, esguardada la noblea e la valor e la qualitat d'aquell qui serà ferit, e del feridor, de les quals penes aquell qui serà ferit haja la meytat e la cort l'altra meytat.

En aquest fur mellorà lo senyor rey. [9.7.39]

[1202] Aquell qui donarà a altre quexada en la cara, si o farà també dins la ciutat com fora, la ciutat do IIII morabatins. E si·l ferrà ab lo peu V morabatins. E si·l pendrà ab dos mans per los cabells X morabatins; si ab una mà V morabatins. E si aquell descavalcarà do XV morabatins. Si li escupirà en la cara X morabatins. De les quals penes haja la cort la meytat e aquell qui la injúria sofferta haurà, l'altra meytat.

Enadeix lo senyor rey, que sia entès esguardada la valor e la noblea del ferit e del feridor. E si·l feridor no porà pagar la pena, que córrega la vila, e sia açotat, e la justícia del loch, ab consell dels prohòmens, pusca-li dar major pena, segons la valor del ferit e del feridor. [9.7.40]

[1203] Si alcú ferrà altre en les dens, per cascuna dent que li arrancarà, de les VIII primeres pach a aquell qui aquell dan haurà pres, per cascuna dent CCC solidos, e per cascuna de les altres C solidos.

Enadeix lo senyor rey que si no pot pagar la dita pena, perda lo puyn sens tot remey. [9.7.41]

[1204] Fem fur nou que si alcú matarà altre en baralla, que pach per pena XX morabatins, dels quals haja la meytat lo senyor e l'altra meytat los hereus del mort, e que sia fora del logar e del terme on l'omicidi haurà fait per tots temps. E si per aventura aquell qui haurà pagada la pena, tornava en aquell logar e e·l terme on l'omicidi haurà fait, menys de volentat dels hereus o dels pus poïxmes parents damunt dits del mort lo ociuran, que no sien tenguts a la senyoria o·ls hereus o·ls pus poïxmes parents dessús

dits, lo pusquen fer pendre a la cort, e fer punir aquí, si contra volentat d'ells hi encara ne hi tornarà. E si per ventura, acordadament, alcú matarà altre, que muyre sens tot remey. Encara dehim que tot hom qui acordadament matarà altre, e aquell qui·l matarà estorçia, sien dats dels seus béns CC morabatins, dels quals haja la meytat lo senyor, e l'altra meytat los hereus o·ls pus proïxmes parents del mort, e per tota aquesta pena no sia encara deliurat que si la senyoria lo pot pendre, que muyra, e encara que estia arrech dels parents del mort. Enaxí que si·l ocien, null temps que no sien tenguts a la senyoria ni als amichs. E si per aventura aquell qui matarà acordadament estorçia o era tan pobre, que no pogués pagar la pena dels CC morabatins, que isqua de tota nostra senyoria per tots temps. Encara deim que aquell qui matarà sobre fiança d'asegurament que haurà donada, que sien donats de sos béns CC morabatins, e sien partits axí com damunt és dit, e estia arrech de la senyoria e dels parents, axí com dessús és dit. E si per aventura no haurà tants de béns de que poguessen ésser pagats los CC morabatins, que·ls pach la fiança e aquell qui matarà estia arrech de la senyoria e dels parents, axí com dessús és dit. E si per aventura alcú nafrarà altre sobre fiança d'asegurament que haurà donada, que pach C morabatins. E si per aventura no pot pagar los C morabatins, que·ls pach la fiança, e si per aventura ferrà sobre fiança d'asegurament que no faça nafra, doble la pena que és establida e·ls altres furs sobre semblants ferides.

Enadeix lo senyor rey que si no pot pagar los CC morabatins dins III meses, pus que serà condempnat per sentència diffinitiva, que sia penjat.

E là on diu que deja morit qui acordadament matarà, enadeix lo senyor rey que si hom honrat haurà mort, vil hom sia tengut en la presó e estia a mercè del senyor rey. [9.7.42]

[1205] Als ladres que seran trobats I vegada en ladronici, per lo primer ladronici sia tolt la orella dreta. E si dues vegades en ladronici seran trobats, que·ls sia tolt lo preu. Si donchs per ventura la granea del malefici o la quantitat de la cosa que haurà emblada no induirà o no mourà, lo jutge que major pena los pos. E si la terça vegada seran trobats en ladronici, sien penjats.

Enadeix lo senyor rey que·l ladre restituesca la cosa que haurà emblada ab la pena quadruplada, si·l furt serà manifest, o ab pena doble si no serà manifest, si ha de què ho pusca pagar. [9.7.45]

[1206] Jassia ço que negun no acús homeyer manifest, la cort haja licència de pendre e de punir aquell homeyer, e que reeba la pena que haurà servida. E si ferides o nafres se faran públicament en carreres o en plaçes, present la cort o no present la cort, no pusque fer en aquella cosa neguna demanda sens demanador salvant, que si en la cort se fahien alcunes ferides o davant lo loch on ell usarà de son offici, que n'haja la cort la pena axí com en l'altre fur qui parla de les ferides que·s faran davant la cort és contengut.

Aquest fur adobà e esplanà lo senyor rey, que lo justícia pusquen pendre tot hom qui nafrarà altre, jasia ço que clamant no y haja nengú, mas que·n pusque pendre fermança o caplevador, si la nafra no és mortal e si dintre X dies aquell qui serà nafrat no·s serà clamat, o altre per ell que les fermançes o·ls caplevadors no sien tenguts de la fermança ni de la

[1207] Si molts gitaran una biga ensemps e aquella biga farà mal a alcú, e no sabrà hom qual d'aquells no haurà fait, aquell qui haurà pres lo mal ho pot demanar a qualsevolrrà d'aquells, e aquell pagan la pena los altres sien absolts. E si aparrà que tots la hajen gitada, tots ensemps ne sien tenguts e paguen la pena.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [9.7.49]

[1208] Fem fur nou que si alcú defenen si gitarà pedra o altra cosa contra aquell de qui·s defendrà, e no ferrà aquell, mas altre que no volgués ferir és tengut aquell qui aquella ferida haurà feita a aquell qui·l mal haurà pres, e no a aquell que volia ferir. [9.7.50]

[1209] Si alguna bèstia serà escomoguda per destret o per mal que hom li farà, e per la dolor que haurà d'aquell destrenyiment, o d'aquell mal que hom li farà darà dan o farà mal a altre, aquell qui aquella bèstia haurà axí escomoguda o destreta, és tengut de restituir tot lo dan, lo qual haurà fait per aquell escomoviment. Aytambé és tengut aquell qui aïçarà ca o·l solurà per ço que morde altre. [9.7.51]

[1210] Alcú no deu ésser condemnat en crims o en malefics per suspició o per presumpció, mas enaxí com lo crim o·l malefici serà provat per proves veres e leals e clares, car moltes vegades són presumpcions per les quals se cuyde hom que algunes coses sien veres que, emperò, no són veres. E axí seria mal exempli si era punit aquell qui no és culpable, axí com si era culpable, e és mils que hom leix anar aquells qui són culpables, als quals no pot ésser provat que sien culpables, que si condemnavia hom per sospita aquells qui no són culpables. [9.7.52]

[1211] Si alcú tendrà algun hom o alguna bèstia per ço que altre ocia aquell hom o aquella bèstia, e l'altre l'ociurà, aquell qui·l tench dóna quaix rahó que aquell hom o aquella bèstia morís, e axí és tengut de restituir lo preu de la cosa que l'altre haurà morta, si donchs no tendrà aquell per partir de baralla. [9.7.53]

[1212] Si molts hòmens ferran I servu o un catiu, si apparrà per qual colp d'aquells qui·l feriren morrà, aquell és tengut e deu ésser condemnat axí com a matador. Mas si no apparrà per qual colp d'aquells morí, tots aquells ne són tenguts axí com a matadors. E si a un d'aquells qui l'haurà ferit serà feyta demanda, ell pagan la pena los altres ne són absolts. [9.7.54]

[1213] Si alcú nafrarà altre mortalment e puys vendrà altre qui·l ociurà, aquell qui primer lo nafrà no és tengut, axí com a homeyer, mas axí com a nafrador, per ço car per la nafra de·l altre morí, e axí lo derrer és tengut com a homeyer per ço car ell l'aucís. [9.7.55]

[1214] Si alcú traurà o pendrà algunes coses de cases ho d'altre loch on se tendrà foch, o de cases o d'altre loch qui seran rohinoses o cauran, o de nau o de leyn qui haurà fait naufrag, tot allò qui·n serà treit o pres sia retut a aquell de qui era. E si alcú d'aço d'altre qui ho haja pres o treyt d'aquelles cases o d'aquells lochs, alguna cosa reebrà o celarà reta atretant a la cort, si donchs enfre III dies no ho hauria restituit. [9.7.57]

[1215] Robador, ladre, homeyer, o qualque altre malfeytor, depús que serà condempnat per la cort, no sia reebut en alcuna vila de nostra senyoria, ni de la nostra juridicció, ans la cort del loch, can sabrà aquell e l'ahurà, lo trametra a la cort del loch en lo qual lo malefici haurà feyt, per ço que là on féu lo malefici sia punit, segons lo crim o'l malefici que haurà feyt. [9.7.58]

[1216] No tant solament aquell qui fa ladronici, mas aquell encara qui serà consentidor o qui scientment reebrà aquelles coses que seran emblades, sia haüt e tengut per ladre, e sia punit d'aytal pena, com són aquells qui són ladres e fan ladronici. [9.7.59]

[1217] Si alcú donarà quexada a altre e l'altre darà a ell ab lo coltell, en colpa és aquell qui ab lo coltell li haurà donat, si donchs aquell qui li haurà donada la quexada no era tant fort que sol ab lo seu colp del puyn lo pogués ociurà, en lo qual cas se pot defendre ab coltell o ab altres armes. [9.7.61]

[1218] Aquell qui nafrarà altre restituescha a aquell que haurà nafrat, oltra la pena que en dret és establida, tots los dans e les despeses que haurà feytes en metges e en les nafres a guarir.

Enadeix lo senyor rey que les messions del nafrat sien provades per sacrament del nafrat, tatzació del jutge denant anant. [9.7.30]

[1219] Ladre que sobre ladronici se defendrà de dia ab coltell, si en aquella defensió que farà morrà, la mort d'aquell no sia demanada; e si ladre serà pres de nuyt en ladronici e de mentre que s'en volrrà portar les coses que haurà emblades se defendrà al coltell, e en aquella defensió morrà, la mort d'aquell en nenguna manera no sia demanada.

Enadeix lo senyor rey que si ladre serà mort de nits en ladronici cridan aquell qui'l matarà, o alcun altre a ladres, a ladresla mort d'aquell en nenguna manera no sia demanada.

Encara enadeix lo senyor rey, que si la cort mana pendre alcun per crim que haja fet o sia encolpat, e aquell se defendrà, si en aquella defensió morrà, la mort d'aquell no sia demanada. [9.7.62]

[1220] Heretges e sodomites sien cremats, e si christià elegirà lig de juheus o de sarrahins, ço és, que-s farà juheu o sarrahí, e per ço serà circuncís, sia cremat. [9.7.63]

[1221] Aquell qui ferrà son pare o sa mare ab la mà, o ab lo peu, sia-li tallada la mà o el peu ab que l'aurà ferit. [9.7.64]

[1222] Si moltons o bous entre ells meteixs se requerran e la I ociurà l'altre, qui primer requerrà l'altre morrà, lo senyor de qui era no ha nul·la demanda per aquell; mas si aquell qui fo request morrà, lo senyor d'aquell ha demanda que aquell bou o aquell moltó qui'l seu matà li sia liurat e donat. [9.7.65]

[1223] Aquell qui soferrà justícia corporal o perdrà son membre, no perda alguns béns seus, ans pusque fer testament d'aquells béns, e jaquir als hereus seus o a qui-s volrà, levat crim de lesa magestat o d'eretgia, o si donchs no serà sodomita, en los quals III crims tots los béns d'aquells sien a nós confiscats, salvu, emperò, lur dret a les mullers e salvus los contrats qui foren fets primerament ab aquells. [9.7.66]

[1224] Si paret o casa o trabucança, ço és, cayment d'aquella casa o pedra o biga que caurrà, o altres coses semblants, sens colpa del senyor darà o farà alcun homicidi o dan, lo senyor d'aquella cosa no sie tengut d'esmenar lo dan ne l'omicidi, ni encara no sia tengut de liurar la cosa ni de dar calònia. [9.7.68]

[1225] Aquell que ferrà batle o justícia, usant l'offici del senyor, sia a mercè del senyor. E si-l ferrà no usan l'offici del senyor, pach per pena la dobla de les penes posades en lo fur de injúries. E qui ferrà los oficials del batle o del justícia, usan l'offici del senyor, pach la dobla de les dites injúries, e qui-ls ferrà que no usen de offici del senyor, pach per pena aytant quant faria per altre qui no fos official.

Aquest fur romançà e mellorà lo senyor rey. [9.7.69]

[1226] Aquell qui reebrà en la casa sua homeyer provat e manifest, depús que serà cridat per la cort per la ciutat, e depús que aquella crida serà feita retendrà aquell homeyer en sa casa, pach a la cort XXX morabatins.

Enadeix lo senyor rey que açò meteix sia entès en tot hom qui scientment consistrà ni reebrà alcun qui sia bandeyat per tot lo regne, en qualque manera serà bandejat, de la qual pena haja la cort la meytat e aquell per qui serà bandejat l'altra meytat; e si no pot pagar los dits morabatins córrega la vila açotant, e isque del loch e del terme per un an. [9.7.70]

[1227] Fem fur nou que tot hom qui reebrà ladre scientalment en sa casa dó per pena XXX morabatins, e reta la malafeita e el ladronici que aquell ladre haurà feit, que serà manifest e provat dins X dies denant la cort.

Enadeix lo senyor rey, que si no pot pagar los dits morabatins, que corra la vila açotan, e isque del loch e del terme per I an. [9.7.71]

[1228] Los béns dels heretges per qualque nom de secta sien appellats, e-ls béns d'aquells qui seran fautors o defenedors d'ells depús que seran per jutge ecclesiàstich vençuts e condempnats a la real magestat sien confiscats e encorreguts. [9.7.72]

[1229] Si alcú trencarà la carçre de la cort o el carceller serà tan osat que solvrà e lexrà anar per alcuna cosa o per alcuna rahó, sens manament de la cort, aquells qui tendrà preses haja e sostingue aquella pena e aquell dan, la qual pena e dan devien haver e pendre aquells qui eren preses. [9.7.73]

[1230] Fem fur nou que si alcú traurà d'alcuna carçre d'alcun hom de ciutat, o de vila, catius per força o per engan, que sia tengut d'esmenar al senyor o als senyors d'aquells catius la pèrdua que presa hauran, provant ells aquella pèrdua o faen d'aquen

sagrament si provar no ho poran, feita, emperò, taxació per la justícia del loch. E si no ho podrà pagar ni esmenar que muyra. [9.7.75]

[1231] Si alcú serà tan osat que de nuyt o de dia celarà cavall d'altruy o altra cavalcadura o bou o altra bèstia, o enfre II dies a la cort no ho denunciarà, pach lo doble d'aquella cosa. [9.7.76]

[1232] Hom o fembra qui son fill ociurà, o si fembra que serà preyns en qualque guisa lo port que havie e·l ventre ociurà, sia cremada. [9.7.77]

[1233] Si·l fill ociurà lo pare, o·l pare lo fill, o·l marit la muller, o la muller lo marit, o la mare la filla, o la filla la mare, o·l frare lo frare, o la sor la sor, o·l sogre lo gendre, o·l gendre lo sogre, o la nora la sogra, o la sogra la nora, o qualque altre a ell ajustat per parentesch sia condempnat a mort, enaxí que·l viu sia posat sots lo mort. [9.7.78]

[1234] Si alcú donarà a altre metzines o verí a beure, o a menjar, o en qualquer altra manera, e per açò morrà o soferrà alguna greu malaltia, sia penjat aquell qui açò farà, o si és fembra sia cremada. [9.7.79]

[1235] Aquell qui haurà muller, e dementre aquella serà viva, scientament altra.n pendrà, o si aquella qui haurà marit, dementre que aquell serà viu altre.n pendrà, pach a la cort M solidos, e la sentència que serà donada contra ells per l'esgleya sia menada a exequició per la cort. Esi no podrà pagar los M solidos, aquell qui serà condempnat córrega per la ciutat batut, e tos en creus e cridan sia dit: «Aquest és lo malastruch qui ha preses II mullers sabudament, cascuna estant viva». E «Aquesta és la malastruga que ha pres sabudament II marit, casquí estant viu». E isque de la ciutat e del regne de València, e negun temps no sien aquí, si donchs no eren partits per sentència d'esgleya aquell o aquella qui havia pres marit o muller contra dret. [9.7.8]

[121] DE MALFEYTORIS

[1236] Fem fur nou que si alcú exirà del castell o de la honor, o del loch del pare, e ferà mal ab los hòmens d'aquell loch del pare a alcú que si no hi tornà ab aquella mala feita, que no·n sia tengut lo pare. Si donchs ab son consell no ho fahia e açò que·s provàs. Mas si·ls hòmens qui·l seguiran hauran res en lo castell o en la honor, o el loch del pare, que·l pare sia tengut d'aquells béns lurs aitant quant basten d'esmenar la mala feita que hauran feita a aquel a qui feita la hauran, per ço car hauran estat en la ajuda del fill, e que·l fill ni·ls altres no hajen retorn en los lochs del pare ni sa ajuda. E si tornava ab aquell malefici o ab altre en los lochs del pare, o·l pare li ajudava celadament, que pus que·l pare o sabrà, o hom li ho haurà fait a saber, que·l pare sia tengut del mal que fait serà a adobar e a esmenar, provan-ho aquells qui·l mal hauran pres. E si no ho poran provar, que ho juren aquells qui·l mal hauran pres, taxant covinenment lo justícia del loch o aquell qui aquell pleit haurà a jutjar, axí com rey o son loctinent. E açò s'entena

de fills de grans e de nobles persones, e de cavallers e de hòmens de ciutat e de tots lochs. [9.8.1]

[1237] Fem fur nou que si alcú demana a nós o a nostres procuradors, o a les justícies del regne que li façam dret d'alcú de qui·s clamarà, e presesles fadigues e feites a aquell de qui·s clamarà, que faça e vinga fer dret, axí com fer se deje per nós o per nostre lochstinents, e aquell serà tan rebel ue no volrà venir a fer dret, que nós o nostres lochstenents al clamant liurem nostre hom qui·l meta en possessió del seent que haurà aquell de qui·s clamarà. E si ha movent que·l manen penyorar, si que·l clamant pusque haver compliment de dret. E si açò nós o aquell qui tendran nostre loch no fahien, esmenem lo clam a aquell qui·s serà clamat e no porà haver dret. E si tant era que nós o aquell qui tendrà nostre loch, axí com són procuradors o justícies, enviàssem nostre missatge a aquell qui·l dret no volrà fer, e aquell de qui hom se clamaria perseveran en sa malícia gitava per sa auctoritat de possessió lo clamant de les possessions en que hom l'aurie mès o li tolrria les penyores que·l missatge damunt dit li hauria liurades o al missatge damunt dit nostre, o de nostres lochstenents, ço és a saber de procuradors o de justícies, si depuys aquell qui·s clamaria pendria alguna venjança de les coses d'aquell qui dret no volria fer, levat sa persona que ell no sia tengut de fer esmena a aquell de qui·s clamava, si bé ell fos aparellat depuys de fer dret a ell, en poder de nós o de nostres lochstenents. Mas la mala feita que li hauria feita fos tatxada ab la cort que ell hauria pres per tatxació del jutge d'aquell pleit, car menyspreament de senyora deu tener dan als desconexens. [9.8.2]

[1238] Fem fur nou, que si alcú se clamarà d'altre de mal que li haja fait, e l'altre li volrà fer dret, que si aquell qui·s clamarà li farà mal sobre perfecta de dret sia-li tengut primerament d'esmenar lo mal que li haurà fet, ans que l'altre li faça dret ne li respona a la demanda que li fahia. [9.8.4]

[1239] Filius ex locis... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1240] Si alcú en la ciutat o fora la ciutat ajustarà o aplegarà hòmens armats e acordadament pendrà venjança d'alcú sens licència de la cort, o esvahirà altre ab plega feita d'hòmens sobre la possessió sua, o sobre alguna altra cosa, pach per pena C morabatins alfonsins. E jens per açò no sia absolt que no faça dret a aquell de la injúria que li haurà feita, e que li restituesque lo dan que li haurà fait o donat. Açò, emperò, salvu que si alcú ajustarà hòmens per esquivar o per defendre de violència o de força que hom li volgués fer no sia tengut d'aquella pena damunt dita. [2.3.25]

[1241] Aquell qui cridarà a foch o a barreig contra alcun habitador de la ciutat o del regne o somourà altre, o manifestament o amagada darà ajuda o consell a foch a metre, o a fer barreig depuys que d'açò serà convençut per V testimonis covinents de bona fama, ischa per VII ans del regne e·n sia fora. E si per aquell escomovinent foch serà mès o barreig fait, sia criminalment punit e restituescha lo dan a aquell qui·l haurà pres. [9.8.7]

[1242] Aquell qui per força entrarà ab armes en casa d'altre, e d'aquen alguna cosa traurà, reta aquella cosa en doble al senyor de la casa e la persona sia a nostra mercè o de la cort. E açò segons la granea de la malafeita e segons la qualitat, ço és, segons la bondat e l'honrament a la valor de les persones. E si en la casa alcun ferrà do L morabatins. E si nafrarà aquí alcú do C morabatins. Mas si no nafrarà ne ferrà alcú en la casa, ne traurà d'aquen alguna cosa, per ço com fos osat que entràs per força e injuriosament ab armes en casa d'altruy do X morabatins. E si aquí alcun mal pendrà no li sia esmenat. E si de nuyt hi entrarà, pach totes les penes en doble. E si pagar no les podrà, sia condempnat criminalment, a conxença de la cort e dels prohòmens. [9.8.8]

[1243] Si cavallers o altres hòmens, nós o lur senyor, o la terra nostra, o la terra d'ells volrran guerreyar, e nós o lur senyor los volrrem fer dret, sien tenguts que isquen de la nostra senyoria, o de la senyoria de lur senyor, e que en alcun loch que hajen dins la senyoria nostra o de lur senyor no dejen tornar, dementre que la guerra durarà, o tro que ab nós, o ab lur senyor se seran posats. E si pendran alcun castell, o vila, o loch, sien tenguts de retre aquell a nós o a lur senyor. [9.8.12]

[1244] Alacun no deu a tort desfiar o acuyndar son senyor. [9.8.13]

[1245] Fem fur nou que·ls cavallers qui guerrejaren entre sí, pus seran desafiats, no façen mal los uns ne·ls altres als lauradors ni als sarrahins, ni als béns d'aquells qui guerrejaren, mas ells entre ells passats los X dies, segons lo fur, que·s pusquen fer mal en les persones, e a aquells aytambé qui seran ab ells en los desafiaments; e qui contra açò farà perda la meytat de tots sos béns. [9.8.15]

[1246] Fem fur nou que si alcun cavaller desafiarà altre cavaller o honrat hom de la ciutat o de la vila del regne de València, que no faça mester de ses mans, que dintre X dies no li faça mal pus l'aurà desafiat. E si ho fahia dins X dies, que sia traýdor. E si·l matarà acordadament, ne·l pendrà menys de desafiament que sia traýdor. E aquell qui desafiarà que desafiou ab tres testimonis que no sien de la part d'aquell qui desafia, enaxí que si és cavaller ab cavallers, e si és ciutadà o hom de vila ab ciutadans o ab hòmens de vila. E aquests testimonis no sien vassalls ni parents ne estadans en lurs alberchs que menjen pa d'aquells qui desafiaran.

Enadeix lo senyor rey que allò meteix sia entès com ciutadà o honrat hom del regne, que no faça faena de ses mans, desafiarà cavaller, e si menys de desafiament se faran mal, sia traydor lo malfeytor, e pus los X dies seran passats après que·ls desafiaments seran reebuts e·s faran mal o se ociuran, no·n sien tenguts la un a l'altre ni a la senyoria, ni als parents ni a la part. [9.8.14]

[1247] Negú no entre per força en ords d'altruy, ne en camps, ne en vinyes, ne en heretats d'altre, ni traga d'aquen fruyta ne lenya, sens volentat del senyor o de la guarda; e qui açò farà de nuyt do LC solidos, e de dia X solidos, e que restituesque primerament al senyor de la possessió lo dan que li haurà fet o donat, e la cort haja la meytat de la pena e·l senyor de la possessió l'altra meytat.

Enadeix lo senyor rey, que·l senyor de la possessió, o la guarda o sos missatgés, que·n sien creeguts per lur sacrament. [9.8.29]

[1248] Aquell qui vinya talarà o arrancarà, o arbres, do al senyor d'aquella cosa per esmena una aytan bona vinya, o I aytan bon arbre, o estimació d'aquella vinya o d'aquell arbre, oltra aquella vinya que li haurà talada o arrancada, e altre arbre oltra aquell que li haurà tallat o arrancat. E si per força cullim blat o venema d'altre, esmen-la-li en doble.

Enadeix lo senyor rey, que oltra les dites coses, lo senyor de la cosa sie creegut per son sacrament del dan que haurà pres, provada primerament la tala o la mala feyta tatxació del jutge denant anant. E si la dita tala o la malafeita serà feita de dia, oltra lo dit dan, que pach per pena XXX solidos, e si de nuyt LX solidos, de la qual pena haja la cort la meytat e lo senyor de la cosa l'altra meytat. E si les dites coses no porà pagar ni esmenar, que sia punit en la persona criminalment, a conexença de la cort e dels prohòmens. [9.8.30]

[1249] Aquell qui metrà per sa voluntat, en vinya o en camp d'altre, bestiar o bous o altres bèsties, pach lo dan que hauran feit, axí com serà estmat, a conexença de bons hòmens. [9.8.31]

[1250] Fem fur nou, que si alcú per sa auctoritat pròpria ararà lo camp d'altruy, o·l talarà que serà sembrat, que pach a aquell qui havia sembrat lo camp la dobla, axí que si havia sembrada una mesura. E com d'aquella rahonablement puscam comptar que n'isquen X mesures, que reta aquelles X mesures ab altres X mesures, e que axí sien XX mesures per pena. E a aquesta rahó sia tengut de restituir e de pagar si seran més o menys, e aquell qui ararà aquell camp o·l talarà, perda lo dret que en aquell camp havia. [9.8.32]

[1251] Establim per tots temps, per ço que la ciutat no sia us leja, e que·ls edificis e·ls alberchs e les cases de la ciutat romanguen en son entegre estat, que per ocasió ne per rahó d'alcun malefici civil o criminal, alguns alberchs o cases o estatges dins los murs de la ciutat no sien derrocats. E aquell qui tendrà nostre loch o serà batle o cort, o altre official, no jaquesque derrocar ne do licència d'enderrocar les cases damunt dites. E si ho faran les persones d'aquelles, sien a nostra mercè. E cascun d'aquells qui aquelles coses damunt dites a enderrocar donaran ajuda, sostinguen aquelles penes que són establides en la «costum del barreig», e que esmenen primerament al senyor a qui hauran enderrocada la casa lo dan que li hauran feit, ne nós no devem manar que alcuna casa sia enderrocada, mas si per algun malefici los béns del senyor de la casa a nós seran confiscats o encorreguts, les cases romanguen en son estat e no sien enderrocades; e·l preu d'aquelles cases sia donat a nós. [9.8.33]

[1252] Fem fur nou, que negun rich hom ne cavaller, ne null altre hom, no pusque guerrejar ab altre, pus l'altre li vulla fer dret. E si ho fahia, que nós e nostre lochtenent ajudem e defenam aquell qui·l dret perferrà. E volem e manam que null hom no faça mal a clergues ne a òrdens, ne a vídues, ne a òrfens, ni a nulla altra persona, si no eren en la guerra, ne a mercaders ne a viandants. E si ho faran, esmenen lo mal que hauran feit en doble. [9.8.16]

[1253] Si alcú bastirà o farà abellar en ciutat o en vila, o en altre loch, e aquell abellar farà mal a altre de mantinent, quant la cort o sabrà amonest aquell de qui serà l'abellar que·l port el mut en altre loch, en tal manera que no pusque fer mal als hòmens, ne a les bèsties ne als fruyts [9.8.36].

[1254] Aquell qui sens manament del batle nostre, o de la cort, escomourà lo poble, o farà cloca, o la manarà fer, o enagarà o encoratjarà lo poble a fer mal a alcú, o a cases a enderrocar o a barrejar, d'aquell qui açò farà neguna fermaça no sia presa, mas que ell sia pres. E quant serà provat que aquell escomoviment del poble fo fait, o que la cloca fo feita, aquell qui féu aquell escomoviment del poble, o qui fé la cloca, o la manà fer, sens tot remey sia penjat. Emperò, si per ço car la cloca fo feita e car l'escomoviment del poble fo fait, o car lo poble fo ajustat, o consell fo fait, alcu perdrà alguns béns seus, aquells béns sien a ell esmenats en doble dels béns d'aquell qui féu aquell escomoviment, o féu la cloca o la manà fer. E si enfre II dies pus lo dan serà fait, aquells qui hauran robades o amagades algunes d'aquelles coses no les restituiran, paguen a la cort altra dobra d'aquelles coses. E tots aquells qui consentran ne iran a fer la cloca o al somoviment del poble, que sien en nostra mercè. Però volem e manam que tots aquells qui manarem fer la cloca o l'ajustament del poble, o escridarem que enderrocassen cases d'alcú, o anassen sobre ell o sobre ses cases acordadament, que muyren. E çò sien esmenades en doble. E sobre aquelles coses damunt dites, la cort pusca fer inquisició.

En aquest fur mellorà e enadí lo senyor rey. [2.3.26]

[1255] Alcú no haja laer e·l regne de València de portar fonèvols, pedreres, trabuquets ne altres enginys contra son enemic ne contra altre, ne nós ne·ls nostres successors no deuen donar licència a alcú de portar alguns d'aquells enginys sobredits. E si algun tan osat o tan abrivat serà que portarà giny sobre altre e no·n traurà, que esmén e restituesca lo dan que fait haurà a aquell contra qui·l portarà; e si·n traurà, que restituesca a aquell a qui·l mal haurà fait tot aquell mal e a nós lo doble.

En aquest fur enadí lo senyor rey. [9.8.34].

[1256] Los alous e·ls altres béns mobles d'aquells qui per heretgia o per crim de lesa magestat o per altre crim hauran servida corporal sentència, e hauran servit que dejen perdre tots lurs béns, aquells béns deuen ésser confiscats a nós e encorreguts salvus los deutes que primerament havient feits, e salvu l'exovar de les mullers e tot lur dret. Mas aquelles coses no mobles que tenrran en féu o a cens, o a certa part de fruyts o de servii, o per aventura altres coses que tendran per alcú, de que no faran cert cens ne cert servii, totes aquelles coses aytals retornen entegrament als seus senyors mayors, per los quals aquelles coses tendran, e·ls senyors pusquen se retenir aquelles coses per tots temps, o donar a altre a fer totes ses volentats. [9.8.37]

[1257] Fem fur nou que si alcú trençarà de nuyt o de dia taules d'altre que refaça e pach lo dan donat en doble, e qui de dia trençarà per força o per engan obrador d'altre, perda lo puyn e refaça la mala feita. E qui de nuyt ho farà que muyre e que refaça la mala feyta.

Enadeix lo senyor rey que si alcun trencarà portes de casa o d'alberch per força de dia, pach X morabatins, e de nuyt XX morabatins e esmén les portes, jasia ço que no entre dintre. E aquesta pena cresca segons la noblea e la valor dels senyors de l'alberch la qual valor e la noblea sia estimada e esguardada per la cort e per los prohòmens. [9.8.44]

[1258] Fem fur nou que tot hom nostre e de nostra terra qui farà a obs d'alcun fonèvol, menys de manament nostre, que perda lo puyn e si no pot ésser trobat que perda tots sos béns. [9.8.35]

[1259] Si alcú ociurà servu o serva d'altre, o bèstia pocha o gran, injuriosament, a tort, sia condempnat en aytant quant aquella cosa que aucís valch més en tot aquell ayn. [9.8.45]

[1260] Si·l maestre nafrarà son dexeble a qui mostrarà, o castigan-li farà tal cosa que perda l'uyl o serà fet losch, o l'ociurà, aquell maestre qui aytal castigament haurà fait a son dexeble, sia tengut del mal que li haurà fait. [9.8.46]

[1261] Si servu o catiu d'alcú emblarà o ociurà servu o catiu d'altre, lo senyor de qui era lo servu qui serà emblat ho mort, ha demanda contra·l senyor del servu qui emblà l'altre, o·l ocís, del furt o del dan que aquell servu li haurà feyt o donat. [9.8.47]

[1262] Si alcú volrrà cremar alcun munt o alcun bosch, e aquell foch pervench al loch de son vehí, aquell qui aquell foch haurà mès serà tengut a son vehí del mal, que·l foch li haurà fait e no tant solament ne serà tengut al vehí, mas als lauradors d'aquell vehí per les coses que aquí són cremades dels lauradors. [9.8.48]

[1263] Si·l forner s'adormí a la fornal, e del foch de la fornal alcuna vila o alcun loch fo cremat, aquell forner deu restituir tot lo dan. Emperò, si altre mès foch en lo fornal, lo forner qui negligentment lo guardà n'és tengut, enaxí con aquell qui s'adormí prop la fornal, ne aquell qui s'adormí no·s pot escusar que no sia en colpa, per ço car s'adormí, jasia ço que dormir sia humanal cosa e natural, que ans que ell s'adormís devia lo foch ociure o axí mirar que no pogués dan donar ne fer alcuna cosa. [9.8.49]

[1264] Fem fur nou que si alcú per rahó de cargua o de ferida, o de altra guisa, per sa colpa ferrà alcuna fembra prenyada, e d'aquell prenyat s'afollarà, axí que dins tres dies pus aquell mal li haurà fait ella sia afollada d'aquell prenyat, pach per pena C morabatins, dels quals haja ella los L e nós los altres L. E açò no s'enten en les serves ne s'enten en los marits, e en aquests III dies dessus dits no sia comptat lo dia que aquell mal haurà ella pres. [9.8.50]

[1265] Fem fur nou si alcú per ferida o per sbre carga farà afollar alcuna egua prenyada de cavall, que pach al senyor de la egua L solidos. E si per ferida o per sbrecarga farà afollar somera prenyada d'ase, pach al senyor de la somera X solidos. E si serà prenyada de rocí pach XXX solidos. E si per ferida, o per alcuna altra rahó farà afollar vacca prenyada, pach al senyor de la vacca X solidos. [9.8.51]

[1266] Si alcú jugan o altra cosa faen gitarà pedres, o altra manera d'armes, o alguna altra cosa, e ferrà o nafrarà, ociurà algun qui passava o corria per aquell loch on ell gitava aquelles pedres o aquelles armes, no n'és tengut, per ço cor no hac coratge ne volentat que li feés mal, e encara car malefici no deu ésser comptat ne dit que sia feït, si donchs aquell qui·l féu no hac volentat e enteniment que·l feés. E aquelles coses que esdevenen per cas d'aventura, lo qual cas no pot ésser previst, no deuen ésser comptades a crim ne a malefici, mas que són feïtes per aventura, ne aquell qui serà ferit no pot demanar estimació de son cors, per ço car hom franch e liure no reeb extimació, emperò aquell qui serà ferit pot demanar les despeses, les quals havia feïtes en guarir de la nafra o de la ferida.

Enadeix lo senyor rey e declara si en aquell loch era acostumat de jugar, o era loch apartat on les gents no passassen.

Encara enadeix lo senyor rey, que si alcú dins vila tirarà ab balesta o ab arch, e farà mal a algun, que sia tengut d'esmenar lo dan que haurà feït, e de pendre pena a conexença e arbitre de la cort e dels prohòmens, car no sàviament o haurà feyt. [9.8.52]

[1267] Aquella cosa que infant, ço és menor de VII ans, o foriós, qui no haurà enteniment farà, deu ésser sens pena, emperò lo foriós deu ésser guardat diligentment e curosa per sos parents, o deu ésser mes en presó, per ço que no pusca fer mal a alcú per sa furor o per sa oradura. [9.8.54]

[122] DE CRIM DE LESA MAGESTAT

[1268] Aquell fa crim de lesa magestat, qui vol liurar la ciutat als enemichs, o qui aquella volrà cremar, o qui volrà aquella de tot en tot destruir, o qui se'n passarà als enemichs o qui donarà a aquells ajuda d'armes, d'aver o de consell, o qui s'esforçarà que faça los castells o les viles que són sotsmeses al príncep, rebel·les, o qui fabregarà falsa moneda, o aquella sens manament del príncep batrà, o qui fortalees liurarà als enemichs o letres o missatge, o algun senyal a ells trametrà o·ls farà.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que negú no pusque passar a sos enemichs pus la guerra serà començada o fos pública fama que la guerra degués ésser. E qui açò farà ne farà ço que en los altres cases és contengut en aquest fur, jutjam que haja feït crim de lesa magestat, e que perda lo cap e tots sos béns que haurà en nostra terra, levat l'espoalici, el dret de la muller e·ls altres deutes. En aquests cases damunt dits tant solament, deym que és feït crim de lesa magestat e no en altres cases. [9.9.1]

[1269] Fem fur nou que si algun rich hom, o cavaller, o altre se partirà de nós, e se n'irà a altre rey o a altre senyor ans que guerra entre nós e aquell a qui·s n'irà sia començada, o sia fama que deja ésser, que ho pusque fer e que pusca ajudar a aquell senyor a qui·s n'irà guardan, si que no emble negun loch de la nostra terra, ne sia en batalla contra nós, ne meta foch en nostra terra. Mas si batalla era entre nós e aquell senyor rengada, que·s partescha d'aquell e se'n vinga a nós, e si nós cahiem o perdiem nostre cavall per mort o en altra guisa en aquella batalla, o en algun altre loch, axí que

fossem a peu, que descavalch del seu cavall e que·l nós liure. E açò s'entena ay també en los nostres fills de leal conjuji. [9.9.2]

[123] DE CRIM DE TRACIÓ

[1270] Traýdor és qui ociurà son senyor o qui donarà consell ne ajuda, ne consentrà en la mort de son senyor, o qui·l lejarà en camp, o qui ab sa muller o ab sa filla de son senyor jaurà carnalment, o qui serà contra ell en batalla campal, o qui ociurà son fill o sa filla o sa muller, o son pare o sa mare de son senyor. E qui farà alguna cosa d'aquestes coses damunt dites, sia punit personalment e tots los béns d'aquell sien confiscats e encoreguts, salvus, emperò, lo dret a les mullers, els deutes, els contrats primerament fets. En aquestes cases damunt dits, sia traýdor aquell qui açò farà e no en altres, ço és, que sia punit personalment e que perda tots los seus béns de mantinent que la tració haurà feta. Encara aquell qui castell o postat de castell o de loch contradirà de donar a son senyor, lo qual castell o loch ell tindrà per ell, o sia ab aquell senyor ab aquell castell que per ell té guerreyarà tant solament, sia traýdor quant en aquella contradicció que no li volrà donar postat, o en aquella guerra que li farà ab lo castell que per ell tenrà e starà; e en aquestes II cases no perda alguns béns seus, ne sostenga pena corporal, si ell és aparellat de retre lo castell o de donar postat d'aquell castell, e de fer esmena covinent d'aquella guerra, e de mantinent que·l castell o la postat del castell al senyor liurarà, o de la guerra s'estarà, és de tot en tot solt e liure calladament de la colpa de la tració e de la infàmia.

En aquest fur enadeix lo senyor rey, que les tracions que no·s poden esmenar no·s deuen comparar ab aquells que·s poden esmenar. [9.10.1]

[1271] Fem fur nou que si pare ociurà lo fill, o·l fill lo pare, ne frare a frare, ne oncle a nebot, o nebot a oncle, o cosin germà a cosin germà, o companyó a son companyó acordadament, en fe meyns de baralla, que sia d'aquell feita justícia corporal, axí com de traýdor, mas pusque fer testament de tots sos béns. [9.10.2]

[124] DE DENUNCIACIO DE NOVELLA OBRA

[1272] Si alcú farà o volrà fer obranova al seu, o en ço d'altruy, e son vehí li contradirà e li vedarà que no faça aquella obra, dien a ell que ell ha dret de vedar que no faça aquella obra, de mantnent aquell qui aquí volrà hedificar e obrar, se deu estar e absentir de bastir e d'obrar, ne li deu ésser dat leer que y pusca bastir ne brar, entrò sia just e conegut si aquella obra hi deu ésser feita, encara si bé·s volia dar segurtat que desfaria la obra si era just e conegut que aquella obra fos feita a tort. [9.11.1]

[1273] Aquel qui refarà sa casa o son alberch, no li deu ésser vedat per son vehí en nenguna guisa que no ho pusca fer, car aquest no fa obra nova; mas fa remey que no caja la vella. [9.11.2]

[1274] Aquell qui denuncia e veda a son vehý, que no faça aquella obra nova que vol fer o fa, deu jurar de calúmpnia que no ho veda maliciosament, e que creu que justament li veda que aquella obra nova no sia feita. [9.11.3]

[1275] Si alcú volrà fer obra nova en plaça pública o en loch públich, cascun del poble porà denunciar e dir a aquell qui aquella obra nova farà o volrà fer, que no la y faça. Car a la cosa pública pertayn que molts defenedors haja e molts sien reebuts a la defensió sua. [9.11.4]

[1276] Aquell a qui és vedat que no faça obranova, deu esperar aquell seu adversari que li ho veda per X dies, dins los quals aquell seu adversari prou que per dret ha embargat que aquella obra no-s faça, e si enfre aquells X dies no o porà provar, d'aquí enant a aquell qui obra o volrà obrar no sia vedat que no pusque fer aquella obra nova. [9.11.5]

[125] DE DEPARTIMENT DE LES COSES

[1277] Si les oches o les gallines, o·ls pahons d'alcú, per alcun cas seran torbats e fugiran o volaran a altre loch, jasia ço que·l senyor de qui seran no les veurà tan luyt seran fuites o hauran volat, jens per açò no roman que en qualque loch sien que no sien del senyor de qui eren quant fusqueren o quant volaren. [9.12.1]

[1278] Aquella cosa que creix a camp d'alcun, per acreximent d'aygua, aquell acreximent és d'aquell de qui és lo camp al qual aquell acreximent és feyt. [9.12.2]

[1279] Si alcú d'altruys raýms farà vi o d'altruys olives farà oli, o d'altruys espigues farà forment o blat, o d'altruy aur o d'altruy argent, o d'altruy metayl farà alcun anap o escudella, o de vi o de mell d'altruy farà piment, o de meciomens d'altruy compondrà o farà empastre o col·liri, o d'altruy lana farà vestiment, o d'altruys taulesos posts fabregarà, o farà nau o armari; si d'aquelles coses serà feita forma que pusca ésser tornada a la primera matèria, axí com si d'argent o d'aur o d'altre metayl serà fait anap o escudella, o altra forma que pogués ésser tornada a la primera matèria, serà d'aquell primer senyor de qui era la matèria. Mas si alcuna forma serà feyta o alcuna cosa, axí que en partida serà de matèria d'altruy, e en partida de la sua, ço és, que si alcun farà de son vi e de mel d'altruy piment o beuratge, o dels seus metjament, e d'altruys farà emplastre o col·liri, o de la sua lana e d'altruy farà draps o vestidures, certa cosa és que d'aquell és la senyoria qui aquelles coses féu, per ço cor no dóna tant solament obra que aquelles coses fossen feites, ans ca posà part de la sua matèria de aquelles coses a fer. E qui porpra o sendat d'altruy teix o cósi ab les sues vestidures, aquella porpra o aquell cendat és d'aquell de qui seran aquelles vestidures.

En aquest fur enadí lo senyor rey que aquell qui coses d'altruy haurà mesclades ab les sues, que sia tengut de retre lo preu d'aquelles a aquell de qui foren. E si no o porà fer, que aquella cosa on aquelles coses altruys mescla vena, tant, tro que del preu que n'haurà hom sia pagat aquell de qui aquelles coses foren. [9.12.3]

[1280] Can alcun en son sòl o en sa plaça d'altruy, matèria, ço és, de fusta o de pedra d'altruy hedificarà o bastirà cases o altres hedificis, aquell qui les haurà bastides e·l seu sòl d'altruy matèria, és senyor de la cosa o de l'hedifici, per ço car tota cosa que és bastida o hedificada en sòl o en patí d'alcú, és d'aquell de qui és lo pati o·l sòl. Mas, emperò, aquell qui haurà estat senyor d'aquella matèria, ço és, d'aquella fusta o d'aquella pedra on les cases o l'hedifici serà feït, no roman que no sia senyor d'aquella matèria, sinó en tant que no porà demanar la matèria, ço és, aquella fusta o aquella pedra de que aquell hedifici o aquelles cases foren feïtes o bastides; mas pot demanar que·l preu o aytanta fusta o aytanta pedra li sia retuda. [9.12.4]

[1281] Si alcú en sòl d'altruy de la sua matèria, ço és, de la sua fusta o de la sua pedra farà o bastirà edifici o cases, aquell hedifici o cases són d'aquell de qui és lo sòl o·l pati. [9.12.5]

[1282] Aquell qui taula d'altruy pintarà, la pintura deu ésser d'aquell de qui és la taula. [9.12.6]

[1283] Totes aquelles coses que seran gitades en mar per força de temps, o de tempestat de mar, per rahó d'aleinar la nau o·l leyn, per qualque nom sia appellat, totes aquelles coses són dels senyors qui aquelles coses gitaren per aytal rahó. E si alcú aquelles coses que seran gitades de fora per les ondes de la mar, o lains en la mar pendrà ab volentat e ab cor que les se retinga, prenen e retinen aquelles, fa ladronici. [9.12.7]

[1284] A negú no és vedat que no puscha acostar a la riba de la mar, per rahó de pescar. [9.12.9]

[1285] Pedres precioses e totes altres coses que són trobades en la riba de la mar, de mantinent són d'aquell qui les ha trobades, dementre, emperò, que no aparrà senyor d'aquelles pedres o d'aquelles coses. [9.12.8]

[1286] Tots los flums e·ls ports de les aygües dolçes, e de la mar, són publichs e comuns a tots. [9.12.11]

[1287] L'ús de les ribes dels flums és públic e comú a tots, e per ço cascú ha licència e poder d'aribar les naus e·ls leyns aquí, e de ligar aquelles aquí ab corders o ab altres coses, e dels flums e de la mar treer los rets, e aquí sechar e exugar e càrregues aquí posar; enaxí con per lo flum o per la mar navegar, mas la propietat d'aquelles ribes és d'aquelles de qui són los camps on són les ribes per què los arbres que són en aquelles ribes són d'aquells de qui són los camps. [9.12.12]

[1288] Cascú ha l'aer e poder de pescar en mar e en estayns, e en aygües dolçes e salades, liurament e francament, tretes les albuferes nostres reyls, en les quals nengú no pusque pescar si no dóna a nós nostre dret. E·ls pescadors pusquen fer cases e·l ribatge de la mar, en les quals se pusquen reebre e recüller. E si alcú bastirà e hedificarà cases e·l ribatge de la mar, aquell sia senyor del sòl e de la casa, mentre que aquella casa

durarà. E quant la casa serà desfeita, aquell loch sia tornat axí públich e comú, com si negun temps no y hagués casa ne hedifici estat. [9.12.13]

[1289] Si alcú haurà rocha o puig en son alou, o en son feu, o en son terme, no condreç ne faça sobre ella ne en aquella alcuna fortalea, sens nostra licència. E si ho farà, sia destret que la enderroch. [9.12.15]

[1290] Totes les places de la ciutat dins e de fora, e de tot lo terme de la ciutat e les viles e les carreres e les aygües, e·ls duÿmens, e·ls manamens de les aygües, lenyes, fusts, pedres, moles, guix, calç, carbons, patis, almargals, riberes, boschs, caçes, prats, pastures, entrades, exides, erbes, rambles, arenals, deveses de conills, ço és, que cascú pot fer deveses de conills e d'altres bèsties, ponts de fust e de pedra, e·l passatge d'aquells ponts, fons, basses d'aygües e flums e ports, e ribatges de la mar, són públichs. E deputades e comptades e atorgades liurament e francha al comunal e públich ús e a profit de la cosa pública. E cascun puscha franchament laurar e plantar sens alcun serviï e tribut, e sens annual o perdurable les heres e les terres que en temps de sarrahins no foren laurades, en fora les heres e les terres que per nós primerament a alcú foren donades.

En aquest fur enadeix lo senyor rey, que tot hom qui·s vulla pusque ròmpere e fer camps, e laurar en munts e en almarylals, e en riberes, e en tots lochs que·s vullen, que en temps antich de sarrahins no·s solien laurar, axí que no·n sien tenguts de demanar a nós ne a negun hom licència, mas que d'aquells laurahons servesquen ab los vehins ensemps del loch aquelles laurahons seran per terme; encara, que si·ls cavallers rompien ne escaliaven algunes terres que en temps de moros no·s solien laurar, que ells que les hajen franchs, axí com les altres heretats lurs. E açò sia entès e·l terme del logar on estaran. [9.12.16]

[1291] Algun rich hom o noble, o cavaller o ciutadà, o prelat o clergue, o alguna persona religiosa o seglar, negun temps no pusque, per neguna cosa ne per neguna rahó, a dret o a tort, fer algunes justícies de sanch o personals justícies en alguns lochs, en castells, en viles, en alcheries, en torres o en altres qualsque fortalees sien del regne de València, o dins lo terme de la ciutat de València, feites o a fer, e negun privilegi qui de nós ne dels nostres serà donat o serà a donar contra aquest nostre establiment perdurable, neguna valor ni fermetat no haja. Mas en tots los lochs dins lo terme de la ciutat, la cort de la ciutat de València, qui en aquell temps serà, oya los pleits de justícia de sanch, e ab consell dels prohòmens de la ciutat determen e jutge, e faça aquelles justícies corporals e aquelles de tot en tot sguesca e men a exequió. [3.5.7]

[1292] Tota excusació remoguda e departida, tots los nobles hòmens, cavallers, clergues, religioses, ciutadans, e tota altra persona de quantque gran dignitat sia, sien tenguts a posar e a metre delur a obrar, e a refer e a reparar los murs, e a fer e a reparar e a mundar los valls, e a fer e a mundar e adobar les carreres públiques, e·ls ponts, e a la guarda de la ciutat, e a mundar les cèquies e·ls braçals, e a donar cequiatje; car les sobredites coses no són ne deuen ésser comptades entre leigs serviys, ans són justs e honests serviis. [9.12.18]

[1293] Fem fur nou que si alcun trobarà en la sua casa tresor amagat, que n'haja la quarta part, e les III parts hajam nós. E si-l trobarà en altruy loch, que aquell quart sia partit per mig entre aquell qui l'haurà trobat e aquell de qui serà lo loch, restituïdes, emperò, comunalment les despeses e-l dampnatge que seran feites en trobar e en cerquar aquell aver. E si aquell qui sabrà aquell aver amagat no ho farà a saber a nós, o a nostre lochtinent dins X dies, us ho sabrà, que sia a mercè de nós. [9.12.24]

[126] DE FEELTAT E DE SAGRAMENT DE FEELTAT

[1294] Aquell qui tindrà alguna cosa per senyor, o haurà alguna cosa per alou franch en terme de castell, o de vila o de torre, o d'alqueria o d'altre loch, tots temps és tengut de fer al senyor del castell o de la vila o de la torre, o de la alqueria o d'altre loch sagrament de feeltat, e servir a son senyor totes aquelles coses que e-l sagrament de feeltat calladament e expressa són enteses. [9.13.1]

[1295] Aquel qui jura feeltat a son senyor, aquestes VI coses per tots temps deu haver en sa memòria e en son cor, ço és a saber, que no faça dan al senyor en son cors, e que no-l descobre de son secret a son dan, ne sia a son dan de les fortalees per les quals lo senyor pot ésser segur, ne sia a ell en dan de ço que serà sa dretura, e que no jagua carnalment ab sa muller ne ab sa mare, ne ab sa filla d'aquell senyor, e que no faça semblant cosa que no sia honesta en la casa del senyor, e que no sia a son dan de les sues possessions, e que no faça aquella cosa que sia bona e leugera de fer e d'acabar al senyor, greu o embargosa d'acabar ne de fer, e que no faça ço que-s pot fer que no-s puscha fer ne acabar, e que no cel al senyor ço que sia dan del senyor, ans lo li diga e li descobre si ho sab. E-l senyor és tengut al vasall, e a l'hom seu de fer atretals coses. [9.13.2]

[127] DE GUANYAR SENYORIA DE COSES

[1296] Totes les bèsties salvatges o-ls ocells salvatges qui seran preses en terra o en mar, o en l'aer, són d'aquells qui les pendran, e-lls fills d'aquelles bèsties o d'aquells oceyls qui seran nats en poder d'aquelles qui les hauran preses. Emperò, si alguna bèstia salvatge o ocells salvatge qui serà en poder d'alcun fugirà e estorçrà, e serà tornada en sa antiga libertat, e en son antich estat no és depuys d'aquell a qui fusch ni estorce; e si depuys la pendrà un altre, sia d'aquell qui puys la pendrà. Si donchs no seran falcons o altres ocells qui han acostumat de tornar a hom, los quals si seran preses ne atrobats deuen ésser restituïts al senyor de qui foren.

En aquest fur enadex lo senyor rey que tot hom qui trobarà falcó o açtor o esperver, o neguna altre au d'altruy, que la descobra al justícia del loch on la trobarà. E que-l justícia faça cridar de qui serà, e si troba de qui sia que la reta. Emperò, si tantost no pot trobar de qui sia, que la tinga ell e que no caç dins III dies pus trobada la haurà, e depuys que caç; e si caçan la pert meyns de colpa sua, no-n sia tengut a aquell de qui era ab que jur que no la ha amagada ne perduda per sa colpa. E qui açò no

complirà, sia tengut d'esmenar aquella au al senyor de qui serà en doble, per aytant quant aquell senyor de la au jurarà que valia. [9.14.1]

[1297] No és rahonable cosa que alcun hom caç per lo camp d'altre, sens volentat del senyor de qui és lo camp. [9.14.2]

[1298] Aquelles coses que seran preses dels enemichs de la fe christiana en temps de guerra, són d'aquells qui les hauran preses, e ço que serà nat d'aquelles coses que seran preses, és d'aquells qui les hauran preses. Emperò, si fugiran de poder d'aquells qui les hauran preses e tornaran als enemichs, no són depuys d'aquells qui les havien preses, an retornen en propietat e en senyoria del primer senyor. [9.14.3]

[1299] Si servu qui serà d'alcú guaanyarà alguna cosa per alcun contrat, o per alguna mercaderia, o per alcun cas de sa bona ventura, tot allò que guaanyarà ne haurà guanyat serà del senyor, car con ell sia en poder de son senyor, no pot haver alguna cosa que sia pròpria. [9.14.4]

[1300] Al pubill no fa freytura ne és necessari auctoritat del tudor a guaanyar ne a fer son prou. [9.14.5]

[1301] Si·l procurador meu a mi comprarà alguna cosa, o per altre títol o per altra manera, o per mon manament aquella cosa a mi guanyarà, jasia ço que aquella cosa no sia a ell liurada, la senyoria e la propietat de aquella cosa a mí és conquesta e guaanyada, si bé no sé que a mi sia comprada e guaanyada.

Enadeix lo senyor rey que allò meteix sia entès en aquell qui comprarà o alguna cosa pendrà en nom d'altre sens manament, si puys aquell per nom del qual serà feyta la cosa o haurà per ferm. [9.14.6]

[1302] Si·l procurador meu haurà presa sol·lempnial covinença o nua covinença que alguna cosa sia a mí donada, o per ell a mí guanyada per aquella covinença sol·lempnial, és a mí donada demanda que yo pusque demanar aquella cosa, la qual serà a mí promesa per la covinença sobredita, que serà feita al meu procurador, e és donada a mí excepció e defensió, per la qual me pusca defendre sobre aquella cosa, pus a mí sia liurada si altre la'm demanave. [9.14.7]

[1303] Si·l procurador d'alcú o·l tudor del pubill, la cosa que era sua a altre liurà, axí con si aquella cosa fos del senyor qui l'havia fait procurador, o del pubill de qui era tudor, la senyoria d'aquella cosa no és partida d'aquell procurador ne d'aquell tudor; e no val res aquella alienació ne aquell liurament de aquella cosa, per ço cor aquell errava liuran la sua cosa axí com si fos del senyor o del pubill. [9.14.8]

[1304] Si rich hom o cavaller o altre del regne de València tolirà castell o fortalea o vila o alqueria, o altre loch a sarrahins, aquell castell o fotalea o vila o alqueria o altre loch, és a nós conquest e guaanyat. [9.14.9]

[1305] In censualibus sive... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[128] DE SIGNIFICACIÓ DE PARAULES

[1306] Si a alcú serà emblada alguna cosa, e aquell comprarà aquella metexa, e no sabia que sua fos, pot ésser dit dretament que no ha aquella cosa, jasia ço que puy sabrà que aquella cosa és sua, e per ço no apar que ell haja aquella cosa, car lo preu d'aquella ell no ha; e per ço, si ben la cosa té ell en son poder e la ha, no roman que no puscha demanar lo preu, el dan e l'interesse d'aquella que li serà emblada a aquell qui la li emblà. [9.15.1]

[1307] En aquesta paraula, ço és a saber, «alcun», és entès hom o fembra. [9.15.2]

[1308] Dret és art bona e equal que parteix, ço que és just de ço que no és just, e ço que és egualtat de ço que no és egualtat, e ço que és leeriva cosa de ço que no és leeriva cosa, e que dóna a cascun son dret e ço que deu ésser seu. [9.15.3]

[1309] Obligació és vincle de dret, per lo qual nós som per necessitat destrets e obligats a donar alguna cosa, o a fer o a pagar segons los drets de nostra ciutat. [9.15.4]

[1310] Acció és demanda covinent d'aquell qui·s clama. [9.15.5]

[1311] Excepció és defeniment de demanda, per lo qual defeniment aquell qui és demanat se defèn contra aquell qui·l demane. [9.15.6]

[1312] Replicació és defeniment de excepció, ço és, defensió, per lo qual defeniment lo demanador se defèn contra la excepció, ço és, contra la defensió d'aquell qui és demanat. [9.15.7]

[1313] Quant lo príncep atorgarà e retrà los béns a alcú los quals li heren confiscats e encorreguts, és entès que li atorga e li ret totes les obligacions e les demandes que a aquell a qui atorga e ret los béns pertanyien, per ço car sots apelació o paraula de béns són compreses e enteses demandes e deutes. [9.15.9]

[1314] En aquesta paraula d'alienació és comprès e entès obligació de penyora e donació a cens, jasia ço que la senyoria de la cosa romanga a aquell senyor qui obliga la cosa o la dóna a cens. [9.15.11]

[1315] Minus solutum...[Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1316] Hec adiectio pluris... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1317] Aquells són dits béns d'alcú que li sobren quant ha pagat ço que deu. [9.15.8]

[1318] Sots aquesta paraula, armes, no és contengut ne entès tant solament escuts ne coltells ne elms, ans o són fusts e pedres e tota matèria ab la qual pot hom moure e fer mal a altre. [9.15.12]

[1319] Sots aquesta paraula, quant hom diu: «Yo leix a Aytal son viure», és comprès e entès aquelles coses que són necessàries a menyar e a beure e a vestir e a calçar, e a estatge e altres coses necessàries a son cors. [9.5.13]

[1320] Aquella cosa és dita que pervench a tú dretament, la qual cosa per tú és venguda a altre, jasia ço que tú no la haguesses. [9.15.14]

[1321] Aquesta paraula: «dampnum infectum», significa e conten en si dan que no és feït encara, mas és esperança que·s faça ivaçosament, e enaxí d'atal dan que no és fet, mas és sperança que·s faça, perillosa cosa és que·l jutge alonch de conéxer e determenar sobre aquell dan que·s poria tost esdevenir. [9.15.15]

[1322] Diffinitiva sentència és dit là-donchs que passa en cosa jutjada, car enfre X dies puys serà donada, no·s serà hom apel·lat d'aquella sentència, o quant per consentiment de les parts serà confirmada, o quant la part que s'apel·l'à no segueix la apel·lació que haurà feta d'aquella sentència enfre aquell temps, enfre·l qual deu aquella apel·lació seguir, o quant és trobat que la sentència és donada dretament per contumàcia. E axí quant lo temps serà passat que serà contengut en la sentència, si algun temps hi serà posat entrò al qual temps dejen ésser pagades les coses que seran jutjades, la sentència deu ésser de tot en tot menada a exequió. [7.4.4]

[1323] La sentència, la qual serà donada per jutge ordinari o per jutge delegat de nós, sia menada a exequió per aquells meteïxs jutges. Mas sentència que serà donada per jutge delegat d'aquell jutge qui serà ordinaria, no sia menada en exequió per aquell jutge delegat, mas per lo jutge ordinari qui aquell havia delegat. Emperò, lo jutge delegat pot dir al jutge ordinari que men la sentència que ell haurà donada a exequió e el jutge ordinari deu-la menar a exequió, jasia ço que conega que aquella sentència no sia donada dreturerament depús que serà passada en cosa jutjada. [7.4.14]

[1324] Si puys que apel·lació serà feita aquell qui·s serà apel·lat, alongarà lo pleit de la apel·lació a menar enfre aquell temps que és establït a menar la apel·lació meynsprean, encara de demanar jutge qui conega sobre aquella apel·lació, per ço que per aventura enganosament alonch que no satisfça a les coses que són jutjades, lo jutge o aquell qui serà conexedor establït a aquella apel·lació cit per dret e deman aquell qui·s serà apel·lat. E si aquell per dret citat e demanat no volrà venir, lo jutge davant dit jutge e defenesca per sentència lo pleit de la apel·lació, jasia ço que·l pleit no sia davant ell contestat, car abaste que en lo primer pleit principal lo pleit fos contestat entre les parts. [7.8.51]

[129] DE REGLES DRE DRET

[1325] En totes obligacions en les quals dia cert e esprés no és posat de mantinent, aquella cosa que és en la obligació és deguda e de mantinent, sien diners o altra cosa, pot ésser demanada. [9.16.1]

[1326] Negún jutge qui no pot condempnar alcun, no pot absoldre aquell meteix. [9.16.2]

[1327] Negun no pot més de dret transportar ne donar a altre en alguna cosa, sinó aytant quant ell haja en aquella cosa. [9.16.3]

[1328] Alcú no deu ésser de mellor condició que·l seu auctor, del qual ell hac lo dret d'alcuna cosa. [9.16.4]

[1329] Negun no pot leixar al seu hereu més de dret ne de profit en alcuna cosa, sinó aytant quant ell n·i havia. [9.16.5]

[1330] Aquell qui erra no és vist ni entès que consenta, car neguna cosa no és pus contrari a consentiment que error que manifestament mostra la no sabença d'aquell qui erra. [9.16.6]

[1331] Regla és que la cosa que és breument recompte. [9.16.7]

[1332] No és cregut ne entès que faça son voler, aquell qui obeeix a manament de pare o de senyor; per ço car segueix altruy volentat. [9.16.8]

[1333] Segons natura és que aquell haja lo preu d'alcuna cosa qui sofer lo dan d'aquella metexa cosa. [9.16.9]

[1334] Aquella cosa que nostra és sens nostre fait a altre no pot passar. [9.16.10]

[1335] Aquella cosa que en començament no val e és viciosa, en après no pot valer ne haver fermetat. [9.16.11]

[1336] Negun no és obligat per consell que do, si donchs per engan no·l dóna. [9.16.12]

[1337] Aquell és vist e és dit que ha feita la cosa qui la mana fer, o quant fo feyta per son nom la hac per ferma. [9.16.13]

[1338] Aquelles coses que abunden en les escriptures no solem corrompre ne trencar aquelles escriptures. [9.16.14]

[1339] Aquell qui leixarà a possehir alcuna cosa per engan, deu ésser condempnat axí com a possehidor, per ço car l'engan que ha fait és en loch de la possessió. [9.16.15]

[1340] Negun no és vist que engan altre en alguna cosa que faça ab ell, pus aquell sab ço que fa ab ell ne y consent. [9.16.16]

[1341] Qualque cosa serà dita per paraules entre alguns per rahó d'obigar, si aquella cosa no és entesa que sia lexada ni solta; si donchs manifestament o nomenadament no apparrà per paraules que sia solta e lexada. [9.16.17]

[1342] Aquells són dits e enteses fruyts d'alcuna cosa qui sobren de duytes, e levades les despeses e les messions justes e feytes ab rahó en aquella cosa. [9.16.18]

[130] DE NAUFRAGIO ET ENCANTO

[1343] Nós no prenam ne alcú no prena ne deman alcuna cosa, per dret o per ocasió de naufraig de les naus ne dels leyns, ne de les coses, ne dels esmerçamens, ne dels hòmens de qualque loch que seran estrayns o privats, ne de les coses de aquells qui arribaran o trencharan per perill de mar o per tempestat dins lo terme del regne e de la ciutat de València. E si alcunes coses de aquells seran preses per nós o per altre, aquelles coses sien restituïdes als senyors de qui eren. [9.17.1]

[1344] Les naus e les galeres qui entraran en Espanya, per rahó de cors de qualque juridicció o terra sien, dementre, emperò, que no sien dels habitants del regne de València, si faran encant en algun loch del regne, donen a nós XX morabatins alfonsins e I sarrahí dels mellors, si donchs no seran de lochs que hagen ab nós pau, car aquells poden de dret recobrar. [9.17.2]

[1345] Leyn de una tira que entrarà en Espanya per rahó de cors do X morabatins alfonsins e un sarrahí dels mellors.[9.17.3]

[1346] Barcha de XVI rems tro a XXX rems do V morabatins alfonsins tant solament. [9.17.4]

[1347] Barcha de XVI rems enjús do III morabatins tant solament, e de quant que aportarà, no do més per rahó d'encant, e aquestes coses damunt dites sien observades per tots temps, e si han privilegi sia observat a ells, d'altra manera donen axí com damunt és dit. Emperò, l'abitador del regne de València sia franch e liure de les sobredites coses per tots temps. [9.17.5]

[1348] Si alcuna cosa per naufraig o per força de robadors perirà en nau, o en qualque altre leyn, lo natuxer en nenguna cosa no-n sia tengut, si donchs no-s serà en colpa. [9.17.6]

[1349] Fem fur nou, que quant la nau serà en mar e haurà mal temps e s'acordaran los natuxers ab los mercaders que giten que pus tots los mercaders, o la major partida, si acordaran que primerament començ qualsevol dels mercaders de gitar, e depuys tots aquells qui seran en la nau que façen atretal, e que tot allò que gitaran

que-s partescha e que-s pach de l'aver que romandrà en la nau cominalment per sou e per liura. Axí que totes quantes coses seran en caxes ne en altres coses dins la nau, hi sien comptades, el cors de la nau que hi pach e hi meta per la meytat del preu que valrà la nau, e si per mullar o per ladronici o per alguna altra rahó se perdia alguna cosa de la nau, la qual cosa lo senyor de la nau deja esmenar, que·l senyor de la nauho esmen ab los parçoners de la nau ensemps, enaxí que cascun pach per la part que haurà en lo cors de la nau. E si aquelles parts dels cors de la nau no bastaran a aquella cosa a esmenar, que·ls parçoners no sien tenguts de més a donar en aquella cosa. Mas lo senyor de la nau sia tengut d'esmenar e de pagar dels altres béns seus ço que·n falrà. E si per aventura lo senyor de la nau, sens voluntat dels mercaders e dels mariners, entrarà ab la nau en algun port on ells coneguen que entrar no dejen, o no volrà ormejar la nau, axí com mester hauria, pus dels mercaders ne serà amonestat o serà amonestat d'abodar d'aquella nau, axí com pusque e deja, e sobre açò algun mal pendran los mercaders d'aquella nau, o·ls béns que aquí seran, que lavors lo senyor de la nau sia tengut d'esmenar del seu tot aquell mal e dan, axí que·ls parçoners no y menten res del lur; e si·ls béns del senyor de la nau no y bastaran, que·ls parçoners o paguen de les parts que hauran el cors de la nau, per sou e per liura, mas los altres lurs béns no y sien obligats.

Enadeix lo senyor rey que ço que és dit de nau, sia entès en tot leyn o barcha pocha o gran. [9.17.7]

[1350] Si alcú vendrà en encant o d'altra manera sarrahí o sarrahina, no és entès que vena algunes coses mobles o semovents, les quals lo sarrahí o lasarrahina tenrà manifestament o amagada, si donchs no seran posades aquelles coses a ells per ornament de la persona, les quals coses que seran a ells posades per ornament de la persona dehim e establím que sien del comprador. [9.17.8]

[1351] Si alcú vendrà servu en encant o en altre loch, o sarrahí o sarrahina, o cavall o rocí, o mul o ase o bou, o qualque altra bèstia, lo venedor no sia tengut de vici o de malaltia al comprador, si aquell vici o aquella malaltia porà manifestament apparer al comprador. Mas de malaltia o de vici que no apparrà, sia tengut lo venedor al comprador, si aquella malaltia o aquell vici era en aquella cosa venuda enans que la compra o la venda fos feita, de la qual malaltia o del qual vici qui no apparrà lo venedor, jasia ço que no sabrà aquella malaltia o aquell vici qui no és apparexent, sia tengut al comprador en aytant quant ell la comprarà meyns si sabés que aquella malaltia o aquell vici fos. Emperò, si·l venedor sabrà la malaltia o·l vici, sia tengut al comprador de retre tot lo preu e tot lo seu interese, e que recobre la cosa viciosa o malalta que haurà venuda.

Vici amagat és appellat bèstia que ha costum o abte de tornar a enrere, o que es repròpria o servu o serva que cau de gota, o que ha menaho perdurable, o que ha sanch fluix, o qui és mut o sort o altres semblants vicis amagats.

Vici aparexent és appellat quant és geperut o quant li aparexen los senyals de leges nafres que ha haüdes, o quant ha nafres que encara no són sanades, o quant se dol o és contret o és cech o laganyós, o quant haurà perdut la mà o altre membre, o serà lebròs o ronyós, o altres semblants vicis que manifestament aparexen. [9.17.9]

[131] DEL BATLE E DE LA CORT

[1352] Lo batle e la cort pusquen comprar possessions o altres coses, ab que per força no·s vena ne s'haja a vendre aquella cosa que compraran e que ells no y façen nul·la maestria ne força, perquè aquella cosa s'aja a vendre, ne pusquen comprar nenguna cosa que ells hajen jutjada a vendre; e si ho fahien, que la compra aquella no haja valor.

Aquest fur esplanà e romançà lo senyor rey. [1.3.76]

[1353] Nós no devem ne podem destrènyer alcun que sia batle, ne·l batle no sia cort, ne la cort no sia batle; dementre que la cort tendrà aministració de la cort o·l batle tendrà aministració de batlia. [1.3.80]

[1354] Usurs públichs ne sarrahins no tinguen batlia, ne cort ne alcun offici públich; ne juheu no sia cort. [1.3.83]

[1355] Lo batle o la cort no sia osat de comprar o de retenir per sí o per altres les rendes ne les exides ne·ls esdeveniments, los quals tendrà per nós o logarà a altre o vendrà, per algun preu, ne per aquell preu per què seran venudes ne per major.

Enadeix lo senyor rey que lo justícia ne·l batle no facen, per força ne per temor, ne per altra rahó, cntra dret ne fur de València reembre negun hom; e si ho faran, que reten ço que hauran pres a aquell de qui pres o hauran, e paguen per pena IIII dobles. Encara dehim que lo justícia ni l'acessor ni·l batle no prenen alcun servii, duran l'offici contra dret e fur de València; e si ho faran, que reten lo servii a aquell de qui lo hauran pres, e donen per pena IIII dobles de ço que n'hauran reebut, de la qual pena haja lo senyor rey la meytat, e aquell qui haurà donada la reemçó o·l servii l'altra meytat; mas del batle, totes les IIII dobles sien del senyor rey. [1.3.81]

[1356] La cort, en la fí de l'ayn de la sua aministració, reta compte al batle de la ciutat, denant alguns pròmens de la ciutat que hi sien appellat; e aquell batle respona feelment de totes les rendes e de totes altres coses que haurà preses, e de les eixides dela cort, levat açò que a ells és donat per son trebayl e per son offici; e pus que serà fenit lo temps de la sua aministració, no haja poder ni leer de destrènyer alcú, ne reeba quarts; mas aquell qui après d'ell serà cort, destrenga e reeba totes les calònies e·ls quarts que no seran cullits ne reebuts. [1.3.91]

[1357] Un sol vehí e habitador del cors de la ciutat de València, sia cort de la ciutat de València, e de tot lo terme d'aquella ciutat; e ell sol oya e determèn tots los pleits civils e criminals, ab consell dels prohòmens de la ciutat; e tots los pleits civils e criminals sien menats e oÿts e determenats, sots conexença e poder d'aquella cort, o d'aquell qui serà sotsdelegat d'ell, e no sots conexença ni en poder d'altre. E nós podem e devem destrènyer cascun vehí de la ciutat a tener la aministració e l'offici de la cort, dementre, emperò, que ell hi sia sufficient e conivent, enaxí que no se'n pusque escusar per alguna rahó o per neguna manera.

Enadeix lo senyor rey que d'aquells III prohòmens qui deuen ésser presentats a nós, o a aquell qui té nostre loch en nostra absència, per justícia, que d'aquells sia

presentat I cavaller, e que l'elegen los cavallers; enaxí que sien tenguts tots los cavallers de seguir la senyera de la ciutat o del terme, o de qualque loch que sien; e si no ho fahien, que no sien demanats en la dita elecció. [1.3.18]

[1358] Aquell qui per un an tendrà l'offici de la cort, per II ans següents no tinga aquell offici; e dins aquells II ans, un sol que sia cort sia elet e posat d'un alberch e no II. [1.3.27]

[132] DE NOTARIS

[1359] Los escrivans no posen ne meten «Encarnació» o «An de Nostre Senyor» en alcuna carta, sinó aquell dia o aquell an en lo qual aquells qui fan los contrats, los fan en presència d'aquells scrivans, emperò, si hi posaran altra dia o altre temps passat o esdevenidor, axí com a falsaris sien punits. [9.19.1]

[1360] Los scrivans o·ls notaris posen en totes les cartes l'an de Nostre Senyor, qui és la festa de Sancta Maria del mes de març, e lo dia que la carta serà feita, e II o III testimonis qui hi sien estats demanats, e el loch e·l qual la carta serà feita, e els noms dels scrivans, e els senyals d'ells, e que tota hora façen menció de rasura e d'esmena e de sobrescrit, si hi és après los senyals d'ells. E les cartes les quals ells faran escriure, hajen aquella metexa valor com si ells les escrivien, dementre, emperò, que aquells scrivans les sotescriuran, enaxí: «Senyal de aytal públich notari de València, qui les damunt dites coses féu escriure», ab loch e ab dia e ab an damunt dites.

Enadeix lo senyor rey, que si les damunt dites coses no faran, sien gitats de l'offici per mig an.

Encara enadeix lo senyor rey que si hi fa falsia scientament, que perda lo puyñ e que no sia més escrivà e perda tots sos béns.

Encara enadeix lo senyor rey, que l'escrivà sia tengut de reffer lo dan que per aquella rahó haurà dat a alcú, e si no haurà de què·l refaça, que perda l'offici.

Encara enadeix lo senyor rey que·ls notaris pusquen fer cartes a aur e a argent, e a totes monedes. [9.19.2]

[1361] Los escrivans prenguen de testaments, e de cartes de núpcies, de cartes, de vendes, de deutes, de cambis o d'altres contrats, VI diners. E si seran jurades XII diners. [9.1.37]

[1362] Negun clergue qui port corona o que sia en sacres órdenes establít, no sia notari públich ne faça alcunes cartes públiques, testaments o cartes de núpcies ne d'alcun altre contrat, enans aquelles cartes que seran feitas per clergues qui portaran corona sien de tot en tot gitades de tot juhii e de tota creença. E si per aventura aquell qui serà fet escrivà, pus que haurà pres l'offici d'escrivà serà clergue o portarà corona sia fitat per tots temps d'aquell offici. Enegun no sia escrivà públich, si donchs no haurà casa pròpia en aquella mateixa vila on serà fet escrivà o els burgs d'aquella vila.

En aquest fur enadeix lo senyor rey que negú qui port corona, ne negun clergue no puscha ésser assessor contínuament, ne tinga loch de justícia. [9.19.7]

[1363] Los escrivans quant se morran o·s partiran de la ciutat e·s n'iran en altre loch per rahó d'abitar o d'estar, jaquesquen lo libre, e·l memorial e les cartes que seran closes, a algun notari habitador de la ciutat, lo qual notari en loch de aquell qui serà absent pusque fer les cartes e metre les notes en forma pública. [9.19.25]

[1364] Menor de XXV ans no sia feit ne elet escrivà públich. [9.19.9]

[1365] Can alcú qui haurà més de XXV ans volrrà ésser escrivà públich, vinga davant la cort e sia examinat e escrutat per II hòmens que sien bé letrats d'aquella sciència. E si serà trobat que sia sufficient a cartes a fer, que sia reebut, e que jur que serà leyal e feel en son offici. [9.19.10]

[1366] Los notaris qui ara són o de aquí enant seran, negun temps ne en negun loch per nenguna cosa, ne per neguna rahó, no sien destrets de manifestar, ne de dir a nós ne a la cort, ne a alcú altre, sinó per rahó de testimoni, a fer aquelles coses que noten e escriuen, o denant ells són dites en secret; e sia feit manament a aquells e encara que ells juren que en totes les vendes de les honors e de les possessions que seran feites, de ciudadà a ciudadà, o de hom de vila a hom de vila, o de ciudadà o de hom de vila a altres, tota hora posen en la carta aquesta clàusula, ço és a saber: «Levats cavallers e sancts»; e d'altra manera sots pena de l'offici no sien osats fer cartes, e ells ab lurs pròpies mans escriuen e façen notes e·l libre o e·l memorial de les notes, e ells veens e hoens reeben los dits dels testimonis qui seran presents al contract a fer, e que aquells escrivans personalment reeben les cartes, els sacraments e les fermançes, e que tota hora posen en les cartes lo loch en que seran feites les cartes, e que no reeben algunes cartes per nom d'altre; si donchs les parts que faran los contrats no seran presents, e que ho vegem e que ho ojen. [9.19.3]

[1367] Los notaris de la ciutat de València pusquen en tot lo regne de València fer cartes públiques e testaments, e totes actes públiques escriure e reebre e fer. [9.19.18]

[133] DE GUIATGE E DE TREVES

[1368] Si alcú tindrà algun ciudadà o habitador de la ciutat o del terme de la ciutat de València en reguart, e aquell volrrà entrar en València, la cort, els prohòmens de València no jaquesquen aquell entrar en la ciutat, ne encara per gran hom ne per poderós que aquell sia, no entre dins la ciutat; si donchs primerament, a conexença de la cort e dels pròmens de la ciutat, no assegurarà aquell qui té en reguart, que no li faça mal en la persona ne en alcunes coses sues, per sí ni per altre, per alguna art o per algun enginy o per alguna ocasió. E açò meteix haja loch en tots e en sengles castells, viles e lochs del regne. E nós si·ns volrrem, puscam aquell en la ciutat de València metre ell, assegurant que no faça mal e que faça dret e·l prena.

Enadeix lo senyor rey que si alcú contra açò farà, sia punit a arbitre de la cort e dels prohòmens. [9.20.1]

[1369] Si alcú en la ciutat o e·l terme d'aquella ciutat, o en altre loch en baralla o en altra manera serà nafrat o mort, no sia tengut públicament en les carreres, ne sia portat, per ço que·l poble s'ajustàs o s'escomogués o s'escriràs, mas aquell nafrat o aquell mort sia portat a la casa o que hom lo soterre. E si alcú contra açò farà, pach a la cort C solidos quantesque vegades açò farà. E si aquesta pena no porà pagar, sia punit el cors a arbitre e conexença de nós o de la cort. [9.20.4]

[1370] Negun no meta neguni o assegur en fora nós alcun cavaller o altre hom qualque sia en la ciutat o en alcun loch del regne, qui haurà mort o pres alcun hom de València, o en altra manera legament o cruelment li haurà feita injúria. Si, emperò, algun qui axí haurà peccat entrarà en la ciutat de València, si algun mal o dan o injúria le·n vendrà o sofferà per alguns dels ciutadans, aquell mal e aquell dan que ell pres haurà, serà sens pena que no·n portaran aquells qui feït ho hauran. [9.20.5]

[1371] Alcum ciutadà del regne de València no reebe son ciutadà a hom o a vassall en comanda o en guiatge, ne reeba d'ell cens o tribut, sinó per aquella cosa que li serà donada a cens, e si ho farà que sia punit a arbitre nostre o de la cort.

Enadeix lo senyor rey que là on diu: «son ciutadà», que hi sia entès son vehí, si donchs no tenia terra per ell o no menjava son pa. Ne null hom de la ciutat ni del regne no·s puscha fer hom o vassall de negun cavaller o de clergue, ne cavaller ni clergue no gos pendre homenatge d'alcun hom de la ciutat ni del regne, e aquell qui ho farà sia a mercè del senyor rey, de clergue en fora, que no entenem que sia a mercè del senyor rey. [9.20.8]

[1372] Alcum ciutadà no sia gosat de pendre homenatge d'altre ciutadà, o de cavallers, o de qualque altre hom, sinó per lo féu que per ell tinga, o per la cosa que tinga a cens per ell. [9.20.9]

[1373] Los leyns e les galeres de qualque loch seran que vendran a València, o se'n partiran, o·n passaran o aquí estaran, són de nuyt e de dia sots nostra defensió e de la ciutat, del cap del regne tro a la fí del regne, dementre, emperò, que les persones que en aquells leyns iran façen dret als ciutadans del regne, si de aquells faran alcun clam en poder de la cort. [9.20.10]

[1374] Nós podem dar e fer treves e segurtat entre·ls cavallers e qualsque altres hòmens qui hauran guerra entre ells, per aytant de temps quant a nós plaurà, e aquells sien tenguts d'observar e de tener aquelles treves e la segurtat. E si ho trencaran, esmenen lo dan que hauran feït o dat en doble. [9.20.11]

[1375] La treua e la pau, la qual nós donam a sarrahins o a altres persones, que tots sia observada e tenguda. E qui trencarà aquelles esmen·les en doble, restituït primerament lo dan que haurà donat o feït. E oltra açò sia punit de pena civil a nostre arbitri. [9.20.12]

[1376] Qui trencarà nostre guiatge o nostra guarda, la persona d'aquell sia punida civilment a nostre arbitri, restituït primerament en doble lo dan que haurà donat

o fait. E si alcun reebrà altre en son guiatge o en sa segurtat, e puy duran lo guiatge o la segurtat li farà mal, esmen-lo-li en doble. E si la persona li farà mal o-l nafrarà, pach les penes pecunials e civils que són establides e-l títol dels crims, açò entès que si aquell qui serà nafrat morrà per aquelles nafres, lo nafrador muyre. [9.20.14]

[1377] Tots los cavallers e qualsque altres hòmens que venran a nós per nostre manament o per nostra voluntat, sien salvus e segurs, en anan, e-n estan e en tornan, ab tots lurs hòmens e ab totes lurs coses que ab sí portaran, o en lurs cases o en altres lochs lurs lexaran, jasia que sien mobles o no mobles o semovents. [9.20.16]

[1378] Si alcuna cosa moble o no moble serà comuna entre alguns, e no serà partida, e alcuna part de aquella cosa comuna que no serà partida serà guiada a aquell de qui serà. Totes les altres parts d'aquella cosa comuna que no serà partida, que seran dels altres senyors, són enteses que sien sots aquell guiatge. [9.20.19]

[1379] Los trencadors de camins públics deuen ésser punits pecunialment o criminalment a arbitri e conexença de jutge. [9.20.20]

[1380] Si cavaller o prohóm, o qualque altre habitador de la ciutat, se tem que algun cavaller o altre hom habitador de la ciutat o del regne de València, o encara estrayn, li faça mal en sa persona o en sos béns, la cort faça denant sí venir aquell, del qual l'altre se tembrà si serà trobat que sia present en la ciutat o e-l regne, e aquell assegur l'altre bé e sufficientment ab certa pena, a coneguda de la cort, esguardada la valor de les persones e la temor, ço és, per qual rahçó se tem a conexença de la cort e dels pròmens de la ciutat, que no faça mal per sí ne per altres a aquell en sa persona o en sos hòmens o en ses coses. Emperò, si no volrà aquell assegurar, la cort bandeig-lo públicament per tot lo regne. E si algun mal d'aquell, lo qual no volch assegurar o d'altre, li vendrà aquells qui mal li hauran fait, no-n sien tenguts ne n'hajen neguna pena, jasia ço que puy vinga a juhii e farà assegurament. E la cort e els prohòmens façen exir aquell de la ciutat e del regne, de mantinent que dret no volrà fer ne assegurament, e ajuden e defenen aquell qui perferrà de fer dret, e l'altre null temps no entre en la ciutat ne e-l regne, entrò que plenerament li haurà fait assegurament. E si ans que ell haja fait l'assegurament l'ociurà, axí com a contumaç e rebel de dret a fer e de assegurar, prena pena de mort. E si per aventura, ans que-l vulla assegurar, li farà mal o dan en sa persona o en sos hòmens, o en les sues coses, e si-l nafrarà o-l ferrà, pach en X dobles les penes que són establides per nafres o per ferides o per dans que són faits o donats a altre.

Enadeix lo senyor rey que si pus que serà bandeyat s'aturarà e-l regne ultra les dites penes, pach per cascuna vegada que serà trobat C morabatins, e si no haurà de què.ls pach, perda lo puyn dret.

Encara enadeix lo senyor rey, que si lo justícia del loch, pus que hom lo li haja fait a saber, aquell no pendrà, pus trobar lo porà, o les damunt dites penes no li darà, que pach la dita pena de C morabatins. E aquell qui-l sofferrà saben que aquell serà bandejat per la dita rahó, pach per pena C morabatins; e si pagar no-ls porà, sia punit a arbitre de la cort e dels prohòmens, de les quals penes lo senyor rey haja la terça part,

e aquell per qui serà bandejat la terça part, e aquell qui acusarà la terça part.
[9.20.21]

[134] DE FEUS

[1381] Aquell qui tenrà castell per senyors en feu o en comanda, si serà demanat per lo senyor, per missatge o per letres, que li reta aquell castell depuys que·n serà demanat, reta a ell lo castell dins X dies, e si no li volrà retre dins X dies; enaxí que·l senyor puscha reebre e tenir lo castell poderosament per dret de mantinent, aquell qui no·l volrà, enaxí retre sia traïdor manifest, enaxí que no se·n pusca salvar ne defendre per sí ne per altre, ab ses pròpies armes, o d'altruy per batayla o per paraula, o per altra manera en alcuna terra. [9.21.1]

[1382] Si en algun castell o vila o qualque altre loch nós o altri retenim postat, jasia ço que espressament o nomenadament en la carta no sia contengut, jens per açò roman que no hajam postat en tot lo terme del castell o de la vila, o de qualque altre loch en los quals nós nos retenem postat o altre, e en totes les fortalees que aquí seran feites o·s faran, car en nom o en apel·lació del castell o de la vila, o d'altre semblant loch, no y és entès, tan solament aquella fortalea que és dins los murs, mas qualque cosa o fortalea és dins los térmens del castell o de la vila. [9.21.2]

[1383] Quant lo senyor reebrà postat d'algun castell o de vila per rahó, o per alcuna ocasió, o encara per sa pròpia voluntat, tan longament prena totes les rendes e les exides, e·ls esdeveniments del castell e de totes les coses que són contengudes dins los termens del castell, quant longament tindrà la postat d'aquell cors del castell. [9.21.3]

[1384] Si·l senyor reebrà postat del castell de son vassall per rahó de regonexença de la sua senyoria, e tindrà aquell castell per X dies, rede lo castell après X dies al seu vassall, ab totes les sues dretures, levades emperò justes despeses, les quals haurà feites dins aquells X dies per retener e per guardar lo castell. Emperò, si el senyor reebrà postat del vasall seu per fadiga de dret, la qual trobarà en lo vasall, no reta lo castell après X dies, entrò que primerament lo vasall haurà fermat dret a aquell senyor e feït e complit. [9.21.4]

[1385] Lo marit pusca obligar a sa muller, e assegurar en temps de núpcies per son exovar e per la donació per núpcies que ell li haurà feita la cosa que serà feu o altra cosa, la qual tenrà per altre a cens o a tribut, o a alcuna certa part de fruits o de servii, sens consentiment e sens fadiga e sens luysme del senyor. Emperò, si après la mort del marit, aquella cosa que serà feu, o que farà cens o farà o darà certa part de fruyts o de servii, s'esdevenrà que la haurà la muller en compensació d'algun dret seu, o serà donada a ella en paga per lo marit, o per los hereus del marit, lo senyor en aquella guisa matexa haja loïsme d'aquella cosa, enaxí con si venda o alienació fos feita a algun altre de aquella cosa. [9.21.5]

[1386] Los feus no pusquen ésser alienats ne empenyorats, ne obligats en nenguna manera, sens voluntat del senyor per qui són o seran tenguts. E si serà feït contra açò per dret, res no valla ne·s pusque defendre aquell qui·ls haurà sens fermament del senyor per nulla prescripció ne per nulla teneó. [9.21.7]

[1387] Fem fur nou que·l senyor no pot donar ne alienar son fevater a pus baix senyor que ell, sens voluntat del vasall, ne·l fevater no pot donar ne alienar ne vendre aquell feu a pus baix vassall o a fevater, menys de voluntat del senyor. E si·ls senyors pledegen ab sos vassalls e aquells vassalls seran agreyats dels senyors, manifestament poden recorrer al rey per lo greuje que·ls senyors los farien. E si·l rey los dóna dia per demanda que·ls faça, per rahó del feu, deu·lo·ls donar en loch on pusquen aquell dia tornar a son alberch. E si no ho fahia, deu·lo·ls donar en loch on pusquen aquell dia tornar a son alberch. E si no ho fahia, deu·los fer sos obs, segons que·s contengut en los cases de·l usatge de Barchinona. [9.21.8]

[1388] Si·l primer vassall o·l miyà o·l derrer vendrà lo feu, lo senyor mayor haja la deena part per loïsmes, e si·l empenyarà haja la XX part. Emperò, lo senyor no pusque a·ssí o a altre lo feu retenir per rahó de fadiga, car no seria rahó ne s'acordaria a dret que un fos senyor e vassall per rahó de una matexa cosa. [9.21.9]

[1389] Sots pena de la persona vedam per tots temps que alcun fevater no faça justícia alcuna persona en castells, en viles, en alqueries o en qualsque altres lochs seus, si donchs no serà a ell otorgat de nós specialment e espressa ab carta. [9.21.10]

[1390] Enaxí com natura és de feu que aquells qui tenen feu per senyor deuen portar honor al senyor, e guardar e salvar la persona d'ell, axí los cavallers no deuen jaquir lur senyor en batalla campal. E si ho faran, perden totes aquelles coses que per ell tendran. [9.21.11]

[1391] nós podem confermar e atorgar lo feu a un dels hereus al qual nós més volrrem. E si aquell qui tenrà lo feu no haurà fills mascles, devem·lo confirmar a la filla; dementre, emperò, que la filla s'oblich a fer aquelles coses a les quals lo pare era tengut per lo feu. E aquestes coses damunt dites hajen loch quan aquell qui tenia lo feu morí sens testament. [9.21.12]

[1392] Quan lo senyor del feu morrà, vinguen aquells qui són sos vassalls e tenran feu per ell dins I an denant l'hereu del senyor per qui tenran lo feu. E façen·se sos hòmens de mans de de bocha, e prenen per mà d'aquell hereu lo castell, e·ls feus los quals tenien per donació del senyor de qui ell és hereu. [9.21.13]

[1393] Si l'hereu del senyor qui serà mort serà poch, e aquell qui serà hereu d'aquell qui tenia lo feu vendrà dins I an denant nós, o denant lo senyor per qui tendrà lo feu, aquell hereu poch e farà a ell, ço és, al senyor major homenatge per aquell feu, lo senyor atorch a ell lo feu, salvu son dret e sens perjudici d'altre qui dret hagués en aquell feu. [9.21.14]

[1394] Si·l vassall qui tenia feu per nós o per altre senyor se morrà, e l'hereu de aquell vassall mort serà menor de XX ans, vinga aquell hereu denant nós quant lo feu tendrà per nós, o denant altre senyor per lo qual tendrà lo feu sens tota miya, e faça a ell homenatge per aquell feu, e là-donchs atorch a ell lo feu lo senyor, salvu son dret e salvu lo dret d'altruy. [9.21.15]

[1395] Si l'hereu del vassall qui serà mort serà major de XX ans, e no complirà aquelles coses que són dites dins un an pus son pare serà mort, perda lo feu. [9.21.16]

[1396] Tots los rics hòmens, nobles, e·ls cavallers, e·ls ciutadans, e·ls altres habitans o qui han heretat e·l regne de València, deuen fer sagrament e feeltat a nós e als nostres successors qui succehiran a nós dreturament en València. [9.21.17]

[1397] Aquell qui tendrà per altre alguna cosa a feu o a cens, no puscha aquella cosa a altre permudar o escambiar per neguna guisa, sots cert preu o no cert, sens volentat o sens consentiment esprés del senyor per qui aquella cosa té. E si·l senyor per qui aquella cosa és tenguda consentrà a la permutació o a l'escambi, haja d'aquen la deena part del preu o de la estimació de la cosa; enaxí com si aquella cosa que per ell era tenguda fos en veritat venuda, car permutació o escambi semblant és a venda. [9.21.18]

[1398] Tots los cavallers, e·ls ciutadans, e·ls altres habitants del regne de València fermen dret e·l regne de València a nós, quanquequam e quantesque vegades de nós ne seran demanats, si nós no·s clamarem d'aquelles, jasia ço que ells no tendran feu per nós. [9.21.19]

[1399] Si·ls cavallers contendran ab alguns cavallers qui seran lurs senyors, e·ls senyors volrran haver d'ells dret, los cavallers fermen dret en nostre poder; e si nós no serem present e·l regne en poder de la cort de València, e responen sots conexença e juhii de la cort, e façen a ells dret; si donchs no contendran sobre aquella cosa la qual tendran per ells en feu o a certa part de fruyts o de cens, o de servii, en lo qual cas deuen fermar e fer dret en poder de lurs senyors, per los quals alguna de les damunt dites coses tenrran. [9.21.20]

[1400] Si aquell qui tendrà feu per algun senyor jaurà ab sa muller de son senyor, o s'esforçarà que y jagués, o son fill de son senyor ociurà, o en batalla campal contra son senyor serà, perda lo feu. [9.21.21]

[1401] Si aquell qui tendrà feu per altre morrà sens hereu, succeesquen a ell aquells que li seran pus proïxmes, aquell, emperò, a qui més lo senyor ho volrrà atorgar. [9.21.22]

[1402] Lo senyor pot demanar o pendre postal del castell o de la vila, o de qualque altre loch qui serà tengut per ell en feu, per rahó de regonexença e de fadiga de dret, e per rahó de servii, quant lo feudater no volch fer o no féu lo servii que dech fer al senyor del feu, e quan lo senyor vol tener per alguns dies son alberch al castell. [9.21.23]

[1403] Qualque castell o vila o qualque altre loch o cosa és tenguda per algun en feu, és entès calladament, jasia ço que espressament no sia dit que·l senyor del feu deu haver e ha en aquell castell o en la vila o el loch o en la cosa postat, e pau e guerra e fadiga e loïsmo, si donchs, espressament e nomenadament lo senyor del feu no ho haurà defenit. [9.21.24]

[1404] Los grans barons o·ls cavallers o altres, si contenran fermar dret a lurs senyors, e per açò los senyors pendran postat del castell o empararan a ells lo feu, no deuen a ells retre lo castell ne·l feu, entrò que hagen a ells fait dret e refeites totes les messions, les quals lo senyor haurà feites en la presó del castell, e en la guarda d'aquell, e en l'emparament del feu. [9.21.25]

[1405] Si algun contradirà la postat a son senyor del castell que tindrà per ell a feu, e aquell sostindrà lo reptament que·l senyor li farà, si el senyor porà aquell castell pendre, ha licència per dret de retener lo castell ab tots los feus que pertanyen a aquell castell entrò aquell qui contradeïa la postat, e menyspreave son senyor haja esmentades a aquell senyor totes les messions e totes les altres coses que ell perdè en la presó del castell, e en la guarda d'aquell. E encara haurà a assegurar al senyor en les sues mans, juran per sacramental qui sia scrit que la postat d'aquell castell en neguna guisa d'aquí enant no sia més al senyor contradita. [9.21.26]

[1406] Aytant quant algun contradirà a son senyor donar postat de son castell, o aytant quant li contradirà de fermar dret serà son traïdor o baare, e si·l senyor per açò haurà null dan ne·n farà messió, tot li sia esmenat per aquell vassall seu. [9.21.27]

[1407] Aquells qui tendran feu per altre fermen, responen e pledegen en poder de son senyor en qualque loch lo senyor se volrà e·l feu, ço és, del senyor dins lo regne de València, en loch, emperò, que sia covinent e segur al vassal e·l senyor do a ell jutge que no li sia sospitós. [9.21.28]

[135] DE BATALLES

[1408] Fem fur nou que nós ne altre tenen nostre loch, no puscam reebre batalla en nostre poder, que alcú vulla fer ab altre per asalt ne per volentat. [9.22.1]

[1409] Batalla no sia jutjada en algun pleit, en lo qual la cosa de què és pleit pot ésser provada per leals proves o per testimonis; car là on prova fall és jaquit a juhii de Déu e dels hòmens, sinó en cosa de tració, e là-donchs és acostumat de fer batalla si les parts s·i acorden. [9.22.2]

[1410] Aquells qui combatran sien pars e eguals de linatge e de riqueses, e sien mesurats per les espatles o per los braços e per les cuxes, e en altea e en grossea, e sia donat I dit de grossea e dos dits d'altea. [9.22.3]

[1411] Los payeses o·ls vilans, si·s combatran entre sí, sien tan solament contra semblés. [9.22.4]

[1412] Los cavallers no·s combaten ab altres sinó ab cavallers, e burgeses ab burgueses, e vilans ab vilans, e payeses ab payeses. [9.22.5]

[1413] nós o alcú senyor en la ciutat o e·l regne de València, no pot tornar son vassall o son hom o ciutadà per batalla, encara si·l reptarà de tració. [9.22.6]

[1414] La cort elega hòmens feels e faça lo camp e·l palench ab les sues pròpies despeses, los quals feels juren que feelment se menaran per cascuna de les parts. E que negú no gos parlar ne fer senyals mentre la batalla durarà. E qui ho farà sia punit criminalment. [9.22.7]

[1415] Aquells qui·s combatran a cavall, port cascú dues espases e dues maçes meyns d'agulló. E que viste ausberch ab capmall e calçes de ferre. E que port escut e lança e capell de ferre. E no port coltell ni misericòrdia, ni nulla altra arma. Ne no meta sucre candi en null loch de l'escut, ne en altre loch, ni port nòmina ni breu ni pedres precioses, ni neguna altra machinació. E açò jur cascun d'aquells.

Aquest fur mellorà e romançà lo senyor rey. [9.22.8]

[1416] Batalla no dur sinó per III dies, del sol exit entrò al sol post; e·ls batallers tornen al camp ab aquelles armes ab les quals del camp exiran, e en aquell estament, e la cort quart aquells en I casa departidament, que no menuguen ensemps ne jaguen, ne les nafres no·ls sien guardades ne adobades, ne alguns no parlen ab ells. E que egualment los do hom a menjar. [9.22.9]

[1417] Si·l bataller s'exirà del camp o dirà: «Vençut so» o paraules semblants, o si mor e·l camp, aquell bataller serà vençut. [9.22.10]

[1418] Jasia que la mà o·l braç o·l peu o·l cap del bataller exirà tant solament fora·l camp, jens per açò no roman que aquell bataller no·s pusca ajudar d'aquells membres qui exiran del camp contra l'altre bataller. [9.22.11]

[1419] Los cavallers meten penyores de CCCC morabatins alfonsins tant solament cascuna de les parts. E los ciutadans de CCC morabatins. E·ls vilans e·ls payeses de C morabatins. [9.22.12]

[1420] Lo bataller qui serà vençut perda les penyores, de les quals haja la cort la quarta part, e el vençedor lo romanent. E aquell qui serà vençut restituesca lo dan al vençedor que haurà feit; e les despeses que haurà feites en los metges; e·l vençedor haja la cosa per que la batalla fo feita. E si·l tornat serà accusat de crim de tració e serà vençut, romanga traïdor e isque del regne. El majordom haja les armadures e·l cavall, e si nós no serem presents, haja aquelles coses la cort del loch. [9.22.13]

[1421] Les parts tornen les penyores en poder de la cort. [9.22.14]

[1422] Alcú cavaller o escuder, o qualque altre estrayn qui seran a veer la batalla, no cavalquen en cavall ne porten alcunes armes. [9.22.15]

[1423] Los ostes retenguen los cavals qui seran en lurs cases, e totes les armes d'aquells qui albergaran ab ells. [9.22.16]

[1424] E·l camp de la batalla sien XII guardes de la ciutat sens armes; enaxí que en cascun angle sien III, les quals XII guardes sien nomenades e eletes e posades per la cort e per los prohòmens. [9.22.17]

[1425] Entorn del camp sien los ciutadans de la ciutat en cavalls ab armes e IIII prohòmens enquiren e ordenen aquells. [9.22.18]

[1426] Los altres ciutadans a peu sien armats e estien derrere los ciutadans cavalcans ab armes. [9.22.19]

[1427] Aprés los hòmens de la ciutat a peu armats, estien tots los altres hòmens estrayns cavalcans a peu sens armes. [9.22.20]

[1428] Quan los batallers seran e·l camp sia cridat, que negú no faça alguns senyals de paraula ne de feit; e si alcú açò farà, de mantinent sia pres per les guardes armades a cavall. E com serà pres, sia punit a arbitri e e a conexença de la cort e dels prohòmens. [9.22.21]

[1429] Negú no sia osat de pendre aquell qui farà senyal sinó les guardes; e qui ho farà sia punit a arbitre e a conexença de la cort e dels prohòmens. [9.22.22]

[1430] Lo sagrament dels batallers sia feit segons la forma de reptament. [9.22.23]

[1431] Lo bataller jur sobre sants Evangelis de Déu públicament en l'esgleya denant l'altre bataller, en aquesta guisa: «Jo Aytal, jur que fermament aquest per qui yo fas la batalla, demana dret e veritat, axí Déus me ajud en aquesta batalla e els sants Evangelis de Déu». O si ell fa la batalla per sí mateix, jur axí: «Yo Aytal, jur que fermament deman e defen veritat e dret, axi Déus m'ajut en aquesta batalla e els sants Evangelis de Déu». [9.22.24]

[1432] Fem fur nou que·ls feels deuen, quan los cavallers qui·s deuran combatre seran e·l camp, los uns tener la un cavallers e·ls altres l'altre; e que no lexen anar la I ves l'altre, tro que abduy sien aparellats. E quant sien aparellats, que aquells feels pus partit los hajen lo sòl, que·ls lexen anar e puy que·s combaten. [9.22.25]

[1433] Les despeses les quals féu per la batalla a fer lo vençedor, restituescha e reta aquell qui serà vençut al vençedor. [9.22.26]

[1434] Si·l reptador no vençrà lo reptat enfre III dies, enfre los quals seran e·l camp, lo reptador sia haüt e tengut per vençut e per condemnat. [9.22.27]

[1435] Los cavallers e·ls altres qui deuen fer batalla, deuen ésser mesurats sots aquesta forma, ço és a saber, que deuen ésser nuus en bragues, e deuen ésser erets sobre una taula plana, ab os braços erets e ab les mans junctes, dementre que seran mesurats per les espatles. E axí estant, deuen ésser mesurades ab un fil de li o de cànem encerat, que sia de IIII o V fils, e sia tort e ben polit que no·s pusque alongar. E sien mesurats per los pus grosses lechs del cors, ço és a saber, per los pits sobre les mamelles, e per los braços e per les cuxes, ço és a saber, per los pus grosses lochs. E deuen ésser mesurats d'altea del cap, del nas entrò al taló, enaxí que·l fil puig per lo front e per mig del cap, e davall per lo dors entrò al taló. E aquell qui serà mesurat deu ésser bé eret, enaxí que no s'encorp a enant ne a enrere, e deuen ésser donats II dits de longuea a I dit de gruxa per les espatles, e si major serà la longuea o la gruxa a aquella rahó. E en aquell loch on seran mesurats, deuen ésser II fells hòmens qui mesuren aquells, e deuen ésser mesurats en alguna casa en que no sia molta gent, sinó tan solament la cort, els mesuradors, els feels e aquells qui seran mesurats. E aquels feels qui seran de la una part e de l'altra, no deuen parlar, ementre que aquells qui deven fer la batalla seran mesurats; si donchs per aventura no vehien que no fossen feelment mesurats. [9.22.28]

[136] DE MOLINS E DE FORNS E DE BAYNS

[1436] Los molins no molguen del dia de disapte pus les vespres sonaran, entrò al dia del dicmenge que les vespres hauran sonat. E si ho faran, perden lo blat que hauran haüt aquell dia per multura. [9.23.1]

[1437] Lo caminal del molí sia un e entegre, e deu haver de la mola al caminal I dit tant solament. [9.23.2]

[1438] Aquells qui han molins molguen lo forment a setzena, e ordi a tretzena, e paniç e mill a quinzena. E açò sia observat per tots temps que per major preu no molguen, mas per menor poden molrre. [9.23.3]

[1439] Los moliners reeben lo blat a pes, e ab aquell pes que·l reebren lo deuen liurar al senyor del blat. [9.23.4]

[1440] Si alcun trencarà molins violentament, sia tengut de reparar e de fer enfre XX dies, e que do atretant per pena al senyor del molí quant costarà de adobar. E si enfre los davant dits dies no·ls repararà, do lo doble de la reparació que costaran los molins d'adobar, e tot lo dan que n'haurà sofert lo senyor dels molins. [9.23.9]

[1441] Los forns no coguen ne·ls bayns no bayen els dies dels dicmenges, ne el dia de Divendres Sanct ans de Pascha, mas ab tota reverència aquell dia del dicmenge, e·l dia del Divendres Sanct sia celebrat de tots christians e de juheus e de sarrahins, cor Nostre Senyor Jesuchrist volch que hom se abstengués el dia del digmenge de tota obra

a fer, e el dia del Divendres Sanct, en lo qual volch morir. E·ls hòmens no·s banyen el dia o els dies en lo qual o en los quals les fembres se bayaran en aquells meteix bayns. [9.23.10]

[137] DE PA QUI ÉS DE MENOR PES, E DE LES MESURES QUE SÓN PUS MIRVES QUE NO DEUEN ÉSSER

[1442] Si el pa serà trobat que sia de menor pes una vegada o dues, aquell pa sia trencat, llevades tres fogades per pena. Emperò, si la terça vegada serà trobat menor, sia trencat e perda lo pa que aquí serà aquella de qui era e do per pena V solidos. E si aquells no porà pagar, la flaquera sia posada en lo costell en camisa tant solament, e estia aquí de pus que la tèrcia haurà sonat tro al mig dia, e altra pena no sufra en sa persona o en ses coses. [9.24.1]

[1443] Si els senyors dels forns no tendran balanças e·ls forns per pesar lo pa de les flaques, donen V solidos per pena. [9.24.2]

[1444] Oli sia liurat abambut d'aram, e si no ho serà sia perdut l'oli a obs d'aquell qui·l liurarà. [9.24.3]

[1445] La mesura del vin és lo quarter, lo qual tengue la cort. [9.24.4]

[1446] Civada, forment, avena, ordi e totes altres sements que degen ésser mesurades, sien mesurades de ferre a ferre. [9.24.5]

[1447] Sal, castanyes, avellanes, segon calç e altres coses semblants sien mesurades ab fanecha corrent. [9.24.6]

[1448] Totes faneches hajen e continguen en sí VIII almuts rases, e e·l mig de la fanecha sia una verga de ferre, e en les ores de la fanecha e de l'almut, e la bocha de la fanecha e de l'almut sia egual e semblant de totes III parts. [9.24.7]

[1449] Kaffiç contingue e haje en sí VI faneques. [9.24.8]

[1450] Les alnes sien de III palms e tots los draps de lí e de lana, e qualsque altres draps sien reebuts e donats ab aytalalna, e oltra l'alna dos dits; e·ls caps de l'alna sien de ferre. [9.24.9]

[1451] Los tenders facen lo pobil o·l ble de la candela cuyt o de cotó, e guanyen en la liura de la cera II diners; d'altra manera perden les candeles. [9.24.10]

[1452] Lo march haja e contingue en sí VIII onçes, e onça haja e contingue en sí XXIII diners de diners, que sien XVI solidos lo march. [9.24.11].

[1453] Liura haja e contingue en sí XII onçes de march. [9.24.12]

[1454] Arrova haja e contingue en sí XXX liures; e quintal IIII roves; e quarter de ví XXX liures; e somada de ví XVI quarters. E si portarà portadores, somada de ví sia de XIII quarters. E liura de carnicer haja e contingue en sí III liures; e enaxí tot aver de levant e de ponent, e totas viandes e lana, ví, venema, oli, formatges, seda, lí e estopa, cànem, figues, panses, farina e tot altre aver gros e menut que deja ésser pesat e liurat e reebut al davant dit pes e null temps aquell pes no sia mudat ne mirvat ne cregut, mas aquell sia tots temps en la ciutat e en tot lo regne de València. [9.24.13]

[138] DE L'OFFICIO DEL PES E DE LES MESURES

[1455] Per nós e per tots los nostres prometrem que·l pes o l'almudaçafia de la ciutat de València, ne d'alcuna vila o castell o loch del regne, no darem ne atorgarem ne vendrem ne empenyorarem, ne en nenguna altra guisa alienarem ni transportarem a cavallers ne a persones ecclesiàstiques ne seglars, ne a alcú o a alguns altres a temps o a per tots temps. [9.25.1]

[1456] La cort e·ls prohòmens de la ciutat tinguen lo pes del pa e totes les coses que deuen ésser pesades, e tinguen altra mesura de ví e de totes coses que deuen ésser mesurades, per ço que aquell pes o aquella mesura pusque hom recórrer sobre semblants peses e sobre semblants mesures. [9.25.2]

[1457] Lo pesador reta compte a la cort e al comunal de la ciutat en la fí de cascun mes, e entre en la casa de cascun sens tota calònia que no li'n sia demanada ni presa a enquerer e a demanar ço que pertayn a son offici; e açò faça ab II o ab III vehins que y sien appel·lats, qui entren ab ell e no pes ne mesur sen I saig de la cort, qui tota hora vaja ab ell. E si trobarà alcunes peses o mesures falses, port aquelles a la cort, e la cort ab II o ab III prohòmens jutge si seran veres o falses, e pus que la cort o haurà jutjat de les falses mesures o peses sien dats per calònia LX solidos, dels quals haja la cort lo terç, el comú lo terç, e·l pesador lo terç. [9.25.3]

[1458] Lo pesador de les coses mobles qui és o serà establít en la taula del peatge o en altre loch, per aquella cosa que ell pesa no deman ne prena alcuna cosa acostumada o no acostumada, o establida o no establida del comprador o del venedor estrayn, o del ciutadà o de qualque altre habitador, ans pes sens tot servii e sens tots diners e sens tot preu. [9.25.4]

[1459] Nenguna cosa no sia demandada ne presa per dar ne per jutjar, ni per atorgar ni per senyalar alcunes mesures, alnes, pes, barcelles o quarters. [9.25.5]

[1460] Cascun ayn en la festa de sanct Michel de setembre, sia elet per los prohòmens de la ciutat e per la cort I prohom habitador de la ciutat, que tinga per aquell an en què serà elet l'offici de la almadaçafia, e al començament de la sua aministració jur sobre·ls sancts Evangelis de Déu que feelment en aquell ofici se haurà e guardarà, e

farà guardar totes coses e sengles que pertànyen a aquell offici, e esquivarà e castigarà les falsies e·ls engans de tots los mesters de la ciutat. [9.26.1]

[1461] L'almudaçaf quart e diligentment faça guardar e esquivar que les carreres de la ciutat no s'estreguen ne·s pejoren, ne fems ne legees no sien posades en les carreres o en les barbicanes o en altres lochs dins los murs. [9.26.4]

[1462] Los carnicers no venen carn de truja per carn de porch, ne venen carn d'ovella o de boch per carn de moltó, ni tinguen ni venen carns mortehines en la carneria, ni corrompudes, ni sobraposades ni farsides, ni inflen alcunes carns ni les venen en la carniceria, mas en la fí de la carniceria tenguen e venen carn de boch o mortehines o corrompudes. D'altra manera, si contra açò faran donen XX solidos, dels quals haja la cort la terça part, el comú de la ciutat la terça part, e aquell a qui serà venuda la terça part. [9.26.5]

[1463] Lo terç e l'altre dret lo qual en alguns capítols dessús dits lo comú de la ciutat deu pendre e haver, sia comanat a un prohoms ciutadà, lo qual prena e tingue lo damunt dit terç, e dret e sia donat aquell axí com és en missatgeries, quan los ciutadans trametran a nós missatgés per alguns feits o per alguns negocis de la ciutat, o que sia despès en altres feits que sien de públicha utilitat. [9.26.7]

[1464] Per mensurar forment o ordi o paniç, o arroç o avena, o mill o adaça, o per qualque altre blat, o per qualque altra manera de sement o de fruits, lo vehí o·l estrayn negun temps no do solatge ni cops ni amostes, ni hostalatge ni altra cosa. Mas los mesuradors mesuren francament e liura sens tot preu e sens guardó, e sens tot servii, a estrayns e a vehins. E castun pusque francament e de liura fer banchs e taules sens tot servii, e sens tot do de prop lurs hedificis e lurs cases e lurs estatges, tals que no estreguen la amplea de les carreres o de les vies; ni alcun no do ni servesca alcuna cosa a nós o a la cort, o al batle o a·l almudaçaf, o a alcun altre per portals de cases o de finestres, o de guardamens que isquen en vies ni en carreres ni en porxes, ni per anvans, ni per nulla altra obra o edificis en los quals la nostra auctoritat o sentència o ben justa o conexença o de la cort o del batle o de·l almudaçaf o d'alcun altre sia necessària o deja ésser posada. [9.26.8]

[139] DE MARINERS

[1465] Los marines qui fugiran de les galeres, si·ls senyors de les galeres trobaran aquells, destreguen los que reten la soldada en doble. E si la galera era en Espanya, si·ls armadors trobaran aquells mariners qi seran fuyts, prenguen·los tant longament preses, entro que la galera sia venguda, per ço que·l còmit d'aquella galera haja calònia d'aquells qui seran fuyts. [9.27.1]

[1466] Si·l nautxer de les galeres o d'altres leyens se levarà contra son còmit, perda la part sua e l'armament. [9.27.2]

[1467] Los nautxers pusquen destrènyer sens cort los mariners qui hauran emblades algunes coses de les mercaderies o de les coses de les galeres o dels altres leyns que restituesquen aquelles coses als senyors a qui seran emblades, e la cort punesque aquells axí com a ladres. [9.27.3]

[1468] Los còmits, els nautxers de les galeres e dels altres leyns, pusquen pendre mariners asoldadats, e·ls mariners del leyn d'una tira pusquen-se metre en la galera, ells, emperò, reten e tornan la soldada al senyor del leyn. Si donchs lo leyn no era varat per rahó de partir e de moure de aquí. [9.27.4]

[1469] Si lignum de una... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1470] Los mariners qui seran asoldadats e logats e fugiran del leyn reten la soldada en doble al senyor del leyn, e·l senyor del leyn prengue aquells e tengue·ls tant preses entrò que li hajen la soldada retuda en doble. [9.27.5]

[140] DELS SAIGS E DEL CARÇELATGE

[1471] Los saigs de la cort porten baston pintat ab nostre senyal e no ab altre, e hajen per loger lo quart de tots los deutes dels quals serà fait clam de V solidos a avall. E la cort no haja d'aquí alcun quart. E no prenen altra cosa ni demanen oltra los damunt dits V solidos, mas vagen sens tot loguer e façen missatgés.

Enadeix lo senyor rey que aquell qui deurà lo deute de V solidos enjús, haja V dies de alargament de pagar lo deute. E si pague dins aquells V dies, que lo saig no n'haja quart; mas si paga dins aquells V dies, que lo saig haja son quart guaanyat. [9.28.1]

[1472] Aquell qui serà pres en la cort do al carçeller cascun dia II diners per carçelatge. [9.28.19]

[1473] Negun pus lo seyn haja sonat, no vaja per la ciutat de nuyt sens lum. E si serà trobat sens lum, pach XX solidos o estia tant longament pres, tro aquells haja pagats, dels quals haja la cort la meytat e·l comú de la ciutat l'altra meytat. [9.28.22]

[1474] Cascun qui serà detengut pres per alcun pleit civil o criminal, o per altra rahó o ocasió, estia pres en la casa de la cort, la qual casa donam al comú de la ciutat establida a pledejar, e en altre loch no sia menat ni detengut pres. Ni alcú no sia tan osat que haja carçre privada, a metre o a tenir aquí alguns preses; e si ho farà sia punit peccunialment a arbitre de la cort e dels prohòmens de la ciutat. [9.28.24]

[1475] La cort pos tal carçeller que sia de bona vida e de bona fama, e sens alguna sospita de mal. [9.28.18]

[1476] La cort no absolva sens consell dels prohòmens de la ciutat aquells qui seran preses per algun crim, o per alguna cosa, o seran meses en la carçre o en la presó. [9.28.33]

[1477] Neguna fembra no sia mesa ni enclosa en carçre ni que·ls homens la guarden per alguna demanda que li sia feita peccunialment per lo fisch, ço és, per l'official del príncep o per algun altre hom privat, o per demanda que li sia feita per algun crim. Mas si serà demanada per deute fiscal o privat, respona per sí o per son marit, o per altre sufficient procurador. Emperò, si serà tal crim per què.s convingue que ella do fermança, don-la si la ha; e si no la darà e jurarà que no pot haver fermança que do, jur que ella estarà a manament del jutge e a conexença, e que observarà ço que jutjarà per dret. Mas si·l crim o·l malefici de què ella serà demanada, serà axí greu que pena de mort aportàs o donàs, là-donchs deu ésser guardada curosament per la cort, enaxí que no sie mesclada ab los altres hòmens presos de la cort.

Enadeix lo senyor rey que tota fembra que aurà dita o feita injúria o malefici, e no porà donar fermança o caplevador de dret, que sia tenguda presa, mas no estia entre los hòmens mesclada. [1.7.6]

[1478] Manam que alcú que sia pres per acusació d'algun crim o malefici quantque aquell crim o malefici sia gran, no sia detengut pres en la carçre oltra XXX dies. Si donchs la cort e·ls prohòmens no conexien que hom lo degués tenir d'aquí enant, per descobrir veritat d'alcuns feits. [9.28.32]

[1479] Si la cort absolvrà los preses de la presó en que són, si donchs primerament no era conegut de la cosa per què foren preses, e que sia present el acusador o·l clamador o·l denunciador, e sens consell e volentat dels prohòmens de la ciutat, és tengut a tota aquella cosa a la qual qui era pres era tengut. [9.28.34]

[141] DE DRAPERS E DE SARTRES

[1480] Los drapers diguen als compradors, jasia ço que no sien demanats, lo nom o la natura del drap. Emperò, si sens sartres vendran draps de una natura per altra, axí com bons e no mal feits, e·l sartre vendrà lo drap mal fait, e que no és d'aquella natura per la qual ell los vendran lo drap, restituesquen lo drap al comprador a arbitre e a conexença de bons hòmens. [9.29.1]

[1481] Si·ls drapers alnaran los draps sens sartres, e de ço que alnaran defalrrà, esmenen aquella cosa. [9.29.2]

[1482] Si·ls drapers o altre pendrà vestiments a polir o a sarcir, e aquells vestiments rates ouran en son poder, sia tengut restituir aquells vestiments. E si·l vestiment que li serà donat a polir o a sarcir canviarà e a altre lo vestiment que era d'altre darà, altre tant sia tengut de donar. [9.29.3]

[142] DE DRAPS E DE FUSTANIS.

[1483] En alcuna filaça no sie feita mescla, sinó aquella que pertayn que lealment sia mesclada. [9.30.1]

[1484] Blanquet, burell, arraç, rander, estanfort contrafeit de qualche color sia, sia feit d'anyins e de lana magencha. [9.30.2]

[1485] Estanfort contrafeit no sia feit en tela negra. [9.30.3]

[1486] Draps no sien cardats sinó ab carts d'erba. [9.30.4]

[1487] Rebol et pelades... [Fur llatí que no té equivalent en valencià]

[1488] Neguna color no sia mesa en draps en pila ni en obrador. [9.30.5]

[1489] Reboll e pellades sien feites per cabal. [9.30.6]

[1490] Anyins e lana magencha sia feita a part, e no s'ajust negre ab blanch. [9.30.7]

[1491] Pesa de lana sia de X liures e pinte de II alnes. [9.30.8]

[1492] Vergat e bru sia feit de tota lana levada borra e reepel e pel de boch e de cabra. [9.30.9]

[1493] Cascuna peça de qualche draperia de lana sia, haja en longuea XLVIII alnes. [9.30.10]

[1494] Pinte haja dues alnes e XLIX ines ordides ab XII capdells. [9.30.11]

[1495] Duyta de Darocha sia feita per cabal. [9.30.12]

[1496] Pinte de guaengues haja dues alnes en ample e V alnes en lonch. [9.30.13]

[1497] Pinte de màrfegues haja I alna e miya en ample, e V alnes en lonch. [9.30.14]

[1498] Pinte de sarçils haja I alna en ample. [9.30.15]

[1499] Drap de lí no sia feit menor de III quartons e I polgada, e-l pinte no vaja buyt de una pua o de II enant. [9.30.16]

[1500] Lançols hajen en ample una alna e I pulgada almeyns. [9.30.17]

[1501] Pinte de tovalles haja V palms en ample. [9.30.18]

[1502] En alcun fustani no sia feita mescla de lí ni d'estopa ni de lana. [9.30.19]

[1503] Cap de fustani haja X alnes e quarta. [9.30.20]

[1504] Batedors no pleguen fustani si no era leal. [9.30.21]

[1505] Fustani blau no sia feyt en tela negra. [9.30.22]

[1506] Tiret sia fait d'alcotó e que no y haja lana ni estopa. [9.30.23]

[1507] Tiret en què haja lana sia fait d'estopa o de qualque altra cosa. [9.30.24]

[1508] Fustani fals sia cremat; e·l senyor del fustani pach X solidos, dels quals la justícia haja lo terç, el comú l'altre terç, e·ls inquisidors l'altre terç. [9.30.25]

[1509] Drap de lana fals sia cremat; e·l senyor del drap do XXX solidos, dels quals la justícia haja lo terç, el comú l'altre terç, los inquisidors l'altre terç. [9.30.26]

[1510] Qui tendrà pinte d'alcun drap de lana o de lí o d'estopa, o de fustani, contra damunt dita, do X solidos, que sien axí con damunt és dit partits. [9.30.27]

[143] DE ÇEQUIERS

[1511] Los savacequiers vagen sobre les aygües e les céquies de tot lo terme de la ciutat, e negun no sia osat pendre les aygües, ne torbar les céquies, ne tolre les aygües de una céquia, ne menar per altra ne trencar les mares de les céquies o les filloles, ne fer neguna cosa de justícia a son vehí sobre les aygües. E si alcun ho farà, pach LX solidos e penyor aquell per la damunt dita pena, e per la força ab la cort e sens la cort, e segons que a ell serà ben vist. [9.31.1]

[1512] Les vinyes e les heretats que·s poden regar donen cequiatge, jasia que·ls senyors d'aquelles vinyes e d'aquelles heretats no volrran pendre l'aygua a rregar; e si alcun posseix alguns lochs qui no han acostumat de regar tro aquí, pusque pendre l'aygua ab que reg aquells lochs segons la manera del loch o de la possessió, e que rech aquells lochs sens vet d'alcú e don d'aquí cequiatge, segons la tenor dels altres vehins d'aquella céquia. [9.31.2]

[1513] Los cequiers una vegada en l'an, de sol a sol e de fons a fons escombren les céquies e oltra aquell escombrament porguen e escombren aquelles d'erbes una vegada cascun an, e no tornen l'aygua en les céquies entrò que sia vist si sufficientment seran escombrades segons la manera sobredita. [9.31.3]

[1514] Los cequiers façen una vegada en l'an, de sol a sol, escombrar los braçals als hereters qui hauran heretats vehines a aquelles braçals, e façen tots los partidors de les aygües, e refaçen segons la manera e l'establiment e la forma antiga els ponts, per los

quals negun no passa sinó els hereters de les heretats, a les quals heretats hom va e passa per aquells ponts e que refaçen les céquies que seran rotes, segons la manera e la forma e-l estat antich; e si la resclosa serà tota trencada, reparen aquell enfre X dies en iverne e enfre VIII dies en estiu, segons la forma, e-l estat e la manera antiga. [9.31.4]

[1515] Los cequiers no prenen de les fanechades dels orts o de les vinyes, sinó segons la quantitat de les jovades en les quals lo pa serà sembrat. E en la venda de les céquies que serà feita a ells, tota hora sia espressat quant deuen pendre per cascuna jovada de terra, e demanen les penes que són establides a aquells que derrocharan o trencaran les céquies o les filloles de les céquies, o lexaran l'aygua anar no degudament, e no tornaran aquella a la mare e-l temps que deuran, o e-l temps que no la hauran ops, e destreguen los hereters que muden una vegada en l'an los braçals, e si no·ls escombraran tro a aquell dia qui serà a ells assignat per les cequiers, aquells braçals escobren los cequiers, e hajen de tots lo doble que costaran d'escombrar. E si l'hereter, quan regarà o no regarà o d'altra manera gitarà l'aygua en les vies o en les carreres, pach V solidos e restituesque a aquells qui hauran soffert lo dan, e a cells qui passaran per les vies o per les carreres lo dan que hauran soffert per lo gitament d'aquelles aygues. Los hereters, emperò, destreguen e penyoren sens cort los cequiers si no metran sufficient aygua en la céquia, dementre que aquella poran pendre e atrobar en Godalaviar. [9.31.5]

[144] DE METGES

[1516] Negun metge no reeba alcú o alcuna que sia greument malalte o malalta en cura, si donchs primerament lo malalte no haurà presa penitència. [9.32.1]

[1517] Atorgam que tot clergue o altre hom pusque francament e sens tot servii e tribut, tener estudi de gramàtica e de totes altres arts, e de física, e de dret civil e canònich en tot loch per tota la ciutat. [9.32.17]

[145] DE AQUELLS QUI REBUJEN MORABATINS O MAZMODINES

[1518] Negú no rebug morabatins o mazmodines si no seran frauts o apedaçats o de menor pes o de mal o d'àvol aur. E és pena d'aquells qui ho faran de XII diners per cascun morabatí o mazmodina. [9.33.1]

[146] DE LEUDA E D'OSTALATGE E DE CORREDORS

[1519] Los habitants e·ls pobladors de la ciutat de València e del terme de aquella, negun temps no donen pes, mesuratge ne leuda, peatge, portage o ribatge de alguns esmerçaments o de qualsque altres coses que sien pròpies d'ells, les quals portaran o faran portar o faran vendre o hauran en la ciutat de València, e en tot lo terme d'aquella o d'aquen trauran o faran trer per rahó de esmerçaments, e per qualque altra

rahó en la ciutat o e-l terme metran o faran metre; mas tots temps sien franchs e liures de les coses damunt dites en la ciutat de València o en tot lo terme de la ciutat. [9.34.1]

[1520] Hom estrayn, ço és a saber, aquell qui no serà del regne de València, si venrrà en la ciutat o e-l regne de València per rahó que y estia, jasia ço que hom d'altre, sia franch e absolt de-l homenatge, enaxí con un ciutadà de la ciutat, dementre, emperò, que desempar la honor per què fo hom d'altre. [9.34.16]

[1521] Si mercader estrayn retendrà leuda o peatge, pes, mesuratge, portatge o ribatge, no haja altra pena en la persona ne en les coses sues, sinó que pach lo doble. E aquesta pena haja loch que pach lo doble lo vehí de la ciutat o del regne si-s retendrà leduda, peatge, pes, mesuratge, portatge o ribatge de aquelles coses de les quals devia dar leuda, peatge, pes, mesuratge, portatge o ribatge, ço és a saber, de comandes e dels esmerçaments dels estrayns. [9.34.17]

[1522] Per nós e per tots los nostres successors establim per tots temps que null temps en la ciutat de València o e-l terme de aquella no sia pres més d'esmerçaments sinó com davall és establít, ço és a saber en aquesta guisa:

Cargua de grana don III morabatins alfonsins.

Cargua de cadararç, II morabatins.

Cargua de indi, II morabatins.

Cargua de bresil, II morabatins.

Cargua de argent viu, II morabatins.

Carga de paper, IIII solidos.

Carga de comí, IIII solidos.

Carga d'arròç, III solidos.

Carga d'anynes, V diners.

Carga d'orpiment, IIII solidos

Carga d'amenlons, III solidos

Carga d'oli, III solidos

Carga de pebre, I morabatí

Carga de cera, I morabatí

Carga de çucre, I morabatí

Carga de d'ensens, I morabatí

Carga de lacha, I morabatí.

Carga de canela, I morabatí

Carga de gíngebre, I morabatí

Carga de classa, I morabatí

Carga de mantega, II solidos VI diners

Carga de peix salat, II solidos VI diners

Carga de lí, II solidos VI diners.

Carga de cànem, II solidos VI diners.

Carga de lautó, II solidos VI diners.

Carga de regalícia, II solidos VI diners.

Carga de conills, X solidos.

Centenar de conills, IIII diners.

Centenar de cabrits, IIII diners.
Dotzena de cordovà vermell, XII diners.
Dotzena de cordovà blanch, VI diners
Porpra doble, XII diners
Porpra senar, VI diners
Peça de cendant, III diners
Bagadell, I diner
Liura de seda, IIII diners
Liura de mascuch, II diners
Centenar de boquines, V solidos
Tracha de cuyrs de bous, II solidos.
Carga de lana e de mel, XV diners.
Carga de roja, XX diners.
Carga de d'orxicha, XX diners.
Carga d'arcaravya, XX diners.
Carga de coure, XX diners.
Carga d'acer, XX diners.
Carga d'estayn, XX diners.
Carga d'alquena, XX diners.
Carga de cotó filat, VI solidos.
Carga de gala, V solidos.
Carga d'alum blanch e vermell, IIII solidos.
Liura de çafra, VI diners.
Liura de girofle, VI diners.
Arrova de d'atzebib, III mealles.
Quintal de figues, III mealles.
Carga de formatges, XV diners.
Carga de ferre, XV diners.
Quintal de plom, V diners.
Carga de pegunta, X diners.
Carga d'alquitrà, X diners.
Carga de sosa, X diners.
Flaçada, I diner.
La dotzena de moltonines, II diners.
La dotzena de salvatgina, II diners.
La dotzena d'anyís adobats, I diner.
La peça de tot drap de color, XII diners.
Peça de drap de Leyda, II diners.
Barragans e draps blancs de Narbona, la peça V diners.
Draps de natura de Leyda, la peça IIII diners.
La bala de sarzil, IIII solidos.
Bala de fustanis, IIII solidos.
Tota peça de fustani, I diner.
Tela de Rems e de Tries que sia èntrega, XII diners.
Tota altra tela, I diner.
Canó d'or filat, I diner.

Canó d'argent filat, I mealla.
Carga de sagí, X diners.
Carga de cleda, X diners.
La peça d'alquiçens e de barragans, IIII diners.
Cavall qui pas per vendre, un morabatí.
Si serà venut en la vil·la, XII diners.
Mul o rocí, IIII diners.
Bous o àsens, IIII diners.
Moltons, II diners.
Porchs, II diners.
Cabres, II diners.
Bochs, II diners.
Quintal de sabó, V diners.
Sarrahí qui pas per mar o per terra, I besant.
Sarrahí de reemçó, II besant e mig.
Carga de ví, III diners.
Cavalls, muls, rocins, qui per rahó de vendre entren en terra de sarrahins, IIII millereses.
Lo centenar de corda redona, IIII diners.
Lo centenar de canes, III diners.
Carga de faves, III diners.
Carga de mastech, I morabatí.
Carga de goma, I morabatí.
Sarrahí alforre qui ischa del regne de València, I besant.
Carga de sofre, X diners.
Arrova de verdet, II diners.
Carga de seu, V diners.
Arrova de noxadre, IIII diners.
Carga de martec, V diners.
Carga d'alcofoll, V diners.
Carga d'arròç que no sia picat, XVIII diners.
Quintal de dàtils, I diner.
Centenar de correges d'espert, IIII diners.
Dotzena d'aludes, IIII diners
Liura de vermelló, mealla.[9.34.18]

[1523] Lances, astes, ascones, ferre que sia obrat, acer que sia obrat, vestidures e draps tallats e cosits, draps de lit e alcuna cosa que vinga dins caxa, aygua rosada, roudor, tain, carbó, cànem filat o obrat, e alcuna filaça e fil de lí e d'estopa, boix, vidre, blanquet, borra, pel de boch, lana filada, nou de xarch, nous noscades, moles de molins e d'esmolard, barches, caxes, canades, barlets, alcuna obra de fust e de ferre, olles, cànters, e qualque altra obra de terra, pales de fust e de ferre, mànechs d'exades e de destrals, ferradures de bèsties e de galotxes o alcuna obra de ferre e de coure e de lautó e d'aram no donen nengun peatge. [9.34.20]

[1524] Tovalles, tovallons de França o alcuna obra de palma e de vergues e de joncs, astores d'espart, almatracs, ayls, cebes e tota ortaliga, anaps, escudelles, talladors, morters, gerres, frens, esperons, estreps, arçons de selles, bastos, taules, branches, fusos, borses, correges, bragues, guants, pedaç de paper, vexells de vi, cups vi que ve e és aportat per mar, tones, botes, dogues, cèrcols, vímens, cingles, cinyels, cabestres, asts, ferres, grayles, loces, caçes, oles de coure, pasteres, ros de vi, sal, morters de terra e de coure, cayrats, e tota fusta, escuts, espaes, segovians, penats, rahors, tesores, coltells, baynes, no donen alcun peatge. [9.34.21]

[1525] Ballestes, capells de ferre e de vergues, elms, cofes, capelines, guarnions, cubert de cors e de cavall e totes altres armadures de fust e de ferre, claus, clavadures, forrellats, cadenats, forques, savenes, capells de ferre, capells bugareyns, cobertors, manils de lana e de lí, candelobres, pintes, agulles, alenes, oses, peix fresch, gavadals, cedaçs, fusta, tea, orguenes, çabates e regnes, capçals, plomaçes, ploma, coxins, azur, no donen alcun peatge. [9.34.22]

[1526] No prena hom d'alcun o d'alcuns en la ciutat de València o e'l terme d'aquella peatge o leuda, portatge, pes, mesuratge o ribatge qui juraran la habitació o l'estatge de la ciutat, o aquí hauran muller, o aquí tendran son major cap, ne encara d'aquells qui venran per rahó d'estar a València, no sia pres peatge o leuda en alcun loch del regne de València, de les coses que aportaran a lur obs, dementre, emperò, que juren l'estatge de la ciutat quan seran en la ciutat; e si no o volrran jurar paguen la leuda. [9.34.2]

[1527] Nul hom no sia destret que oltra sa volentat reeba hostes ne ls alberch. [9.34.64]

[1528] Vehí no reeba ostalatge de vehí. [9.34.23]

[1529] Si l vehí comprarà de l'estrayn, do la meytat de l'ostalatge. [9.34.24]

[1530] L'estrayn qui compra do l'ostalatge, e no aquell qui ven, donchs lo comprador do per ostalatge de carga de pebre, de gíngebre, d'encens, de canella, d'indi, de bresil, d'argent viu, de vermelló, de grana e de cardaç, dos solidos. Carga de cotó, de gala, de roja, d'orpiment, de cera, X diners. Carga de lacha, d'alum, de çucre, e de sucre d'Alap e de Castella, VIII diners. Carga de fustet e de regalícia e d'orxica e d'arroç, e de comí e de batasalva e d'amenlons, VI diners.

Carga de paper, XII diners.

Liura de seda prima de Jaen, III mealles.

Tota altra seda, I diners. [9.34.25]

[1531] Los hostes façen portar als ostals dels compradors los cuyrams e prenen de dotzena d'anynes e de tot altre cuyran salvatge, e d'escodat e d'aludes, mealla. [9.34.26]

[1532] Dotzena d'avortons e de cabrits e d'esquirols, I diner.
Centenar de conills, I diner.
Centenar de boquines, VIII diners.
Cuyrs de bous la tracha, IIII diners.
Cordovà vermeyl e blanch, la dotzena II diners.
Moltonines, la dotzena mealla.
Lí, cànem, oli, coure, estayn, acer, formatge, mantega, lana lavada, anyins, sabó,
sal de compàs, sagí, alquena, lo quintal II diners.
Lo quintal de plom, mealla.
Lana surgea e filada, lo quintal mealla.
Dotze alnes d'estamenya, e n'cara si més seran I diner.
Quintal de figues, de panses e de cleda, mealla.
Quintal de dàtils, I diner.
Kaffiç de blat e de legum, mealla.
Liura de diners e de safra e d'altres spècies que ací no són scrites, e de canons
d'or de obra de seda, I diner.
Cavall, VI diners.
Muls e rocins, IIII diners.
Bous e àsens, II diners.
Tot drap de grana, VIII diners.
Tota peça de drap de Gant, de Doaix, d'Ipre, de color que no sien vedats, VI
diners.
Peça de draps d'Ipre que sia vedat, bifés, estamforts d'Arraç, de Sent Tomer, de
Xalò, bruýdes de Sent Quintí, pelós blanch d'Iprem, de Licamosa e de la Illa, IIII diners.
Berregans e draps de Narbona blanchs, IIII diners.
Berregans d'Espanya, I diner.
Draps de Leyda, II diners.
Bala fustanis de Milà, III solidos.
Cap de fustani blanch de Barchinona, I diner.
Porpra ab aur, IIII diners.
Porpra sens aur, II diners.
Post de cendat de Montpeller, XII diners.
E de Lucha, VIII diners.
Peça de tela de Remps, II diners.
Tela d'Espanya e drap de lí, mealla per XII alnes, e si més tendrà la peça atretant.
La peça de picot de Castella, I diner.
Drap de Sent Daniel, la peça V diners.
Estamenya de Banyoles e de Ripoll, I diner.
Dotzena de coltells, mealla.
Sarrahí, IIII diners. [9.34.2]

[1533] Los corredors juren en poder de la cort que sien feels e leals en lur offici,
e donen segurtat a la cort per les coses les quals reebren a vendre que no·s perden, ne
que aquells no se'n vagen ne se'n fugen ab aquelles coses, e que no compren ne prenen
ne retinguen part, ne presten diners en les coses que seran liurades a ells a enpenyorar o
a vendre, e hajen de la liura dels diners de totes coses e d'esmerçaments, tan bé de levant

com de ponent I diner enfre abdues les parts, e que salvaran e diran e descobriran al peatge totes coses de que deje haver peatge o altre dret que deja haver la taula del peatge. [9.34.8]

[1534] De cavall, II solidos entre abdues les parts, ço és a saber, de tot lo preu del cavall. [9.34.81]

[1535] De mul e de rocí, XII diners entre abdues les parts. [9.34.81]

[1536] D'ase e de somera, IIII diners enfre abdues les parts. [9.34.81]

[1537] De sarrahí, IIII diners enfre abdues les parts. E alcuna altra cosa no reeben d'alcuna de les parts mas de XX solidos a avall, prenen aytant quant lo comprador o'l venedor los volrà donar. [9.34.81]

[1538] Cascun ciutadà de València pusque ésser notari públich e crida e corredor sens tribut e sens servii, que a nós ne als nostres no sien tenguts de fer null temps, dementre, emperò, que façen lo sagrament damunt dit. [9.34.87]

[1539] Les crides sien tengudes sens alcun preu de cridar los manaments de la cort e del batle e fer totes les crides de la ciutat. [9.34.99]

[1540] La cort haja e pos el libre los noms dels notaris e de les crides e dels corredors. [9.34.100]

[1541] Tots los esmerçaments e totes altres coses de les quals és donat peatge han retorn entegre e ple. [9.34.29]

[1542] Retorn és e és dit e volem que sia que si estrayn vendrà o metrà en la ciutat en la ciutat coses de les quals don per peatge o per portatge, o per pes o per mesuratge, o per ribatge, X solidos, de ço que d'aquèn traurà o farà trer o comprarà, e enaxí segons més o meyns el retorn; e·n per tots temps sia observat. [9.34.30]

[1543] Aquell és vehí de la ciutat qui jurarà estatge o habitació de la ciutat, o aquí haurà sa muller, o tendrà aquí son major cap, e que no escús peatge en altre loch en la nostra juridicció, e que no faça altruy coses o altruy esmerçaments seus, per ço que·ns emble lo peatge o·ls altres drets nostres. [9.34.31]

[1544] Barches e tots altres leyns qui passen per la mar de la ciutat de València, hajen tant solament d'aquella cosa o d'aquelles coses retorn de la qual o de les quals daran peatge, portatge, pes, mesuratge o ribatge. [9.34.3]

[1545] D'aquell dia que serà pagat peatge, portatge, pes, mesuratge o ribatge, enfre un an sia donat retorn. [9.34.36]

[1546] Aquells qui seran habitants fora·l terme de la ciutat, si portaran en la ciutat alguns cuys e faran aquells adobar en la ciutat, e quan seran adobats trauran-los d'aquen, no donen peatge d'aquells cuys, dementre, emperò, que no·ls venen aquí. [9.34.37]

[1547] Algun estrayn no do de algunes coses que comprarà dins la ciutat, si aquelles coses vendrà dins la ciutat. [9.34.38]

[1548] Filat de lana e de lí e d'estopa no do peatge. [9.34.39]

[1549] En Liria, Xiva, Turís, Macasta, Bunyol, Muntroy, Xelva, Bexix, Olocau, Paterna, Quart, Serra, Cullera, Alcàcer, Picaçen, Espioca, Sullana, Madrona, Dues Aygües, Cortes, Terrabona, El Puig de Sancta Maria, e els castells, viles, alqueries, e tots altres lochs establits e a establir de Murvedre tro a Aljazira, e entro a Requena, no sia presa leuda alguna o portatge, sinó tant solament en la ciutat de València. [9.34.40]

[1550] Jasia ço que molts noms sien de peatge, nós per nós, e per tots los nostres successors dehim e jutjam que una metexa cosa és peatge, portatge e pes. [9.34.41]

[1551] Cascú en les sues heretats e els seus lochs herms, pusque fer devesa de conill, la qual devesa e l'ús d'aquella devesa e·ls conills haja per alou propri, franch e liure, a totes ses volentats, e pusque vendre aquells conills, e en qualque altra manera se volrà alienar là on se vulla liurament e sens tota leuda, tribut, cens, servii, e sens qualque altre exacció. [9.34.55]

[1552] Si qualque volateria o cervos o porchs senglars o altres bèsties, que sien caçades o que sien de manera de caça, o encara que no sien de manera de caça sien venudes o no sien venudes, alguna leuda, peatge, portatge, cens, tribut, o alguna altra cosa per qualque nom sia nomenada no sia donada, ne null temps no sia presa, exceptat tant solament d'aquell bestiar que especialment e nomenada és posat en la carta de la leuda d'aquesta ciutat de València, de les quals coses sia donada leuda, ço és a saber, aquella que és posada en la carta del peatge e no més. [9.34.56]

[1553] Los pescadors vehins e estrayns no donen a nós ne als nostres successors o alguns altres, alguna cosa d'alguns peixs, los quals pendran en aygües dolçes e en estayns, e en basses e en rius de la ciutat de València ne del terme de aquella, mas aquells peixs hajen franchs e liures per totes lurs volentats a fer, mas de tots los altres peixs, los quals pendran e pescaran en la albufera de la ciutat de València, donen a nós la quinta part e no més en negun temps; mas dels peys los quals pendran en la mar donen solament per tots temps la deena part e no més. [9.34.59]

[1554] Los caçadors, els paradors, els breladors d'algunes bèsties, e aus, ocells, e caçes volatílies, les quals prenen e fan pendre per alguna art o per algun engiyn en l'aer o en la terra, o en la mar, o en aygües dolçes o en estayns, o en l'albufera, no donen alguna cosa a nós ne als nostres successors, o algun altre per negun temps, ans hajen totes aquelles bèsties, aus, ocells, caçes e volatílies franques e liures per fer totes lurs

volentats en qualque guisa se volrran, e que per rahó ne per ocasió dels lochs en los quals alcunes de les damunt dites coses seran preses, no sia demanada ne presa alcuna cosa en neguna manera d'aquells caçadors, e paradors o breladors. [9.34.62]

[1555] Cascú puscha francament e liure cullir grana en tot loch, e fer tayn e roudor. [9.34.57]

[1556] Cascun pusqua francament e liura fer en sos patis e en sos camps, e en ses possessions olles, cànters, teules, rajoles, e tota altra obra de terra e vidre, e redomes e copes e tota altra obra de vidre. [9.34.58]

[1557] La sal de la ciutat sia venuda en la ciutat e per tot lo terme seu, e en Murvedre, e en Segorp e en Altura, e en Castellnou e en Xèrica, e en Eslida e en tota la sua muntanya, e en Onda, e en Burriana e en Castelló, e entrò al grau d'Orpesa, e en Cullera e en Xelva e en Líria, e en Xiva e en Bunyol e en Macasta e en Turís, e en Madrona, e sien donats per la fanecha de la sal XII diners e no més. [9.34.68]

[1558] Los compradors e·ls tenedors de la sal sien tenguts de donar als novells compradors la sal que del lur any los sobrarà per III diners la fanecha, e·l loch on la sal se fa, e per IIII diners en la concha de l'albufera, e per V diners en la ciutat. Els compradors veyls sien tenguts de donar tota la sal als novells compradors, per lo damunt dit preu, si donar li volrran, e no retenguen jens de la sal, levats X kaffiç que·s retinguen a lur despesa, e a ús de lur casa, mas aquells X kaffiç no venen a negú. Emperò, si·ls novells compradors no volrran comprar la sal qui romandrà als veyls compradors de lur any, o no convenrà a ells que compren aquella sal, per ço car per aventura han bastament de sal aquells veyls compradors no venen o alienen aquella sal a alcú, mas los novells compradors no pusquen fer sal dins aquell temps o aquell an, el qual serà venuda o liurada a altre, car tota la sal d'aquell any o d'aquell temps pertayn al primer comprador. [9.34.69]

[Addenda]

Aquests quatre darrers textos no pertanyen al Codi de Furs de Jaume I compost al llarg del seu regnat, entre 1238 i 1271. És molt probable que en tots els casos es tractara de documents promulgats per la seua Cancelleria, com a referents per al bon govern de la ciutat i regne de València i en relació amb el contingut del Fur 74.

Els trobem inclosos en el manuscrit dels Furs de Jaume I conservat a l'Arxiu Municipal de València, redactat en 1329-30 per tal de substituir el manuscrit original que, en aquells moments, estava en mal estat de conservació per raó d'ús continuat. Aquest manuscrit està escrit en valencià.

En canvi no els trobem a l'únic manuscrit llatí dels Furs de Jaume I arribat als nostres dies, que és el de la catedral de València, que no porta data però sembla de principis del segle XIV.

Com a excepció, per raó d'antiguitat i no cap altra i, tractant-se a més d'una decisió presa per les Corts de 1329-30, els incorporem al cos general dels Furs en aquesta nova recopilació, atribuint en cada cas un número d'orde, però no farem el mateix amb textos incorporats indiscriminadament per juristes dels segles XIV, XV i XVI que, a l'hora de formar col·leccions de furs per a ús privat, van incorporar textos que a voltes no són veritables furs, com ara provisions i pragmàtiques reials i, tampoc incorporarem textos de pura literatura jurídica, com l'Estil de la Governació, del jurista Arnau Joan.

Tots eixos textos hauran d'anar a un volum apart, complementari de la col·lecció foral, com en cada cas es justificarà.

La transcripció dels quatre textos que segueixen es farà més endavant. Per ara es pot consultar a l'edició crítica de: Colón, G. / Garcia, A. *Furs de València*, volum VIII. Barcelona 1999, pp. 209-221.

[1559]

AQUESTA ÉS LA MESURA QUE DEU ÉSSER TENGUDA E·L PA.

[1560]

DE PREU DE MARCH, DE LIURA, D'ONÇA, D'ALNA E DE FANECHA.

[1561]

AQUESTA ÉS LA MESURA QUE DEU ÉSSER TENGUDA E·L VI.

[1562]

DE CORDA DE SOGUEJAR LA TERRA E DEL PREU DE LES JOVADES.